

Улсын бүртгэлийн
дугаар:

Нууцын зэрэглэл:

Аравтын бүрэн
ангиллын код

Төсөл хэрэгжүүлэх даалгаврын
дугаар: 1в/1323/2025.04.17

**БАТЛАН ХАМГААЛАХЫН
ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХҮРЭЭЛЭН**

**“БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН
ХЭРЭГЖИЛТ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ”
ШИФР: “РЕЙТИНГ-2024”**

Даалгаварт төслийн тайлан

Төслийн удирдагч:	Б.Нэргүй. - Доктор (Ph.D), дэд профессор, хурандаа
Ерөнхий захиалагч:	Батлан хамгаалах яам
Захиалагч байгууллага:	Батлан хамгаалах яамны Шинжлэх ухаан, технологи, инновацын зөвлөл
Санхүүжүүлэгч байгууллага:	Батлан хамгаалах яам
Гүйцэтгэгч байгууллага:	Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн

© БХЭШХ-ийн Эрдмийн зөвлөлийн 2025 оны 12 дугаар сарын 08-ны
өдрийн №9 хуралдаанаар хэлэлцэж батлав.

Тайлан өмчлөгч: Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн.
13302 Улаанбаатар, Баянзүрх дүүрэг, 39-р хороо,
Ахмадын болон алба хаагчдын хөгжлийн төв

Улаанбаатар хот. 2025 он

Улсын бүртгэлийн
дугаар:

Нууцын зэрэглэл:
Б

Аравтын бүрэн
ангиллын код

Төсөл хэрэгжүүлэх даалгаврын
дугаар: 1в/1323/2025.04.17

**БАТЛАН ХАМГААЛАХЫН
ЭРДЭМ ШИНЖИЛГЭЭНИЙ ХҮРЭЭЛЭН**

**“БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН
ХЭРЭГЖИЛТ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ
ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ”
ШИФР: “РЕЙТИНГ-2024”**

Даалгаварт төслийн тайлан

Төслийн удирдагч: **Б.Нэргүй.** - БХЭШХ-ийн БДШТ-ийн дарга, доктор (Ph.D),
дэд профессор, хурандаа

Төслийн гүйцэтгэгчид: **П.Дэлгэрмаа.** - БХЭШХ-ийн БДШТ-ийн ЭШАА, магистр,
хошууч

Б.Баатарсүрэн. - БХЭШХ-ийн БДШТ-ийн ЭШАА, доктор
(Ph.D), профессор

Т.Уранчимэг. - БХЭШХ-ийн БДШТ-ийн ЭША, магистр

Д.Батбаяр. - БХЭШХ-ийн АБСТ-ийн ЭШАА, магистр

Т.Билгүүн. - БХЭШХ-ийн БДШТ-ийн ЭША, магистр

Захиалагч байгууллага: БХЯ-ны ШУТИЗ

Тайлан өмчлөгч: Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн. 13302,
Улаанбаатар, Баянзүрх дүүрэг, 39-р хороо, Ахмадын болон
алба хаагчдын хөгжлийн төв
Утас: 77110051

Цахим хаяг: <http://www.mids.gov.mn>; info@mids.gov.mn;
def_analyses@mids.gov.mn

ГАРЧИГ

УДИРТГАЛ	3
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ОНОЛ, АРГА ЗҮЙН ҮНДЭС	8
1.1. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үнэлгээний онол, арга зүй	9
1.2. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаа дахь иргэдийн оролцоо, агуулга, хэлбэр	23
Нэгдүгээр бүлгийн дүгнэлт	30
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ШИНЖИЛГЭЭ	34
2.1. Монгол Улсын “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-ийн хэрэгжилтийн шинжилгээ	36
2.2. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх социологийн шинжилгээ	66
Хоёрдугаар бүлгийн дүгнэлт	97
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙГ САЙЖРУУЛАХ АРГА ЗАМ	99
3.1. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд тулгамдаж буй асуудлын стратеги шинжилгээ	100
3.2. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үр нөлөөг сайжруулах стратеги, арга зам	115
Гуравдугаар бүлгийн дүгнэлт	125
ТӨГСГӨЛ	127
ЗӨВЛӨМЖ	129
ЭШЛЭЛ АВСАН ЭХ СУРВАЛЖ, СУДАЛГААНЫ БҮТЭЭЛ	132
ХАВСРАЛТ	
1. “Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үйл ажиллагааны талаарх иргэд, олон нийтийн үнэлгээ” социологийн судалгааны дүнтэй анкет;	
2. “Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үйл ажиллагааны талаарх алба хаагчдын санал бодол” социологийн судалгааны дүнтэй анкет;	

УДИРТГАЛ

Судалгааны үндэслэл:

“Алсын хараа-2050” Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн бодлогын баримт бичгийн дунд шатны зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэх явцыг эрчимжүүлэх, түүнчлэн Засгийн газрын 2024-2028 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 4.4.3.1 дүгээр зорилтын хүрээнд батлан хамгаалах салбарын эрх зүйн орчныг сайжруулах зайлшгүй шаардлага тулгарч байна.

Үүнтэй уялдуулан батлан хамгаалах салбарын бодлого, стратегийн төлөвлөлтийн баримт бичгүүдийг боловсронгуй болгох, цэргийн удирдлага, төлөвлөлтийн тогтолцооны уялдаа холбоог бэхжүүлэх, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг бодитоор үнэлэх, тулгамдаж буй асуудлуудыг тодорхойлох нь салбарын үр ашиг, зохион байгуулалтыг сайжруулах чухал нөхцөл болж байна.

Мөн иргэд болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог бодлого хэрэгжүүлэх үйл явцад нэмэгдүүлж, иргэн-цэргийн харилцаа, олон нийтийн хяналтын тогтолцоог бэхжүүлэх шаардлагатай байна. Энэ бүх зорилт нь шинжлэх ухаанд суурилсан үндэслэлтэй стратеги арга замыг боловсруулах, салбарын хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох практик хэрэгцээг бий болгож байна.

Эдгээр шаардлагыг хангах үүднээс “Батлан хамгаалахын стратеги төлөвлөгөө (2025-2028)” баримт бичигт дараах зорилтыг дэвшүүлсэн. Үүнд:

1. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг бодитой үнэлж, шинэ мэдлэг, нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргалтын тогтолцоог төлөвшүүлэх;
2. Бодлого, үйл ажиллагаанд иргэд болон иргэний нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлж, иргэн-цэргийн харилцаа, хяналтын тогтолцоог боловсронгуй болгох;
3. Богино, дунд болон урт хугацааны төлөвлөлтийн уялдаа холбоог хангах замаар батлан хамгаалах тогтолцооны үр ашиг, уялдаа холбоог сайжруулах.

Эдгээр зорилтыг хэрэгжүүлэхийн тулд батлан хамгаалах бодлого болон холбогдох багц хуулиудын хэрэгжилтийн явц, үр нөлөөг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй аргаар судлан, бодлогын үр дагавар, нийгэмд үзүүлж буй нөлөөлөл, үүргийг олон нийтийн хандлага, үнэлэмжид тулгуурлан тодорхойлох шаардлагатай байна.

Ийнхүү бодлогын агуулга, хэрэгжилтийн бодит нөхцөл байдлыг уялдуулж, уялдаагүй байдлаас үүдэх эрсдэлийг бууруулсан, хэрэгцээ шаардлагад нийцсэн оновчтой санал, зөвлөмж боловсруулах нь судалгааны ажлын үндсэн зорилго юм. Судалгааны үндэслэл болсон тулгамдсан асуудлууд олон байна.

Нэгдүгээрт, бодлого, стратегийн баримт бичгүүдийн уялдаа сул, зорилтууд нь ерөнхий томъёололтой, хэрэгжилтийн шалгуур тодорхойгүй байгаа нь бодит ахиц дэвшлийг хэмжихэд бэрхшээл учруулж байна.

Хоёрдугаарт, судалгаанд суурилсан бодлого боловсруулах тогтолцоо сул хөгжсөн бөгөөд дотоодын судалгааны байгууллагуудын оролцоо хангалтгүй байна.

Гуравдугаарт, төрийн байгууллагуудын хамтын ажиллагаа, мэдээлэл солилцоо сул, олон нийтийн хяналт хангалтгүй, итгэлцэл дорой байгаа нь иргэдийн оролцоог хязгаарлаж байна.

Дөрөвдүгээрт, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцоо бүрэн төлөвшөөгүй, судалгааны үр дүнг бодлогын шийдвэрт тусгах институтын чадамж сул хэвээр байна.

Тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд судалгааны нотолгоонд тулгуурласан бодлого боловсруулж, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй санал, зөвлөмж гаргах зайлшгүй шаардлагатай. Салбарын өнөөгийн байдал, хэрэгжилтийн үр нөлөөг эргэн харах замаар ахиц дэвшлийг бодитой хэмжих, бодлого хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын уялдаа холбоог оновчтой болгох, нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлэх, иргэдийн үнэлэмжид суурилсан бодлогын шийдэл боловсруулах нь нэн чухал юм. Түүнчлэн хуулийн хэрэгжилтийн цоорхойг илрүүлж, шинэчлэл хийх шаардлагатай заалтуудыг тогтоон, эрх зүйн шинэчлэлд чиглэсэн санал гаргах нь зайлшгүй байна.

Цаашид батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн үр дүнг бодитой үнэлэх, шинэ мэдлэг, нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргах үйл явцыг төлөвшүүлэх, эрх зүйн орчныг сайжруулах, цэргийн удирдлага, төлөвлөлтийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр дэмжих, тулгамдсан асуудлуудыг системтэй илрүүлэн шийдвэрлэх, иргэдийн хэрэгцээ шаардлага, оролцоог бодитоор тусгах шаардлагатай.

Эдгээр хүчин зүйлсийг шинжлэх ухаанч, олон нийтийн санал бодолд тулгуурлан оновчтой байдлаар нэгтгэн дүгнэж, урт, дунд, богино хугацааны хөгжлийн бодлогыг үр дүнтэй, эрчимтэй хэрэгжүүлэхэд энэхүү судалгааны ажил чухал хувь нэмэр оруулна.

Судлагдсан байдал:

Монгол Улсад батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх олон нийтийн санал бодол, цэргийн алба хаагчдын үнэлэмжийг тогтмол судалж ирсэн уламжлал бүрэн тогтсон бөгөөд энэ нь бодлого боловсруулах, хэрэгжилтийг үнэлэхэд чухал эх сурвалж болж ирсэн.

Батлан хамгаалах их сургуулийн Батлан хамгаалах эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгийн Иргэн-цэргийн харилцаа судлалын төвөөс 1992-2011 оны хооронд “Батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагаа, олон нийт, цэргийн алба хаагчдын санал бодол” сэдвээр цуврал судалгааг тогтмол зохион байгуулсан. Эдгээр судалгаагаар тухайн үеийн батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, олон нийтийн ойлголт, цэргийн алба хаагчдын байр суурь болон иргэн-цэргийн харилцааны чиг хандлагыг тодорхойлсон байна.

Мөн 2002-2003 онд иргэд болон цэргийн алба хаагчдын дунд үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын талаарх иж бүрэн судалгаа хийж, нийгмийн өргөн хүрээг хамарсан, шинжлэх ухааны ач холбогдолтой дүгнэлтүүдийг гаргасан. Энэ нь иргэдийн оролцооны хэлбэр, аюулгүй байдлын талаарх үнэлэмжийг шинжлэхэд суурь болсон байна.

Үүнээс гадна, ҮБХИС-ийн БХЭШХ-ийн Батлан хамгаалахын дүн шинжилгээний төвөөс 2016-2019 онд “Батлан хамгаалах салбарын хэрэглэгчдийн үнэлгээний судалгаа”-г хийж хэрэгжүүлсэн. Энэхүү судалгаа нь Батлан хамгаалах яам болон Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагаанд өгч буй хэрэглэгчийн үнэлэмж, сэтгэл ханамжийг тогтоож, өмнөх онуудтай харьцуулан өөрчлөлт, чиг хандлагыг тодорхойлох зорилготой байв.

2021 онд БХЭШХ-ээс хэрэгжүүлсэн “Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны үнэлгээ, дүн шинжилгээ” (Шифр: “Рейтинг”) судалгаа нь дээрх уламжлалыг үргэлжлүүлж, шинэ нөхцөл байдалд тохируулан баяжуулсан иж бүрэн ажил болсон. Энэхүү судалгааны зорилго нь батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилт олон нийтийн санал бодолд хэрхэн тусаж буйг тодорхойлох, улмаар бодлого боловсруулахад шинжлэх ухааны баримжаа өгөхөд чиглэсэн юм. Судалгаанд тоон болон чанарын аргыг хослуулж, 300 гаруй иргэнээс асуулгын аргаар өгөгдөл цуглуулсан бөгөөд шинжээч, экспертүүдтэй ярилцлага хийсэн байна.

Судалгааны үр дүнд иргэдийн батлан хамгаалах бодлогын талаарх мэдлэг дунд зэрэг түвшинд байгааг тогтоосон бөгөөд ялангуяа “Батлан хамгаалах тухай хууль”, “Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хууль” зэрэг багц хуулиудын талаарх ойлголт дутмаг байв. Мөн иргэдийн 42 хувь нь батлан хамгаалах салбарын төсвийн талаар мэдэхгүй гэж хариулсан нь мэдээллийн ил тод байдал болон оролцоог нэмэгдүүлэх шаардлагатайг харуулсан. Үүнээс гадна, хүнсний болон эдийн засгийн аюулгүй байдлын талаарх иргэдийн санаа зовнил өндөр гарсан нь тэдгээрийг үндэсний аюулгүй байдлын тулгуур хүчин зүйл гэж үзэж байгааг нотолсон.

Дээрх бүх судалгааны дүнг нэгтгэн дүгнэхэд, Монгол Улсад батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааг иргэд болон цэргийн алба хаагчдын санал бодол, үнэлэмжид тулгуурлан шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр тогтмол үнэлэх тогтолцоо бүрэлдсэн гэж дүгнэж болно. Эдгээр судалгаанууд нь бодлогын хэрэгжилтийн ололт, сул тал, иргэдийн оролцооны түвшинг тодорхойлоход төдийгүй цэргийн алба хаагчид болон тэдний ар гэрийн нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэхэд чиглэсэн бодлогын шинэчлэл хийхэд суурь үндэс болж ирсэн байна.

Судалгааны объект:

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого.

Судлах зүйл:

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үр дүн, олон нийт, цэргийн алба хаагчдын оролцоо, уялдаа холбоо, хүчин зүйлсийн нөлөөлөл.

Судалгааны зорилго:

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үйл ажиллагаанд шинжилгээ хийж, олон нийтийн санал бодлыг тодорхойлон, цаашдын бодлого үйл ажиллагааны санал, зөвлөмж боловсруулах.

Судалгааны зорилт:

- Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн оролцооны агуулга, хэлбэрийг тодорхойлох.
- Батлан хамгаалах бодлого, эрх зүйн хэрэгжилт, нийгэмд гүйцэтгэж буй үүргийн талаарх олон нийтийн санал бодолд дүн шинжилгээ хийх.
- Зэвсэгт хүчний удирдах байгууллагын үйл ажиллагааны талаар иргэд, цэргийн алба хаагчдын өгсөн үнэлгээг судлан, дүгнэлт гаргах.
- Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад олон

нийтийн оролцоог хангах боломж, арга замын талаар санал зөвлөмж гаргах.

Судалгааны арга зүй:

Энэхүү судалгаанд чанарын болон тоон аргыг хослуулан ашигласан бөгөөд энэ нь бодлогын хэрэгжилтийг олон талаас нь шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр дүгнэх, өгөгдлийн бодит байдлыг баталгаажуулах, судалгааны үр дүнг үнэн зөв гаргах чухал нөхцөлийг бүрдүүлсэн. Судалгааны арга зүйг боловсруулахдаа олон улсын жишиг, Монгол Улсын холбогдох хууль эрх зүй, журам, стандартуудыг харгалзан үзсэн бөгөөд ялангуяа Засгийн газрын 2020 оны 206 дугаар тогтоолын хавсралтаар батлагдсан “Бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилт, захиргааны байгууллагын үйл ажиллагаанд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам”-ыг суурь баримт болгон ашигласан.

1. Тоон судалгааны арга: Судалгаанд өргөн хүрээний социологийн арга хэрэглэж, төлөөллийн түвшинд өгөгдөл цуглуулсан. Үүнд: 2014 иргэн, 2079 офицер, ахлагч, гэрээт цэрэг болон 1134 хугацаат алба хаагч хамрагдсан. Цуглуулсан мэдээлэл нь бодлогын хэрэгжилтийн талаарх олон нийтийн ойлголт, алба хаагчдын туршлага, байгууллагын дотоод орчныг илэрхийлсэн тоон суурь болсон. Асуулгын бүтэц нь бодлогын хэрэгжилтийн гол чиглэл, тулгамдсан асуудал, боломжит шийдлийг хамарч, боловсруулалтын үр дүнд нотолгоонд суурилсан дүгнэлт гарсан.

2. Чанарын судалгааны арга: Бодлогын хэрэгжилтийн гүнзгий утгыг тодруулахын тулд чанарын аргуудыг ашигласан. Фокус бүлгийн ярилцлагаар бодлого хэрэгжүүлэгчид, мэргэжилтэн, иргэний нийгмийн төлөөлөл, судлаачдын байр суурийг нэгтгэсэн. Мөн гүнзгий ярилцлагаар бодлого боловсруулагч, хэрэгжүүлэгчдийн туршлага, үнэлгээг нарийвчлан судалсан. Ингэснээр хүний хүчин зүйл, байгууллагын соёл, удирдлагын арга барил, нийгмийн оролцоог тодорхойлох боломж бүрдэж, тоон мэдээллийг чанарын тайлбартай хослуулсан.

3. Баримт бичгийн шинжилгээ: Бодлогын хэрэгжилтийг албан эх сурвалжаар баталгаажуулахын тулд хэрэгжилтийн тайлан, хууль, журам, стратегийн баримт бичигт шинжилгээ хийсэн. Энэ нь тоон ба чанарын өгөгдлийг бодит баримттай уялдуулж, хэрэгжилтийн ололт, сул тал, давуу тал, алдаа дутагдлыг илрүүлэх боломж олгосон. Үр дүн нь бодлого боловсруулах, хэрэгжилтийг төлөвлөх, хууль эрх зүйн орчныг сайжруулахад ач холбогдолтой байв.

4. Стратеги шинжилгээний SWOT, TOWS, GAP аргыг ашиглан батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн дотоод болон гадаад орчны нөхцөл, бодит гүйцэтгэл болон зорилтот түвшний зөрүүг системтэйгээр үнэлсэн бөгөөд SWOT шинжилгээгээр давуу, сул тал, боломж, эрсдэлийг тодорхойлж суурь орчны үнэлгээ хийж, түүний үндсэн дээр TOWS матрицаар бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах стратегийн хувилбаруудыг тодорхойлж, GAP шинжилгээгээр зорилтот болон бодит гүйцэтгэлийн хоорондын зөрүү, шалтгааныг тодорхойлсон нь бодлогын хэрэгжилтийн шинэчлэл шаардлагатай чиглэлүүдийг тодорхойлох суурь болсон юм.

Ингэснээр тоон, чанарын судалгааг баримт бичгийн болон стратегийн шинжилгээтэй уялдуулснаар бодлогын хэрэгжилтийг иж бүрнээр үнэлэх боломж бүрдсэн. Судалгааны үр дүн зөвхөн статистик хэмжүүрээр бус, хүний хүчин зүйл, байгууллагын дотоод уялдаа, гадаад орчны нөхцөлтэй холбогдон тайлбарлагдсан нь судалгааны шинжлэх ухааны үндэслэлийг бататгасан.

Тайлангийн боловсруулалт, бүтэц хэмжээ:

Тайланг Монгол Улсын эрдэм шинжилгээний ажлын тайлан, бүтэц, шаардлага, MNS 2492:2004, MNS 5371:2004, төслийн ажлын тайлан бичих нийтлэг шаардлага зэрэг баримт бичиг боловсруулалтын стандарт шаардлагад нийцүүлэн боловсруулав.

Төслийн ажлын тайлан нь удиртгал, гурван бүлэг, зургаан зүйл, төгсгөл бүхий 133 хуудас, хавсралт 39 хуудас материалуудаас бүрдэнэ. Нийт 172 хуудастай.

Социологийн судалгааны мэдээллийг Google form флатпормыг ашиглан цахим хэлбэрээр цуглуулан SPSS-26.0 программ ашиглан Б.Нэргүй, Т.Билгүүн, Т.Уранчимэг нар боловсруулав.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ҮНЭЛГЭЭНИЙ ОНОЛ, АРГА ЗҮЙН ҮНДЭС

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого нь үндэсний аюулгүй байдлын тогтолцооны тулгуур багана, бүрэлдэхүүн хэсэг, төрийн стратегийн баримт бичгийн дээд түвшний бодлого юм. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх нь зөвхөн биелэлтийн хэмжүүр тогтоох техникийн үйл ажиллагаа биш, харин улс орны батлан хамгаалах чадавх, институтийн зохион байгуулалт, нийгмийн оролцоо, төрийн тогтолцооны үр ашиг, стратегийн зорилтын уялдааг иж бүрэн тодорхойлох шинжлэх ухааны арга зүйн процесст тооцогддог. Орчин үеийн аюулгүй байдлын орчин хурдацтай өөрчлөгдөж, мэдээлэл-технологийн хөгжил, цэрэг-стратегийн өрсөлдөөн, төрийн бус аюулгүй байдлын хүчин зүйлс нэмэгдэж буй өнөөгийн нөхцөлд батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээ илүү нарийвчилсан, нотолгоонд суурилсан, системийн шинжтэй байх шаардлага улам бүр өсөн нэмэгдэж байна.

Бодлогын үнэлгээний онол, арга зүй нь олон улсын хэмжээнд хүлээн зөвшөөрөгдсөн бодлогын мөчлөгийн онол, системийн онол зэрэг хандлагуудтай нягт уялдан хөгжиж ирсэн. Эдгээр онолын зорилго нь бодлогын зорилт - оролцоо - үр дүн - үр нөлөө зэрэг шатлал бүхий логик гинжин хамаарлыг тодорхойлох, гүйцэтгэлийн динамик өөрчлөлтийг хэмжих, бодлогын хэрэгжилтийн үр ашиг, нийцэл, тогтвортой байдлыг шинжлэх, сайжруулах боломжийг тодорхойлоход чиглэнэ. Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын уялдаа холбоо, институт хоорондын зохицуулалт, хууль эрх зүйн орчин, бодит гүйцэтгэлийн индикаторууд нь эдгээр арга зүйн суурь үзэл баримтлалтай уялдах шаардлагатай бөгөөд энэ нь бодлогын үнэлгээний үндсэн зорилго юм.

Иргэдийн оролцоо нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн салшгүй үндэс бөгөөд иргэний нийгмийн оролцоо, хариуцлага, мэдээллийн ил тод байдал, нийгмийн дэмжлэг зэргээр дамжин батлан хамгаалах салбарын бодлого, үйл ажиллагаанд стратегийн нөлөөлөл үзүүлдэг. Иргэдийн оролцоо нь зөвхөн мэдээлэл авах, зөвлөмж өгөх түвшний нэг талын үйлдэл бус, харин төр-иргэний харилцааг бэхжүүлж, батлан хамгаалах үйл хэрэгт нийгмийн хариуцлага, үнэт зүйл, итгэлцлийн тогтолцоог бүрдүүлдэг урт хугацааны тогтолцоот хүчин зүйл юм. Нийгмийн оролцооны хэлбэрүүд нь олон нийтийн санал асуулга, зөвлөлдөх оролцоо, иргэний зөвлөл, олон нийтийн хяналтын механизм, хэвлэл мэдээллийн хяналт, ил тод байдлын тусгай платформ зэрэг хэлбэрээр өргөжиж, бодлогын хэрэгжилтэд шууд болон шууд бус нөлөөлөл үзүүлдэг.

Түүнчлэн батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээний зорилго нь зөвхөн өнгөрсөн хугацааны гүйцэтгэлийг хэмжихэд бус, харин ирээдүйн бодлогын шинэчлэл, стратегийн төлөвлөлт, салбарын чадавхыг бэхжүүлэх арга хэмжээг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр тодорхойлох, шийдвэр гаргагчдад нотолгоонд суурилсан мэдээлэл хүргэхэд оршино. Иймд бодлогын үнэлгээний арга зүй нь чанарын болон тоон судалгааны хосолмол аргачлал, салбар хоорондын уялдаа, стратегийн шинжилгээ (SWOT, TOWS, GAP), эрсдэлийн үнэлгээ, үр нөлөөний үнэлгээ зэрэг олон талын шинжилгээний арга аргачлалыг ашиглах шаардлагатай.

Энэхүү бүлэгт батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үнэлгээний онол, арга зүйн үндсийг судлан тодорхойлж, иргэдийн оролцоо, түүний бодлогын хэрэгжилтэд үзүүлэх нөлөөллийн агуулга, хэлбэрийг судалснаар батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээний иж бүрэн арга зүйг бүрдүүлэхэд чиглэнэ. Энэ нь цаашдын бодлогын хэрэгжилтийн дүн шинжилгээ, стратегийн үнэлгээ, тулгамдсан асуудлыг тодорхойлох болон зөвлөмж боловсруулах үйл явцад онол, арга зүйн суурь үндэс, дэмжлэг болох юм.

1.1. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үнэлгээний онол, арга зүй

Батлан хамгаалах бодлого нь улс орны тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдал, ард иргэдийн аюулгүй байдлыг хангах үндсэн зорилготой төрийн аюулгүй байдлын бодлогын цөм хэсэг гэж үзэгддэг. Энэ бодлого нь зөвхөн Зэвсэгт хүчний байгуулалтын хүрээнд зэвсэглэл, цэргийн бэлтгэл, сахилга дэг журамд чиглэж хязгаарлагдахгүй, харин эдийн засгийн тогтвортой байдал, нийгмийн хөгжил, шинжлэх ухаан, технологийн дэвшил, гадаад харилцааны өргөн хүрээг хамарсан стратегийн цогц ойлголт юм. Өөрөөр хэлбэл, батлан хамгаалах бодлого нь үндэсний бүх хүчин зүйлсийн нэгдмэл уялдааг хангаж, улс орны аюулгүй байдлыг бүх талаар баталгаажуулах нэгдсэн зорилгыг хэрэгжүүлдэг.

Энэхүү бодлогын хэрэгжилт нь онцлог шинжтэй бөгөөд гурван үндсэн түвшинд тодорхойлогддог. Нэгдүгээрт, стратегийн түвшинд батлан хамгаалах бодлого нь төрийн аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, батлан хамгаалах бодлогын үндсэн чиглэл, хуулийн зохицуулалт, төрийн шийдвэрийн хүрээнд хэрэгждэг. Хоёрдугаарт, тактикийн түвшинд батлан хамгаалах бодлого нь Зэвсэгт хүчний төрөл, салбарын бэлтгэл сургалт, зохион байгуулалтын үйл ажиллагаагаар дамжин хэрэгжинэ. Гуравдугаарт, операцын буюу үйл ажиллагааны түвшинд бодлогын хэрэгжилт нь бодит сургуулилт, цэргийн ажиллагаа, хамтын ажиллагааны хэлбэрээр илэрдэг¹.

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх шаардлага нь хэд хэдэн хүчин зүйлтэй холбоотой. Нэгдүгээрт, бодлогын зорилтууд биелсэн эсэхийг тогтоож, үр дүнг хэмжих шаардлагатай. Хоёрдугаарт, хэрэгжилтийн явцад тулгарч буй бэрхшээл, саад тотгорыг илрүүлж, засварлах боломжийг бий болгоно. Гуравдугаарт, үнэлгээ нь нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргалтыг дэмжиж, бодлогын шинэчлэл, сайжруулалтын чиг хандлагыг тодорхойлоход тусалдаг². Дөрөвдүгээрт, үнэлгээ нь төрийн байгууллагын хариуцлагыг нэмэгдүүлж, бодлогын хэрэгжилтийн ил тод байдлыг хангах чухал хэрэгсэл болдог³.

Иймээс батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээний гол зорилго нь бодлогын үр дүнг бодитой хэмжих, үндэсний аюулгүй байдлын зорилтуудтай нийцэж буй эсэхийг баталгаажуулах, олон улсын туршлагатай харьцуулан үнэлэх, цаашдын шинэчлэлийн шаардлага, чиглэлийг тодорхойлох явдал юм. Энэ нь Монгол Улсад батлан хамгаалах бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, үнэлэх үйл явцыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, нотолгоонд суурилсан тогтолцоогоор хангах онцгой ач холбогдолтой билээ.

Бодлогын хэрэгжилтийн шинж чанар: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь улс орны үндэсний аюулгүй байдлыг хангах стратегийн тогтолцооны салшгүй бүрэлдэхүүн бөгөөд тодорхой өвөрмөц шинж чанараараа бусад төрийн бодлогоос ялгардаг. Энэ нь зөвхөн цэрэг, улс төрийн хүрээнд хэрэгжих бус, эдийн засаг, нийгэм, шинжлэх ухаан, технологи, гадаад харилцаа зэрэг олон салбартай уялдан хэрэгждэг цогц шинж чанартай. Иймээс бодлогын хэрэгжилт нь үндэсний

¹ Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org.

² OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

³ Nedelea, Ana-Maria, and Loredana-Ana Păun. "Financing Innovation in Defense Industry." *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, vol. 34, no. 1, 2021, pp. 334-351. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1860792>.

аюулгүй байдлын бүх хэмжээсийг хамарч, төрийн нэгдсэн удирдлага, иргэдийн идэвхтэй оролцоонд тулгуурлан тасралтгүй өрнөх процесс болж байна.

Нэгдүгээрт, **нэгдмэл ба цогц шинж** нь бодлогын хэрэгжилтийг тодорхойлогч гол хүчин зүйл бөгөөд энэ нь зөвхөн Зэвсэгт хүчинд бус, төрийн бүх шатны байгууллага, хувийн хэвшил, иргэний нийгэм, боловсрол, шинжлэх ухааны салбарын хамтын ажиллагаанд тулгуурладаг.

Хоёрдугаарт, **тасралтгүй шинж** нь бодлогын хэрэгжилтийг энхийн цагт болон онц байдал, дайны үед адил хэрэгжих тогтолцоо болгон хувиргадаг. Энэ нь нөхцөл байдлын өөрчлөлтөд тохируулан бодлого байнга шинэчлэгдэх боломжийг бүрдүүлдэг.

Гуравдугаарт, **уян хатан шинж** нь бодлогын зорилго, арга хэмжээг гадаад, дотоод орчны өөрчлөлтөд нийцүүлэн өөрчлөх боломж олгож, бодлогыг илүү динамик, үр дүнтэй болгодог.

Дөрөвдүгээрт, **эрсдэлийн удирдлагад тулгуурласан шинж** нь болзошгүй аюул, сорилтыг урьдчилан таамаглах, түүнийг бууруулах болон даван туулах стратегийн төлөвлөгөөг боловсруулахад чиглэнэ. Энэ нь зөвхөн цэргийн заналхийллийг бус, эдийн засаг, байгалийн гамшиг, цахим халдлага зэрэг өргөн хүрээний эрсдэлийг хамардаг⁴.

Иймээс батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн шинж чанар нь нэгдмэл, тасралтгүй, уян хатан бөгөөд эрсдэлийн удирдлагад суурилсан гэдгээрээ онцлог бөгөөд энэ нь үндэсний аюулгүй байдлыг бүх талаар баталгаажуулах цогц тогтолцооны суурь үндэс болж байна.

Нэгдмэл ба цогц шинжтэй: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь нэгдмэл бөгөөд цогц шинжээр тодорхойлогддог. Энэ нь батлан хамгаалах бодлого зөвхөн Зэвсэгт хүчний байгуулалтын хүрээнд хязгаарлагдах бус, төрийн бүх шатны байгууллага, орон нутгийн захиргаа, хувийн хэвшил, эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, боловсролын байгууллага болон иргэдийн уялдаа холбоонд суурилдаг гэсэн үг юм. Ийм байдлаар батлан хамгаалах бодлого нь зөвхөн цэргийн байгууллагын асуудал биш, харин улс орны бүх салбарын хамтын оролцоог шаардсан, үндэсний аюулгүй байдлын цогц системийн нэг хэсэг болдог.

Нэгдмэл, цогц шинжтэй бодлого нь улс орны нийт хүчин чадлыг нэг зорилгод чиглүүлэн зохион байгуулахад онцгой үүрэгтэй. Тухайлбал, эдийн засгийн салбар батлан хамгаалах зардал болон дотоодын үйлдвэрлэлийн хүчин чадлаар дамжин бодлогын хэрэгжилтийг дэмждэг бол боловсрол, шинжлэх ухааны салбар нь мэргэжилтэн бэлтгэх, инновац хөгжүүлэх замаар батлан хамгаалах хүчин чадлыг бэхжүүлдэг. Иргэдийн оролцоо нь эх оронч үзэл, нийгмийн эв нэгдэл, үндэсний дархлаа хэлбэрээр илэрч, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг соёл, ухамсар, хариуцлагын түвшинд баталгаажуулдаг.

Иймээс нэгдмэл ба цогц шинж чанар нь батлан хамгаалах бодлогыг зөвхөн цэргийн хүрээнээс хальж, эдийн засаг, нийгэм, технологи зэрэг өргөн хүрээний салбартай уялдан хэрэгжих нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Энэ нь орчин үеийн аюулгүй байдлын ойлголтын цөмд байрших болж, батлан хамгаалах бодлого нь нийгмийн

⁴Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org. OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

бүх салбарын тогтвортой хөгжил, хамтын ажиллагааг нэгэн зэрэг хангах стратегийн ач холбогдолтойг харуулж байна⁵.

Тасралтгүй шинжтэй: Батлан хамгаалах бодлогын тасралтгүй шинж чанар нь түүний хэрэгжилт цаг хугацаа, нөхцөл байдлаас үл хамааран үргэлжлэн явагдаж, тасралтгүй шинэчлэгдэж байдгаараа онцлог юм. Энэ нь бодлого нэг удаагийн арга хэмжээ эсвэл богино хугацааны төлөвлөгөө биш, харин улс орны үндэсний аюулгүй байдлыг баталгаажуулахад чиглэсэн урт хугацааны стратегийн процесс гэдгийг илтгэнэ⁶.

Энхийн цагт тасралтгүй хэрэгжилт нь гол төлөв хүний нөөцийн чадавхыг нэмэгдүүлэх сургалт, боловсон хүчний бэлтгэл, эх оронч үзэл, иргэний боловсролыг хөгжүүлэх суртал ухуулгын ажил, судалгаа шинжилгээ болон батлан хамгаалах хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгоход чиглэдэг. Энэ үе шатанд төрийн байгууллагууд, боловсролын салбар, шинжлэх ухааны хүрээлэн болон иргэний нийгмийн байгууллагуудын уялдаа холбоо онцгой ач холбогдолтой байдаг.

Харин онц байдал болон дайны үед тасралтгүй шинж чанар нь илүү тодорхой, шууд байдлаар илэрдэг. Энэ үед батлан хамгаалах бодлого нь зэвсэгт хүчний бэлэн байдлыг хангах, цэрэг-улс төрийн ажиллагаа зохион байгуулах, дайчилгааны тогтолцоог идэвхжүүлэх, улсын эдийн засаг, материаллаг нөөцийг дайчилж, зохион байгуулалтын түвшинд бүрэн дайчлагдах үйл явц болж хувирдаг. Үүнтэй зэрэгцэн олон улсын хамтын ажиллагаа, эвсэл холбооны харилцаа, бүс нутгийн аюулгүй байдлын зохицуулалт ч илүү чухалчилдаг⁷.

Иймээс батлан хамгаалах бодлогын тасралтгүй шинж чанар нь түүнийг аливаа цаг үеийн нөхцөл байдалд уян хатан нийцүүлж хэрэгжүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд шинэчлэн сайжруулах боломжийг олгодог. Энэ нь үндэсний батлан хамгаалах тогтолцоог амьд, тасралтгүй хөгжлийн процесс болгон хадгалж, улс орны аюулгүй байдлыг урт хугацаанд тогтвортой байлгах баталгаа болдог⁸.

Уян хатан шинжтэй: Батлан хамгаалах бодлогын уян хатан шинж нь түүнийг тогтмол өөрчлөгдөж буй дотоод ба гадаад орчинд нийцүүлэх боломжийг олгодог. Энэхүү онцлог нь бодлогыг хатуу тогтсон бүтэцтэй, хөдөлгөөнгүй тогтолцоо бус харин улс орны стратегийн орчин нөхцөлд дасан зохицох чадвартай, динамик процесс болгодог⁹.

Гадаад орчны хувьд, олон улсын геополитикийн тэнцвэрийн өөрчлөлт, бүс нутгийн аюулгүй байдлын шинэ сорилт, цэрэг-улс төрийн хамтын ажиллагааны динамик хандлага нь батлан хамгаалах бодлогын зорилго, чиглэлийг шинэчлэхэд хүргэдэг. Тухайлбал, бүс нутгийн цэргийн зөрчил нэмэгдэх үед батлан хамгаалах бодлого нь хамгаалалтын хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, хил хамгаалалтын зохион байгуулалтыг бэхжүүлэхэд төвлөрдөг бол харьцангуй тогтвортой нөхцөлд олон

⁵ OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

⁶ Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org.

⁷ OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

⁸ Nedelea, Ana-Maria, and Loredana-Ana Păun. "Financing Innovation in Defense Industry." *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, vol. 34, no. 1, 2021, pp. 334-351. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1860792>.

⁹ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

улсын энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцох, батлан хамгаалах дипломатын хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд илүү чиглэнэ¹⁰.

Дотоод орчны хувьд эдийн засгийн өсөлт, төсвийн боломж, нийгмийн хөгжлийн түвшин, шинжлэх ухаан, технологийн чадавхаас хамааран бодлогын хэрэгжилтийн арга зам өөрчлөгдөж байдаг. Жишээлбэл, эдийн засгийн хүндрэлтэй үед батлан хамгаалах бодлого нь төсвийн үр ашгийг нэмэгдүүлэх, хэмнэлттэй боловсон хүчин болон техник хэрэгсэл ашиглахад анхаарал хандуулдаг бол эдийн засгийн өсөлтийн үед шинэ технологи нэвтрүүлэх, хүний нөөцийн бэлтгэлийг өргөжүүлэхэд түлхүү төвлөрнө¹¹.

Мөн нийгмийн хөгжлийн түвшин, иргэдийн үзэл санааны өөрчлөлтөөс үүдэн батлан хамгаалах бодлого нь илүү иргэн төвтэй хэлбэр рүү шилжих боломжтой. Энэ нь нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлж, иргэний боловсрол, эх оронч үзэл, батлан хамгаалахтай холбоотой ухамсрыг төлөвшүүлэхэд чиглэсэн арга хэмжээг өргөжүүлэх хэлбэрээр хэрэгждэг.

Иймээс батлан хамгаалах бодлогын уян хатан шинж чанар нь түүнийг хатуу хүлээснээс ангид байлгаж, цаг үеийн нөхцөл байдал, стратегийн шаардлагад нийцүүлэн зорилго, арга хэрэгсэл, нөөцийг шинэчлэн зохион байгуулах боломж олгодог. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийг бодит байдалд нийцсэн, амьд, хөгжлийн шинжтэй болгож, улс орны батлан хамгаалах чадавхыг урт хугацаанд тогтвортой хадгалах нөхцөл болдог¹².

Эрсдэлийн удирдлагад тулгуурласан: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн нэг онцлог шинж нь эрсдэлийн удирдлагад суурилсан байх явдал юм. Энэ нь аливаа бодлогын төлөвлөлт, хэрэгжилт зөвхөн өнөөгийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэх бус, харин ирээдүйд үүсч болзошгүй аюул, сорилтыг урьдчилан таамаглаж, тэдгээрийн үр дагаврыг бууруулах, шаардлагатай тохиолдолд даван туулахад чиглэсэн стратеги, төлөвлөгөөг боловсруулахыг шаарддаг¹³.

Эрсдэлийн удирдлагад тулгуурласан бодлого нь уламжлалт цэргийн аюул заналхийллээс гадна эдийн засгийн хямрал, байгалийн гамшиг, цар тахал, цахим орчны халдлага, эрчим хүчний хомсдол, бүс нутгийн тогтворгүй байдал зэрэг олон талт эрсдэлүүдийг хамардаг¹⁴. Ийм өргөн хүрээтэй хандлага нь батлан хамгаалах бодлогыг илүү бодит нөхцөлд нийцсэн, олон түвшний аюулгүй байдлын хүчин зүйлсийг багтаасан цогц бодлого болгон хөгжүүлдэг.

Эрсдэлийн удирдлагад суурилсан хэрэгжилт нь гурван үндсэн чиглэлд илэрдэг. Нэгдүгээрт, **урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ** авах нь эрсдэлийг бүрэн үүсэхээс өмнө таслан зогсоох, эсвэл сулруулахад чиглэнэ. Хоёрдугаарт, **тогтмол үнэлгээ, хяналт** нь нөхцөл байдлын өөрчлөлтийг бодит цагийн мэдээлэлд

¹⁰ Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020. www.fpri.org.

¹¹ OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

¹² Nedelea, Ana-Maria, and Loredana-Ana Păun. "Financing Innovation in Defense Industry." *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, vol. 34, no. 1, 2021, pp. 334-351. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1860792>.

¹³ Kapucu, Naim, and Yildirim Ustun. "Collaborative Crisis Management and Leadership in the Public Sector." *International Journal of Public Administration*, vol. 41, no. 7, 2018, pp. 548-561. <https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1280819>.

¹⁴ OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

үндэслэн үнэлж, эрсдэлийн түвшинг тодорхойлох боломжийг олгодог. Гуравдугаарт, **шуурхай хариу арга хэмжээ** авах чадвар нь аливаа гэнэтийн нөхцөлд түргэн хугацаанд зохицуулалт хийж, улс орны батлан хамгаалах чадавхыг тасралтгүй хадгалах нөхцөлийг бүрдүүлдэг¹⁵.

Иймээс эрсдэлийн удирдлагад тулгуурласан шинж чанар нь батлан хамгаалах бодлогыг уламжлалт цэрэг-улс төрийн хүрээнээс өргөжүүлэн, нийгмийн бүхий л салбарт үүсэж болзошгүй эрсдэлүүдийг хамтад нь авч үзэх, олон талын аюулгүй байдлыг хангах стратегийн арга замыг бүрдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм¹⁶.

Ийм байдлаар батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь зөвхөн цэргийн хүчинд тулгуурласан хязгаарлагдмал ойлголт бус, харин төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо, нийгмийн бүх салбарын хамтын оролцоо, олон улсын хамтын ажиллагаа зэрэг өргөн хүрээний хүчин зүйлсийн нэгдэлд тулгуурладаг цогц процесс болж байна. Энэхүү цогц шинж чанар нь бодлогыг цаг үеийн нөхцөл байдалд нийцүүлэн байнга шинэчлэн хөгжүүлэх, аюулгүй байдлын уламжлалт болон шинэ төрлийн сорилтыг хослуулан шийдвэрлэх боломжийг олгодог¹⁷.

Үүнээс гадна, бодлогын хэрэгжилтийн энэхүү өвөрмөц шинж чанар нь улс орны батлан хамгаалах чадавхыг урт хугацаанд тогтвортой хадгалах, үндэсний дархлааг бэхжүүлэх, мөн бүс нутгийн болон олон улсын аюулгүй байдлын тогтолцоонд зохих хувь нэмэр оруулах стратегийн баталгаа болж байна¹⁸. Иймд батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх, сайжруулах үйл явц нь зөвхөн төрийн бодлогын хэрэгжилтийн чанарыг хэмжих хэрэгсэл бус, харин улс орны аюулгүй байдлыг бүхэлд нь хамгаалах стратегийн чадавхыг баталгаажуулах онол, арга зүйн зайлшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг гэж үзэх нь зүйтэй.

Бодлогын үнэлгээний онол, арга зүй, олон улсын туршлага: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх үйл явц нь энгийн дүгнэлт гаргах түвшинд бус, харин онолын үндэслэлтэй, арга зүйн хувьд нарийн боловсруулсан тогтолцоонд суурилсан байх шаардлагатай. Үнэлгээ нь бодлогын зорилт, хэрэгжилтийн явц, хүрсэн үр дүн, нийгэм, улс төр, эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөллийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр хэмжиж тодорхойлох цогц арга зүйг агуулдаг. Өөрөөр хэлбэл, бодлогын үнэлгээ нь зөвхөн хэрэгжсэн эсэхийг шалгадаг хяналт биш, харин бодлогын бодит үр нөлөө, нийцэл, тогтвортой байдал, ирээдүйн хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох судалгааны нарийн процесс юм¹⁹.

Онолын хувьд бодлогын үнэлгээ нь төрийн бодлогын шинжилгээний салбар дотроос хөгжиж, **үр дүнд суурилсан үнэлгээ** (results-based evaluation), **бодлогын мөчлөгийн онол** (policy cycle theory), **системийн онол** (systems theory) зэрэг суурь хандлагад тулгуурладаг. Үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь тодорхойлсон зорилт биелсэн эсэхийг шалгаж, бодлогын хэрэгжилтийн бодит амжилтыг хэмждэг.

¹⁵ Nedelea, Ana-Maria, and Loredana-Ana Păun. "Financing Innovation in Defense Industry." *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, vol. 34, no. 1, 2021, pp. 334-351. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1860792>.

¹⁶ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

¹⁷ Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org. OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

¹⁸ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

¹⁹ Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications, 2015.

Бодлогын мөчлөгийн онол нь бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гэсэн шат дамжлагыг нэгдмэл процесс болгон авч үзэж, үнэлгээг бодлогын мөчлөгийн салшгүй хэсэг гэж тодорхойлдог. Харин системийн онол нь бодлогын хэрэгжилтэд дотоод ба гадаад орчны хүчин зүйлс хэрхэн харилцан нөлөөлж байгааг шинжлэх замаар үнэлгээ хийх суурь арга зүйн үзэл баримтлал болдог²⁰.

Үнэлгээний арга зүйн хувьд чанарын болон тоон судалгааны аргуудыг хослуулан ашиглах нь чухал. Тоон судалгааны арга нь статистик мэдээлэл, бодлогын хэрэгжилтийн үзүүлэлтэд тулгуурлаж, хэрэгжилтийн түвшинг хэмжих бол чанарын арга нь ярилцлага, кейс судалгаа, экспертүүдийн дүгнэлт зэрэгт үндэслэн бодлогын чанар, нөхцөл байдлыг гүнзгийрүүлэн тайлбарлах боломж олгодог. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн тоон үзүүлэлтээс гадна бодит нөлөөлөл, нийгмийн ойлголт, үнэт зүйлсийн түвшинд хэрхэн хэрэгжиж байгааг тодорхойлоход ач холбогдолтой²¹.

Мөн олон улсын түвшинд боловсруулсан үнэлгээний загваруудыг өргөнөөр хэрэглэдэг. Тухайлбал, **Logical Framework Approach (LFA)** нь зорилт, үйл ажиллагаа, шалгуур үзүүлэлтийг шат дараатай тодорхойлох боломж олгодог бол **Results-Based Management (RBM)** нь хэрэгжилтийн бүх үе шатанд үр дүнд суурилсан хяналт-шинжилгээ хийх аргачлал юм. Түүнчлэн OECD/DAC-ийн үнэлгээний шалгуур болох **үр ашиг, үр дүн, ач холбогдол, тогтвортой байдал** зэрэг үзүүлэлтүүд нь бодлогын хэрэгжилтийн олон талт үнэлгээ хийхэд түгээмэл хэрэглэгддэг²².

Иймд батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээ нь зөвхөн хэрэгжилтийн тоон хэмжүүрт тулгуурлах бус, харин онолын үндэслэл, арга зүйн цогц хандлагад суурилан чанарын болон тоон аргыг хослуулсан, олон улсын жишигт нийцсэн тогтолцоогоор хэрэгжих шаардлагатай юм. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн бодит үр дүнг олон өнцгөөс нягталж, цаашдын бодлого боловсруулах, сайжруулахад шинжлэх ухааны нотолгоотой мэдээлэл өгөх үндсэн нөхцөл болж байна.

Үнэлгээний онолын үндэс: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэхэд онолын суурь хандлагуудыг хэрэглэх нь үнэлгээний чанар, үр дүнг баталгаажуулдаг бөгөөд энэ нь бодлогын хүрээ, шалгуур үзүүлэлт, арга зүйн чиглэлийг зөв тодорхойлоход онцгой ач холбогдолтой. Үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь бодлогын зорилт болон хэрэгжилтийн бодит үр дүнгийн нийцлийг хэмжихэд чиглэж, бодлого хэрэгжсэн эсэхээс гадна нийгэм, эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөг тооцох боломж олгодог. Харин бодлогын мөчлөгийн онол нь бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гэсэн шат дамжлагыг нэгэн бүхэл процесс болгон авч үзэж, үнэлгээг зөвхөн төгсгөлийн шатанд бус, бүх үе шатанд уялдуулан хэрэглэхийг шаарддаг. Системийн онол нь бодлогын хэрэгжилтийг дотоод хүчин зүйлсээр хязгаарлалгүй, гадаад орчны нөлөө, геополитикийн өөрчлөлт, бүс нутгийн аюулгүй

²⁰ Howlett, Michael, and M. Ramesh. *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford UP, 2014. ISBN 978-0-19-542802-5.

²¹ Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications, 2015.

²² OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

байдлын нөхцөл, олон улсын хамтын ажиллагааны уялдааг хамтад нь авч үздэг онцлогтой²³.

Иймээс эдгээр гурван онолын чиг хандлагыг хослуулан ашиглах нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг илүү цогц, шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр үнэлэх боломжийг бүрдүүлж, бодлогын шинэчлэл, цаашдын хөгжлийн чиг хандлагыг тодорхойлох стратегийн суурь болдог.

Үр дүнд суурилсан үнэлгээ (Results-Based Evaluation): Үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээний хамгийн түгээмэл, үр дүнтэй онолын хандлагуудын нэг бөгөөд тухайн бодлогын зорилт, зорилго болон хэрэгжилтийн бодит үр дүнгийн уялдаа холбоог нарийвчлан шинжилдэг. Энэ нь зөвхөн хэрэгжилтийн явцыг дүгнэх бус, бодлогын нийгэм, эдийн засагт үзүүлж буй **бодит үр нөлөөг** тодорхойлох гол аргачлал юм²⁴.

Энэ аргачлалын гол онцлог нь:

- **Зорилт ба үр дүнгийн уялдаа:** Бодлогын хүрээнд төлөвлөсөн зорилго болон гарсан үр дүн хоорондын уялдаа холбоог хэмжихэд чиглэнэ. Жишээлбэл, батлан хамгаалах салбарт хүний нөөцийн чадавхыг сайжруулах зорилт тавьсан бол үнэлгээнд зөвхөн сургалт зохион байгуулсан эсэх бус, сургалтын дараа цэргийн алба хаагчдын ур чадвар, гүйцэтгэл үнэхээр дээшилсэн эсэхийг дүгнэдэг.
- **Тоон болон чанарын үзүүлэлт:** Үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь тоон статистик мэдээлэл (жишээлбэл, төсвийн зарцуулалт, бэлтгэгдсэн боловсон хүчний тоо) болон чанарын үзүүлэлт (сэтгэл ханамж, чадавхын ахиц, байгууллагын бүтээмжид үзүүлсэн нөлөө) хоёуланг хамтад нь авч үздэг.
- **Үр ашиг ба үр нөлөө:** Үнэлгээг зөвхөн биелэлтээр хязгаарлахгүй, харин бодлого нийгэм, эдийн засагт ямар өөрчлөлт авчирсан, тухайн өөрчлөлт тогтвортой эсэхийг судалдаг. Энэ нь бодлогын **үр ашиг (efficiency)** болон **үр нөлөөг (impact)** зэрэг олон талын шалгуураар хэмжих боломж олгодог.
- **Шинэчлэлийн суурь:** Үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь бодлогын алдаа, дутагдлыг илрүүлэхийн зэрэгцээ цаашдын стратегийн чиглэл, зорилт, арга хэмжээг тодорхойлоход нотолгоонд суурилсан мэдээлэл өгдөг. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь бодлогын шинэчлэл хийх зайлшгүй үндэслэл болж өгдөг.

Тиймээс үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг бодитой хэмжих, бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах үйл явцыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй болгох чухал арга зүйн тулгуур болдог²⁵.

Бодлогын мөчлөгийн онол (Policy Cycle Theory): Бодлогын мөчлөгийн онол нь төрийн бодлого нь бие даасан үе шатуудаас бүрдэх хэдий ч тэдгээрийг салангид, нэг нэгнээсээ тусгаарласан процесс гэж бус, харин харилцан уялдаа холбоотой, тасралтгүй хөгжиж байдаг **нэгдмэл мөчлөг** гэж тайлбарладаг. Энэхүү онол нь бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, үнэлэх гурван үндсэн шат дамжлагыг нэгэн

²³ Howlett, Michael, and M. Ramesh. *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford UP, 2014. ISBN 978-0-19-542802-5.

²⁴ Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications, 2015.

²⁵ Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications, 2015.

бүхэл системийн хүрээнд авч үзэж, бодлогын үнэлгээг зөвхөн хэрэгжилтийн дараа хийгдэх дүгнэлт бус, харин бүх шат дамжлагад тасралтгүй хийгдэх шаардлагатай үйл ажиллагаа гэж тодорхойлдог²⁶.

Энэ онолын дагуу:

- **Бодлого боловсруулах шатанд**, үнэлгээ нь тухайн бодлогын шаардлага, зорилтыг тодорхойлох, боломжит хувилбаруудыг шинжлэх, хэрэгжүүлэх арга замыг сонгоход нотолгоонд суурилсан мэдээлэл өгдөг.
- **Бодлого хэрэгжүүлэх шатанд**, үнэлгээ нь хэрэгжилтийн явцад хяналт-шинжилгээ хийх, алдаа дутагдлыг эрт илрүүлэх, зорилтыг нөхцөл байдалд нийцүүлэн сайжруулахад чиглэнэ.
- **Бодлогын үнэлгээний шатанд**, өмнөх үе шатны үр дүнг дүгнэж, бодлого бодит зорилгодоо хүрсэн эсэх, нийгэм, эдийн засагт үзүүлсэн нөлөөг тодорхойлдог бөгөөд дараагийн мөчлөгт шинэ мэдээлэл, зөвлөмж өгч, бодлогын шинэчлэлд чиглэл болдог.

Иймээс бодлогын мөчлөгийн онол нь үнэлгээг нэг удаагийн төгсгөл биш, харин бодлогын мөчлөгийн **бүх үе шатанд оролцож, тасралтгүй хэрэгжих** ёстой цогц үйл явц гэж үздэг. Энэ нь бодлогын үнэлгээг илүү амьд, дасан зохицох боломжтой болгож, зөвхөн өнгөрсөн хугацааны хэрэгжилтийг дүгнэх бус, харин ирээдүйн бодлого боловсруулах, шийдвэр гаргах үйл явцыг илүү шинжлэх ухааны үндэслэлтэй болгох чухал нөхцөл болж өгдөг.

Жишээлбэл, батлан хамгаалах бодлогын хүрээнд шинэ зэвсэглэл нэвтрүүлэх бодлого боловсруулж байхад үнэлгээ нь тухайн шинэчлэлийн шаардлага, санхүүгийн боломж, хүний нөөцийн чадавх зэрэг хүчин зүйлсийг урьдчилан тодорхойлно. Хэрэгжүүлэх явцад үнэлгээ нь зардлын үр ашгийг хянах, сургалтын үр дүнг шалгах, хэрэгжилтийн явцыг дүгнэхэд чиглэнэ. Харин бодлогын мөчлөгийн төгсгөлд гарсан үр дүнг шинжилснээр дараагийн мөчлөгт илүү оновчтой, үндэслэлтэй шийдвэр гаргах боломж бүрдэнэ.

Системийн онол (Systems Theory): Системийн онол нь бодлогын хэрэгжилтийг цогц, олон талт хүчин зүйлсийн харилцан уялдаа холбоонд түшиглэн тайлбарладаг онолын суурь хандлага юм. Энэ онолоор бодлого нь зөвхөн дотоод орчны хүчин зүйлсээр тодорхойлогдохгүй, харин гадаад орчны олон хүчин зүйлсийн нөлөөтэй уялдан хэрэгждэг. Өөрөөр хэлбэл, бодлогын хэрэгжилтийг зөвхөн институтын зохион байгуулалт, хүний нөөцийн чадавх, санхүүжилтийн түвшнээр хэмжих нь хангалтгүй бөгөөд түүнийг улс төрийн тогтвортой байдал, эдийн засгийн нөхцөл, нийгмийн хандлага, олон улсын харилцааны орчин зэрэг өргөн хүрээнд авч үзэх шаардлагатай²⁷.

Энэхүү онолын дагуу батлан хамгаалах бодлого нь өөрөө **нэгдмэл системийн нэг хэсэг** бөгөөд улс орны хөгжлийн бодлого, гадаад бодлого, нийгэм-эдийн засгийн тогтолцоотой салшгүй уялдаа холбоотой. Жишээлбэл, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь эдийн засгийн тогтвортой байдлаас шууд хамаардаг. Эдийн засгийн хямрал, төсвийн хязгаарлалт нь зэвсэглэл, цэргийн сургалт, хүний нөөцийн хөгжлийг хязгаарлаж болох бол, харин эдийн засгийн өсөлт нь батлан хамгаалах

²⁶ Howlett, Michael, and M. Ramesh. *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford UP, 2014. ISBN 978-0-19-542802-5.

²⁷ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

салбарт илүү их хөрөнгө оруулалт хийх, шинэ технологи нэвтрүүлэх боломжийг бүрдүүлдэг.

Нийгмийн хүчин зүйлс ч мөн адил чухал нөлөөтэй. Иргэдийн эх оронч үзэл, батлан хамгаалах бодлогын талаарх ойлголт, олон нийтийн дэмжлэг нь бодлогын хэрэгжилтийн нийгмийн суурийг бүрдүүлдэг. Иргэдийн дэмжлэг сул байвал бодлогын хэрэгжилтэд саад учирч, эсрэгээрээ өндөр дэмжлэгтэй нөхцөлд бодлогын үр дүн илүү бодитой, тогтвортой байдаг.

Гадаад хүчин зүйлсийн хувьд бүс нутгийн геополитикийн өөрчлөлт, олон улсын аюулгүй байдлын нөхцөл байдал, гадаад түншлэл, эвсэл холбоодын харилцаа зэрэг нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн чиглэл, арга хэмжээг өөрчилдөг. Жишээлбэл, бүс нутагт зэвсэгт мөргөлдөөн ойртож буй үед бодлого илүү хамгаалалт, бэлтгэл хангахад төвлөрөх бол тогтвортой нөхцөлд олон улсын энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцох, батлан хамгаалах дипломат харилцааг өргөжүүлэх чиглэл давамгайлдаг.

Иймд системийн онол нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг **дотоод болон гадаад хүчин зүйлсийн харилцан уялдаатай, нэгдмэл цогц систем** хэмээн авч үзэхийг шаарддаг. Энэ нь бодлогын үнэлгээг илүү бодитой, бүх талын хүчин зүйлсийг хамарсан шинжлэх ухааны үндэслэлтэй болгох давуу талтай.

Иймээс батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээг онолын үндэслэлтэйгээр хэрэгжүүлэхдээ нэг талаас бодлогын зорилт, хэрэгжилтийн үр дүнгийн нийцлийг шалгах, нөгөө талаас бодлогын мөчлөгийн бүх үе шатыг хамруулах, түүнчлэн дотоод ба гадаад орчны хүчин зүйлсийн харилцан уялдааг хамтад нь авч үзэх шаардлагатай. Энэ гурван хандлагын нэгдэл нь бодлогын үнэлгээг зөвхөн өнгөрсөн хугацааны хэрэгжилтийг дүгнэх төдий бус, ирээдүйн бодлого боловсруулах, стратегийн шинэчлэлийн чиг хандлагыг тодорхойлох шинжлэх ухааны хэрэгсэл болгож өгдөг²⁸.

Иймд онолын үндсийг уялдуулан ашиглах нь батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээг илүү **бодитой, нотолгоонд суурилсан, системтэй** болгох бөгөөд энэ нь улс орны аюулгүй байдлыг баталгаажуулахад чиглэсэн бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, шинэчлэх үйл явцын тасралтгүй хөгжлийг хангах суурь нөхцөл болж байна.

Эдгээр гурван онол нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээг өөр өөрийн өнцгөөс тайлбарлаж буй хэдий ч харилцан нөхөж, уялдаа холбоотойгоор хэрэглэгдэх боломжтой. **Үр дүнд суурилсан үнэлгээ** нь бодлогын зорилго болон хүрсэн үр дүнгийн нийцлийг хэмжиж, бодлогын бодит амжилтыг тодорхойлох үндэс болдог. **Бодлогын мөчлөгийн онол** нь бодлогын үнэлгээг зөвхөн төгсгөлд хийх бус, харин бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх бүх шатанд тасралтгүй оролцох үйл явц гэж үздэгээрээ давуу талтай. Харин **системийн онол** нь бодлогын хэрэгжилтэд дотоод хүчин зүйлээс гадна гадаад орчны нөхцөл байдал, олон улсын болон бүс нутгийн геополитикийн өөрчлөлт хэрхэн нөлөөлж байгааг цогцоор нь шинжлэх боломж олгодог.

²⁸ Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications, 2015. Howlett, Michael, and M. Ramesh. *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford UP, 2014. ISBN 978-0-19-542802-5. Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

Иймээс эдгээр онолыг уялдуулан, хослуулан хэрэглэх нь батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээг илүү **бодитой, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, системтэй** болгох бөгөөд энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн чанарыг үнэлэхийн зэрэгцээ цаашдын бодлого боловсруулах, шинэчлэх, стратегийн чиг хандлагыг тодорхойлох чухал арга зүйн суурь нөхцөл болж өгнө.

Гадаад ба дотоод хүчин зүйлсийн үнэлгээ: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь дан ганц дотоод зохион байгуулалт, төлөвлөлтөөр хязгаарлагдахгүй бөгөөд гадаад орчны хүчин зүйлсийн шууд болон шууд бус нөлөөнд ихээхэн автагддаг. Ялангуяа геополитикийн орчны өөрчлөлт, дэлхийн хүчний тэнцвэрийн хэлбэлзэл, бүс нутгийн аюулгүй байдлын нөхцөл байдал нь бодлогын зорилго, хэрэгжилтийн арга замыг шинэчлэн тодорхойлоход хүргэдэг²⁹. Жишээлбэл, бүс нутагт зэвсэгт мөргөлдөөн, геостратегийн өрсөлдөөн эрчимжих тохиолдолд батлан хамгаалах бодлого илүү хамгаалалт, цэрэг-улс төрийн бэлэн байдлыг хангахад төвлөрдөг бол олон улсын хамтын ажиллагааны орчин сайжирсан үед энхийг сахиулах ажиллагаа, түншлэлийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэхэд илүү чиглэдэг³⁰.

Дотоод хүчин зүйлсийн хувьд эдийн засгийн тогтвортой байдал нь бодлогын хэрэгжилтийн санхүүгийн баталгааг бүрдүүлдэг бол хүний нөөцийн чадавх нь түүний бодит хэрэгжилтийн түвшинг тодорхойлдог гол үзүүлэлт болдог. Мөн технологийн хөгжил, инновацын түвшин нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн чанар, орчин үеийн шаардлагад нийцэх чадамжийг нэмэгдүүлдэг³¹. Иргэдийн оролцоо, олон нийтийн дэмжлэг нь бодлогын хэрэгжилтийн нийгмийн суурийг бэхжүүлж, батлан хамгаалах үйл ажиллагааг нийтлэг үнэт зүйл болгон төлөвшүүлэхэд чухал ач холбогдолтой.

Иймээс гадаад болон дотоод хүчин зүйлсийг цогцоор нь үнэлж, уялдуулан хэрэгжүүлэх нь батлан хамгаалах бодлогын амжилттай хэрэгжилтийн үндэс болдог. Гадаад хүчин зүйлсийн тогтворгүй байдалд дасан зохицохын зэрэгцээ дотоод хүчин зүйлсийг тогтвортой, бэхжүүлсэн тохиолдолд бодлого нь илүү уян хатан, тогтвортой хэрэгжих боломж бүрддэг. Өөрөөр хэлбэл, энэ хоёр хүчин зүйл нь бие биенээ нөхөж, харилцан нөлөөлснөөр бодлогын хэрэгжилтийн үр дүн, чанарыг тодорхойлдог цогц нөхцөл болдог³².

Иймд батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг зөвхөн нэг өнцгөөс бус, харин олон талын хүчин зүйлсийн харилцан уялдаатай цогц процесс байдлаар авч үзэх нь зүйтэй. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн бодит түвшинг илүү бодитой үнэлэх, цаашдын бодлого боловсруулахад оновчтой дүгнэлт хийх үндэс болдог. Мөн судалгаа, шинжилгээний нотолгоонд тулгуурласан үнэлгээ нь бодлогын сул тал,

²⁹ Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org.

³⁰ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

³¹ OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

³² Kapucu, Naim, and Yildirim Ustun. "Collaborative Crisis Management and Leadership in the Public Sector." *International Journal of Public Administration*, vol. 41, no. 7, 2018, pp. 548-561. <https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1280819>.

боломжийг тодорхойлж, шинэчлэлийн зайлшгүй шаардлагыг илрүүлэх ач холбогдолтой³³.

Өөрөөр хэлбэл, бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээ нь зөвхөн хэрэгжилтийн үр дүнг хэмжих бус, цаашдын стратегийн чиг хандлага, шинэ нөхцөл байдалд дасан зохицох чадамжийг тодорхойлох чухал хэрэгсэл болдог. Түүнчлэн ийм үнэлгээ нь олон улсын туршлагыг нутагшуулах, оролцогч талуудын уялдаа холбоог бэхжүүлэх, гадаад болон дотоод орчны өөрчлөлтөд хурдан хариу үйлдэл үзүүлэх чадамжийг нэмэгдүүлэх суурь нөхцөл болдог³⁴.

Иймээс батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр үнэлж, бодит дүгнэлтэд тулгуурлан шинэчлэл хийх нь улс орны батлан хамгаалах чадавхыг урт хугацаанд тогтвортой хадгалах, үндэсний аюулгүй байдлыг бэхжүүлэх, бүс нутгийн болон олон улсын түвшинд өрсөлдөх чадварыг нэмэгдүүлэх стратегийн чухал нөхцөл болж байна.

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, механизм, түүний тухай ойлголт

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангах олон талт тогтолцооны салшгүй бүрэлдэхүүн бөгөөд түүний онцлог нь зөвхөн цэрэг, улс төрийн хүрээнд хязгаарлагдахгүй, харин бүх нийтийн оролцоо, салбар хоорондын уялдаа холбоонд тулгуурладаг оршино. Энэ бодлогын хэрэгжилт нь **олон талт бүтэцтэй** бөгөөд төрийн захиргааны байгууллагуудын удирдлага, Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагаа, орон нутгийн захиргааны оролцоо, хувийн хэвшлийн дэмжлэг, иргэний нийгмийн санаачилга зэрэг харилцан уялдсан тогтолцоогоор дамжин хэрэгждэг. Ийм бүтэц нь бодлогын хэрэгжилтийг илүү үр дүнтэй болгохын зэрэгцээ нийгмийн бүх салбарт хуваарилагдсан үүрэг, хариуцлагыг тодорхой болгодог.

Мөн энэ үйл явц нь **өргөн хүрээний оролцогч талуудын хамтын ажиллагаанд** тулгуурладаг. Жишээлбэл, Зэвсэгт хүчин болон Батлан хамгаалах яам нь үндсэн хэрэгжүүлэгч байгууллага байхад, боловсролын байгууллагууд мэргэжлийн боловсон хүчин бэлтгэх, эрдэм шинжилгээний хүрээлэн судалгаа, шинжилгээ, инновацын шийдэл боловсруулах замаар бодлогын хэрэгжилтийг дэмждэг. Хувийн хэвшил батлан хамгаалах салбарын үйлдвэрлэл, техник, технологийн шинэчлэлд оролцох бол иргэний нийгмийн байгууллагууд бодлогын ил тод байдал, олон нийтийн дэмжлэгийг нэмэгдүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Энэ нь батлан хамгаалах бодлого нь зөвхөн төрийн хүрээнд биш, харин нийгмийн бүх оролцогч талуудын хамтын хүчин чармайлтаар хэрэгждэг болохыг харуулж байна³⁵.

Үүнээс гадна, бодлого хэрэгжих үйл явц нь **зохион байгуулалтын нарийн механизмд** тулгуурладаг. Үүнд бодлогын хэрэгжилтийн төлөвлөгөө боловсруулах, хэрэгжилтийн шат дамжлагыг тодорхойлох, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх, шаардлагатай тохиолдолд стратегийн зорилго, арга хэмжээг шинэчлэх зэрэг үйл

³³ OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

³⁴ Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org. Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

³⁵ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

ажиллагаа багтана. Ийм механизм нь оролцогч байгууллагуудын хоорондын уялдаа холбоог хангаж, нэгдсэн зорилгод чиглэсэн зохицуулалт бий болгодог³⁶.

Эцэст нь, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь **гадаад болон дотоод хүчин зүйлсийн нөлөөн дор** явагддаг. Дотоод хүчин зүйлсэд эдийн засгийн тогтвортой байдал, хүний нөөцийн чадавх, технологийн хөгжил, нийгмийн эв нэгдэл зэрэг багтдаг. Харин гадаад хүчин зүйлсэд бүс нутгийн геополитикийн нөхцөл байдал, олон улсын аюулгүй байдлын орчин, стратегийн түншлэлийн харилцаа, гадаад бодлогын чиг хандлага нөлөөлнө³⁷. Эдгээр хүчин зүйлсийн харилцан нөлөө нь бодлогын хэрэгжилтийг амжилттай хэрэгжүүлэх эсвэл саад учруулах нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Иймээс батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь олон талын бүтэц, өргөн хүрээний оролцогч талуудын хамтын ажиллагаа, зохион байгуулалтын нягт механизм, дотоод ба гадаад орчны нөхцөл байдлын уялдаа холбоонд тулгуурласан цогц үйл явц гэдгээрээ онцлог юм. Энэ нь Монгол Улсын батлан хамгаалах чадавхыг зөвхөн цэргийн хүрээнд бус, нийгмийн бүх салбарт нэгтгэн хөгжүүлэх стратегийн үндэс болж байна.

Бодлого хэрэгжүүлэх бүтэц: Батлан хамгаалах бодлого хэрэгжих бүтэц нь зөвхөн хууль эрх зүйн үндэс, институтийн зохион байгуулалтад тулгуурлахаас гадна бодлогын хэрэгжилтийн шат дараалсан үйл явцыг цогцоор нь удирдан чиглүүлэх зохицуулалттай байдаг. Хууль эрх зүйн үндэс нь Үндсэн хууль, “Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”, “Батлан хамгаалах бодлогын үндэсний баримт бичиг” зэрэг суурь баримт бичгээр тодорхойлогдож, бодлогын хэрэгжилтийн эрх зүйн суурийг бүрдүүлдэг.

Институтийн зохион байгуулалтын түвшинд Үндэсний Аюулгүй Байдлын Үндэсний зөвлөл стратегийн удирдлагын түвшинд нэгдсэн чиглэл өгдөг бол Батлан хамгаалах яам нь бодлогыг төлөвлөх, зохион байгуулах, хэрэгжилтийг зохицуулах үүрэг гүйцэтгэнэ. Зэвсэгт хүчний жанжин штаб нь бодлогын хэрэгжилтийг цэрэг-тактикийн түвшинд хэрэгжүүлж, анги, салбарын өдөр тутмын үйл ажиллагааг удирдан чиглүүлдэг. Эдгээр байгууллагын хоорондын нягт уялдаа холбоо нь бодлогын хэрэгжилтийн үр дүн, чанарыг тодорхойлох гол хүчин зүйл болдог.

Түүнчлэн бодлого хэрэгжүүлэх бүтэц нь төлөвлөлт ба хэрэгжилтийн шат дараалсан тогтолцоонд суурилдаг. Стратегийн түвшинд урт хугацааны зорилго, тэргүүлэх чиглэлийг тодорхойлж, тактикийн түвшинд эдгээр зорилгыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээ, төлөвлөгөө боловсруулна. Харин үйл ажиллагааны түвшинд бодит хэрэгжилт, сургалт, хамтын ажиллагааны хэлбэрээр бодлого хэрэгжиж, түүний үр дүнг тогтмол хянах, үнэлэх механизмууд ажилладаг³⁸.

Иймээс батлан хамгаалах бодлого хэрэгжүүлэх бүтэц нь эрх зүйн үндэс, институтийн зохион байгуулалт, шат дараалсан төлөвлөлт, хэрэгжилтийн хяналт-

³⁶ Kapucu, Naim, and Yildirim Ustun. “Collaborative Crisis Management and Leadership in the Public Sector.” *International Journal of Public Administration*, vol. 41, no. 7, 2018, pp. 548-561. <https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1280819>.

³⁷ Horowitz, Michael C. “Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy.” Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org. OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

³⁸ Kapucu, Naim, and Yildirim Ustun. “Collaborative Crisis Management and Leadership in the Public Sector.” *International Journal of Public Administration*, vol. 41, no. 7, 2018, pp. 548-561. <https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1280819>.

шинжилгээний уялдаа холбоонд тулгуурласан нэгдмэл тогтолцоо бөгөөд энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн чанарыг өндөр түвшинд хангах чухал нөхцөл болдог.

Гол оролцогчид ба уялдаа холбоо: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь зөвхөн төрийн удирдлага, цэргийн байгууллагуудын оролцоогоор хязгаарлагдахгүй бөгөөд олон талын оролцогчдын нягт хамтын ажиллагаанд тулгуурладаг. Төрийн байгууллагууд үндсэн чиг үүргийг гүйцэтгэж, стратегийн удирдлагыг тодорхойлдог бол тэдгээрийн хамтран ажиллах түнш нь хувийн хэвшил, боловсролын байгууллага, эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, иргэний нийгмийн байгууллагууд байдаг. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийг илүү өргөн цар хүрээтэй, бодит нөхцөлд нийцсэн болгодог.

Хувийн хэвшлийн оролцоо нь батлан хамгаалах үйлдвэрлэлийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлэх, дэвшилтэт техник, технологийг нэвтрүүлэх, судалгаа хөгжүүлэлтийн хөрөнгө оруулалтыг дэмжих хэлбэрээр илэрдэг. Жишээлбэл, зэвсэглэл, харилцаа холбоо, цахим аюулгүй байдал, дрон, хиймэл оюун ухааны салбар дахь шинэчлэлүүдийг хувийн хэвшил идэвхтэй хэрэгжүүлснээр бодлогын хэрэгжилтийн үр дүн нэмэгддэг³⁹.

Боловсролын байгууллагууд болон эрдэм шинжилгээний хүрээлэнгүүд нь хүний нөөц бэлтгэх, шинэ мэдлэг, инновацын шийдэл боловсруулахад чухал үүрэгтэй. Тэдгээр нь батлан хамгаалах салбарын стратегийн судалгааг гүнзгийрүүлж, бодлого тодорхойлох нотолгоонд суурилсан суурь мэдээллийг бий болгодог. Мөн олон улсын туршлагыг нутагшуулах, хамтарсан судалгааны төслүүд хэрэгжүүлэх замаар бодлогын уялдааг гадаад орчинтой холбон баяжуулдаг⁴⁰.

Иргэний нийгмийн байгууллагууд болон олон нийтийн оролцоо нь бодлогын хэрэгжилтийн ил тод байдлыг хангах, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, батлан хамгаалах асуудлаар нийгмийн ойлголт, дэмжлэгийг өргөжүүлэхэд чиглэнэ. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн нийгмийн суурийг бэхжүүлж, төр ба иргэдийн хоорондын харилцан итгэлцлийг дээшлүүлэх стратегийн ач холбогдолтой⁴¹.

Ингэснээр батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь төр, хувийн хэвшил, боловсрол, шинжлэх ухаан, иргэний нийгэм зэрэг олон талын оролцогчдын хамтын ажиллагаанд тулгуурласан, харилцан уялдаа холбоотой процесс бөгөөд бодлогын амжилттай хэрэгжилтийг хангах гол хүчин зүйл болдог.

Зохион байгуулалтын механизм: Зохион байгуулалтын механизм нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үр дүнтэй зохион байгуулахад зайлшгүй шаардлагатай бөгөөд бодлогын зорилго, зорилтыг хэрэгжүүлэх үйл явцыг нэгдсэн удирдлага дор уялдуулан чиглүүлэх чухал хэрэгсэл болдог. Энэ нь бодлого хэрэгжүүлэх бүх үе шатанд тодорхой бүтэц, зохицуулалт бий болгож, оролцогч талуудын хамтын ажиллагааг зохион байгуулалттайгаар уялдуулах нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

Зохион байгуулалтын механизмд хамгийн түрүүнд **бодлогын хэрэгжилтийн төлөвлөгөө боловсруулах үйл явц** орно. Энэхүү төлөвлөгөө нь стратегийн

³⁹ Nedelea, Ana-Maria, and Loredana-Ana Păun. "Financing Innovation in Defense Industry." *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, vol. 34, no. 1, 2021, pp. 334-351. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1860792>.

⁴⁰ Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org.

⁴¹ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

зорилгыг тодорхой арга хэмжээ болгон хувиргаж, хэрэгжилтийн шат дарааллыг тогтоон, хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын үүрэг, хариуцлагыг нарийвчлан тодорхойлдог. Ингэснээр бодлогын хэрэгжилт нь илүү бодитой, хэмжигдэхүйц зорилготой болж, хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын үйл ажиллагааны уялдаа холбоо сайжирдаг.

Хоёрдугаарт, **хүний нөөц ба санхүүгийн эх үүсвэрийн зохистой хуваарилалт** нь зохион байгуулалтын механизмыг амжилттай хэрэгжүүлэх үндэс болдог. Батлан хамгаалах бодлого нь өндөр мэргэшсэн боловсон хүчин, тогтвортой санхүүжилт, техникийн нөөцөд тулгуурлаж хэрэгжинэ. Иймээс нөөцийн хуваарилалт нь зөвхөн бодлогын хэрэгжилтийг хангах төдийгүй, түүний тогтвортой байдал, цаашдын шинэчлэл, хөгжлийн чадамжийг баталгаажуулдаг⁴².

Гуравдугаарт, **хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцоо** нь зохион байгуулалтын механизмын салшгүй хэсэг бөгөөд бодлогын хэрэгжилтийн явц, үр дүнг тогтмол үнэлж, илэрсэн сул талыг засах, цаашдын шинэчлэлийн чиглэлийг тодорхойлох боломжийг олгодог. Үнэлгээний тогтолцоог тасралтгүй хэрэгжүүлэх нь бодлогын хэрэгжилтийг зөвхөн хэмжихээс гадна бодит нөхцөлд нийцүүлэн сайжруулах чухал нөхцөл болж өгдөг⁴³.

Эцэст нь, **хамтын ажиллагааны механизм** нь бодлогын хэрэгжилтийн амжилтад гол нөлөө үзүүлдэг. Төрийн байгууллагуудын хоорондын уялдаа холбоо, хувийн хэвшил болон иргэний нийгмийн оролцоог оновчтой зохицуулах нь бодлогын хэрэгжилтийн цар хүрээг өргөжүүлж, бодит үр дүнд хүргэх чухал нөхцөл болдог. Ийм хамтын ажиллагааны тогтолцоо нь бодлогыг зөвхөн төрийн хүрээнээс давуулж, үндэсний хэмжээнд цогцоор нь хэрэгжүүлэх боломжийг олгодог⁴⁴.

Иймээс зохион байгуулалтын механизм нь төлөвлөлт, нөөцийн хуваарилалт, хяналт-шинжилгээ, хамтын ажиллагааг багтаасан цогц систем бөгөөд энэ нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн чанар, тогтвортой байдлыг хангах стратегийн үндэс болдог.

⁴² OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.

⁴³ Kapucu, Naim, and Yildirim Ustun. "Collaborative Crisis Management and Leadership in the Public Sector." *International Journal of Public Administration*, vol. 41, no. 7, 2018, pp. 548-561. <https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1280819>.

⁴⁴ Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)

1.2. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаа дахь иргэдийн оролцоо, агуулга, хэлбэр

Нэг. Иргэдийн оролцооны онолын үндэс

Иргэдийн оролцоо нь ардчилсан төрийн бодлого хэрэгжих үндсэн зарчмуудын нэг бөгөөд батлан хамгаалах бодлого, аюулгүй байдлыг хангах тогтолцоонд улам бүр чухал байр суурь эзэлж байна. Орчин үеийн батлан хамгаалах судлал, онолын үүднээс авч үзвэл иргэдийн оролцоо нь үндэсний аюулгүй байдлыг хангах үйл ажиллагаа дахь салшгүй ойлголт бөгөөд иргэн-төр-цэргийн уялдаа, үндэсний эв нэгдэл, хамтын хариуцлага, институтийн итгэлцлийг бий болгох суурь ойлголт гэж үзэх болсон. Доор иргэдийн оролцоог шинжлэх ухаанч, онолын үндэслэлтэйгээр тайлбарлан дараах байдлаар тодорхойллоо. Үүнд:

1. Нийтийн засаглалын онол (Public Governance Theory): Нийтийн засаглалын онолд иргэд төрийн бодлогын зүгээс хэрэглэгч биш, харин бодлого хамтран бүтээгч (co-producer) субъект гэдгээрээ онцлог. Осборнын “Шинэ төрийн засаглал (New Public Governance, NPG)”⁴⁵ хэмээх алдарт өгүүлэлд төрийн үйлчилгээний төвлөрсөн тогтолцоот удирдлагаас татгалзаж, олон талт хамтын ажиллагаа, олон оролцогчид тулгуурласан засаглалын сүлжээ (network governance)-рүү шилжсэн гэж дүгнэсэн. Энэхүү тогтолцоонд иргэдийн идэвхтэй оролцоо нь үйлчилгээний чанар, аюулгүй байдлын бодлогын үр нөлөөг нэмэгдүүлэх гол хүчин зүйл болж өгдөг. Иргэдийн оролцоо нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, нийгмийн хяналт, стратегийн төлөвлөлтөд оролцох боломж олгосноор төр-иргэний итгэлцэл нэмэгдэж, институтийн үр ашигтай ажиллагааг хангадаг.

2. Иргэний оролцооны онол (Civic Participation Theory): Иргэний оролцооны онол нь ардчилсан засаглалын чанарыг тодорхойлогч гол шалгуурын нэг бөгөөд иргэд төрийн бодлогод бодит нөлөө үзүүлэх боломжтой байх нь “жинхэнэ ардчиллын” үзэл баримтлал гэж үздэг. Арнстайн, Шерри Р. “Иргэдийн оролцооны шатлал” (A Ladder of Citizen Participation)⁴⁶ хэмээх 1969 онд нийтлэгдсэн өгүүлэл нь оролцоог бэлгэдлийн (tokenism) болон бодит эрх мэдэл бүхий (citizen power) шатлалд хувааж, төр-иргэний харилцааны бодит түвшнийг хэмжих боломжтой загвар боловсруулсан. Оролцооны дээд шатанд иргэд бодлого боловсруулах, хяналт тавих, шийдвэр гаргах түвшний үйл ажиллагаанд шууд нөлөөлөх боломжтой болдог. Иргэдийн оролцоо гэдэг нь эрх мэдлийг дахин хуваарилах тухай асуудал. Төр болон мэргэжлийн бүлгүүдээс иргэд рүү эрх мэдлийн тодорхой хэсгийг шилжүүлж байж жинхэнэ оролцоо бий болдог гэж үздэг.

3. Бүх нийтийн батлан хамгаалах онол (Total Defence / Comprehensive Security Theory): Бүх нийтийн батлан хамгаалах онол нь аюулгүй байдлыг хангах, батлан хамгаалах нь зөвхөн төр, цэргийн салбарын хариуцлага бус, харин бүх нийтийн оролцоотой, иж бүрэн батлан хамгаалах тогтолцоо гэж тодорхойлдог.

⁴⁵ Osborne, Stephen P. “The New Public Governance?” Public Management Review, vol. 8, no. 3, 2006, pp. 377-387. DOI: 10.1080/14719030600853022; Osborne, Stephen P., editor. The New Public Governance? Emerging Perspectives on the Theory and Practice of Public Governance. Routledge, 2010. ISBN: 9780415494636.

⁴⁶ Arnstein, Sherry R. “A Ladder of Citizen Participation.” Journal of the American Institute of Planners, vol. 35, no. 4, 1969, pp. 216-224. DOI: 10.1080/01944366908977225.

Финляндын “Цогц аюулгүй байдлын загвар” (Comprehensive Security Model)⁴⁷ нь үндэсний аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолыг хангах нийгмийн бүх салбар, байгууллага, иргэдийн хамтын ажиллагаанд суурилсан нэгдмэл тогтолцоо юм. Энэхүү загварын үндсэн зарчим нь аюулгүй байдлыг хангах нь зөвхөн төрийн үүрэг биш, харин бүх нийтийн оролцоотой, хамтын хариуцлагатай процесс гэж үздэг явдал юм.

Финляндын энэ загварын дагуу үндэсний аюулгүй байдлын бодлого, хямралын менежмент, эрсдэлийн удирдлага, сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг бэхжүүлэх үйл ажиллагаанд төрийн байгууллагууд, орон нутгийн засаг захиргаа, иргэд, хувийн хэвшил, аж ахуйн нэгжүүд, төрийн бус байгууллагууд, стратегийн дэд бүтцийн эзэмшигчид, мэргэжлийн холбоод, судалгааны байгууллагууд зэрэг оролцогч талууд тэгш байр суурь, эрх үүрэгтэйгээр оролцдог. Финляндын цогц аюулгүй байдлыг хангах загвар нь улс төр, нийгэм, эдийн засаг, эрчим хүч, дэд бүтэц, байгаль орчин, харилцаа холбоо мэдээлэл, эрүүл мэнд зэрэг салбаруудыг хамарсан, институт хоорондын уялдаа холбоо, хамтын хариуцлага, олон талын оролцоо дээр тогтдог. нь төр, иргэд, хувийн хэвшил, төрийн бус байгууллага, орон нутгийн удирдлага зэрэг бүх субъект үндэсний аюулгүй байдлын үйл ажиллагаанд үүрэгтэй байх ёстойг нотолдог. Энэхүү цогц үзэл баримтлалын гол утга нь нийгэм бүхэлдээ аюулгүй байдлын бодлогын хүчин зүйл болох ба иргэдийн мэдээллийн хүртээмж, сэтгэлзүйн бэлэн байдал, гамшиг ба онцгой байдлын оролцоо, орон нутгийн хамгаалалт зэрэг хүчин зүйлс чухал үүрэгтэй гэж үздэг.

4. Нийгмийн капиталын онол (Social Capital Theory): Роберт Патнамын “Making Democracy Work” бүтээлд нийгмийн капитал нь ардчилсан засаглалын үр ашиг, институцийн гүйцэтгэл, олон нийтийн оролцооны чанарыг тодорхойлогч хамгийн гол хүчин зүйл гэж тайлбарладаг. Түүний дүгнэсэн гол санаа нь: нийгмийн капитал өндөр байх нь тогтвортой, хариуцлагатай, үр нөлөөтэй ардчиллыг бий болгодог гэсэн үндсэн логик дээр суурилдаг.

Патнамын ойлголтоор нийгмийн капитал гэдэг нь олон нийтийн дунд оршин тогтнож буй итгэлцэл, харилцан туслалцаа, нийгмийн сүлжээ, хамтын хариуцлага, иргэний эвлэлдэн нэгдэх соёл зэрэг харилцааны систем юм. Эдгээр хүчин зүйлс өндөр хөгжсөн нийгэмд иргэд хоорондоо болон төрийн байгууллагатай илүү нээлттэй, итгэлцсэн, хариуцлагатай харилцаа үүсгэдэг.

Нийгмийн капитал өндөр нийгэмд хүмүүсийн хоорондын итгэлцэл, хамтын ажиллагаа, харилцан хүндлэл хүчтэй хөгжсөн байдаг. Ийм орчинд иргэд төрийн бодлого, тэр дундаа батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагаанд илүү хариуцлагатай, идэвхтэй оролцдог. Тухайлбал, иргэд гамшгийн үед бие биедээ туслах, орон нутгийн хамгаалалтын арга хэмжээнд оролцох, дайчилгааны бэлэн байдлыг хангах зэрэгт илүү ухамсартай ханддаг. Энэ нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг дэмжих практик ач холбогдолтой.

Нийгмийн капитал өндөр байх нь төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг илүү ил тод, хариуцлагатай болгоход чухал нөлөө үзүүлдэг. Иргэд төрийн байгууллагад итгэж, мэдээлэл солилцож, санал бодлоо илэрхийлж чаддаг нийгэмд батлан хамгаалах бодлого боловсруулах үйл явц илүү үр нөлөөтэй болдог. Түүнчлэн

⁴⁷ Ministry of Defence of Finland. Comprehensive Security: Strategic Framework. Helsinki: Finnish MOD Publications, 2017. ISBN: 9789521148673.

иргэний хяналт, оролцоо нэмэгдсэнээр бодлого төлөвлөлт, шийдвэр гаргалт нь илүү бодитой, олон нийтийн хэрэгцээнд нийцсэн байх нөхцөл бүрддэг.

Нийгмийн капитал сул нийгэмд төр-иргэд хооронд үл итгэх байдал газар авч, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд саад учрах эрсдэлтэй. Харин итгэлцэл, хамтын хариуцлага өндөр байгаа нийгэмд батлан хамгаалах бодлого нь төрийн албан хаагчдын хичээл зүтгэлээс гадна олон нийтийн шууд дэмжлэгт тулгуурладаг тул илүү тогтвортой хэрэгждэг. Энэ нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын “бүх нийтийн оролцоонд суурилсан батлан хамгаалах тогтолцоо” гэсэн үндсэн зарчимтай төгс нийцнэ. Мөн нийгмийн капитал нь үндэсний аюулгүй байдлын орчин үеийн ойлголтын нэг болох үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх (resilience)-ыг бэхжүүлэхэд чухал үүрэгтэй. Итгэлцэл, хамтын ажиллагаанд суурилсан нийгэм нь гадаад аюул, занал, дарамт, дотоодын тогтворгүй байдал, мэдээллийн сөрөг нөлөөлөл зэрэг эрсдэлийн үед илүү хурдан зохион байгуулагдаж, нийтээрээ нэг зорилгоор нэгдэх чадвартай байдаг. Энэ нь мөн батлан хамгаалах бодлогын “бүх нийтийн оролцоонд тулгуурласан батлан хамгаалах” зарчмын үндсийг бүрдүүлдэг⁴⁸.

5. Сөрөн тэсвэрлэх чадавхын онол (Resilience Theory): Сөрөн тэсвэрлэх чадавхын онол нь аливаа систем гаднын цочрол, дарамт, тогтворгүй байдалд өртөх үед хэрхэн дасан зохицох, хариу арга хэмжээ авах, мөн үйл ажиллагаагаа нөхөн сэргээх боломжтойг тодорхойлдог онолын суурь хүрээ юм. Экологич К.Холлингийн сонгодог судалгаанд⁴⁹ сөрөн тэсвэрлэх чадавх нь тогтворгүй байдлыг зөвхөн даван туулах механизмыг бус, харин дасан зохицох чадамж, уян хатан байдал, харилцан уялдаа бүхий олон талт хүчин зүйлсийн нийлбэр шинжээр тодорхойлогддог хэмээн онцолдог. Өөрөөр хэлбэл, өндөр тэсвэртэй нийгмийн институт нь цочролыг шингээхээс гадна шинэ нөхцөлд суралцаж, шинэчилж, илүү зохистой хэлбэрт шилжих чадвартай байдаг.

Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын хувьд сөрөн тэсвэрлэх чадавх нь ганц төрийн институт, бүтэц, чадавхаар хязгаарлагдахгүй. Харин иргэдийн оролцооны идэвх, мэдээллийн хүртээмж ба үнэн зөв байдал, хүн амын боловсролын түвшин, үндэсний эв нэгдэл, мөн эрсдэлийн нөхцөлд хариу арга хэмжээний шуурхай байдал зэрэг өргөн хүрээний нийгэм, улс төрийн үзүүлэлтээр тодорхойлогдоно. Ийнхүү сөрөн тэсвэрлэх чадавх нь улс орны төр, цэргийн болон иргэний салбарын уялдаа холбоо, нийгэм-төрийн харилцаа, олон нийтийн итгэлцэл, стратегийн мэдээллийн орчны тогтвортой байдлаас бүрдсэн цогц чадамж юм.

Монгол Улсад сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг бэхжүүлэхэд иргэний хамгаалалтын сургалт, орон нутгийн хамгаалалт, дайчилгааны бэлэн байдлыг дээшлүүлэх, сайн дурын бүлгийн оролцоог дэмжих, мэдээллийн шуурхай, найдвартай солилцоо, орон нутаг-төр-иргэдийн хамтын ажиллагааг бэхжүүлэх зэрэг бодлогын арга хэмжээнүүд онцгой ач холбогдолтой. Эдгээр хүчин зүйлсийг уялдуулан хэрэгжүүлэх нь зөвхөн хямралын үед хариу арга хэмжээ авах чадварыг нэмэгдүүлэхээс гадна урьдчилан сэргийлэх, дасан зохицох институтын болон нийгмийн тогтолцоог хөгжүүлэх эрх зүйн болон зохион байгуулалтын орчныг сайжруулдаг.

⁴⁸ Putnam, Robert D. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. Princeton University Press, 1993. pp. 63-89. ISBN: 9780691078892.

⁴⁹ Holling, C.S. “Resilience and Stability of Ecological Systems.” Annual Review of Ecology and Systematics, vol. 4, 1973, pp. 1-23. DOI: 10.1146/annurev.es.04.110173.000245.

Иймд сөрөн тэсвэрлэх чадавхын онол нь батлан хамгаалах бодлогын “бүх нийтийн оролцоонд тулгуурласан батлан хамгаалах тогтолцоо”, “орон нутгийн хамгаалалт”, “дайчилгаа”, “иргэний хамгаалалт”, “мэдээллийн аюулгүй байдал”, “үндэсний эв нэгдэл”-ын үзэл санаатай шууд уялдаж, тэдгээрийн хэрэгжилтийг онолын түвшинд шинэ шатанд өргөжүүлэх боломжийг бүрдүүлнэ.

Хоёр. Иргэдийн оролцооны агуулга

Иргэдийн оролцооны агуулга нь улс орны батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг хангах олон талт оролцооны шинж чанарыг тодорхойлж, иргэн бүрийн гүйцэтгэх ёстой үүрэг, хариуцлага, идэвх, мэдлэг, чадварын цар хүрээг тайлбарладаг суурь ойлголт юм. Аюулгүй байдлын орчин хурдтай өөрчлөгдөж буй өнөө үед иргэдийн оролцоо зөвхөн төр, цэргийн зохион байгуулалтын холбоотой асуудал биш харин батлан хамгаалах боловсрол, хууль эрх зүй, нийгмийн бэлэн байдал, гамшиг, онцгой байдал, хямралт байдлын эрсдэлийн удирдлага, олон нийтийн хяналт зэрэг олон салбарыг хамарсан өргөн хүрээтэй асуудал болж хувирсан. Иймд иргэдийн оролцооны агуулгыг дараах дөрвөн үндсэн чиглэлд онол, арга зүйн үүднээс тайлбарлаж болно. Үүнд:

1. Аюулгүй байдлын мэдлэг ба эх оронч үзэл: Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах талаарх мэдлэг нь иргэдийн оролцооны анхны ба суурь нөхцөл бөгөөд иргэн бүр улс орныхоо батлан хамгаалах бодлого, үндэсний ашиг сонирхол, аюул заналын шинж чанар, төрийн үүрэг хариуцлагын талаар бодитой ойлголттой байхыг шаарддаг. ЮНЕСКО-ийн судалгаанд “энх тайван, хүний эрх, аюулгүй байдлын боловсрол нь нийгмийн тогтвортой байдлыг хангах, иргэдийн хариуцлагыг дээшлүүлэх чухал нөхцөл” гэж тодорхойлсон байдаг⁵⁰.

Иргэн аюулгүй байдлын боловсролтой байх нь зөвхөн онолын мэдлэг эзэмших биш харин гамшиг, эрсдэл, зөрчилдөөн, мэдээллийн аюулгүй байдлын орчинд хэрхэн зөв шийдвэр гаргах талаар бодит чадвар хөгжүүлэх үйл явц юм. Энэ төрлийн боловсрол нь бүх шатны боловсролын байгууллагууд дахь “Эх оронч үзэл, хүмүүжил”, “Аюулгүй амьдрах ухаан”, “Цэргийн хэргийн анхан шатны мэдлэг”, олон нийтийн мэдээллийн боловсролын хичээлүүдээр дамжин бэхэждэг.

2. Иргэний хуулиар хүлээсэн үүрэг, хариуцлага ба төр-иргэний харилцаа: Иргэний хуулиар хүлээсэн үүрэг нь батлан хамгаалах хамгаалах үйлсэд иргэн бүрийн хүлээх үүрэг, хариуцлага, хуульчлагдсан оролцоог илэрхийлдэг. Иргэний хуулиар хүлээсэн үүргийн судалгаанд Кымлика, Норман нар “иргэний үүрэг, хариуцлага нь ардчилсан төрийн оршин тогтнох нөхцөл бөгөөд үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалахад иргэн бүрийн хувь нэмэр зайлшгүй шаардлагатай” гэж тэмдэглэсэн⁵¹.

Энэхүү агуулга нь:

- цэргийн хэргийн бэлтгэл ба цэргийн алба хаах;
- дайчилгааны бүртгэлд байх, үүрэг гүйцэтгэх
- үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах талаарх хамгаалах хууль тогтоомжийг биелүүлэх, сахих;

⁵⁰ UNESCO. Education for Peace and Human Rights. UNESCO Publishing, 2014. pp. 42-45. ISBN: 9789231000130.

⁵¹ Kymlicka, Will, and Wayne Norman. “Return of the Citizen: A Survey of Recent Work on Citizenship Theory.” *Ethics*, vol. 104, no. 2, 1994, pp. 352-381. DOI: 10.1086/293605.

- бүртгэлд хамрагдах, мэдээлэл өгөх чиг үүргийг биелүүлэх;
- төрийн байгууллагын аюулгүй байдал, батлан хамгаалах үйл ажиллагааг дэмжих зэрэг өргөн цар хүрээтэй.

3. Иргэний хамгаалалт, гамшгийн бэлэн байдал ба орон нутгийн оролцоо:

Иргэний хамгаалалт нь аюул, осол, гамшиг, хүний үйл ажиллагааны болон байгалийн гаралтай эрсдэлийн үед иргэдийн гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлсон чухал агуулга бөгөөд үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг дэмжих нийгмийн оролцооны гол чиглэл юм. НҮБ-ын Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах газар (UNDRR)-ын 2019 оны тайланд “эрсдэлийн үед иргэдийн шуурхай хариу арга хэмжээ, нүүлгэн шилжүүлэх, мэдээлэл түгээх чадвар нь үндэсний аюулгүй байдлын чадавхын 50-аас дээш хувийг бүрдүүлдэг” гэж онцолсон⁵².

Иргэдийн оролцоо нь:

- нүүлгэн шилжүүлэлтийн дэглэмд оролцох;
- анхны тусламж үзүүлэх;
- орон нутгийн гамшгийн бэлэн байдлын сургалтад хамрагдах;
- сайн дурын аврах бүлгүүдийн үйл ажиллагаанд оролцох;
- хил, нутаг орчмын эрсдэлийн талаар мэдээлэх зэрэг олон хэлбэртэй.

Монгол Улс шиг газар нутаг өргөн, хүн амын суурьшил сарнисан онцлог нь иргэний хамгаалалтын үүргийг илүү чухал болгож, орон нутгийн иргэдийн оролцоо нь батлан хамгаалах бодлогын бодит хүчин зүйл болдог.

4. Нийгмийн дэмжлэг, олон нийтийн хяналт ба институтийн итгэлцэл:

Иргэдийн оролцооны дөрөв дэх агуулга нь төрийн үйл ажиллагааны ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцоо, институтийн легитимит буюу хууль ёсны байдлыг бэхжүүлэхэд чиглэнэ. Олон улсын засгийн газар хоорондын OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) - Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын “Trust and Public Policy” судалгаандаа “нийгмийн итгэлцэл өндөр байх нь төр, батлан хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагаа үр нөлөөтэй байх гол нөхцөл” гэж дүгнэсэн⁵³.

Энэ агуулгад:

- бодлогын хэрэгжилтэд олон нийтийн хяналт тавих;
- төсвийн зарцуулалт, худалдан авалтын ил тод байдлыг хангах;
- төрийн байгууллагын тайлан, илтгэлд оролцох;
- бодлогын хэлэлцүүлэг, нээлттэй сонсголд оролцох, санал өгөх;
- худал мэдээлэл, суртал ухуулга, гүтгэлгээс ангид мэдээллийн орчныг дэмжих;
- аюулгүй байдал, цэргийн байгууллагын нийгмийн харилцаанд оролцох зэрэг орно.

Улс орны аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбарын ил тод байдал нэмэгдэх тусам төр-иргэний итгэлцэл бэхжиж, үндэсний эв нэгдэл, батлан хамгаалах тогтолцооны албан ба албан бус хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдал өсөж байдаг.

⁵² United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2019. UNDRR, 2019. pp. 28-31. DOI: 10.18356/c2711988-en.

⁵³ OECD. Trust and Public Policy: How Better Governance Can Help Rebuild Public Trust. OECD Publishing, 2017. pp. 12-16. ISBN: 9789264278219.

Иргэдийн оролцооны агуулга нь үндэсний батлан хамгаалах бодлогын тулгуур бүтцийг бүрдүүлдэг бөгөөд батлан хамгаалах боловсрол, хууль эрх зүйн орчин, нийгэм, сэтгэлзүйн бэлэн байдал, гамшгийн үеийн хариу арга хэмжээ, олон нийтийн хяналт зэрэг олон хүчин зүйлсийг хамарсан ойлголт юм. Эдгээр агуулга бүр нь үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх, төр-иргэний итгэлцэл, батлан хамгаалах тогтолцооны тогтвортой байдлыг дэмжих бодит хүчин зүйл болдог.

Гурав. Иргэдийн оролцооны хэлбэр

Иргэдийн оролцооны хэлбэр гэдэг нь иргэн батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд яг ямар арга, ямар үйлдлээр, ямар түвшинд, ямар институтын оролцоогоор нөлөөлөх боломжтойг тодорхойлдог. Агуулга нь “юу” гэсэн асуултад хариулдаг бол хэлбэр нь “*ямар арга замаар*” гэсэн асуултад хариулдаг. Олон улсад онолын ангиллаар иргэдийн оролцоо нь институтын, сайн дурын, олон нийтийн хяналтад суурилсан, цахим хэлбэр, иргэний хамгаалалтын бүтцэд суурилсан гэсэн үндсэн таван чиглэлд хуваагддаг. Эдгээр хэлбэр нь орчин үеийн ардчилсан улс орнуудын батлан хамгаалах тогтолцооны оролцоог бүрдүүлдэг гол механизм бөгөөд улс орны батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилттэй шууд уялдана.

1. Институтын хэлбэрийн оролцоо (Institutional Participation):

Институтын оролцоо нь иргэд төрийн байгууллагын бодлого боловсруулах, хэрэгжилтийг хянах, мониторинг хийх, нээлттэй сонголд оролцох зэрэг **албан ёсны төрийн оролцооны механизмд** нэгдэх хэлбэр юм. Олон улсын засгийн газар хоорондын OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) - Эдийн засгийн хамтын ажиллагаа, хөгжлийн байгууллагын “Open Government” судалгаагаар институтын оролцоо нь төрийн ил тод байдал, хариуцлага, бодлогын албан ба албан бус хүлээн зөвшөөрөгдсөн байдлыг нэмэгдүүлж, аюулгүй байдал, батлан хамгаалах зэрэг улс орны чухал салбарт нийгмийн итгэлцлийг хамгийн үр нөлөөтэйгөөр өсгөдөг гэж тэмдэглэсэн байдаг⁵⁴.

Энэ хэлбэрт:

- УИХ-ын нээлттэй сонголд оролцох;
- Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын төсөлд санал өгөх;
- олон нийтийн зөвлөл, хяналтын хороо, салбарын зөвлөлдөх уулзалтад оролцох;
- төрийн байгууллагын тайлангийн хэлэлцүүлэгт оролцох зэрэг төрийн шинжтэй оролцоонууд багтана.

Улс орнуудад иргэдийн институтын оролцоо нь аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээ, төлөвлөлт, хуулийн хэлэлцүүлгийн шатанд өргөн хүрээтэй нэвтэрч байгаа нь салбарын нээлттэй байдал, олон нийтийн хяналтын эрх зүйн орчныг сайжруулж байгаа хэлбэр юм.

2. Сайн дурын хэлбэрийн оролцоо (Voluntary Participation):

Сайн дурын оролцоо нь иргэд цэргийн бус, нийгмийн болон батлан хамгаалахын төрийн бус нэмэлт чиглэлд **өөрсдийн сонирхол, үнэт зүйл, нийгмийн хариуцлага**даа тулгуурлан оролцдог хэлбэр юм. НҮБ-ийн Сайн дурын оролцооны судалгаанд “сайн

⁵⁴ OECD. Open Government: The Global Context and the Way Forward. OECD Publishing, 2020. pp. 41-47. ISBN: 9789264301849.

дурын бүлгийн оролцоо нь гамшгийн үед хариу арга хэмжээ авах чадамж, нийгмийн эв нэгдлийг өндөр түвшинд дэмждэг үндсэн хүчин зүйл” гэж тодорхойлсон байдаг⁵⁵.

Энэ хэлбэрт:

- гамшиг, ослын үед сайн дурын аврагч, дэмжигчээр оролцох;
- цэрэг-спортын арга хэмжээг зохион байгуулахад туслах;
- цэргийн алба хаагчид, ар гэр бүлд нийгмийн дэмжлэг үзүүлэх;
- эх оронч хүмүүжлийн хөтөлбөрт багш, сурталчлагч хэлбэрээр оролцох;
- орон нутгийн эргүүл, хяналтын бүлгүүдэд нэгдэх зэрэг үйл ажиллагаа орно.

Монголын нөхцөлд малчдын бүлэг, орон нутгийн сайн дурын аврагчид, иргэний хамгаалалтын сайн дурын нэгжүүдийн оролцоо нь бодит батлан хамгаалах чадавхыг бүрдүүлдэг чухал суурь механизм юм.

3. Олон нийтийн хяналтад суурилсан оролцоо (Social Accountability Participation): Олон нийтийн хяналтын хэлбэр нь иргэд төрийн болон аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагаанд **хяналт тавих, үнэлгээ хийх, ил тод байдлыг шаардах** хэлбэрийн оролцоо юм. Дэлхийн банкны тодорхойлолтоор “олон нийтийн хяналт бол төрийн хариуцлагыг нэмэгдүүлж, аливаа бодлогын хэрэгжилтийн чанарыг сайжруулах хамгийн үр дүнтэй эргэх холбооны механизм” юм⁵⁶.

Энэхүү оролцоо дараах хэлбэртэй:

- аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбарын төсвийн ил тод байдлыг хянах;
- худалдан авалт, төсөл хөтөлбөрийн ил тод байдлыг үнэлэх;
- олон нийтийн мониторингийн тайлан гаргах;
- төрийн хариуцлагын талаарх нээлттэй хэлэлцүүлэгт оролцох;
- аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбарын бодлогын хэрэгжилтэд санал, шүүмж хүргүүлэх зэрэг.

Энэ хэлбэр сүүлийн жилүүдэд эрчимтэй хөгжиж, ил тод байдлын тайлан, аудитын үр дүн, төсвийн мэдээллийг олон нийтэд нээлттэй болгох бодлоготой уялдаж байна.

4. Цахим хэлбэрийн оролцоо (E-Participation): Цахим оролцоо нь дижитал технологид тулгуурлан иргэд төрийн бодлогод оролцох **шинэ үеийн хэлбэр** бөгөөд электрон мэдээлэл, цахим санал асуулга, онлайн зөвлөлдөх уулзалт, цахим орчны аюулгүй байдлын хяналт зэрэг олон чиглэлтэй. НҮБ-ын Цахим засаглалын судалгаанд “цахим оролцоо нь төрийн оролцооны хүртээмжийг нэмэгдүүлж, иргэдийн оролцооны зардлыг бууруулж, орон зай, цаг хугацааны хязгааргүй оролцооны шинэ боломж нээдэг” гэж дүгнэсэн байдаг⁵⁷.

Энэ хэлбэрт:

- цахим санал асуулга, цахим хэлэлцүүлэгт оролцох;
- аюулгүй байдлын мэдээлэл, ослын дохиолол өгөлцөх;
- кибер хамгаалалтын сайн дурын бүлэгт оролцох;

⁵⁵ United Nations Volunteers. State of the World's Volunteerism Report 2018. United Nations, 2018. pp. 14-19. ISBN: 9789211319631.

⁵⁶ World Bank. Social Accountability Sourcebook. World Bank Publications, 2004. pp. 21-25. DOI: 10.1596/0-8213-6051-5.

⁵⁷ United Nations. E-Government Survey 2022: The Future of Digital Government. United Nations, 2022. pp. 52-55. ISBN: 9789211232107.

- цахим мониторинг хийх;
- төрийн цахим платформ ашиглан нээлттэй мэдээлэлд хандах зэрэг орно.

Цахим засаглал өсөн нэмэгдэж буй нөхцөлд батлан хамгаалах салбарын цахим оролцоо (Е-платформ, цахим хяналт, иргэдийн цахим мэдээлэл өгөлт) нь иргэдийн оролцооны хамгийн хурдтай хөгжиж буй чиглэл юм.

5. Иргэний хамгаалалтын бүтцэд суурилсан оролцоо (Civil Defence Participation): Иргэний хамгаалалтын оролцоо нь иргэд гамшиг, аюулт үзэгдэл, цэргийн бус болон цэргийн холимог аюулын үед **гардан оролцох, шуурхай бэлэн байдал, дасан зохицох чадвар** дээр суурилдаг хэлбэр юм. НҮБ-ын Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах газрын албаны Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах дэлхийн үнэлгээний тайланд “иргэний хамгаалалтын бүтцэд иргэдийг оролцуулах нь үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг нэмэгдүүлэх хамгийн үр нөлөөтэй бодлогын арга” гэж онцолжээ⁵⁸.

Энэ хэлбэрт:

- иргэний хамгаалалтын нэгж, бүлэгт гишүүнээр оролцох;
- аврах, нүүлгэн шилжүүлэх, анхны тусламжийн сургалт авах;
- орон нутгийн аврах ажиллагаанд оролцох;
- гамшгийн логистик хангалтад туслах;
- хээрийн нөхцөлд дасан зохицох сургалтад хамрагдах зэрэг бодит ажиллагаанд суурилсан үүргүүд багтана.

Иргэний хамгаалалтын оролцоо нь ялангуяа хөдөө орон нутаг, хил орчмын бүс, алслагдсан аймаг сумдад стратегийн ач холбогдолтой бөгөөд гамшиг, осол, цас зуд, гал түймэр зэрэг нөхцөлд иргэдийн шуурхай дэмжлэг үндэсний аюулгүй байдлын бодит хүчин зүйл болдог.

Иргэдийн оролцооны хэлбэрүүд нь институтийн, сайн дурын, хяналтад суурилсан, цахим болон иргэний хамгаалалтын бүтцэд суурилсан гэсэн таван үндсэн чиглэлээр өрнөдөг бөгөөд эдгээр нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, төр-иргэний харилцааны итгэлцэл, үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх, нийгмийн эв нэгдлийг тодорхойлдог стратегийн механизм юм.

Нэгдүгээр бүлгийн дүгнэлт

Батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээний онол, арга зүйн үндсийг судалсан дүнгээс үзэхэд энэхүү бодлого нь Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэрийн халдашгүй дархан байдлыг хамгаалах үндсэн тулгуур бөгөөд түүний хэрэгжилтийг үнэлэх нь онол, практикийн хувьд зайлшгүй шаардлагатай, тасралтгүй шинжтэй процесс болох нь тодорхой байна. Бодлогын үнэлгээ нь зөвхөн гүйцэтгэл хэмжих бус, бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, шинэчлэх бүх шатанд шинжилгээнд суурилсан мэдээлэлд тулгуурлах замаар төрийн шийдвэр гаргалт, стратегийг илүү оновчтой, үр ашигтай болгох чухал механизм юм.

Нэгдүгээрт, хэрэгжилтийн үнэлгээ нь бодлогын явц ба үр дүнг бодитой тодорхойлох, хэрэгжилтийн явцад бий болсон хүндрэл, саад тотгор, институтийн зөрүүг илрүүлэх үндсэн зорилготой. Энэ нь байгууллагын гүйцэтгэлийг хянахаас

⁵⁸ United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Global Assessment Report on Disaster Risk Reduction 2019. UNDRR, 2019. pp. 62-66. DOI: 10.18356/c2711988-en.

гадна төр-иргэдийн итгэлцэл, хариуцлагын тогтолцоо, бодлогын ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх ач холбогдолтой.

Хоёрдугаарт, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь дотоод хүчин зүйл (байгууллагын зохион байгуулалт, хүний нөөц, санхүүжилт, технологи) болон гадаад хүчин зүйл (бүс нутгийн геополитикийн орчин, олон улсын хамтын ажиллагаа)-ийн нийлмэл нөлөөнд оршдог системийн шинжтэй юм. Иймээс хэрэгжилтийн үнэлгээ нь эдгээр хүчин зүйлсийн уялдаа, нөлөөллийг бүхэлд нь хамарсан байдлаар хийгдэх шаардлагатай.

Гуравдугаарт, үр дүнд суурилсан үнэлгээ, бодлогын мөчлөгийн онол, системийн онолын хосолмол хэрэглээ нь бодлогын хэрэгжилтийг бүрэн дүүрэн, олон өнцгөөс шинжлэх боломжийг бий болгодог. Үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь зорилт ба биелэлтийн нийцлийг тодорхойлж; бодлогын мөчлөгийн онол нь үнэлгээг бодлогын бүх мөчлөгт ашиглах шаардлагыг илэрхийлж; системийн онол нь дотоод, гадаад хүчин зүйлсийн харилцан нөлөөллийг цогцоор нь авч үзэх боломж олгодог.

Дөрөвдүгээрт, олон улсын туршлагаас харахад LFA, RBM, OECD/DAC зэрэг аргачлалд тулгуурласан бие даасан үнэлгээний институтийн тогтолцоо нь бодлогын хэрэгжилтийн чанар, үр ашгийг бодитоор нэмэгдүүлдэг. Монгол Улсад эдгээр аргачлалыг нутагшуулах нь бодлого, стратегийн чадавхыг нэмэгдүүлэх, бодлогын уялдаа, гүйцэтгэлийн бодит үр нөлөөг тодорхойлохын хувьд өндөр ач холбогдолтой.

Тавдугаарт, Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээг шинжлэх ухаанд суурилсан, олон улсын жишигт нийцсэн институтийн тогтолцоогоор хэрэгжүүлэх шаардлага улам нэмэгдэж байна. Ийм тогтолцоо нь бодлогын чанарыг сайжруулж, гадаад, дотоод орчны өөрчлөлтөд уян хатан дасан зохицох, хүний нөөц болон технологийн шинэчлэлийг бодит хэрэгцээнд нийцүүлэх, бодлогын шинэчлэл, төлөвлөлтийг шинжлэх ухааны шинжилгээнд тулгуурлан хэрэгжүүлэх боломжийг өргөжүүлнэ.

Иймд энэхүү бүлгээр батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээ нь зөвхөн хэрэгжилтийн хэмжүүр бус, харин салбарын чадавх, стратегийн зорилтын биелэлт, бодлогын шинэчлэлийн чиг хандлагыг тодорхойлох онол, арга зүйн суурь бүрэлдэхүүн болохыг харуулж байна.

Монголын нөхцөлд хэрэгжүүлэх зөвлөмж

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх үйл явцад онолын гурван үндсэн хандлага “**үр дүнд суурилсан үнэлгээ, бодлогын мөчлөгийн онол, системийн онол**”-ыг уялдуулан хэрэглэх нь онолын хэрэглээний чадавхын хувьд ч, практик хэрэгцээний хувьд ч зайлшгүй шаардлагатай байна. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийг олон талт, нарийвчилсан байдлаар тодорхойлохоос гадна цаашдын бодлого боловсруулах, шинэчлэх, оновчтой болгох бүх үйл явцыг нотолгоонд суурилсан, шинжлэх ухааны үндэслэлтэй шийдвэрээр хангах нөхцөлийг бүрдүүлдэг. Үүний тулд:

Нэгт, Үр дүнд суурилсан үнэлгээг нутагшуулах: Юуны өмнө, үр дүнд суурилсан үнэлгээ нь бодлогын зорилго, зорилт болон бодит хэрэгжилтийн хоорондын нийцлийг бодитоор тодорхойлох боломж олгодог. Зөвхөн үйл ажиллагааны биелэлт, тоон үзүүлэлтэд тулгуурлах бус, чанарын шалгуур болон бодит нөлөөллийг хамтатган авч үзэх нь зүйтэй.

Сургалтын тоо, төсөв зарцуулалт гэх мэт статистик мэдээллээс гадна сургалтын үр өгөөж, алба хаагчдын ур чадварын ахиц, байгууллагын гүйцэтгэлд үзүүлсэн бодит нөлөөлөл зэрэг чанарын үзүүлэлтүүдийг үнэлгээнд заавал тусгах шаардлагатай. Ийм өргөн цар хүрээтэй үнэлгээний тогтолцоо нь хүний нөөцийн бодлогыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, илүү оновчтой боловсруулах боломжийг бий болгодог.

Хоёрт, Бодлогын мөчлөгийн онолын зарчмыг хэрэгжүүлэх: Бодлогын мөчлөгийн онолыг хэрэгжүүлэх нь батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээг тасралтгүй, үе шаттай, эргэх холбоонд суурилсан процесс болгон хөгжүүлэх суурь нөхцөл болдог. Энэ хүрээнд:

- Бодлого боловсруулах шатанд үнэлгээний мэдээллийг үндэслэн зорилтот түвшин, тэргүүлэх чиглэлүүдийг бодитой, нотолгоонд тулгуурлан тогтоох шаардлагатай.
- Хэрэгжилтийн шатанд бодит явцын хяналт-шинжилгээ хийж, өөрчлөлт гарсан нөхцөлд уян хатан засвар, сайжруулалт хийх боломжийг бүрдүүлэх ёстой.
- Мөчлөгийн төгсгөлд бодлогын үр дүнг нэгтгэн шинжлээд дараагийн мөчлөгт стратегийн зөвлөмж гаргах зохион байгуулалтын тогтолцоог бий болгох нь зүйтэй.

Жишээлбэл, хөрөнгө оруулалтын бодлогыг үнэлэхдээ зөвхөн зарцуулсан төсвөөр хязгаарлахгүй тухайн хөрөнгө оруулалт дунд болон урт хугацаанд батлан хамгаалах чадавхад хэрхэн нөлөөлсөн, бүтээмжийг бодитой нэмэгдүүлсэн эсэхийг тогтмол хянах шаардлагатай.

Гуравт, Системийн онолын хандлагыг шингээх: Системийн онолын хандлагыг бодлогын үнэлгээнд нэвтрүүлэх нь бодлогын хэрэгжилтийн дотоод ба гадаад хүчин зүйлсийн уялдаа холбоог цогцоор нь авч үзэх боломжийг олгодог.

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь институтийн зохион байгуулалт, хүний нөөцийн чадавх, санхүүжилт, технологийн шинэчлэл зэрэг дотоод хүчин зүйлээс гадна бүс нутгийн геополитикийн өөрчлөлт, хөрш орнуудын бодлогын динамик, олон улсын хамтын ажиллагааны түвшин зэрэг гадаад хүчин зүйлтэй шууд уялдан хөгждөг.

Иймээс бодлогын үнэлгээнд зөвхөн дотоод орчны үнэлгээ хийх бус, гадаад орчны аюулгүй байдлын өөрчлөлт, бүс нутгийн динамик, олон улсын орчны нөлөөллийг системтэйгээр тусгах шаардлагатай. Ингэснээр бодлогын үр нөлөө илүү бодитой хэмжигдэх бөгөөд дотоод бусад хүчин зүйлсийн үр нөлөөний уялдаа илүү тодорхой болно.

Дөрөвт, Нэгдсэн үнэлгээний тогтолцоо бүрдүүлэх: Эдгээр гурван онолын хандлагыг харилцан нөхөх, уялдуулах байдлаар ашиглах нь Монгол Улсад батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, системтэй, нотолгоонд суурилсан процесс болгон төлөвшүүлэх гол үндэс болдог.

Ийм нэгдмэл үнэлгээний тогтолцоо нь бодлогын хэрэгжилтийн бодит түвшнийг тодорхойлох, хэрэгжилтэд нөлөөлсөн хүчин зүйлсийг шинжлэх, цаашдын бодлогын шинэчлэл, стратегийн чиг хандлагыг оновчтой тодорхойлох боломжийг нэмэгдүүлнэ.

Мөн үндэсний аюулгүй байдлыг тогтвортой хангах, батлан хамгаалах бодлогын ил тод байдал, үр ашиг, нийцлийг сайжруулах, төрийн байгууллагуудын уялдаа холбоо, хариуцлагын тогтолцоог бэхжүүлэх зэрэг стратегийн ач холбогдолтой.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. МОНГОЛ УЛСЫН БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙН ШИНЖИЛГЭЭ

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого нь улсын тусгаар тогтнол, нутаг дэвсгэрийн халдашгүй дархан байдлыг хангах үндсэн үүргийн зэрэгцээ нийгмийн аюулгүй байдал, улс төр, эдийн засаг, хүний хөгжил зэрэг өргөн хүрээний хүчин зүйлсийн уялдаанд тулгуурлан хэрэгждэг стратегийн баримт бичиг юм. Энэ бодлогын хэрэгжилт нь зөвхөн институтийн гүйцэтгэлээр хязгаарлагдахгүй бөгөөд иргэд, олон нийт болон Зэвсэгт хүчний алба хаагчдын үнэлэмж, итгэлцэл, оролцооны түвшнээс бодитоор хамаардаг.

Орчин үед батлан хамгаалах бодлого нь цэргийн хүчин чадал, материаллаг нөөцөөс гадна нийгмийн дэмжлэг, иргэдийн аюулгүй байдал, батлан хамгаалах талаарх ойлголт, иргэн-цэргийн харилцаа, төр ба иргэний итгэлцэлд тулгуурлаж хөгжих шаардлагатай болсон. Иймд бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэхдээ олон нийтийн хандлага, цэргийн алба хаагчдын байр суурь, нийгмийн чиг хандлагын нөлөөллийг социологийн шинжилгээ, судалгааны арга зүйгээр шинжлэх нь бодлогын үр нөлөөг тодорхойлох чухал үндэс болдог.

Иргэд болон цэргийн алба хаагчдын батлан хамгаалах бодлогын талаарх ойлголт, үнэлгээ нь бодлогын хэрэгжилт, уялдаа, хүртээмж, хариуцлагын хэрэгжилт, салбарын удирдлагын соёл, цэргийн байгууллагын дотоод зохион байгуулалтын чанартай шууд холбоотой. Тэдний санал бодлын чиг хандлага нь бодлогын практик хэрэгжилтийн бодит дүр төрхийг илтгэдэг тул шинжлэх ухааны үндэслэлтэй судалгаа хийх нь бодлого боловсруулах болон шинэчлэх үйл явцад стратегийн ач холбогдолтой юм.

Сүүлийн жилүүдэд батлан хамгаалах салбарын хууль эрх зүйн шинэчлэл, батлан хамгаалах чадавхын хөгжүүлэлт, салбарын сахилга, хариуцлага, нийгмийн хариуцлагын ил тод байдлыг бэхжүүлэх бодлого нь олон нийтийн үнэлгээг тогтмол судлан бодлогын чанарыг сайжруулах шаардлагыг улам бүх нэмэгдүүлсээр байгаа. Ялангуяа салбарын болон Зэвсэгт хүчний алба хаагчдын байр суурь, мэргэжлийн үнэлэмж нь бодлогын хэрэгжилтийн энэ тэргүүний хэмжүүр учраас энэ бүлгийн социологийн шинжилгээ, үнэлгээ нь бодлогын бодит байдал, хэрэгжилт, үр нөлөө, дагаврыг тодорхойлоход зайлшгүй чухал юм.

Социологийн шинжилгээ нь зөвхөн статистик тоон мэдээлэлд тулгуурлаад зогсохгүй, нийгмийн сэтгэл зүй, итгэлцэл, чиг хандлагыг судалж, төр-иргэн болон салбар байгууллага-алба хаагчдын харилцааг цогц байдлаар тайлбарлах боломж олгодог. Иймээс энэхүү судалгаа нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилтийг олон талын сорилт, нийгмийн ойлголт хандлагын орчинд шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр үнэлж, цаашдын бодлогын боловсруулалт, шинэчлэл, стратегийн шийдвэр гаргалтад нотолгоонд суурилсан хувь нэмэр оруулах зорилготой болно.

Үүний тулд юун түрүүнд Монгол Улсын “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн хэрэгжилтэд Засгийн газраас баталсан “Хяналт-шинжилгээ хийх журам”-ын дагуу шинжилгээ хийж, тулгамдсан асуудлуудыг илрүүлж, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар стратеги, арга хэмжээний саналыг боловсруулах үндсийг бүрдүүллээ.

Мөн түүнчлэн бодлогын хэрэгжилтийг үнэлж дүгнэх бас нэгэн тоомохон арга зүй болох социологийн шинжилгээ хийсэн үр дүнгийн судалгаа нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, олон нийтийн итгэл, үнэлэмж, салбарын нэр хүндийн түвшинг социологийн судалгааны тоон аргаар үнэлсэн.

Судалгаанд асуулгын аргыг (survey research design) ашиглаж, хүн амын төлөөлөх чадвартай төлөөллийг хамруулсан байна. Түүвэр сонголт нь санамсаргүй түүврийн аргачлалд (stratified random sampling) тулгуурласан бөгөөд нас, хүйс, боловсрол, оршин суугаа газар, мэргэжлийн төлөөллийг харгалзан ангилсан. Нийт 2,800 орчим иргэн, 2079 цэргийн алба хаагчид судалгаанд хамрагдсан нь 95%-ийн итгэлийн түвшинтэй, $\pm 3\%$ -ийн стандарт алдаатайгаар нийт хүн амын төлөөллийг хангасан байна.

Асуулгын бүтэц нь бодлогын хэрэгжилт, ил тод байдал, үнэлэмж сэтгэл ханамж, сахилга хариуцлага, ёс зүй, нийгмийн хамгаалал, зэвсэг-техникийн шинэчлэл, бэлэн байдал, сургалт-бэлтгэл, энхийг дэмжих ажиллагааны дэмжлэг зэрэг үндсэн чиглэлүүдийг хамарсан. Хэмжилт, үнэлэмжийг Easton (1965)-ийн улс төрийн дэмжлэгийн онол, Hardin (2002)-ийн итгэлцэл, үнэлэмжийн загвар, Kotler & Keller (2016)-ийн сэтгэл ханамжийн загвар, мөн Nye (2004)-ийн зөөлөн хүчний (soft power) үзэл баримтлалтай уялдуулан боловсруулж үнэлсэн болно.

Судалгааг 2025 оны хоёрдугаар улиралд Монгол Улсын 21 аймаг, 9 дүүргийн түвшинд урьдчилсан боловсруулан асуулгын анкет бөглүүлэн бол хот, суурин газрын хүртээмжийг нэмэгдүүлэх зорилгоор цахим хэлбэрээр зохион байгуулан явуулав. Судалгаанд оролцогч бүрд судалгааны зорилго, нууцлалын баталгааг урьдчилан танилцуулж, сайн дурын үндсэн дээр хариулах зарчмыг чанд баримталсан. Цуглуулсан хариултуудыг шүүж, дутуу бөглөгдсөн, логик зөрчилтэй, давхардсан бичилттэй мэдээллийг хасаж, бодит хүчинтэй өгөгдлийн санг бүрдүүлэн дүгнэсэн.

Мөн судалгааг 2025 оны гуравдугаар улиралд батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний нийт цэргийн болон энгийн алба хаагчдын дунд тусгайлан бэлтэгсэн судалгааны анкетын дагуу цахим хэлбэрээр зохион байгуулж явуулав.

Судалгааны мэдээлэл боловсруулалтыг SPSS 26.0 программаар гүйцэтгэж, давтамж, хувь хэмжээ, үндсэн хандлага, харьцуулалт хийж боловсруулсан. Эдгээр ашигласан судалгааны арга зүй нь судалгааны зорилгод нийцсэн, онол-практикийн уялдаа бүхий, бодлогын шийдвэр гаргалтад ашиглахуйц мэдээлэлд суурилсан судалгааны материал болохыг баталж өгнө.

2.1. Монгол Улсын “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-ийн хэрэгжилтийн шинжилгээ

Монгол Улсын Их Хурлын 2015 оны 85 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” нь Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлалд заасан үндэсний язгуур ашиг сонирхолд тулгуурлах бөгөөд улсын дотоод, гадаад аюулгүй байдлын орчин нь батлан хамгаалах зорилго, зарчим, чиглэлийг тодорхойлох үндэс болно гэж заасны дагуу, үндэсний аюулгүй байдлыг хангах төрийн бодлогын нэгдсэн тогтолцооны суурь баримт бичиг юм. Энэхүү баримт бичиг нь Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэрийн халдашгүй дархан байдлыг баталгаажуулах, улс орны батлан хамгаалах үйл ажиллагааг улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, цэргийн олон талт арга хэмжээгээр хэрэгжүүлэх үндсэн хандлага, үзэл баримтлалыг тодорхойлсон стратегийн ач холбогдолтой бодлогын баримт бичиг юм.

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичиг нь улс орноо батлан хамгаалах бодлогын улс төрийн, эдийн засгийн, нийгмийн, эрх зүйн хийгээд цэргийн чиглэлийн зорилго зорилтуудыг тодорхойлж өгсөн нь батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд зөвхөн цэргийн төдийгүй улс орны улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүйн бүх салаа мөчрийг хамарсан нэгдмэл удирдлага, төлөвлөлт, зохион байгуулалт, зохицуулалтын цогц арга хэмжээ болохыг илэрхийлж байгаа бөгөөд үүгээр түүний ач холбогдол тодорхойлогдож байна. Энэ үзэл санаа нь батлан хамгаалах бодлого нь дан ганц цэргийн чиг үүрэг бус, харин үндэсний бүхий салбарын хүчин зүйлсийн цогц уялдаа, нэгдсэн бодлогын удирдлага гэдгийг онцлон илэрхийлдэг.

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг хууль тогтоомжийн дагуу Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний Ерөнхий командлагч, Засгийн газар, Монгол Улсын Их Хурал тус тусын бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлж, хяналт тавина гэж заасан нь бодлогын хэрэгжилт нь институтүүдийн нэгдсэн хариуцлага, хяналт-шинжилгээ, дээд түвшний удирдлагын тогтолцоонд тулгуурддаг болохыг илтгэнэ. Түүнчлэн бодлогын улс төр, эдийн засаг, нийгэм, эрх зүй, цэргийн чиглэлийн хэрэгжилтийг асуудлыг эрхэлсэн төрийн захиргааны төв болон нутгийн захиргааны байгууллагууд чиг үүргийнхээ хүрээнд зохион байгуулна хэмээн заасан нь бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг салбар хоорондын хамтын ажиллагаанд тулгуурлан гүйцэтгэх зарчмыг тодорхойлдог.

Нэг. Монгол Улсын Батлан хамгаалах бодлогын үндсэн чиглэл⁵⁹

1). Батлан хамгаалах бодлогын улс төрийн чиглэл

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын **улс төрийн** чиглэлд дараах зорилтуудыг хэрэгжүүлэхээр заасан байдаг. Үүнд:

1. Улс орныхоо батлан хамгаалах зорилтыг хэрэгжүүлэхэд улс төр, дипломатын аргыг урьтал болгоно;
2. Хөрш орнуудтай олон талт хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, бүс нутагт цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх үйл явцад дэмжлэг үзүүлнэ;

⁵⁹ Ц.Дашзэвэг, Ч.Баттулга, Б.Амартөр. “Батлан хамгаалах бодлогын хувьсал, өөрчлөлт.” 2025, х. 144-186. ISBN: 978-9919-9182-5-5;

3. Гадны цэргийн аюулаас сэрэмжлэх зарчимд нийцүүлэн энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцоно;
4. Монгол Улсын тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдалд цэргийн аюул, заналхийлэл учирсан буюу учрах нь бодитой болсноос бусад тохиолдолд цэргийн аливаа эвсэл холбоонд нэгдэхгүй байх зэрэг болно.

Монгол Улс энхийг эрхэмлэсэн, нээлттэй, бие даасан, олон тулгуурт гадаад бодлогыг явуулж байна. Монгол Улсын гадаад бодлогын тэргүүлэх зорилтод аюулгүй байдал, үндэсний язгуур ашиг сонирхлыг олон улсын эрх зүйн хүрээнд улс төр-дипломатын аргыг багтааж, түүнийг тууштай хэрэгжүүлэхэд оршиж байгаа юм. Манай улсын гадаад бодлого нь дэлхийд тэргүүлэх хоёр хүчирхэг улсын хооронд орших стратегийн онцлогоос хамаарч итгэлцлийг бэхжүүлэх, найрсаг харилцааг чухалчилдаг. Иймийн учир өөрийн улсад гадны цэргийн аюул занал учраагүй нөхцөлд цэргийн аливаа холбоонд нэгдэхгүй, нутаг дэвсгэр, агаар мандлаа аль нэг улсын эсрэг ашиглуулахгүй байх, гадаадын цэргийн хүчнийг өөрийн нутаг дэвсгэрт нэвтрүүлэхгүй, байрлуулахгүй, дамжин өнгөрүүлэхгүй байх чиг шугамыг хатуу баримталж байна.

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын улс төрийн чиглэлийн үндсэн агуулга нь *“... Монгол Улс улс орныхоо аюулгүй байдал, батлан хамгаалах улс төрийн бодлогодоо улс төр, дипломатын аргыг урьтал болгохын хамт ... гадны эвсэсэгт түрэмгийллийн эсрэг цэргийн хүч ашиглана”* гэж тунхагласанд оршиж байна. Энэ хүрээнд ОХУ, БНХАУ-тай найрсаг харилцаатай байх нь Монгол Улсын гадаад харилцааны бодлогын эн тэргүүний зорилт мөн бөгөөд *“... хөрш орнуудтай олон талт хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, бүс нутагт цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх үйл явцад дэмжлэг үзүүлэх”*-ээ чухалчлан мэдэгдэв. Монгол Улс нь хоёр хөрштэйгөө цэргийн болон цэрэг-техникийн хамтын ажиллагааны гэрээтэй, эдгээр гэрээний үндсэн дээр цэргийн хамтарсан сургуульд цэргийн алба хаагчдаа харилцан оролцуулах, хөршүүдийнхээ цэргийн шат шатны сургуулиар өөрийн цэргийн офицеруудаа сургаж, цэргийн мэргэжил эзэмшүүлэх, хоёр хөршөөсөө цэргийн болоод цэрэг-техникийн дэмжлэг туслалцаа авах зэрэг чиглэлээр өргөн хүрээтэй хамтын ажиллагааг хөгжүүлж байна.

Оросын Холбооны Улсын Батлан хамгаалах яамны цэргийн сургуулиудад Монголын цэргийн алба хаагчдыг суралцуулах тухай 2006 оны гэрээ №335/5/496-1, Монгол Улсын Батлан хамгаалах яам, Оросын Холбооны Улсын Батлан хамгаалах яам хоорондын 2018 оны “Цэргийн хамтын ажиллагааг хөгжүүлэх урт хугацааны хөтөлбөр” хэлэлцээрийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургууль болон мэргэшүүлэх сургалт, дамжаанд 1996 оноос хойш давхардсан тоогоор нийт 1278 цэргийн алба хаагч суралцан төгсөж, Батлан хамгаалах яам, Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, төрлийн цэргийн командлал, цэргийн нэгтгэл, анги, байгууллагад амжилттай ажиллаж байна.

Цэргийн буцалтгүй тусламж олгох тухай” Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улсын Батлан хамгаалах яам, Монгол Улсын Батлан хамгаалах яам хоорондын хэлэлцээрийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургуульд болон мэргэшүүлэх дамжаанд 1996 оноос хойш давхардсан тоогоор нийт 601 цэргийн алба хаагч суралцан төгсөөд байна.

Монгол Улс гадаад бодлогын гурав дахь хөршийн бодлогын хүрээнд цэргийн хөгжилтэй улс гүрнүүдтэй цэргийн харилцаа, хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлж байна. АНУ, НАТО-гийн гишүүн орнууд, Европын Холбоо, Ази, Номхон далайн бүс нутгийн орнуудтай аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбарт хоёр болон олон талын харилцаа, хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлэх, олон улсын энхийг дэмжих үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцохын хамт НҮБ-ын Аюулгүйн Зөвлөлийн гишүүн орнууд, олон улсын байгууллагуудтай идэвхтэй хамтран ажиллаж байна. Мөн Ази, Номхон далайн бүс нутаг Зүүн Ази, түүний дотор Зүүн хойд Азид стратегийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх, аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны механизм бий болгоход чиглэсэн бүс нутгийн орнуудын бодлого, үйл ажиллагааг идэвхтэй дэмжиж байна. Сүүлийн жилүүдэд (2020-2022 онд) манай 486 цэргийн алба хаагч гадаадын 10 орны цэргийн академи, их, дээд сургууль болон мэргэшүүлэх дамжаанд суралцсан байна.

Монгол Улс, Холбооны Бүгд Найрамдах Герман Улсын Батлан хамгаалах яамд хоорондын 1995 оны “Цэргийн сургалтад тусламж үзүүлэх хөтөлбөр”, “Монгол Улсын цэргийн алба хаагчдыг Германы цэргийн сургуулиудад сургах тухай” хэлэлцээр, 2008 оны “Батлан хамгаалах салбарт хамтран ажиллах тухай” тохиролцоо, 2009 оны “Цэргийн нууцыг харилцан хамгаалах тухай” Монгол Улсын Батлан хамгаалах яам, ХБНГУ-ын Холбооны батлан хамгаалах яам хоорондын хэлэлцээрийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургууль болон мэргэшүүлэх дамжаанд Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдыг суралцуулж байна.

Монгол Улс, Америкийн Нэгдсэн Улсын Батлан хамгаалах яамд хоорондын 2008 оны “Батлан хамгаалах салбарт хамтран ажиллах тухай хамтарсан Тунхаглал”, 1998 оны “Монгол Улсын Цэргийн их сургууль болон Америкийн Нэгдсэн Улсын Вержиний Цэргийн сургууль хоорондын солилцоо, хамтын ажиллагааны хэлэлцээрийн хуулбар”, 2001 оны “Монгол Улсын Батлан хамгаалахын их сургууль, Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн, Америкийн Нэгдсэн Улсын Тэнгисийн цэргийн сургуулийн цэрэг- иргэний харилцааны төв хоорондын сургалт, судалгааны талаар хамтран ажиллах тухай харилцан ойлголцох санамж бичиг”-ийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургуульд болон мэргэшүүлэх дамжаанд 1998 оноос хойш давхардсан тоогоор нийт 469 цэргийн алба хаагч суралцан төгсөж, Батлан хамгаалах яам, Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, төрлийн цэргийн командлал, цэргийн дипломат алба, нэгтгэл, анги, байгууллагад амжилттай ажиллаж байна.

Монгол Улсын Цэргийн их сургууль болон Япон Улсын Үндэсний Батлан хамгаалахын академийн хоорондын 1998 оны “Хамтран ажиллах тухай санамж бичгийн хуулбар”, 2012 оны “Монгол Улсын Батлан хамгаалах яам, Япон Улсын Батлан хамгаалах яам хоорондын Батлан хамгаалах салбарт хамтран ажиллах санамж бичиг”, 2015 оны “Япон Улсын Үндэсний Батлан хамгаалах судлалын хүрээлэн Монгол Улсын Батлан хамгаалахын их сургууль хоорондын хамтын ажиллагааны гэрээ”-ийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургуульд болон мэргэшүүлэх дамжаанд Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдыг суралцуулж байна.

Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Батлан хамгаалах яамд хоорондын 1999 оны “Цэргийн салбарт хамтран ажиллах тухай” хэлэлцээр, 2007

оны “Монгол Улсын Батлан хамгаалах яам, Бүгд Найрамдах Солонгос Улсын Үндэсний Батлан хамгаалах яам хоорондын харилцан ойлголцох санамж бичиг” (харилцан цэргийн амрагчид илгээж байх тухай) хэлэлцээрийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургууль болон мэргэшүүлэх дамжаанд 1999 оноос хойш давхардсан тоогоор нийт 103 цэргийн алба хаагч суралцан төгсөж, Батлан хамгаалах яам, Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, төрлийн цэргийн командлал, цэргийн дипломат алба, нэгтгэл, анги, байгууллагад амжилттай ажиллаж байна.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, Бүгд Найрамдах Турк Улсын Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб хоорондын 1999 оны “Цэргийн сургалтын хамтын ажиллагааны тухай” хэлэлцээр, Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, Бүгд Найрамдах Турк Улсын Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб хоорондын 2009 оны “Цэргийн сургалтын хамтын ажиллагааны хэлэлцээрт өөрчлөлт оруулах тухай нэгдүгээр протокол”, 2015 оны “Цэргийн сургалтын хамтын ажиллагааны тухай Монгол Улс, Бүгд Найрамдах Турк Улсын Засгийн газар хоорондын хэлэлцээр”-ийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургуульд болон мэргэшүүлэх дамжаанд 1999 оноос хойш цэргийн академи, их, дээд сургууль болон мэргэшүүлэх сургалт, дамжаанд давхардсан тоогоор нийт 156 цэргийн алба хаагч суралцан төгссөн байна.

Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын Засгийн газар хоорондын 2001 оны “Батлан хамгаалах салбар дахь хамтын ажиллагааны тухай” хэлэлцээр, Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Энэтхэг Улсын Засгийн газар хоорондын 2011 оны “Батлан хамгаалах салбарт хамтран ажиллах тухай” хэлэлцээрийн хүрээнд Батлан хамгаалах яамны захиалгаар тус улсын цэргийн академи, их, дээд сургуульд болон мэргэшүүлэх дамжаанд 2000 оноос хойш цэргийн академи, их, дээд сургууль болон мэргэшүүлэх сургалт, дамжаанд давхардсан тоогоор нийт 114 цэргийн алба хаагч суралцан төгсөж, цэргийн нэгтгэл, анги, байгууллагад амжилттай ажиллаж байна. Монгол Улсад ОХУ-ын цэргийн өндөр албан тушаалтан айлчилж цэргийн харилцаа, хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэхэд зохих үүрэг гүйцэтгэсэн гэж үзэхээр байна.

ОХУ-ын цэргийн зарим анги, салбартай хамтран “СЭЛЭНГЭ” байлдааны буудлагатай хээрийн сургуулийг жил бүр орос, монголын газар нутагт ээлжлэн зохион байгуулж явуулж байна. Энэ сургуулийн үндсэн зорилго нь батальоны тактикийн сургуулийг бүлгүүд алсын зайд биеэ дааж марш үйлдэх, уул, тал хээрийн бүсэд хамтарсан тактикийн бүлгээр хууль бус зэвсэгт бүлэглэлүүдтэй тэмцэл бэлтгэн явуулахад суралцагч штабуудыг байлдааны ажиллагааг төлөвлөн зохион байгуулах, шаардлагатай тактикийн өгөгдөхүүнүүдийг боловсруулахад сургах, хамтарсан тактикийн бүлгийг байгуулж байлдааны ажиллагаанд бэлтгэх, албан тушаалтныг гүйцэтгэх үүрэгт нь сурган дадлагажуулахад чиглэгдэж, зохих үр дүнгээ өгч байгаа юм. Энэ хамтарсан сургуулийн ач холбогдол нь батальоны тактикийн сургуулийн бүлэгт зэвсэгт хүчний цэргийн ангиудаас жил бүр өөр өөр бүрэлдэхүүнийг татан оролцуулж, газар нутаг, цаг агаарын янз бүрийн нөхцөлд тэдний цэргийн хэргийн мэдлэг, хээрийн дадлагыг нэмэгдүүлж байгаад оршино. Түүнчлэн ОХУ-аас зохион байгуулдаг “ВОСТОК” команд-штабын сургуульд манай Зэвсэгт хүчний төлөөллийг оролцуулж байгаа нь цэргийн итгэлцэл, харилцан

ойлголцлыг бэхжүүлэхэд чиглэгдэж байна. Ийнхүү манай улс он удаан жилийн найрамдалт харилцаатай ОХУ-тай жил бүр хийж байна.

Монгол Улс өөрийн өмнөд хөрш БНХАУ-ын Ардын чөлөөлөх армийн цэргийн зарим анги, салбаруудтай хамтарсан сургууль бэлтгэн явуулдаг болоод байна. Анх 2013 онд манай хоёр улсын цэргийн салбар оролцсон байгалийн гамшгаас хамгаалах “Талын Манлайлагч” хамтарсан хээрийн сургууль явуулж байсан бол энэ сургууль өргөжиж “Энхийг дэмжин сахиулах үүрэг”, цаашлаад 2015 оноос “Анчин бүргэд” нэрээр хамтарсан хээрийн сургууль болон өргөжсөн юм. Харин сүүлийн жилүүдэд “Ковид” цар тахлын нөлөөгөөр манай хоёр армийн хамтарсан хээрийн сургууль түр завсарлаад байна.

Бүс нутагт цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх үйл явцад дэмжлэг үзүүлэх зорилтоор олон улсын цэргийн хамтын ажиллагааны “ХААНЫ ЭРЭЛД” хээрийн сургалт дадлага, Энэтхэг Улсын цэргийн хүчинтэй хамтарсан “НҮҮДЭЛЧИН ЗААН” хээрийн сургууль, Катар Улсын хамтарсан “ШИЙДЭМГИЙ ШИЙДВЭР” сургалт, АНУ-ын тусгай хүчнийхэнтэй хамтарсан “БАЛАНС МЭЖИК” сургалт дадлага, Япон Улсын цэргийн инженерийн сургалтын багтай хамтарсан “ЗАМ” сургалт, ХБНГУ-ын зэвсэгт хүчинтэй хамтарсан “УУЛЫН ЯВГАН ЦЭРЭГ” сургалтыг жил бүр тогтмол явуулж байгаа нь манай Зэвсэгт хүчний даргалах бүрэлдэхүүний хээрийн дадлага, чадварыг батжуулахад ихээхэн ач холбогдолтойгоос гадна “бүс нутагт цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх үйлсэд зохих хувь нэмрээ оруулж байна” гэж үзэх бүрэн үндэстэй байна.

Ийнхүү хөрш орнуудтай болон гуравдагч улс гүрнүүдтэй цэргийн олон талт хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, бүс нутагт цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх арга хэмжээний үр дүн тодорхой хэмжээгээр гарч байна.

“Монгол Улсын үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал”-ын 3.1.1.6-д “*олон улсын энхийг дэмжих үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцоно*” гэж заасны дагуу УИХ-аас олон улсын энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох хууль эрх зүйн зохицуулалтыг хийгээд байна.

Монгол Улсаас энхийг дэмжих ажиллагаанд “гал зогсоох гэрээний биелэлтэд хяналт тавих, мөргөлдөгч талуудыг тусгаарлах, зэвсэг хураах, зэвсэгт мөргөлдөөний хор уршгийг арилгах, инженерийн болон бүтээн байгуулалтын бусад ажил гүйцэтгэх, дүрвэгсдийн асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх, эмнэлгийн болон хүмүүнлэгийн тусламж үзүүлэх, аюулгүй байдлыг хангах байгууллагын бие бүрэлдэхүүнийг сургах, Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын тогтоосон бусад үүрэг гүйцэтгүүлэхээр Зэвсэгт хүчний цэргийн багийг оролцуулж байна.

Мөн бодлогын баримт бичиг, хуулийн хэрэгжилтийг хангах хүрээнд Батлан хамгаалах асуудал эрхэлсэн төрийн захиргааны төв байгууллагаас Зэвсэгт хүчнийг энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцуулах, үүрэг гүйцэтгэх чадавхыг нэмэгдүүлэх бодлогыг баримталж, Батлан хамгаалахын сайдын 2011 оны 230 дугаар тушаалаар “Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцуулах бие бүрэлдэхүүнийг сургаж бэлтгэх, сонгох, үүрэг гүйцэтгэх үед дагаж мөрдөх журам”-ыг шинэчлэн 2021 оны А/31 дүгээр тушаалаар “Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцуулах бие бүрэлдэхүүнийг сонгон шалгаруулах журам”, “Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцуулах цэргийн алба хаагч, цэргийн багийн бие бүрэлдэхүүнийг сургаж бэлтгэх, үүрэг гүйцэтгэх үед дагаж мөрдөх журам”-уудыг тус тус батлан гаргаж, хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байна.

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичиг, Батлан хамгаалахын хууль тогтоомжуудад Зэвсэгт хүчнийг энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцуулах, энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох чадавхыг нэмэгдүүлэх талаар тодорхой зорилтууд дэвшүүлсэн байдаг юм. Монгол Улсын хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах замаар манай улс дэлхийн энхийг сахиулах үйл ажиллагаанд Зэвсэгт хүчний цэргийн багаа оролцуулах эрх зүйн үндэс улам боловсронгуй болгосоор байна. “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичиг, Батлан хамгаалахын багц хуульд нийцүүлэн 2017 онд Засгийн газраас батлан гаргасан “Төрийн цэргийн байгууллагын хөгжлийн стратеги-2030”, “Зэвсэгт хүчний байгуулалтыг 2020 он хүртэл хөгжүүлэх хөтөлбөр” зэрэг бодлогын баримт бичгүүдэд энхийг дэмжих ажиллагаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний оролцоо, чадавхыг нэмэгдүүлэх тухай үндсэн чиглэлийг тодорхойлж, түүнд шаардлагатай зохицуулалтын арга хэмжээнүүдийг заасан нь энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох эрх зүйн орчныг улам тодорхой болгосон гэж судлаачид дүгнэдэг.

Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох асуудлыг Нэгдсэн Үндэстний байгууллагын Аюулгүйн зөвлөлийн тогтоолыг үндэслэн Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлөөр хэлэлцэж шийдвэрлэсний дараа УИХ-аас шийдвэр гаргаж, түүнийг үндэслэн Засгийн газрын тогтоол, Батлан хамгаалахын сайд, Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын даргын тушаал гаргах замаар үе шаттай шийдвэрлэж ирсэн юм.

Энхийг дэмжих ажиллагаанд Монгол Улсын цэргийн багийг оролцуулах асуудлыг Үндэсний аюулгүй байдлын зөвлөлийн хурлаар хэлэлцэж дэмжсэний дараа Засгийн газрын хуралдаанаар энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох цэргийн багийн томилолт, гэнэтийн ослын даатгал, бусад хангалтад шаардагдах хөрөнгийг гаргах тухай асуудлыг тухай бүрд нь хэлэлцэж тогтоол гаргаж байлаа. Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох зарчмын шийдвэрийн зэрэгцээ уг ажиллагаатай холбогдох олон асуудлыг Засгийн газар, яамдын түвшинд тухай бүр нь шийдвэрлэж ирэв.

Дэлхий нийтийг талцуулан хувааж, цэрэг, улс төр, эдийн засаг, нийгэм соёл гэх мэт бүх хүрээнд өрсөлдөж байсан “Хүйтэн дайн” дуусгавар болж, социалист систем задран унаснаас хойш дэлхий, бүс нутгийн хэмжээнд гарч байсан аюулгүй байдлын орчны өөрчлөлт болон даяаршил, уламжлалт бус аюул занал, тэдгээрээс Монгол Улсын тусгаар тогтнол, аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд үзүүлэх нөлөө, эрсдэл зэргийг үндэслэн НҮБ-ын бүрэн эрхт гишүүн орныхоо үүргийг гүйцэтгэн энхийг сахиулах ажиллагаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнийг оролцуулах, дэлхийн энх тайван аюулгүй байдалд хувь нэмрээ оруулах бодлогыг 1990-ээд оны сүүлээс шинээр дэвшүүлэн тавьж хэрэгжүүлсэн юм. Энэхүү бодлогын хүрээнд 1999 онд “НҮБ-ын байнгын хүчний тогтолцоонд хувь нэмэр оруулах талаар Монгол Улсын Засгийн газар, НҮБ-ын хооронд харилцан ойлголцсон тухай санамж бичиг”-ийг байгуулснаар НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаанд цэргийн хүчийг оролцуулах эрх зүйн орчин бүрдэж эхэлсэн юм. Улмаар дээрх бодлогын дагуу УИХ-аас 2002 онд “Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний тухай”, “Цэрэг, цагдаагийн албан хаагчдыг НҮБ-ын энхийг сахиулах болон олон улсын бусад ажиллагаанд оролцуулах тухай” хуулиудаар тайван цагт Зэвсэгт хүчний гүйцэтгэх үүргийг тодорхойлсон ба түүн дотроо энхийг сахиулах

ажиллагаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнийг оролцуулах, түүний гүйцэтгэх үүргийг хуульчлан баталгаажуулсан болно.

Энхийг сахиулах ажиллагааны төрөл, далайц өөрчлөгдөж, энхийг сахиулагчдын гүйцэтгэх үүрэг нэмэгдэж, Монгол Улсын НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаа дахь оролцоо өргөжиж, түүнчлэн цэргийн алба хаагчдын аюулгүй байдал, нийгмийн хамгаалалтай холбоотой асуудлыг оновчтой шийдвэрлэх шаардлага үүссэнтэй холбоотойгоор “Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох тухай” хуулийг УИХ-аас 2010 онд шинэчлэн баталснаар дэлхийн энх тайван, аюулгүй байдлыг сахин хамгаалахад хувь нэмрээ оруулах, олон улсын болон бүс нутгийн хамтын ажиллагаанд идэвхтэй оролцох эрх зүйн орчин боловсронгуй болов.

Монгол Улсын хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийн хүрээнд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчин нь анх 2002 онд хоёр офицерыг БНАКУ дахь НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаанд цэргийн ажиглагч офицероор илгээснээс хойш өнгөрсөн хугацаанд дэлхийн 3 тивд явагдсан НҮБ-ын энхийг сахиулах 12, эвслийн цэргийн 4 буюу нийт 16 ажиллагаанд 17000 гаруй цэргийн алба хаагчаа оролцуулж, дэлхий нийтийн энх тайван, аюулгүй байдлыг тогтворжуулахад хувь нэмрээ оруулаад байна. Тухайлбал, өнгөрсөн хугацаанд Зэвсэгт хүчнээс НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаанд 30 орчим цэргийн баг, 300 гаруй цэргийн ажиглагч, штабын офицер, мөн эвслийн цэргийн ажиллагаанд 80 орчим цэргийн багийг сургаж бэлтгэн үүрэг гүйцэтгүүлж, даян дэлхийн энх тайван, амар амгалан, аюулгүй байдлыг тогтвортой байлгах, зэвсэгт мөргөлдөөний золиос болж, зовж зүдэрсэн энгийн номхон иргэдэд итгэл найдварыг бий болгоход өөрийн хувь нэмрээ боломжийн хүрээнд оруулаад байна.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс НҮБ-ын энхийг сахиулах болон эвслийн цэргийн ажиллагаанд оруулсан хувь нэмэр, хүрсэн үр дүнг дараах байдлаар товчлон авч үзэж болох юм. Сьерра Леон Улс дахь НҮБ-ын энхийг сахиулах “UNMIL” ажиллагаан дахь Тусгай шүүхийн аюулгүй байдлыг хангах үүргийг 2006-2011 онд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний 250 хүний бүрэлдэхүүнтэй цэргийн багийн 10 ээлжийн бүрэлдэхүүн гүйцэтгэж, цэргийн гэмт хэрэгтнүүдийг шүүн таслах ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэн НҮБ-аас өгсөн үүргийг амжилттай гүйцэтгэсэн нь НҮБ-ын ажиллагаанд Монгол цэргийг анги, салбараар нь оруулах ажлын эхлэл байлаа. Мөн Чад Улс болон Төв Африкийн Бүгд Найрамдах Улс дахь НҮБ-ын энхийг сахиулах “MINURCAT” ажиллагаанд 2009-2011 онд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс 264 хүний бүрэлдэхүүнтэй 2 ээлжийн цэргийн баг үүрэг гүйцэтгэж, НҮБ-ын баазын харуул хамгаалалт, бүх төрлийн эргүүл, цувааны хамгаалалт, иргэн-цэргийн харилцаа, түргэн байрлах хүчний үүргүүдийг амжилттай гүйцэтгэжээ.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс 68 хүнтэй, цэргийн хээрийн хоёрдугаар шатны эмнэлгийн цэргийн багийн 8 ээлжийн бүрэлдэхүүн 2010-2017 онд Судан Улсын Дарфур муж дахь НҮБ, Африкийн холбооны хамтарсан “UNAMID” энхийг дэмжих ажиллагаанд үүрэг гүйцэтгэж, яаралтай тусламж, сэхээн амьдруулах, мэс засал, шархтанд эмнэлгийн яаралтай тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх гэсэн үүргийнхээ хүрээнд НҮБ-ын ажилтан, цэргийн болон цагдаагийн, түүнчлэн орон нутгийн иргэд зэрэг нийт 40000 орчим хүнд эмнэлгийн үзлэг, үйлчилгээг үзүүлсэн нь манай цэргийн эмнэлгийн чадавхыг нэмэгдүүлж, Зэвсэгт хүчний нэр хүндийг өндөрт өргөсөн болно.

НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаанд бие даан үүрэг гүйцэтгэж, зэвсэгт мөргөлдөөний талуудын гал зогсоох гэрээний хэрэгжилтэд хяналт тавих, цэргийн хүчнүүдийн хууль бус үйл ажиллагааг хянах, зэвсэг хураах болон цэргээс халах үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлэх, хүний эрхийн зөрчлийг хянах, энгийн иргэдийг хамгаалах үйл ажиллагааг ажиглах, хянах гэсэн үндсэн үүрэгтэй НҮБ-ын цэргийн ажиглагч офицер, мөн энхийг сахиулах хүчний ажиллагааг төлөвлөн хэрэгжүүлж, хянах үүрэгтэй НҮБ-ын штабын офицeroор өнгөрсөн хугацаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний 300 гаруй цэргийн алба хаагч үүрэг гүйцэтгээд байна. Тухайлбал, Сьерра Леон, Судан, Этиоп, Гүрж, Чад, Афганистан зэрэг улсад өмнө нь явагдаж, одоо хаагдсан НҮБ-ын UNMIL, UNMIS, “UNMEE”, “UNOMIG”, “MINURCAT” “UNAMA” зэрэг ажиллагаануудад цэргийн ажиглагч, штабын офицеруудыг үүрэг гүйцэтгүүлж, ихээхэн туршлага хуримтлуулаад байна.

Шинэ зууны эхнээс энх тайвнаар оршин тогтноход хүн төрөлхтөнд шууд заналхийлэл учруулах болсон алан хядлага, терроризмтой тэмцэх тухай НҮБ, НАТО болон бусад аюулгүй байдлын олон улсын байгууллагууд, улс орнуудын санал, санаачилгыг Монгол Улс анхнаас нь дэмжиж ирсэн бөгөөд энэ хүрээнд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний анхны цэргийн багийг Ирак Улсад явагдсан Америк тэргүүтэй эвслийн цэргийн “Иракийн эрх чөлөө” ажиллагаанд 2003-2008 онд үүрэг гүйцэтгүүлсэн болно. Тус цэргийн багийн 10 ээлжийн бие бүрэлдэхүүн (1200 орчим) Иракийн дайны дараах сэргээн босголт, зэвсэгт босогчдын хууль бус байлдааны ажиллагааны маш хүнд цагийн байдлын нөхцөлд эвслийн цэргийн “Чарли”, “Эко” баазуудын аюулгүй байдлыг хангах, хамгаалах үүргийг амжилттай гүйцэтгэсэн юм. Амжилттай ажиллагааны нэг жишээг дурдахад, эвслийн цэргийн “Чарли” баазын аюулгүй байдлыг хангаж байсан Монгол цэргүүд нь 2004 оны 2 дугаар сард зэвсэгт босогчдын зохион байгуулалттай, амиа золиослогч болон их хэмжээний тэсрэх бөмбөгтэй, машинтай цогцолбор халдлагыг таслан зогсоож, эвслийн цэргийн хэдэн зуун энгийн, цэргийн алба хаагчдын амь насыг авран хамгаалж, Монгол цэргийн нэр хүндийг өндөрт өргөж байв.

Афганистан Улсад явагдсан АНУ-ын тэргүүлсэн эвслийн цэргийн “Тогтвортой эрх чөлөө” ажиллагаанд Артиллерийн сургалтын хөдөлгөөнт бүлгийн 13 ээлжийн бие бүрэлдэхүүн (265 ЦАХ) 2003-2012 онд, Косовод явагдсан НАТО-гийн тэргүүлсэн эвслийн цэргийн “KFOR” ажиллагаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний салааны бүрэлдэхүүнтэй 2 ээлжийн цэргийн баг 2005-2006 онд, Зэвсэгт хүчний цэргийн хамгаалалтын ротын 10 ээлжийн бүрэлдэхүүн (1252 ЦАХ) Афганистан дахь АНУ-ын тэргүүлсэн эвслийн хүчний “Тогтвортой эрх чөлөө” ажиллагаанд Кабул, Херат хотод байрлах эвслийн хүчний “Эггэрс”, “Шинданд” цэргийн баазуудын харуул, хамгаалалт, мөн цэргийн хамгаалалтын ротын 10 ээлжийн бүрэлдэхүүн (1114 ЦАХ) Афганистан дахь НАТО-гийн цэргийн хүчний тэргүүлсэн “Аюулгүй байдалд дэмжлэг үзүүлэх олон улсын хүчин” (International Security Assistance Force) эвслийн ажиллагааны Хойд бүсийн командлалын хүрээнд “Фейзабад”, “Мармал” цэргийн бааз, нисэх буудлын аюулгүй байдлыг хариуцан 2009-2014 онд, хамгаалалтын салааны 7 ээлжийн бүрэлдэхүүн (382 ЦАХ) 2011-2014 онд Кабул хотод байрлах “Каяа” баазын олон улсын нисэх буудлын нисэх зурвасын хамгаалалт, мөн нисдэг тэрэгний техникийн засвар үйлчилгээ, сургалтын бүлгийн 8 ээлжийн бүрэлдэхүүн (48 ЦАХ) 2010-2014 онд Афганистаны армийн нисдэг тэрэгний мэргэжлийн бие

бүрэлдэхүүнийг сургаж бэлтгэх, засвар үйлчилгээ хийх гэсэн үүргүүдийг тус тус гүйцэтгэсэн.

Одоогоор БНАКУ, Баруун сахар, Судан Улсын Дарфур муж, БНӨСУ, Йемен Улс, мөн Судан болон Өмнөд Суданы хилийн маргаантай “Абей” бүсэд явагдаж буй НҮБ-ын “MONUSCO”, “MINURSO”, “UNAMID”, “UNMISS”, “UNMHA”, “UNISFA” ажиллагаануудад нийт 37 цэргийн алба хаагчийг Хүчний командлагчийн орлогч, штабын офицер, ахлагч, цэргийн ажиглагч офицeroор бие даан үүрэг гүйцэтгүүлж, НҮБ-ын энх тайвны үйл хэрэгт хувь нэмрээ оруулж байна.

НҮБ-ын Аюулгүйн Зөвлөлийн 2011 оны 7 дугаар сарын 08-ны өдрийн тогтоолын дагуу тусгаар тогтнолоо дөнгөж зарласан Бүгд Найрамдах Өмнөд Судан Улсад энх тайван байдлыг бэхжүүлж эдийн засгийн урт хугацааны тогтвортой хөгжлийн үндсийг тавихад дэмжлэг үзүүлэх, зэвсэгт мөргөлдөөнөөс урьдчилан сэргийлэх, энгийн иргэдийг хамгаалах зорилгоор байгуулагдсан НҮБ-ын UNMISS энхийг сахиулах ажиллагаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчин анхны 850 хүнтэй мотобуудлагын батальоныг 2012 оны 3 дугаар сараас үүрэг гүйцэтгүүлж эхэлсэн. Түүнээс хойш нийт 14 ээлжийн 11,000 гаруй цэргийн алба хаагч үүрэг гүйцэтгэсэн байна.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс өнгөрч буй 20 гаруй жилийн хугацаанд НҮБ-ын энхийг сахиулах болон эвслийн цэргийн ажиллагаанд давхардсан тоогоор нийт 21000 гаруй (үүнээс 900 орчим эмэгтэй) цэргийн алба хаагч оролцоод байна. Одоогоор БНӨСУ, БНСУ-ын Дарфур, Абей муж, Баруун Сахар, БНАКонгоУ, Йемен зэрэг 7 улсын нутаг дэвсгэрт явагдаж буй энхийг дэмжих ажиллагаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс нийт 880 гаруй цэргийн алба хаагч үүргээ нэр төртэй биелүүлж байна. Ийнхүү НҮБ-ын энхийн сахиулах ажиллагаанд 2002 оноос хойш нийт 15 ажиллагаанд 19 мянга гаруй цэргийн алба хаагч үүргээ амжилттай гүйцэтгэж байна.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчин НҮБ-аас энхийг сахиулах ажиллагааны чиглэлээр гаргаж буй “Энхийн төлөө санаачилга”, “Эмэгтэйчүүд ба энх тайван аюулгүй байдал” зэрэг бодлого үйл ажиллагааг тууштай дэмжихийн зэрэгцээ цаашид Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцоогоо хадгалан, олсон амжилтаа бататгахад анхаарч “Түргэн байрлах хүчний рот”, “Инженерийн рот”, “2 дугаар шатны эмнэлгийн бүлэг”-ийг энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцуулах бэлтгэлийг ханган ажиллаж байна. Зэвсэгт хүчний алба хаагчдыг энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцуулах талаар холбогдох шийдвэр гарсан, үр дүн нь гарч байгаа гэж дүгнэж болно.

Монгол Улс батлан хамгаалахын гадаад хамтын ажиллагаагаа Монгол Улсын Үндсэн хууль, Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал, Гадаад бодлогын үзэл баримтлал, Батлан хамгаалах бодлогын үндэс болон бусад хууль, тогтоомжийн хүрээнд гадаад бодлого нэгдмэл байх, энхийг эрхэмлэх үндсэн зарчмуудад тулгуурлан гадаад орнуудтай харилцан ойлголцол, цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх, улс орны аюулгүй байдлын гадаад таатай орчныг бүрдүүлэх зорилт тавин хөгжүүлж байна.

Батлан хамгаалах салбарын гадаад хамтын ажиллагаа нь “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн Батлан хамгаалах бодлогын улс төрийн чиглэлд тусгасан арга хэмжээг хангахад чиглэж байна.

Хөрш орнуудтай цэргийн хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх, бүс нутагт цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх үйл явцад дэмжлэг үзүүлэх хүрээнд Батлан хамгаалахын

гадаад хамтын ажиллагааг гадаад улс, орнуудтай байгуулсан цэрэг-техникийн хамтын ажиллагааны тухай болон цэргийн салбарт хамтран ажиллах тухай Засгийн газар, батлан хамгаалах яамд хооронд байгуулсан гэрээ, хэлэлцээр, санамж бичгийн хүрээнд цэрэг-улс төрийн болон аюулгүй байдал; цэрэг-техникийн болон цэргийн аж үйлдвэр; цэргийн боловсрол, сургалт; энхийг дэмжих ажиллагаа; хүмүүнлэгийн үйл ажиллагаа; олон улсын терроризмтой тэмцэх; мэдээлэл, судалгаа; цэргийн шинжлэх ухаан, эрдэм шинжилгээ; төрлийн цэрэг; цэргийн эмнэлэг; цэргийн спорт, соёл урлагийн зэрэг хэлбэрүүдээр хэрэгжүүлж байна. Тодруулбал, “Батлан хамгаалах салбарт хамтран ажиллах тухай” Засгийн газар хоорондын хэлэлцээрийг 15 улстай, БХЯ хоорондын хэлэлцээрийг 11 улстай тус тус байгуулж, тэдгээрийн хүрээнд 109 гэрээ, санамж бичигт гарын үсэг зурж, хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байна.

Өнөөдрийн байдлаар цэргийн салбарт цэрэг-техникийн хамтын ажиллагааг гадаадын 5 улс (ОХУ, БНХАУ, БНТУ, Украин, Беларусь)-тай, цэргийн хамтын ажиллагааг 32 улстай тус тус хөгжүүлж, олон улсын 6 байгууллагатай харилцан ажиллаж байна.

Цэрэг-техникийн хамтын ажиллагааны гэрээтэй улс, орноос байлдааны зэвсэг, цэргийн техник авах, шинэчлэн засварлах, тэдгээр байлдааны зэвсэг, цэргийн техникийг ашиглах, засвар үйлчилгээ хийх арга, ажиллагаанд цэргийн алба хаагчдыг сургах зэргээр хамтран ажиллаж байна. Манай Зэвсэгт хүчний байлдааны зэвсэг, цэргийн техникийн дийлэнх хувийг хуучнаар ЗХУ, одоогийн ОХУ-ын зэвсэглэл, техник эзэлдэг.

Бид цаашид ОХУ-тай уламжлалт харилцаагаа гүнзгийрүүлэн зэвсэглэл, техникийг шинэчлэх, цэргийн хэрэгцээнд материал хэрэгсэл нийлүүлэх арилжааны таатай нөхцөл бүрдүүлэх, цэрэг-техникийн буцалтгүй тусламжийн цар хүрээг өргөтгөх зорилго тавин ажиллаж байгаагийн зэрэгцээ БНХАУ, АНУ, ХБНГУ-тай зэвсэглэл, техникийн шинэчлэлийн хүрээнд хамтран ажиллахаар төлөвлөж, хэрэгжүүлж эхэлсний үр дүнд тодорхой ахиц гараад байна. Тухайлбал, энэ онд БНХАУ-аас 40 сая юанийн нийт 25 нэр төрлийн Тусгай хүчний цэргийн зэвсэглэл, тоног, төхөөрөмж, АНУ-аас 24,6 тэрбум төгрөгийн зэвсэг, галт хэрэглэл, шөнийн дуран, гэрэллэг хараа, хүн нэг бүрийн хамгаалах болон уулын тоног хэрэгслийг хүлээж аваад байна.

Цэргийн хамтын ажиллагааны гэрээтэй улс, орнуудтай Зэвсэгт хүчний болон төрийн цэргийн байгууллагын цэргийн алба хаагчдыг сургаж бэлтгэх, энхийг дэмжих ажиллагаа, терроризмтой тэмцэх чиглэлээр хамтарсан сургалт, дадлага зохион байгуулах, цэргийн спорт, соёл урлагийн арга хэмжээг хамтран зохион байгуулах чиглэлээр түлхүү анхааран ажиллаж байна.

Дэлхийн болон бүс нутгийн аюулгүй байдал, хоёр орны батлан хамгаалах салбарын харилцаа, түүний хэрэгжилт, цаашдын төлөв, чиг хандлагын талаар харилцан ярилцаж, санал солилцох, шийдвэр гаргах зорилгоор яриа хэлэлцээ, зөвлөлдөх уулзалтын механизмыг бүрдүүлэн тогтмол зохион байгуулан ажиллаж байна. Сүүлийн 5 жилийн хугацаанд 10 улс (ОХУ, БНХАУ, АНУ, ХБНГУ, БНСУ, Япон, Их Британи, Австрали, БНТУ, БНЭУ), 1 олон улсын байгууллага (НАТО)-тай Батлан хамгаалах яамд хоорондын зөвлөлдөх уулзалтыг амжилттай зохион байгуулав. Үүний зэрэгцээ батлан хамгаалахын гадаад харилцааг өргөжүүлэх бодлогын хүрээнд шинээр харилцаа тогтоох боломжтой улс орнууд, харилцаа албан ёсоор

тогтоосон боловч эхлэл төдий байгаа, харилцааг идэвхжүүлснээр батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагаанд эерэг нөлөө үзүүлж болох бүс нутгийн орнуудтай хамтын ажиллагаа эхлүүлэх, өргөжүүлэх боломжийг бид судалж байна.

Цэрэг-техникийн болон цэргийн хамтын ажиллагаатай орнуудаас гадна НҮБ, НАТО, ЕАБХАБ зэрэг дэлхийн болон бүс нутгийн хамтын нийгэмлэгийн байгууллагатай хамтран ажиллаж байна.

Батлан хамгаалахын гадаад хамтын ажиллагааны хүрсэн түвшинг илтгэх нэг томоохон хэлбэр бол Цэргийн атташе харилцан суулгах асуудал байдаг. Өнөөдрийн байдлаар Монгол Улсаас ОХУ, БНХАУ, АНУ, ХБНГУ, БНТУ, БНСУ, Япон, Бельгийн Хаант Улс гэсэн 8 улсад Цэргийн атташе, мөн Монгол Улсаас НҮБ-ын дэргэд суугаа Байнгын төлөөлөгчийн цэргийн зөвлөх ажиллаж байна.

Үүнээс гадна ОХУ-д суугаа цэргийн атташе Беларусь, Украин, Финландыг; АНУ-д суугаа цэргийн атташе Канад, Израйлыг; Германд суугаа цэргийн атташе Польш, Унгар, Чехийг; Бельгид суугаа цэргийн атташе Итали, Их Британи, Люксембург, Нидерланд, Франц, Швейцарыг; Солонгост суугаа цэргийн атташе Австралийг; Хятадад суугаа цэргийн атташе Вьетнам улсыг тус тус хавсран суудаг бөгөөд хамтын ажиллагаатай бусад улсуудтай Хятадад суугаа атташегаар дамжуулан харилцаж байна.

ОХУ, БНХАУ, АНУ, БНСУ, БНТУ, Япон гэсэн 6 улсаас манай улсад цэргийн атташе ажиллаж байна. *(Австрали Улс Солонгост суугаа атташегаа, Энэтхэг, Их Британи, Герман, Чех, Унгар зэрэг 22 улсын Хятадад суугаа цэргийн атташе Монгол Улсад тус тус хавсран сууж байна)*. Мөн Монгол Улсаас НҮБ-ын дэргэд суугаа Байнгын төлөөлөгчийн газрын цэргийн зөвлөх НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагааны асуудлыг, Бельгид суугаа цэргийн атташе НАТО болон Европын аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны байгууллага, Химийн зэвсгийг хориглох байгууллагатай холбоотой асуудлыг тус тус хариуцан хэрэгжүүлдэг.

Цаашид батлан хамгаалах хамтын ажиллагааг өргөжүүлэн хөгжүүлэх хүрээнд хоёр хөрш болон АНУ, ХБНГУ, БНТУ, БНЭУ, Япон Улс, БНСУ-тай тогтоосон харилцааны түвшингээ гүнзгийрүүлэх, цэрэг-техникийн хамтын ажиллагаатай улс, орны тоог нэмэгдүүлэх, түүнчлэн шинээр Сингапур, Филиппин зэрэг улстай хамтын ажиллагааг эхлүүлэх, Чех улстай цэргийн аж үйлдвэрийн чиглэлээр хамтран ажиллах яриа, хэлэлцээ хийх зорилт тавин ажиллаж байна.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний цэргийн багууд Афганистан Улсад явагдаж буй НАТО-ийн тэргүүлсэн олон улсын цэргийн ажиллагаанд 2009 оноос эхлэн оролцсон бөгөөд 2012 онд НАТО-ын “Түншлэл хамтын ажиллагааны хөтөлбөр”-ийг баталсан нь манай улсын НАТО-той хөгжүүлэх хамтын ажиллагааны эхлэл болсон. Өнөөдрийн байдлаар НАТО-тай хамтран “Батлан хамгаалах, боловсролыг хөгжүүлэх хөтөлбөр”, “Энхийг дэмжих ажиллагааны сургалтын төвүүдийн түншлэлийн хөтөлбөр”-ийг хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд 2014-2021 онд “Зэвсэгт хүчний Кибер аюулгүй байдлын чадавхыг бэхжүүлэх төсөл”-ийг амжилттай хэрэгжүүлж Зэвсэгт хүчний Кибер аюулгүй байдлын төвийг байгуулаад байна.

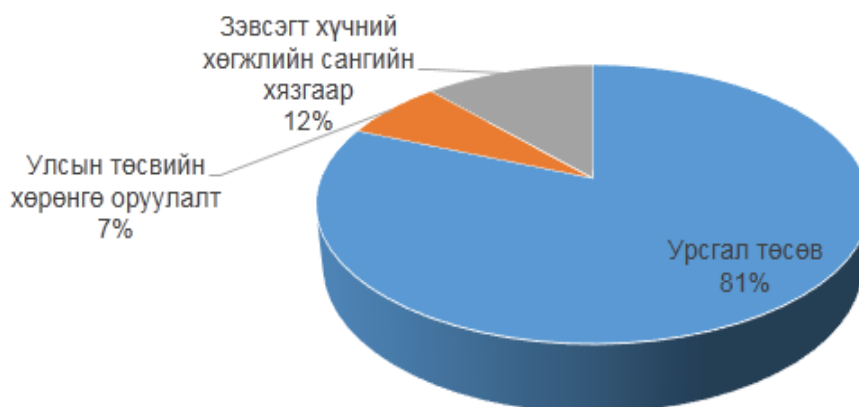
Монгол Улс өөрийн тусгаар тогтнол, бүрэн эрхт байдал, нутаг дэвсгэрийн бүрэн бүтэн байдалд цэргийн аюул, заналхийлэл учирсан буюу учрах нь бодитой болсноос бусад тохиолдолд цэргийн аливаа эвсэл холбоонд нэгдэхгүй байх төрийн бодлогыг хэрэгжүүлж байна.

2). Батлан хамгаалах бодлогын эдийн засгийн чиглэл

Батлан хамгаалах бодлогын эдийн засгийн чиглэл нь Монгол Улсын тогтвортой хөгжлийг хангах, батлан хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэхэд чиглэнэ. Батлан хамгаалах бодлогын **эдийн засгийн** чиглэлийн арга хэмжээнүүдийн талаарх бодлогын удирдамжийг “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн дөрөвдүгээр зүйлд тодорхойлон дэвшүүлсэн байдаг. Эдгээр арга хэмжээнүүдийн хэрэгжилтийн өнөөгийн байдлыг нэг бүрчлэн авч үзье.

1. Батлан хамгаалах төсвийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хэмжээг нэмэгдүүлэх

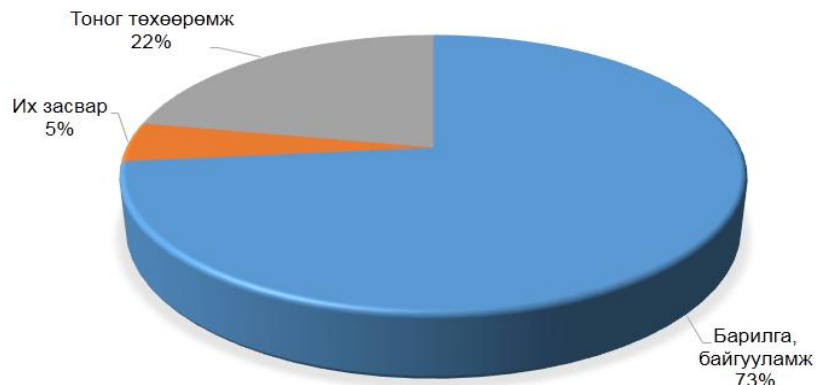
Монгол Улсын батлан хамгаалах жилийн төсөв дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 1,0 хувь хүрэхгүй хэвээр байна. Батлан хамгаалах төсөвт бараа бүтээгдэхүүний үнийн өсөлт, инфляцаас хамаарсан тоон өсөлт гарсан боловч чанарын хувьд дорвитой өөрчлөлт гараагүй байна. Энэ байдал 2020-2022 онуудад хэвээр үргэлжилсэн болно. Өнгөрсөн 20 гаруй жилд батлан хамгаалах төсөв зөвхөн хэрэглээний төсөв байлаа. Батлан хамгаалах байгууллагын батлагдсан нийт төсвийн 81,1 хувь нь урсгал зардалд, 7,0 хувь нь улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтад, 11,9 хувь нь Зэвсэгт хүчний хөгжлийн сангаас гаргаж, хуульд заасан арга хэмжээнд зарцуулж байна.

НИЙТ БАТЛАГДСАН ТӨСӨВ /тэрбум төг/

Улсын төсвийн хөрөнгө оруулалтын 1995-2019 онд төсвийн бүтцийг авч үзвэл нийт хөрөнгө оруулалтын 73,4 хувийг шинээр барих барилга, байгууламжид, 4.6 хувийг барилгын их засвар, 22.0 хувийг тоног төхөөрөмжийн засвар, шинэтгэлд зарцуулсан байна. Үүнээс байлдааны зэвсэг, цэргийн техникийн шинэчлэлд хуваарилж буй хөрөнгийн хэмжээ нь дорвитой цэргийн шинэчлэл хийх нөхцөл, боломжийг хязгаарлаж байна гэж үзэж болохоор байгаа юм.

Батлан хамгаалах төсвийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хэмжээг нэмэгдүүлэх бодлого баримталж байгаа хэдий ч тодорхой объектив шалтгааны улмаас бодитой ажил зохион байгуулж хэрэгжүүлээгүй байгаа тул хэрэгжилт хангалтгүй хэвээр байна.

2. Орон нутгийн хамгаалалтын бэлтгэлийг хангах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон төсвийг орон нутгийн төсвөөс болон бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх арга хэмжээ

“Орон нутгийн цэргийн бүтэц, зохион байгуулалт”, “Орон нутгийн хамгаалалтын томилгоот нэгжүүдийн бүтэц, зохион байгуулалтын үлгэрчилсэн загвар”, “Орон нутгийн хамгаалалтын томилгоот нэгжийн дүрэм”, “Орон нутгийн хамгаалалтын сургалт зохион байгуулах журам” зэрэг удирдлага зохицуулалтын арга хэмжээ бүрэн авагдсанаар аймаг, нийслэл, сум, дүүрэгт орон нутгийн хамгаалалтын хүч хэрэгслийн үүрэг гүйцэтгэх бэлтгэлийг хангах ажил эхлээд байна. Зарим аймаг орон нутгийн хамгаалалтын хүч хэрэгслийн бэлтгэлийг хангах зориулалтаар төсөв, зардлыг тусгайлан гаргаж, сургалт, хээрийн дадлага төлөвлөн явуулдаг болов. Орон нутгийн хамгаалалтын томилгоот нэгжийг үндэсний аюулгүй байдлыг хангах тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллагуудыг түшиглэн байгуулах, харилцан ажиллагаа, сургалт дадлагыг тэдгээр байгууллагын орон нутаг дахь салбар, нэгжийг түшиглэн зохион байгуулахаар аймаг, нийслэлийн орон нутгийн хамгаалалтын төлөвлөгөөнд тусгаад хэрэгжүүлж байна.

Орон нутгийн хамгаалалтын бэлтгэлийг хангах арга хэмжээг хэрэгжүүлэхтэй холбогдсон төсвийг орон нутгийн төсвөөс болон бусад эх үүсвэрээс санхүүжүүлэх боловсруулалтын шатны ажлууд хийгдсэн, бэлтгэл ажил тодорхой хэмжээгээр эхэлсэн хэрэгжих шатандаа явж байна.

3. Батлан хамгаалах зориулалт бүхий материаллаг нөөцийг бүрдүүлэх, хадгалах, шинэчлэх тогтолцоог төгөлдөржүүлэх арга хэмжээ

Батлан хамгаалах материаллаг нөөц бол зэвсэгт хүчний байлдах чадавхын үндсэн үзүүлэлтийн нэг мөн билээ. Батлан хамгаалахын материаллаг нөөцийн ангилал, зориулалт, норм, хэмжээ, цувраажилтыг орчин цагийн шаардлагад нийцүүлэн шинэчлэн тогтоох ажлыг 2016 оноос хойш эрчимтэй хэрэгжүүлж дууслаа.

Энэ ажлын хүрээнд материал хэрэгслийн нөөцийн ангилал, зориулалтыг шинэчлэн албажуулсны гадна материал хэрэгслийн нөөцийн зааврыг шинэчлэн баталж мөрдүүллээ. Орчин үеийн дайн, байлдааны шинж чанарт гарч буй өөрчлөлттэй уялдуулан Зэвсэгт хүчний нэгтгэл, анги, салбарт байх халдашгүй нөөцийн норм, хэмжээ, цувраажилтыг шинэчлэн тогтоож, хэрэгжилтийг зохион байгуулж байна. Цэргийн алба хаагчдын хээрийн хувцас, тусгай зориулалтын хамгаалах хэрэгслийн материалын өнгө, загварыг байлдааны ба тусгай үүрэг гүйцэтгэх онцлогт тохируулан, өөрчлөлт оруулж хангалтыг эхлүүллээ.

Засгийн газрын тогтоолоор 2017 онд “Төрийн захиргааны төв байгууллагуудын дайчилгааны даалгавар”-ыг шинэчлэн батлуулсан бөгөөд “Улсын дайчилгааны нэгдсэн төлөвлөгөө”-г төрийн захиргааны төв болон аймаг, нийслэлийн дайчилгааны төлөвлөгөөг жил бүр тодотгох ажилд дайчилгааны төлөвлөлт хариуцсан ажилтнуудад мэргэжлийн дэмжлэг үзүүлэн ажиллаж байна.

Батлан хамгаалахын нэгдсэн ажиллагаанд зориулсан материаллаг нөөцийн хэмжээ, байршлыг Засгийн газрын тогтоолоор шинэчлэн тогтоож, Зэвсэгт хүчний төв баазын салбар баазуудыг барьж байгуулах шийдвэр гарч, барилга байгууламжийн зураг төсвийг боловсруулах, хөрөнгө оруулалтыг асуудлыг шийдэх ажил явагдаж байна. Батлан хамгаалахын материаллаг нөөцийн зарим хэсгийг хувийн хэвшлийн аж ахуйн нэгж, байгууллагад гэрээний үндсэн дээр байнгын үлдэгдэл хэлбэрээр хадгалуулах журам гарч, хэрэгжүүлэх ажлыг эхлүүлэв.

Батлан хамгаалах зориулалт бүхий материаллаг нөөцийг бүрдүүлэх, хадгалах, шинэчлэх тогтолцоог төгөлдөржүүлэх зорилтыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний бэлтгэл болон боловсруулалтын шатны ажил бүрэн хийгдсэн, ажил тодорхой хэмжээнд эхэлсэн.

4. Батлан хамгаалах хэрэгцээт бүтээгдэхүүн үйлдвэрлэн нийлүүлж байгаа аж ахуйн нэгжид төрөөс дэмжлэг үзүүлэх, цэргийн зарим нэр төрлийн эд хэрэглэлийг дотооддоо үйлдвэрлэх, засвар үйлчилгээ хийх, худалдан авах зорилт

Материал, хэрэгслийн хангалт, худалдан авах ажиллагааг төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах хууль, журмын дагуу гүйцэтгэж, үр дүнг тогтоосон журмын дагуу ил тод мэдээлж байна. БХЯ, харьяа агентлаг, байгууллагуудын 2015-2024 онд бараа ажил, үйлчилгээний тайлан, төлөвлөгөөг нэгтгэн гаргаж батлуулах, худалдан авах ажиллагааны ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу тендерийн баримт бичгүүдийг боловсруулах, олон нийтийн хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл, Засгийн газрын цахим веб сайтад байршуулах, тендерийн нээлтийг зохион байгуулах, үнэлгээ хийх ажлыг хуулийн хүрээнд зохион байгуулсан байна.

Харин тусгай объект, байгууламжийн угсралт, их засварын ажил (“Зэвсэгт хүчний Хөгжлийн сан”-гийн хөрөнгөөр гүйцэтгэх 19 төсөл арга хэмжээ)-ыг “Төрийн болон орон нутгийн өмчийн хөрөнгөөр бараа, ажил, үйлчилгээ худалдан авах тухай” хуулийн 3.4 дэх хэсэг, 45 дугаар зүйлийн 45.7 дахь хэсэг, “Төрийн болон албаны нууцын тухай” хуулийн 13.1.3 дахь заалт, “Зэвсэгт хүчний тухай” хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.3 дахь хэсэг, Сангийн яам, Тагнуулын ерөнхий газраас олгосон зөвшөөрлийг тус тус үндэслэн “БХАҮН” ТӨААТҮГ, Зэвсэгт хүчний Барилга-инженерийн анги, салбаруудтай шууд гэрээ байгуулан гүйцэтгүүлж байна. Эдүгээ

батлан хамгаалах хэрэгцээнд зориулан бүтээгдэхүүн гэрээгээр тусгайлан үйлдвэрлэж байгаа аж ахуйн нэгж одоогоор цөөн байна.

Цэргийн ангийг түшиглэн жижиг бууны сум үйлдвэрлэх төслийг Турк улстай хамтран хэрэгжүүлж байна. Уг төслөөр манай батлан хамгаалах салбар 2023 онд сумны үйлдвэртэй болно. “Зэвсэглэл, цэргийн техник, галт хэрэглэлийг үйлдвэрлэх, хангах, хадгалах журам”-ыг боловсруулан Засгийн газрын тогтоолоор батлуулсны үндсэн дээр цэргийн залуу инженерүүдийн санаачилга, зүтгэлээр эх орондоо цэргийн зэвсэглэл, техник, тоног төхөөрөмжийн туршилтын загваруудыг эхний ээлжид угсарч байна. Цэргийн хөнгөн хуягт, нисгэгчгүй нисэх төхөөрөмж, цэргийн зориулалтай зарим ангиллын радиостанц зэрэг техник, тоног төхөөрөмжийн угсралт, туршилт амжилттай болох аваас дотооддоо угсрах, үйлдвэрлэх бодлогын зорилттой ажиллаж байгаа болно.

Ийнхүү цэргийн зарим нэр төрлийн эд хэрэглэлийг дотооддоо үйлдвэрлэх, засвар үйлчилгээ хийх гэсэн батлан хамгаалах бодлогын эдийн засгийн чиглэлийн зорилт, арга хэмжээний талаар өөрсдөөс хамаарах шийдвэрийг гаргасан, гүйцэтгэл нь тодорхой хэмжээгээр гарч байгаа.

5. Зэвсэгт хүчний зэвсэглэлийг үе шаттай шинэчилж байх уян хатан тогтолцоог бүрдүүлэх, цэргийн зэвсэг, техник худалдан авахад зориулан батлан хамгаалах зардлын тодорхой хэсгийг жил бүрийн улсын төсөвт тусгах

Батлан хамгаалах яам Зэвсэгт хүчний зэвсэглэл, техникийг шинэчлэх талаар нэгд, эдүгээ зэвсэглэлд байгаа байлдааны зэвсэг, цэргийн техникийн арчлалт, хамгаалалтыг сайжруулах үндсэн дээр тэдгээрийн техникийн чанар, байдлыг хадгалах, хоёрт, үндсэн төрлийн зарим зэвсэг, техникт сэргээн сайжруулах техникийн засвар, үйлчилгээ хийж, зэвсэглэлд авах, гуравт, зарим байлдааны зэвсэг, цэргийн техникийг, үүний дотор цэргийн удирдлагын холбоо, мэдээллийн хийгээд агаарын хяналт, халхлалтын болон энхийг сахиулах ажиллагааны цэргийн зэвсэглэл, техникийг ээлж дараатай шинэчлэх бодлого баримталж байна. Үүний тулд юуны өмнө нэг талаас цэргийн ангиудын техникийн тавиулангийн албыг эрс өөрчлөн сайжруулах, нөгөө талаас зэвсэг, техникийн сэргээн сайжруулах засвар, үйлчилгээнд зориулж төсвийн хөрөнгө оруулалтыг тусгайлан батлуулж, үр дүнтэй ашиглахыг чухалчилж байна.

Өнгөрсөн жилүүдэд зэвсэг, техникийн сэргээн сайжруулахад зориулсан төсөв батлагдаагүй байсаар байгаа тул Батлан хамгаалахын сайдын шийдвэрээр “Зэвсэгт хүчний хөгжлийн сан”-аас бага зэргийн хөрөнгө гаргаж техникийн засвар, сэргээн сайжруулах үйлчилгээнд зарцуулж байгаа нь зохих үр дүнгээ өгч байна. Батлан хамгаалах яам эдүгээ цэргийнхээ зэвсэг, техникийг шинэчлэх талаар гадаад улс орнуудтай цэрэг-техникийг хамтын ажиллагаанд тулгуурлаж байгаа болно.

БХЯ “Байлдааны зэвсэг, цэргийн техникийг шинэчлэх, сэргээн сайжруулах бодлого” баримт бичгийн төсөл боловсруулж, хууль, журмын дагуу УИХ-аар батлуулан төрийн бодлого тодорхойлогдож, зэвсэгт хүчнийг шинэчлэх нэг чухал арга хэмжээ Монгол Улсын Засгийн газрын төлөвлөгөөгөөр хэрэгжих болж байна.

Ийнхүү Зэвсэгт хүчний зэвсэглэлийг үе шаттай шинэчилж байх уян хатан тогтолцоог бүрдүүлэх төрийн бодлого тодорхойлогдож, түүнийг ухаалгаар хэрэгжүүлэх ажил эхэллээ.

6. Монгол Улсын хууль тогтоомж, олон улсын гэрээнд нийцүүлэн бусад орон, олон улсын байгууллагаас цэрэг-техникийн дэмжлэг, туслалцаа авах

Монгол Улсын Батлан хамгаалах яам цэрэг-техникийн хамтын ажиллагааны гэрээтэй ОХУ-аас буцалтгүй тусламжаар зарим байлдааны зэвсэг, цэргийн техник авч, зэвсэгт хүчнийхээ цэргийн зарим ангиудын зэвсэглэлд оруулж байна.

Монгол Улсын Засгийн газар, Оросын Холбооны Улсын Засгийн газар хооронд байгуулсан “Монгол Улсад цэрэг-техникийн буцалтгүй тусламж үзүүлэх тухай хэлэлцээр”, хоёр улсын Батлан хамгаалах яам хооронд байгуулсан нэмэлт гэрээний дагуу ОХУ-аас буцалтгүй тусламжаар МиГ-29УБ загварын сургууль-байлдааны сөнөөгч онгоцнуудыг дагалдах сэлбэг, хэрэгслийн хамт Агаарын цэргийн 337 дугаар ангийн зэвсэглэлд аваад байна. Үүнээс гадна мөн улсаас 13,4 сая ам.долларын үнэ бүхий цэргийн нисэх буудлын газрын үйлчилгээний зориулалттай 33 нэгж техник, тоног төхөөрөмж, нийт 265,0 сая төгрөгийн үнэ бүхий Т-72 танкийн 14.5 мм-ийн хавчуурга гол төмөр зэргийг хүлээн авсан болно.

БНХАУ-аас Монгол Улсын Батлан хамгаалах яаманд манай уулын тусгай батальонд зориулж 50 сая юаний зэвсэг, сум, галт хэрэглэл, техник, тоног төхөөрөмжийг буцалтгүй тусламжаар нийлүүлээд байна. Түүнчлэн нийт 8 сая юань буюу 3,1 тэрбум төгрөгийн үнэ бүхий машин механизм авч цэргийн ангиудыг хангасан байдаг.

АНУ-аас Монгол Улсын Батлан хамгаалах яаманд 2017, 2018 онд хуваарилсан нийт 10,7 сая ам.долларын буцалтгүй тусламжийн санхүүжилтийн хүрээнд НҮБ-ын энхийг сахиулах ажиллагаанд оролцох монголын цэргийн инженерийн ротод шаардлагатай 30 нэгж техник, хэрэгслээс 4,1 тэрбум төгрөгийн үнэ бүхий 7 нэгж инженерийн техникийг дагалдах сэлбэг, хэрэгслийн хамт хүлээн авсан.

Монгол Улс, АНУ-ын Батлан хамгаалах яам хоорондын хамтын ажиллагааны хүрээнд АНУ-ын Энэтхэг-Номхон далайн цэргийн командлалаас манай Зэвсэгт хүчний Энхийг дэмжих ажиллагаанд үүрэг гүйцэтгэх чадавхыг нэмэгдүүлэх зорилгоор нийт 2,3 сая ам.долларын үнэ бүхий хээрийн II шатны эмнэлэг буцалтгүй тусламжаар нийлүүлээд байна.

Монгол Улсын Засгийн газар, Бүгд Найрамдах Турк Улсын Засгийн газар хооронд байгуулсан “Цэргийн салбарын санхүүгийн хамтын ажиллагааны тухай хэлэлцээр”-ийн хүрээнд урьд жилүүдийн буцалтгүй тусламжийн үлдэгдэл санхүүжилт болох 736,8 мянган ам.долларыг сумны үйлдвэр худалдан авахад зориулан ашиглаж байгаа бөгөөд Турк Улс цаашид манайд жил бүр 1 сая ам.долларын тусламж үзүүлж байх тохиролцоонд хүрсэн.

Манай Батлан хамгаалах яам Зэвсэгт хүчнийхээ чадавхыг дээшлүүлэх, цаг үеийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэх зорилгоор бусад улс орнуудаас ч буцалтгүй тусламжийн хүрээнд цэрэг-техникийн чанартай дэмжлэг авч байгаа.

Монгол Улс бусад орон, олон улсын байгууллагаас цэрэг-техникийн дэмжлэг, туслалцаа авч байх зорилтын хүрээнд авч хэрэгжүүлсэн арга хэмжээний үр дүн нь тодорхой хэмжээгээр гарч байна. Батлан хамгаалах бодлогын эдийн засгийн чиглэлийн зорилтуудыг хэрэгжүүлэх талаар зарим ахиц гарч байгаа ч улс орны эдийн засгийн өнөөгийн нөхцөл байдлаас шалтгаалан Зэвсэгт хүчнийг чадваржуулах, зэвсэглэл техникийг шинэчлэн сайжруулахтай холбоотой хөрөнгө оруулалтын арга хэмжээнүүд сааталтай явж байна.

3). Батлан хамгаалах бодлогын нийгмийн чиглэлийн асуудлууд

Батлан хамгаалах бодлогын **нийгмийн чиглэлийн** зорилтын үндэс нь монгол хүний хөгжил мөн болно. Манай улсын хувьд хүн амынхаа эрүүл мэнд, боловсрол, сэтгэл зүй, бие бялдрын хүмүүжлийг дээшлүүлэх, нийт иргэд, ялангуяа хүүхэд, залуучуудыг цэрэг, эх оронч үзлээр хүмүүжүүлэх нь улс орноо батлан хамгаалах төрийн бодлогын үндсэн зорилтын нэг болно. Монгол Улс хүний хөгжлийн үзүүлэлтээр 2019 оны байдлаар 198 улсаас 99 дүгээр байрт жагсаж⁶⁰ байгаа нь тун хангалтгүй бөгөөд сайжруулах нэн шаардлагатай болохыг харуулж байна. Төр, захиргааны байгууллага, нийт иргэдийн оролцоонд тулгуурласан орон нутгийн хамгаалалт, мэргэжлийн цэрэгт суурилсан зэвсэгт хүчин, нэгдсэн удирдлага, төлөвлөлт бүхий дайчилгаа нь Монгол Улсын батлан хамгаалах тогтолцооны үндэс болж буй тул манай нийт иргэдийн эрүүл мэнд, боловсрол, эх оронч үзэл, хүмүүжлээс улс орны батлан хамгаалах чадавх шууд хамааралтай болж байгаа юм.

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн тавдугаар зүйлийг нягтлан үзвэл батлан хамгаалах бодлогын нийгмийн чиглэлийн зорилтыг дараах байдлаар томъёолж болох байна. Үүнд:

1. Хүн амын боловсрол, иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах эдийн засаг, нийгмийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэх;
 2. Бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт цэрэг-эх оронч хүмүүжил олгох хичээлийн хөтөлбөрийг тусгаж хэрэгжүүлэх;
 3. Иргэдийн цэргийн алба хаах хүсэл сонирхол, эрмэлзлэлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн эдийн засаг, нийгмийн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх;
 4. Эх орноо батлан хамгаалах үйл хэрэгт иргэн бүрийн оролцоог хангаж, цэргийн алба хаах тогтолцоог боловсронгуй болгох;
 5. Цэргийн алба хаагч, цэргийн анги, байгууллагад гэрээгээр ажиллагсдын алба хаах нөхцөлийг бүрдүүлэх, нийгмийн баталгааг хангах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох;
 6. Цэргийн алба хаагчийн гэр бүлийн гишүүнд эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зэрэг болно.
- 1. Хүн амын боловсрол, иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах эдийн засаг, нийгмийн цогц бодлого**

Монгол Улсын төрөөс иргэдийнхээ боловсролыг дэмжих, хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах чиглэлээр цэгцтэй бодлого баримталж, ихээхэн хөрөнгө, хүч гаргасаар байна. Хүн амын боловсрол, иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах зорилтыг орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн тогтвортой, бие даасан хөгжил байх болно. Эдүгээ хот, орон нутгийн ялгаа нэмэгдэж, хот руу чиглэсэн иргэдийн нүүдэл өссөн хэвээр байгаа нь хөдөө орон нутгийн хөгжил хоцрогдоход хүргэж, тэнд амьдарч байгаа иргэдийн боловсролыг дэмжих, эрүүл мэндийг хамгаалах зорилт хэрэгжихэд бэрхшээл дагуулсаар байгаа юм.

Хот, хөдөөгийн хөгжлийн нэгдмэл болон бие даасан тогтолцоонд суурилсан бүс нутгийн эдийн засаг, нийгмийн цогцолборыг бүрдүүлэх явдал улс орноо батлан хамгаалах арга хэмжээний салшгүй бүрэлдэхүүн болж байна. Ийм учраас манай улс эдийн засаг, нийгмийн хөгжлийн бодлогодоо орон нутгийн хөгжлийг дэмжих

⁶⁰ Хүний хөгжлийн үзүүлэлтийн эрэмбэ. (Хүний хөгжлийн тайлан. 2020.,Hdi. Undp.org)

зорилтыг тууштай баримтлах, чухамдаа суурин болон нүүдлийн амьдралын хэв маягийг оновчтой хослуулах замаар хүн амын нутагшилт, суурьшилтын таатай нөхцөл бүрдүүлэхэд чиглэсэн олон талт арга хэмжээг үе шаттайгаар авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай болж байгаа юм. Үндэсний эдийн засгийн тогтвортой өсөлтийг хангахад гол нөлөөтэй, хөгжлийн ирээдүйтэй нутаг, хот сууринг хөгжүүлж эхлэх аваас түүнд ойр байгаа нутаг ч даган хөгжих болно. Үүний дүнд бүс нутгийн аж ахуйн бие даасан байдал хангагдах болно.

Ерөнхий боловсролын сургуулийн бага ангийн боловсролын чанарын хувьд Дэлхийн банкнаас 2017 онд хийсэн судалгаагаар 137 орноос 81 дүгээр байранд эрэмбэлэгдсэн⁶¹ нь чамлалтай үзүүлэлт юм. Хотын ч бай, хөдөөгийн ч бай, хувийн ч бай, улсын ч бай, ерөнхий боловсролыг бүх сургууль монгол хүүхдэд чанартай боловсрол тэгш эзэмшүүлэх боломжийг бүрдүүлэхийн тулд бүтээлч их ажил өрнүүлэх шаардлагатай байна.

Эрүүл мэндийн салбарт зайлшгүй сайжруулах шаардлагатай байгаа нэн чухал асуудал бол иргэдэд эрүүл мэндийн боловсрол олгох явдал болж байна. Манай иргэдийн эрүүл мэндийн байдал, өвчлөлийн шалтгааны талаарх ноцтой тоон үзүүлэлт нь манай улсын иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах тогтолцоог ч эрс сайжруулахыг шаардаж байна.

Хүн амын боловсрол, иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах эдийн засаг, нийгмийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэх бодлогын шийдвэрүүд гарсан, ажил тодорхой хэмжээнд эхэлсэн гэж үзэж болно.

2. Бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт цэрэг-эх оронч хүмүүжил олгох хичээлийн хөтөлбөрийг тусгах

БХЯ “Хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзэл төлөвшүүлэх үндэсний хөтөлбөр”-ийн төслийг БШУЯ-тай хамтран боловсруулж, Засгийн газрын 2019 оны 200 дугаар тогтоолоор албажуулан хэрэгжиж байна. Засгийн газрын тогтоолоор үндэсний хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн явц, үр дүнг Төрийн захиргааны төв байгууллага, Засгийн газрын агентлаг, аймаг, нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газар өөрийн эрхлэх асуудал, хэрэгжүүлэх ажил, арга хэмжээний тайланг дараа оны 1 дүгээр сард багтаан гаргаж, Боловсрол, шинжлэх ухааны яаманд хүргүүлж байхыг, Боловсрол, шинжлэх ухааны сайд жил бүрийн I дүгээр улиралд багтаан Засгийн газарт танилцуулж байхыг даалгасан байна.

Үндэсний хөтөлбөрийн зорилгыг “Хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзэл төлөвшүүлэх, улс орны хөгжилд хувь хүн бүрийн оролцоо чухал гэдгийг ойлгуулж, эх орноороо болон монгол хүн болж төрснөөрөө бахархах бахархлыг тээгч байх, улс орныхоо тусгаар тогтнолын баталгааг нэмэгдүүлж, түүх, соёл, шинжлэх ухааны давтагдашгүй үнэт өвийг үе дамжуулан үлдээх, байгалийн унаган төрхийг хадгалж, экосистемийн тэнцвэрт байдал болон тогтвортой хөгжлийг хангахад оршино” хэмээн тодорхойлжээ.

Засгийн газрын 2019 оны 200 дугаар тогтоолын 2 дахь заалтын хэрэгжилтийг хангах хүрээнд “Хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзэл төлөвшүүлэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө”-г боловсруулан Боловсрол, соёл, шинжлэх ухааны сайд, Батлан хамгаалахын сайд, Хөдөлмөр, нийгмийн хамгааллын сайд нарын 2019 оны 9 дүгээр сарын 06-ны өдрийн “Үндэсний хөтөлбөр

⁶¹ “Бага боловсролын чанарын үзүүлэлт” 2017., Todata360.Worldbank.org

хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө батлах тухай” А/567-А/227-А/268 дугаар хамтарсан тушаалаар баталж хэрэгжүүлж байна.

Уг төлөвлөгөөнд 4 зорилтын хүрээнд 10 чиглэл бүхий 24 үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэхээр тусган, шаардлагатай зардлыг Монгол Улсын эдийн засаг, нийгмийг хөгжүүлэх үндсэн чиглэлд тусгах, эрхэлсэн салбар болон харьяа нутаг дэвсгэртээ батлагдсан төсөвтөө багтаан хэрэгжүүлэх, гадаад улс, олон улсын байгууллагын зээл, хандив, тусламжид хамруулах замаар санхүүжүүлэхээр болсон юм. "Хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзэл төлөвшүүлэх үндэсний хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө"-нд нийцүүлэн "Батлан хамгаалах салбарын хэмжээнд хэрэгжүүлэх дэд төлөвлөгөө"-г боловсруулан Батлан хамгаалахын сайдын 2019 оны А/313 дугаар тушаалаар батлан хэрэгжилтийг хангаж байна. Төлөвлөсөн зарим ажлын гүйцэтгэлээс дурдвал:

- Монгол Улсын Ерөнхий сайдын санаачилгаар Монгол цэргийн музей, Нийслэлийн ЗДТГ-ын Цэргийн штаб, Цэргийн дуу бүжгийн эрдмийн чуулга хамтран Нийслэлийн ерөнхий боловсролын дунд сургуулийн сурагчдын дунд "Эх орноо магтан дуулья" цэрэг-эх орны сэдэвт дууны уралдааныг зохион байгуулж, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл болон нийгмийн цахим сүлжээгээр нийтийн хүртээл болгосон;

- Батлан хамгаалахын сайд, Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан, спортын сайдын А/371-А/782 дугаар тушаалаар ерөнхий боловсролын сургуулийн дунд, ахлах ангийн сурагчдад эх оронч үзэл, хүмүүжил олгох, эх орныхоо тусгаар тогтнол, түүх, хэл, соёлоороо бахархах учир холбогдлыг ойлгуулан таниулах сурталчилгааны ажлыг зохион байгуулав.

- БХЯ, БСШУСЯ-ны хамтарсан ажлын хэсэг, ЗХЖШ, БСШУСЯ-ны харьяа Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институттэй хамтран 2020 оны 12 дугаар сард нийслэлийн 6 дүүргийн төрийн өмчийн ерөнхий боловсролын дунд сургуулийн дунд, ахлах ангийн сурагчдад энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцсон 50 гаруй цэргийн алба хаагчдад зориулсан илтгэх урлагийн сургалтыг Багшийн хөгжлийн ордон зохион байгууллаа.

- БХЯ, БСШУСЯ-ны хамтарсан ажлын хэсэг, Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт, аймаг, нийслэл, дүүргүүдийн Цэргийн штаб, Боловсролын газар, хэлтэстэй хамтран үндэсний хэмжээнд ерөнхий боловсролын 391 дунд сургуулийн дунд, ахлах ангийн 266131 сурагчдад улс орны хөгжилд хувь хүн бүрийн оролцоо чухал гэдгийг ойлгуулах, эх орноороо болон монгол хүн болж төрснөөрөө бахархах, улс орныхоо тусгаар тогтнолыг дээдлэх үзэл төлөвшүүлэх сургалтыг 2 үе шаттайгаар 2019 оны 12 дугаар сард зохион байгууллаа. Сургалтын талаарх мэдээллийг БХЯ, БСШУСЯ, ЗХЖШ, Нийслэл, дүүргийн Засаг даргын Тамгын газар, Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институт, Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагууд, дүүргүүдийн Цэргийн штаб болон Боловсролын хэлтсийн сайтуудаар сурталчиллаа. Үүний зэрэгцээ эх оронч үзэл, хүмүүжлийн сургалт, үйл ажиллагааны талаар MNB TV, ТВ-5, NTV, UBS, ETV, MNC телевиз, TV6, SPN, OnTV8, TV-25, TV9, ТМ, ЭкоTV, TV2 болон хөдөө, орон нутгийн телевизүүдээр ярилцлага, мэдээлэл өгөх зэргээр тухайн өдрийн мэдээллийн хөтөлбөрөөр цацагдаж, олон нийтэд сурталчлан ажилласан.

Зэвсэгт хүчний хэвлэл "Соёмбо" сонины редакцияас "Цэрэг-эх оронч үзлийн зарим асуудлууд" лекцийг Ховд аймгийн ЗДТГ-ын албан хаагчид, Зэвсэгт хүчний

013, 015, 123 дугаар анги, Онцгой байдлын газрын бие бүрэлдэхүүн, “Хөгжил” политехникийн коллежийн багш, оюутнууд, “Оюутан цэрэг” сургалтад хамрагдаж буй оюутнууд, тус аймгийн Ерөнхий боловсролын 5 дунд сургуулийн багш, сурагч, ҮБХИС-ийн Аюулгүй байдлын сургуулийн сонсогч, оюутнуудад уншиж, харилцан ярилцлага өрнүүлж эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх чухал арга хэмжээ болсон. Мөн МҮОНТ-ийн I болон II сувгуудаар нэвтрүүлдэг “Эх орны төлөө” нэвтрүүлгээр дамжуулан Монгол Улсын хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх талаар тодорхой нэвтрүүлгүүдийг бэлтгэж хүргүүлсэн. Тухайлбал, Монгол Улсын Ерөнхий сайдын санаачлагчаар зохион байгуулсан “Цэргийн андууд”, жагсаалын дарга, мөрдөстэй цэргийн алба хаагчид нарын анхдугаар уулзалт, хүндэтгэлийн арга хэмжээ, “Халхын гол - Эх орны цэрэг” яруу найргийн наадам, ЦДБЭЧ-ын “Байлдагчийн зүрхнээс дуулж байна” тоглолт, БНӨСУ-д үүрэг гүйцэтгэсэн мотобуудлагын VIII батальоноос 6 цэргийн алба хаагчийг сонгож, ар гэрийнхэнтэй нь уулзуулсан баярт мөчийг харуулсан зохиомжит 2 удаагийн цуврал сурвалжилга болон Исламын Бүгд Найрамдах Афганистан Улсад явагдаж буй “Шийдвэртэй дэмжлэг” ажиллагаанд үүрэг гүйцэтгэсэн хошууч Т.Энхцогт захирагчтай IX ээлжийн цэргийн багийн сайн үйлсийн аяныг зохиомжлон бүтээл болгосон зэрэг болно.

Хүүхэд, залуучуудын цэрэг-спортын “Шонхор” тоглолт нэртэйгээр 1984 онд анх зохион байгуулж байсан тэмцээнийг 2000 оноос сэргээн цэрэг-спортын “Дөл” тэмцээн нэртэйгээр зохион байгуулах болсон билээ. Энэ тэмцээнийг 2017 онд Батлан хамгаалахын сайдын нэрэмжит болгон улсын аварга шалгаруулдаг болсон юм. Батлан хамгаалахын сайдын нэрэмжит цэрэг-спортын “Дөл” цогцолбор тэмцээн нь хүүхэд, залуучуудад цэрэг-эх оронч үзэл төлөвшүүлэх, бие бялдрын болон сэтгэлзүйн хүмүүжил олгох иргэн-цэргийн харилцааны томоохон арга хэмжээний нэг юм.

Монгол Улсын Ерөнхийлөгчийн Тамгын газрын даргын 2022 оны “Төсөл батлах тухай” 152 дугаар захирамжаар хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзлийг төлөвшүүлэх зорилго бүхий “Бидний бахархал” төслийг улс орон даяар 2022-2023 онуудад хэрэгжүүлэхээр ажиллаж байна. Энэхүү төслийг хэрэгжүүлэх зорилгоор Батлан хамгаалахын сайдын 2022 оны А/318 дугаар тушаалаар “Бидний бахархал” төслийг дэмжин ажиллах чиг үүрэг бүхий ажлын хэсгийг байгуулсан ба “Бидний бахархал” төслийн нээлтийг 2022 оны 11 дүгээр сард нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн Ерөнхий боловсролын 25 сургууль, 15 их, дээд сургуулийн 2000 гаруй сурагч, оюутнуудыг хамруулж, Үндэсний батлан хамгаалахын их сургуулийн Тэмүүжин-Өрлөг дунд сургуулийг түшиглэн зохион байгууллаа. Уг төсөл нь Ерөнхий боловсролын сургуулийн ахлах ангийн сурагчид, их дээд сургуулийн оюутан залууст улс орныхоо тусгаар тогтнолыг дээдлэх, эх орноо хайрлах, эх орон, тусгаар тогтнол, эх хэл, үндэсний түүх, соёлоороо болон Монгол хүн болж төрснөөрөө бахархах итгэл, үнэмшлийг төрүүлэх, эрх чөлөөний үнэ цэн, учир холбогдлыг ухааруулан таниулах, эх оронч үзэл төлөвшүүлэх зорилготой юм. Энэхүү төслийг Ерөнхийлөгчийн Тамгын газар, Батлан хамгаалах яам, Боловсрол, шинжлэх ухааны яам, Соёлын яам, төрийн цэргийн болон хууль сахиулах байгууллагууд, аймаг, нийслэлийн Засаг даргын Тамгын газрын Цэргийн штабууд, бусад төрийн болон төрийн бус байгууллагууд хамтран орон даяар зохион байгуулж, бүтэн 1 жилийн хугацаанд хэрэгжүүлнэ. Монголын Үндэсний их сургууль, Их засаг их сургууль, Орхон их

сургуулиудад “Цэргийн эрдмийн тэнхим” байгуулагдан сургалт зохион байгуулж байна.

“Бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт хүүхэд, залуучуудад цэрэг-эх оронч үзэл, хүмүүжил олгох хичээлийн хөтөлбөрийг тусгаж, хэрэгжүүлэх зорилтыг хангах талаар төр, засгийн түвшинд шийдвэр гарсан, үр дүн нь тодорхой хэмжээгээр гарч байгаа.

3. Иргэдийн цэргийн алба хаах хүсэл сонирхол, эрмэлзлэлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн эдийн засаг, нийгмийн бодлого боловсруулж хэрэгжүүлэх

Батлан хамгаалах яам “Иргэдийн цэргийн алба хаах хүсэл сонирхол, эрмэлзлэлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн эдийн засаг, нийгмийн урамшуулалт бодлого” батлан гаргаж, хэрэгжилтийг зохион байгуулж байна. Энэ хүрээнд “Иргэдийн цэргийн алба хаах хүсэл сонирхол, эрмэлзлэлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн эдийн засаг, нийгмийн урамшуулалт бодлогыг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө”-г Батлан хамгаалахын сайдын 2020 оны А/205 дугаар тушаалаар батлан хэрэгжилтийг зохион байгуулан ажиллаж байна.

Зэвсэгт хүчний шинэчлэлийн хүрээнд цэргийн алба хаах орчин нөхцөлийг сайжруулах, цэргийн анги, салбарт цэргийн сахилга, дэг журмыг сайжруулж, албаны харилцааг зөвхөн дүрмээр зохицуулж хэвшүүлэх удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээг бодит үр дүнд хүргэх шаардлагатай байлаа. Энэ шаардлагыг харгалзан Батлан хамгаалах яам цэргийн нийтлэг дүрмүүдийг шинэчлэн найруулж Монгол Улсын Ерөнхийлөгчөөр 2022 онд батлууллаа. Эдүгээ ЗХЖШ шинэчлэн найруулсан дүрмүүдэд нийцүүлэн “Цэргийн албыг зохион байгуулах заавар”-ыг шинэчилсэн. Цэргийн албаны зарим харилцааг шинэчлэн зохицуулах зорилгоор “Цэргийн албаны тухай” хуульд зарим нэмэлт, өөрчлөлт оруулахаар ажиллаж байна.

Ийнхүү шинээр батлан гаргасан “Цэргийн албаны тухай” хууль, шинэчлэн найруулсан цэргийн дүрмүүд, цэргийн албыг зохион байгуулах зааварыг цэргийн анги, салбар бүр үйл ажиллагаандаа ягштал мөрдөн ажилснаар Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний цэргийн албанд эерэг өөрчлөлт гарч эхэлнэ гэж үзэж байна.

Цэргийн албыг биеэр болон хуульд заасан бусад хэлбэрээр хаагаагүй иргэнд хариуцлага хүлээлгэх эрх зүйн орчныг бүрдүүлсэн бөгөөд төрийн албанд анх орж байгаа иргэнд цэргийн алба хаасан байх шаардлага тавих болсон нь цэргийн алба хаах бас нэгэн хөшүүрэг болж буйг тэмдэглэвэл зохилтой. Иргэдийн цэргийн алба хаах хүсэл сонирхол, эрмэлзлэлийг нэмэгдүүлэхэд чиглэсэн эдийн засаг, нийгмийн бодлого боловсруулсан, хэрэгжүүлэх ажил тодорхой хэмжээгээр эхэлсэн.

4. Эх орноо батлан хамгаалах үйл хэрэгт иргэн бүрийн оролцоог хангаж, цэргийн алба хаах тогтолцоог боловсронгуй болгох

Улс орны батлан хамгаалах чадавхыг сайжруулан, эх орноо батлан хамгаалах бэлтгэлтэй иргэдийн болоод цэргийн дайчилгааны бэлтгэл үүрэгтний нөөцийн тоог нэмэгдүүлэх зорилгоор оюутан залуусыг их, дээд сургуульд суралцах хугацаандаа цэргийн алба хаах боломжийг бүрдүүлэх зорилгоор 2014 оноос “Оюутан-цэрэг” хөтөлбөрийг хэрэгжүүлж эхлүүлэн өнгөрсөн хугацаанд амжилттай хэрэгжүүлж байна. Энэхүү хөтөлбөрийг 2014 оноос эхлэн хэрэгжүүлж эхэлснээс хойш ҮБХИС, (Улаанбаатар хотын их, дээд сургуулийн оюутан), Говьсүмбэр аймаг дахь Политехникийн коллеж, Ховд аймаг дахь ЗХ-ний 123 дугаар анги (Ховд, Увс, Баян-

Өлгий, Завхан, Говь-Алтай), Дорнод аймаг дахь ЗХ-ний 327 дугаар анги (Дорнод, Говьсүмбэр), Орхон аймаг дахь ЗХ-ний 186 дугаар анги (Орхон, Дархан-Уул, Булган), Баянхонгор аймаг дахь ЗХ-ний 339 дүгээр анги (Баянхонгор, Өвөрхангай, Архангай), Өвөрхангай аймаг дахь ЗХ-ний 256 дугаар анги (Архангай, Баянхонгор, Өвөрхангай), Дорноговь аймаг дахь ЗХ-ний 336 дугаар ангийг (Говьсүмбэр, Дорноговь, Дорнод) тус тус түшиглэн нийт 5717 оюутныг сургалтад хамруулаад байна.

БХЯ-наас хэрэгжүүлж буй “Оюутан цэрэг” хөтөлбөрийг ард иргэд талархан дэмжиж байгаа бөгөөд хөтөлбөрт хамрагдсан оюутан, сурагчид богино хугацаанд монгол эх орноороо, тусгаар тогтнолоороо бахархах сэтгэлтэй, эрүүл чийрэг, бие бялдар, сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй болж төлөвшиж байгаа юм.

“Оюутан цэрэг” хөтөлбөрийн хэрэгжилтийн үр дүн, туршлага, сургамжинд тулгуурлан “Цэргийн албаны тухай” хуульд *“Цэргийн сургуулиас бусад их, дээд сургуулийн эрэгтэй оюутан, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн төвийн эрэгтэй суралцагч сайн дурын үндсэн дээр цэргийн мэргэжил олгох “Оюутан-цэрэг” сургалтад хамрагдаж болно.”*, мөн *“Цэргийн мэргэжил эзэмшсэн оюутныг цэргийн нэгдүгээр зэргийн бэлтгэл үүрэгтнээр бүртгэнэ”* гэсэн заалтуудыг тусгаснаар их, дээд сургуулийн оюутан, мэргэжлийн сургалт, үйлдвэрлэлийн эрэгтэй суралцагч суралцах хугацаандаа цэргийн алба хаах боломжтой болж байгаа юм.

Монгол Улсын цэргийн алба хаагч даян дэлхийд энх амгаланг сахиулах, энхийг дэмжих НҮБ-ын олон улсын ажиллагаанд амжилттай оролцож байгаа нь иргэд, залуучуудыг цэргийн алба хаах, улмаар дэлхийн халуун цэгт энхийг сахиулах нэр төртэй албанд зүтгэх хүсэл, эрмэлзлэлийг төрүүлж байна. (Даян дэлхийд монгол цэрэг энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцож байгаад энэ төслийн хоёрдугаар бүлэгт үнэлгээ өгөх болно).

“Зэвсэгт хүчний тухай” хуулийн шинэчилсэн найруулгаар Зэвсэгт хүчний тайван цагийн чиг үүрэгт эх орныхоо “бүтээн байгуулалтын ажилд оролцох”-оор хуульчилж, Барилга-инженерийн цэргийн зарим ангийг шинээр байгуулж, төмөр зам, авто замын стратегийн бүтээн байгуулалтанд оролцуулж байна. Цэргийн алба хаагч богино хугацаанд цэргийн мэргэжил эзэмшээд улмаар эх орныхоо стратегийн бүтээн байгуулалтанд оролцож давхар нарийн мэргэжил эзэмшиж, цэргийн албаны хугацаагаа дуусгаад багагүй хэмжээний мөнгөн хуримтлалтай болж халагдаж байна. Энэ ч гэсэн залуучуудад цэргийн алба хаах эрмэлзлэлийг зохих хэмжээгээр төрүүлж байгаа болно.

Эх орноо батлан хамгаалах үйл хэрэгт иргэн бүрийн оролцоог хангаж, цэргийн алба хаах тогтолцоог боловсронгуй болгох зорилгоор тодорхой арга хэмжээг үе шаттайгаар хэрэгжүүлж байна.

5. Цэргийн алба хаагч, цэргийн анги, байгууллагад гэрээгээр ажиллагсдын алба хаах нөхцөлийг бүрдүүлэх, нийгмийн баталгааг хангах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох

“Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль”, “Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай хууль”-ийг УИХ-аар батлуулснаар цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын зарчим, эрх, үүрэг, давуу эрх, эрхийн хязгаарлалт, цалин хөлс, шагнал, урамшил, галт зэвсэг хэрэглэх зэрэг эрх зүйн харилцааг нарийвчлан зохицуулаад байна. Түүнчлэн

цэргийн алба хаагчийн нийгмийн баталгааг сайжруулах зорилгоор түүний иргэний байгууллагад ажилласан жилээ цэргийн байгууллагад ажилласан хугацаанд оруулан тооцуулж, тэтгэврээ нэмэгдүүлэх, цэргийн тэтгэвэр авагч болон хөдөлмөрийн чадвар алдсаны тэтгэвэр авахтай холбоотой харилцаа, шаардагдах хөрөнгийг нийгмийн даатгалын санд тусгах талаарх эрх зүйн зохицуулалтыг шинэчлээд байна.

Улсын Их Хурлын 2019 оны чуулганаар “Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийг батлуулснаар Зэвсэгт хүчний цэргийн нэгтгэл, анги, салбаруудын бие бүрэлдэхүүнд эмнэлгийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг цэргийн ангийн эмнэлгийн энгийн эмч, ажилтнуудын нийгмийн баталгааг хангах, анхан болон лавлагаа шатлалын тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа субъектийн эрх зүйн байдал, албан хаагчдын хөдөлмөрийн ажиллах нөхцөл хангагдах эрх зүйн орчин бүрдлээ. “Цэргийн алба хаагчийн гэр бүлийн гишүүнд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх журам”-ыг Батлан хамгаалахын сайдын тушаалаар албажуулснаар цэргийн алба хаагчдын гэр бүлийн гишүүд Цэргийн төв эмнэлэг болон цэргийн ангийн эмнэлэгт хандан эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авах боломжтой болоод байна.

Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчид, цэргийн тэтгэвэрт байгаа ахмадын амьдрах зарим орон сууцны асуудлыг шийдвэрлэж, Засгийн газрын 2019 оны 351 дүгээр тогтоолоор Төв аймгийн Зуунмод сумын нутаг дэвсгэрт байрлах 4 байрны нийт 91 айлын орон сууцыг, 2020 оны 56 дугаар тогтоолын дагуу 29 айлын орон сууцыг оршин суугчдад нь үнэ төлбөргүй хувьчлах, албан тушаалын 563 айлын орон сууцыг оршин суугчдад нь хөнгөлөлттэй үнээр худалдан шилжүүлсэн нь сүүлийн жилүүдэд авч байгаагүй цэргийн алба хаагчийн нийгмийн хамгааллын дорвитой арга хэмжээ боллоо.

Монгол Улсын Засгийн газрын 2017 оны 286 дугаар тогтоолоор “Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдын хувцас хэрэглэл, хүнсний хангалтын норм”-ыг тус тус шинэчлэн батлуулж, цэргийн алба хаагчдын дүрэмт хувцас, хүнсний хангалтыг сайжруулаад байна. Холбогдох хууль тогтоомжийн дагуу албан хаагчдын хоол, унааны мөнгийг нэмэгдүүллээ.

Зэвсэгт хүчний Барилга-инженерийн ангиуд 2017-2020 онд 10 гаруй цэргийн ангийн цэргийн байр, 5 ангийн соёлын төв, спорт заалыг шинээр барьж, 20 гаруй анги, салбарын барилга байгууламж, инженерийн шугам сүлжээний засвар, шинэчлэлийн ажлыг хийж, бие бүрэлдэхүүний амьдрах, алба хаах орчин, нөхцөлийг сайжрууллаа. Цэргийн ангийн жишиг хотхон төслийг боловсруулж, ойрын жилүүдэд Зэвсэгт хүчний цэргийн анги бүрийн цэргийн хотхоныг нэг стандартад шилжүүлэх том ажлыг эхлүүлээд байна. Түүнчлэн цэргийн ногоон хотхон хөдөлгөөнийг өрнүүлж, өнөөдрийн байдлаар цэргийн хотхоноо цэцэрлэгжүүлсэн, зүлэгжүүлсэн цэргийн ангийн тоо Зэвсэгт хүчинд нэмэгдсээр байна.

БХЯ, ЗХЖШ хийгээд цэргийн зарим анги, байгууллагын албан хаагчдын нийгмийн асуудлыг шийдвэрлэхэд дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор 2018 оны 09 дүгээр сард Батлан хамгаалах яамны дэргэд 120 хүүхдийн “Цоглог” цэцэрлэгийг нээж, үйл ажиллагааг эхлүүлсэн нь алба хаагчдынхаа сэтгэл хоёрдолгүй ажил үүргээ гүйцэтгэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн чухал ач холбогдолтой ажил болж, эдүгээ 3 дахь хичээлийн жилдээ үйл ажиллагаагаа хэвийн явуулж байна. Цэргийн алба хаагч, цэргийн анги, байгууллагад гэрээгээр ажиллагсдын алба хаах нөхцөлийг бүрдүүлэх,

нийгмийн баталгааг хангах эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох зорилгоор хэрэгжүүлж байгаа арга хэмжээний үр дүн гарч эхэлж байна.

6. Цэргийн алба хаагчийн гэр бүлийн гишүүнд эрүүл мэндийн үйлчилгээ үзүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх зорилт

Батлан хамгаалах, хууль сахиулах алба хаагчдын нэгдсэн эмнэлгийг Засгийн газрын шийдвэрээр 2016 онд Батлан хамгаалах яамны харьяа “Цэргийн төв эмнэлэг” болон бүтэц зохион байгуулалтын хувьд шинэчлэн үйл ажиллагааг эхлүүлсэн билээ. Эдүгээ “Цэргийн төв эмнэлэг” эмнэлгийн орчин үеийн эмчилгээ, оношилгооны техник, тоног төхөөрөмжөөр иж бүрэн хангагдаж, эмчилгээ, оношилгооны орчин, нөхцөл сайжирч, эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүдийн ур чадвар өндөр түвшинд хүрч, эмчилгээ, үйлчилгээ жигдэрч Монгол Улсын төв эмнэлгийн жишигт хүрээд байна. Цэргийн төв эмнэлгийн бүтцэд “Хордлогын яаралтай тусламжийн Үндэсний төв” улсын хэмжээнд тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа бөгөөд түүнээс гадна халуун зэвсгийн гэмтлийн яаралтай тусламжийг улсын хэмжээнд, хүйтэн зэвсгийн гэмтлийн яаралтай тусламжийг нийслэл хотын хэмжээнд дангаараа хариуцаж ажиллаж байна. Тус төв эмнэлэг нь цэргийн алба хаагчдад төдийгүй тэдний гэр бүлийн гишүүдэд эмнэлгийн тусламж үйлчилгээ үзүүлж байгаагаас гадна нийслэлийн Баянзүрх, Багахангай дүүргийн иргэдэд мэс заслын тусламж үйлчилгээ үзүүлж байгаа болно.

Цэргийн төв эмнэлгийн эмч, эмнэлгийн ажилтнууд Ковид-19 цар тахлын хүнд нөхцөлд улс орон, ард иргэдийнхээ эрүүл мэндийг сахин хамгаалахад хэмжээлшгүй гавьяа байгуулсныг энд цохон тэмдэглэж байна.

“Цэргийн алба хаагчийн гэр бүлийн гишүүнд эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ үзүүлэх журам”-ыг Батлан хамгаалахын сайдын 2018 оны А/325 дугаар тушаалаар албажуулан мөрдүүлснээр цэргийн алба хаагчдын гэр бүлийн гишүүд Цэргийн төв эмнэлэг болон цэргийн ангийн эмнэлэгт хандан эмнэлгийн тусламж, үйлчилгээ авах боломжтой болоод байгаа билээ. Энэ журам үйлчилж эхэлснээс хойш цэргийн шат шатны эмнэлгүүд Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагад ажиллаж байсан бэлтгэл офицер, ахлагч, энгийн албан хаагч, ахмад дайчид, тэдний гэр бүлийн гишүүд нийт 6000 гаруй иргэнд нарийн мэргэжлийн эмч нарын урьдчилан сэргийлэх үзлэг хийж, эрүүл мэндийн тусламж, үйлчилгээг үзүүлсэн байдаг юм.

Улсын Их Хурлаар 2019 онд “Эрүүл мэндийн тухай хуульд нэмэлт, өөрчлөлт оруулах тухай” хуулийг батлуулснаар Зэвсэгт хүчний цэргийн нэгтгэл, анги, салбаруудын бие бүрэлдэхүүнд эмнэлгийн анхан шатны тусламж, үйлчилгээ үзүүлдэг цэргийн эмнэлгийн энгийн эмч, ажилтнуудын нийгмийн баталгааг хангах, анхан болон лавлагаа шатлалын тусламж, үйлчилгээ үзүүлж байгаа субъектийн эрх зүйн байдал, албан хаагчдын хөдөлмөрийн ажиллах нөхцөл хангагдах эрх зүйн орчныг бүрдүүллээ.

Хоёр. “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн хэрэгжилтийн байдал, өнөөгийн үр дүн⁶²

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” нь улс орны улс төр, нийгэм, эдийн засгийн тухайн цаг үеийн нөхцөл байдлаас үл хамааран төрийн

⁶² Ц.Дашзэвэг, Ч.Баттулга, Б.Амартөр. “Батлан хамгаалах бодлогын хувьсал, өөрчлөлт.” 2025, х. 144-186. ISBN: 978-9919-9182-5-5;

бодлогын тэргүүлэх чанараа бүрэн хадгалж, удаан хугацаагаар үйлчлэх шинж чанарыг өөртөө агуулсан, улс орноо батлан хамгаалах тогтолцоог шинэчлэн тодорхойлж бүрдүүлэх, зэвсэгт хүчний байгуулалтыг төгөлдөржүүлэх олон талт асуудалд цоо шинээр хандсан Монголын төрийн бодлогын тулгуур баримт бичиг мөн юм.

“Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” хэмээх энэ төрийн бодлогын баримт бичиг Улсын Их Хурлаар батлагдан гарсантай холбогдуулан “Батлан хамгаалах тухай” болон “Зэвсэгт хүчний тухай” хуулиудыг шинэчилсэн найруулгаар батлан гаргаад байгаа бөгөөд “Орон нутгийн хамгаалалтын тухай” анхдагч хуулийг баталж, “Дайчилгааны тухай” хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулав. Тэрчлэн Улсын Их Хурал “Иргэний цэргийн үүргийн болон цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай” хуулийг хоёр салгаж, “Цэргийн албаны тухай”, “Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай” хуулиуд болгон батлан мөрдүүлж байна. Эдгээр хуулиудыг хэрэгжүүлэх удирдлага, зохион байгуулалтын олон чухал арга хэмжээг Монгол Улсын Засгийн газраас, түүний үндсэн бүтцийн байгууллага болох Батлан хамгаалах яамнаас авсан байна. Юуны өмнө хуулиудын хэрэгжилтийг хангахтай холбогдох 50 гаруй дүрэм, журам, зааврыг мөрдөж байна. Монгол Улсын Их Хурлаас 1998 оноос хойш батлан гаргаж, хүчин төгөлдөр мөрдөж байгаа хуулиуд нь батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны хууль, эрх зүйн хэм хэмжээний цогц байдлыг хангаж байгаа юм.

Монгол Улс нь хоёр хөрштэйгөө цэргийн болон цэрэг-техникийн хамтын ажиллагааны гэрээтэй, эдгээр гэрээний үндсэн дээр цэргийн хамтарсан сургуульд цэргийн алба хаагчдаа харилцан оролцуулах, хөршүүдийнхээ цэргийн шат шатны сургуулиар өөрийн цэргийн офицеруудаа сургаж, цэргийн мэргэжил эзэмшүүлэх, хоёр хөршөөсөө цэргийн болоод цэрэг-техникийн дэмжлэг туслалцаа авах зэрэг чиглэлээр өргөн хүрээтэй хамтын ажиллагааг хөгжүүлж байна. Монгол Улс гадаад бодлогын гурав дахь хөршийн бодлогын хүрээнд цэргийн хөгжилтэй улс гүрнүүдтэй цэргийн харилцаа, хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлж байна. АНУ, НАТО-гийн гишүүн орнууд, Европын Холбоо, Ази, Номхон далайн бүс нутгийн орнуудтай аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбарт хоёр болон олон талын харилцаа, хамтын ажиллагаагаа хөгжүүлэх, олон улсын энхийг дэмжих үйл ажиллагаанд идэвхтэй оролцохын хамт НҮБ-ын Аюулгүйн Зөвлөлийн гишүүн орнууд, олон улсын байгууллагуудтай идэвхтэй хамтран ажиллаж байна. Мөн Ази, Номхон далайн бүс нутаг Зүүн Ази, түүний дотор Зүүн хойд Азид стратегийн тогтвортой байдлыг бэхжүүлэх, аюулгүй байдлын хамтын ажиллагааны механизм бий болгоход чиглэсэн бүс нутгийн орнуудын бодлого, үйл ажиллагааг идэвхтэй дэмжиж байна.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс өнгөрч буй 20 жилийн хугацаанд НҮБ-ын энхийг сахиулах болон эвслийн цэргийн ажиллагаанд давхардсан тоогоор нийт 20300 гаруй (үүнээс 900 орчим эмэгтэй) цэргийн алба хаагч оролцоод байна. Одоогоор БНӨСУ, БНСУ-ын Дарфур, Абей муж, Баруун Сахар, БНАКонгоУ, Йемэн зэрэг 7 улсын нутаг дэвсгэрт явагдаж буй энхийг дэмжих ажиллагаанд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчнээс нийт 880 гаруй цэргийн алба хаагч үүргээ нэр төртэй биелүүлж байна. Ийнхүү НҮБ-ын энхийн сахиулах ажиллагаанд 2002 оноос хойш нийт 15 ажиллагаанд 19 мянга гаруй цэргийн алба хаагч үүргээ амжилттай гүйцэтгэж байна. Ийнхүү улс орныхоо батлан хамгаалах зорилтыг хэрэгжүүлэхэд улс төр,

дипломатын аргыг урьтал болгох зохион байгуулалтын арга хэмжээ бүрэн авагдсан, гүйцэтгэл нь тодорхой хэмжээгээр гарч байна.

Монгол Улсын батлан хамгаалах жилийн төсөв дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 1,0 хувь хүрэхгүй хэвээр байна. Батлан хамгаалах төсвийн дотоодын нийт бүтээгдэхүүнд эзлэх хэмжээг нэмэгдүүлэх бодлого баримталж байгаа хэдий ч тодорхой объектив шалтгааны улмаас бодитой ажил зохион байгуулж хэрэгжүүлээгүй байна. Батлан хамгаалах зориулалт бүхий материаллаг нөөцийг бүрдүүлэх, хадгалах, шинэчлэх тогтолцоог төгөлдөржүүлсэн хэдий ч бүрдүүлэх ажил зорилтот хэмжээнд хүрээгүй байна.

Өнгөрсөн жилүүдэд зэвсэг, техникийн сэргээн сайжруулахад зориулсан төсөв батлагдаагүй байсаар байгаа тул гадаад улс орнуудтай цэрэг-техникийн хамтын ажиллагаанд тулгуурлах, “Зэвсэгт хүчний хөгжлийн сан”-аас бага зэргийн хөрөнгө гаргах замаар техникийн засвар, сэргээн сайжруулах үйлчилгээнд зарцуулж байгаа нь зохих үр дүнгээ өгч байна. Батлан хамгаалах бодлогын эдийн засгийн чиглэлийн зорилтын хэрэгжилтийг хангах арга хэмжээг цаашид сайжруулах шаардлагатай байна.

Монгол Улсын төр, засгаас иргэдийнхээ боловсролыг дэмжих, хүн амын эрүүл мэндийг хамгаалах чиглэлээр цэгцтэй бодлого баримталж, ихээхэн хөрөнгө, хүч гаргасаар байна. Үүний үр дүнд хүн амын боловсрол, иргэдийн эрүүл мэндийг хамгаалах эдийн засаг, нийгмийн цогц бодлогыг хэрэгжүүлэх боловсруулалтын шатны ажил бүрэн хийгдсэн, ажил тодорхой хэмжээнд эхэлжээ. Бүх шатны боловсролын байгууллагын сургалтын хөтөлбөрт хүүхэд, залуучуудад цэрэг-эх оронч үзэл, хүмүүжил олгох хичээлийн хөтөлбөрийг тусгаж, хэрэгжүүлж эхлээд байгаа бөгөөд үр дүн нь тодорхой хэмжээгээр гарч байна.

Монгол Улс бүх шатны төрийн байгууллагын хамтын ажиллагаа, нийт иргэд, аж ахуйн нэгжийн оролцоо, орон нутгийн нийгэм, эдийн засгийн нөөц, бололцоонд тулгуурласан батлан хамгаалах нэгдмэл тогтолцоог бүрдүүлэн бэхжүүлэх зорилтыг дэвшүүлэн хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд энэ ажлын анхны үр дүн нь гарч байна. Өргөн уудам нутаг дэвсгэртэй, хүн ам цөөн, зөвхөн хоёр их гүрнээр хүрээлэгдсэн, далайд гарцгүй, цэрэг-эдийн засгийн чадавх сул манай улсын хувьд орон нутгийн хамгаалалт бол батлан хамгаалах чадавхаа дотоод нөөц боломждоо тулгуурлан бүрдүүлэх хамгийн оновчтой арга мөн болох нь харагдаж байна. Ийнхүү төрийн энэхүү бодлогын хэрэгжилтийг цаашид эрчимжүүлж, зорилтод чиглэсэн арга хэмжээг сайжруулах шаардлагатай байна. Ялангуяа Орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн бие даасан, тогтвортой хөгжлийг хангах үндсэн арга хэмжээг хэрэгжүүлэх талаар хүлээх хариуцлагыг чангатгах, удирдлага, зохион байгуулалтын арга хэмжээг сайжруулахад анхаарах хэрэгтэй байгаагаас гадна орон нутгийн хамгаалалтын нөөцийг бүрдүүлэх арга хэмжээг тусгайлан авч үзэж хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Энд зориуд тэмдэглэхэд, эдүгээ орон нутгийн нөөцийн бараа, материалын нэр төрөл, тоо хэмжээг тогтоох, энэхүү нөөцийн бараа, материалыг бүрдүүлэх, хадгалах, шинэчлэх, захиран зарцуулах, санхүүжүүлэх, бараа, материалын чанар байдалд хяналт тавих зэрэг харилцаа “Улсын нөөцийн тухай” хуулиар зохицуулагдаагүй байна. Өөрөөр хэлбэл орон нутгийн нөөцийн эрх зүйн харилцаа эдүгээ хүртэл хуульчлан зохицуулаагүй тул түүнийг орон нутаг дахь улсын нөөцийн салбар мэтээр дээр дооргүй үзсэн хэвээр байгаа юм.

Цэргийн шинэчлэлийн хүрээнд мэргэжлийн цэрэгт суурилсан Зэвсэгт хүчнийг бүрдүүлж бэхжүүлэх стратегийн шинэ зорилт дэвшигдээд хэрэгжүүлэх ажлын эхний үр дүн гарч байна. Энэ зорилтыг хэрэгжүүлнэ гэдэг нь зэвсэгт хүчний байгуулалтын үндсэн бүх арга хэмжээг шинээр авч үзэхэд хүргэж байгаа юм. Энэ стратегийн зорилтыг хэрэгжүүлэхэд ихээхэн хөрөнгө, хүч шаардагдахаар байна. Харамсалтай нь манай улсад ийм их хөрөнгө, санхүүгийн боломж эдүгээ хязгаарлагдмал хэвээр байна.

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний төрөл, тусгай мэргэжлийн цэргийн зохистой харьцааг батлан хамгаалах хэрэгцээ шаардлага, эдийн засгийн бодит боломжид тулгуурлан тогтоохын төлөө ажиллаж байна. Зэвсэгт хүчинд төрлийн цэргийн командлалууд бий болж цэргийн захиргааны удирдлагыг гардан хэрэгжүүлж эхэллээ. Цэргийн шинэчлэлийн бодлогын хүрээнд Монгол Улсын хууль тогтоомжоор зэвсэгт хүчний удирдлагын тогтолцоог шинэчлэн томьёолж, удирдлагын субъектүүдийн бүрэн эрх, чиг үүргийг зааглан тогтоов.

Зэвсэгт хүчний үндсэн чиг үүргээ биелүүлэх, энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох, терроризмтой тэмцэх чадавх нэмэгдэж байна. Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох бүрэлдэхүүний сургалт бэлтгэлийн түвшин мэдэгдэхүйц дээшилж байна гэсэн үнэлгээг НҮБ-ын холбогдох мэргэжлийн байгууллагууд өгч байна.

Байлдааны зэвсэг, цэргийн техник нь олон улсын зах зээлд өндөр өртөгтэй ба манай улс худалдан авалтаар Зэвсэгт хүчний зэвсэглэл техникийг шинэчлэхэд эдийн засгийн хүчин чадал дутмаг байгаагаас шинэчлэл үндсэндээ хийгдэхгүй байна. Иймд дотооддоо шинжлэх ухаан, дэвшилтэд технологид суурилсан инновацын төсөл, хөтөлбөрүүдийг дэмжих замаар зэвсэглэл, техникийг нөхөн сэргээх, техникийн үзүүлэлтийг нэмэгдүүлэх зэрэг судалгааны ажлуудыг хөгжүүлэн Зэвсэгт хүчний туршилт, судалгааны төвүүдийг түшиглэн аж ахуйн нэгжүүдтэй хамтран ажиллаж дотооддоо үйлдвэрлэх боломжийг эрэлхийлэх нь зүйтэй байна.

Батлан хамгаалах бодлого, зорилт, чиг үүргийг мэргэжлийн өндөр түвшинд хэрэгжүүлэх чадавхтай хүний нөөцийг төлөвлөх, бэлтгэх, байршуулах, хөгжүүлэх, удирдах, хянах тогтолцоог бүрдүүлэх зорилгоор “Батлан хамгаалахын хүний нөөцийн бодлого” удирдамжийн анхдагч баримт бичгийг батлан мөрдүүлснээр хүний нөөцийн бодлогод цэргийн алба хаагчийг албан тушаалд өрсөлдүүлэн дэвшүүлэх, тэднийг үнэлэхдээ мэргэжлийн ур чадварыг урьтал болгох, байршуулахдаа чадахуйн ба шатлан дэвших зарчмыг тууштай баримталж байхыг үндсэн удирдамж болгож байна. “Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдын албан тушаалын ангилал, цэргийн цол, цалингийн зэрэглэл”-ийг шинэчилж, хэрэгжүүлэх ажлыг эхлүүлээд байна. Энэ ажлын хүрээнд “Гүйцэтгэх албан тушаалын ахлагч нарын цэргийн цол, цалингийн зэрэглэлийг шатлан нэмэгдүүлэх журам”, “Цэргийн гэрээт алба хаах журам”, “Иргэнийг ахлагч, офицероор цэргийн гэрээт албанд элсүүлэх мэргэжил, албан тушаалын жагсаалт”-ыг шинэчлэн мөрдөж байгаа нь цэргийн удирдлагын байгууллага, нэгтгэл, ангийн бүтэц, орон тоог боловсронгуй болгох, нийгмийн хамгааллыг дээшлүүлэхэд чиглэсэн үр дүнтэй арга хэмжээ болж байна.

Цэргийн алба хаагчдын байлдааны болон тусгай үүрэг гүйцэтгэхэд нь зохицсон материалын хангалтын норм, стандарт, хэмжээг шинэчлэн тогтоож хэрэгжүүлэх, цэргийн материал хэрэгслийн нөөц бүрдүүлэх, шинэчлэх тогтолцоог байлдааны

бэлэн байдалд шилжүүлэхтэй уялдуулан төлөвлөн зохион байгуулах ажил хэрэгжиж байгаа боловч төсөв санхүү, хөрөнгө мөнгөнөөс шалтгаалан удаашралтай байна. Энэ нь Батлан хамгаалах улсын жилийн төсөв зөвхөн урсгал зардлаас хэтрэхгүй байгаатай холбоотой байна.

“Дайчилгааны тухай” хуульд нэмэлт өөрчлөлт оруулсантай холбогдуулан улсын дайчилгааны нэгдсэн төлөвлөгөөг шинэчлэн боловсруулах, төрийн захиргааны төв байгууллага, аймаг, нийслэлийн дайчилгааны даалгаврыг шинэчлэн тогтоох нэн чухал арга хэмжээ эдүгээ тулгамдаж байна. Улсын дайчилгааны нөөцийг бүрдүүлэх эрх зүйн орчин бүрдсэн хэдий ч улсын төсвийн хүндрэлтэй нөхцөл байдал, дэлхий нийтийг хамарсан “COVID-19” цар тахлын улмаас цэргийн дайчилгааны нөөцийг бүрдүүлэхтэй холбоотой ажил, арга хэмжээ сүүлийн жилүүдэд хийгдээгүй байгаад дүгнэлт хийж, хөрөнгийн асуудлыг тусгайлан шийдвэрлэх шаардлагатай байна. Ийнхүү улсын ба цэргийн дайчилгааны тогтолцоог бэхжүүлэх ажил, арга хэмжээний удирдлага, зохион байгуулалтыг сайжруулж, санхүүжилтийн эх үүсвэрийг үе шаттай шийдвэрлэх шаардлагатай байна.

Гурав. “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” баримт бичгийн хэрэгжилтийн үнэлгээ

Өмнөх хэсгүүдэд дурдагдсан батлан хамгаалах бодлогын үндсэн 5 чиглэл, тэдгээрийн хүрээнд хэрэгжүүлсэн бодит ажил, арга хэмжээ, гарсан үр дүнгийн талаарх мэдээ, баримтуудад үндэслэн, Монгол Улсын Засгийн газрын 2025 оны 01 дүгээр сарын 29-ний өдрийн 43 дугаар тогтоолын 1 дүгээр хавсралтаар батлагдсан “Хяналт-шинжилгээ хийх журам”-ын шаардлага, аргачлалын дагуу бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийн явц, үр дүнд хяналт-шинжилгээ хийж, зорилтот түвшний гүйцэтгэлийг тоон үзүүлэлт, нотолгоонд суурилан үнэлэх зарчмыг баримталлаа.

Тус журамд зааснаар бодлогын хэрэгжилтийг зорилтот түвшний хувиар ангилан (“0-29 хувь - үр дүн гараагүй”, “30-59 хувь - үр дүн хангалтгүй”, “60-84 хувь - үр дүн хүлээгдэж байгаа”, “85 хувь ба түүнээс дээш - үр дүн гарсан/үр дүнтэй”) дүгнэх аргачлалыг ашигласан бөгөөд энэ нь бодлогын гүйцэтгэлийг ил тод, шударга, хараат бус, нотолгоонд суурилсан байдлаар үнэлж, чанарын алдаа, хэрэгжилтийн зөрүүг тодорхойлон, цаашид сайжруулах бодит үндэслэлийг бүрдүүлж байна. Уг аргачлалын хүрээнд “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-ийн хэрэгжилтийг дараах байдлаар үнэлэв.

1. Улс төрийн чиглэл - 85 хувь (Үр дүн гарсан)

Батлан хамгаалах бодлогын улс төрийн чиглэл нь Монгол Улсын энхийг эрхэмлэсэн, эвсэлд үл нэгдэх, тэнцвэрт гадаад бодлогын үндсэн зарчимд бүрэн нийцэж, хоёр хөрш болон “гуравдагч хөрш”-ийн бодлогыг бодит үйл ажиллагаагаар хэрэгжүүлсэн байна. Олон улсын цэргийн итгэлцлийг бэхжүүлэх, энхийг дэмжих ажиллагаанд идэвхтэй оролцох, олон талт цэргийн хамтын ажиллагааг тогтвортой өргөжүүлэх зорилтууд нь бодлогын баримт бичигт заасан чиглэл, зорилготой уялдан хэрэгжсэн нь бодит баримтаар нотлогдож байна. Үүний үр дүнд Монгол Улсын гадаад улс төрийн нэр хүнд, дипломат байр суурь, бүс нутаг болон олон улсын аюулгүй байдлын орчин дахь итгэлцэл харьцангуй тогтвортой бэхэжсэн гэж дүгнэх боломжтой.

Гэсэн хэдий ч бүс нутгийн аюулгүй байдлын орчны хурдтай өөрчлөлт, их гүрнүүдийн өрсөлдөөн нэмэгдэж буй нөхцөлд улс төрийн түвшний зарим зорилтыг урт хугацаанд баталгаатай хадгалах, бодлогын залгамж чанарыг илүү нарийвчлан тодорхойлох шаардлага байсаар байна.

Үнэлгээ: Зорилтот түвшний хэрэгжилт 85 хувь, *Үр дүн гарсан*.

2. Эдийн засгийн чиглэл - 55 хувь (Үр дүн хангалтгүй)

Батлан хамгаалах бодлогын эдийн засгийн чиглэл нь улсын эдийн засагт хэт ачаалал үүсгэхгүй байх, олон улсын хамтын ажиллагаа, сургалт, дэмжлэгийн механизмаар дамжуулан зардлын үр ашгийг хангах зорилготой хэрэгжсэн хэдий ч бодлогын баримт бичигт тусгагдсан эдийн засгийн зорилтууд бүрэн хэмжээнд бодит үр дүнд хүрээгүй байна. Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох, гадаад сургалт, хамтын ажиллагаанаас үүдэлтэй шууд бус өгөөж тодорхой хэмжээнд бий болсон боловч батлан хамгаалах салбарын дотоод эдийн засгийн чадавх, санхүүжилтийн тогтвортой эх үүсвэр, батлан хамгаалах үйлдвэрлэл, дотоод өртгийн сүлжээг хөгжүүлэх чиглэлд ахиц харьцангуй сул байна.

Түүнчлэн батлан хамгаалах бодлогын эдийн засгийн үр нөлөөг хэмжих тодорхой шалгуур үзүүлэлт, тоон зорилтууд хангалттай тодорхой бус байснаас хэрэгжилтийн бодит түвшинг системтэйгээр үнэлэхэд хүндрэл үүссэн гэж дүгнэх үндэслэлтэй.

Үнэлгээ: Зорилтот түвшний хэрэгжилт 55 хувь, *Үр дүн хангалтгүй*.

3. Нийгмийн чиглэл - 80 хувь (Үр дүн хүлээгдэж байгаа)

Бодлогын нийгмийн чиглэлийн хүрээнд цэргийн алба хаагчдын мэргэжлийн хөгжил, ур чадвар, сахилга, ёс зүй, олон улсын туршлага хуримтлуулах нөхцөл бодитоор сайжирсан байна. Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцсон бие бүрэлдэхүүний хувьд мэргэжлийн чадавх, манлайлал, харилцааны соёл ахисан нь батлан хамгаалах салбарын нийгмийн үнэлэмж, олон нийтийн итгэлцлийг нэмэгдүүлэхэд эерэг нөлөө үзүүлжээ.

Гэсэн хэдий ч цэргийн алба хаагчдын нийгмийн баталгаа, гэр бүлд чиглэсэн дэмжлэг, нийгмийн хамгааллын тогтолцоог бодлогын түвшинд илүү тогтвортой, системтэй шийдвэрлэх шаардлага бүрэн арилж чадаагүй байгаа нь нийгмийн чиглэлийн хэрэгжилтийг зорилтот дээд түвшинд хүргэхэд саад болж байна.

Үнэлгээ: Зорилтот түвшний хэрэгжилт 80 хувь, *Үр дүн хүлээгдэж байгаа*.

4. Эрх зүйн чиглэл - 85 хувь (Үр дүн гарсан)

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг хангах хууль, журам, институтийн зохицуулалт үе шаттайгаар боловсронгуй болж, энхийг дэмжих ажиллагаа болон олон улсын цэргийн хамтын ажиллагаанд оролцох эрх зүйн үндэс бүрэн бүрдсэн байна. Мөн бодлогын хэрэгжилтэд хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх тогтолцоо эрх зүйн хувьд тодорхой болж, ил тод байдал, хариуцлагын механизм бэхэжсэн нь бодлогын хэрэгжилтийг дэмжих чухал нөхцөл болсон.

Гэсэн хэдий ч зарим хууль, журмын уялдаа холбоо, хэрэгжилтийн арга зүйн нарийвчлалыг цаашид сайжруулах шаардлага байсаар байна.

Үнэлгээ: Зорилтот түвшний хэрэгжилт 85 хувь, *Үр дүн гарсан*.

5. Цэргийн чиглэл - 60 хувь (Үр дүн хүлээгдэж байгаа)

Цэргийн чиглэлийн хүрээнд Зэвсэгт хүчний бие бүрэлдэхүүний сургалт, бэлтгэл, олон улсын ажиллагаанд оролцох туршлага тодорхой хэмжээнд нэмэгдсэн боловч бодлогын баримт бичигт тусгагдсан цэргийн чадавхыг иж бүрнээр шинэчлэх,

техник, зэвсэглэл, команд-штабын удирдлагын нэгдсэн чадавхыг бүрэн шинэ түвшинд хүргэх зорилтууд бүрэн биелээгүй байна. Энхийг дэмжих болон хамтарсан хээрийн сургуулиуд нь чадавх нэмэгдүүлэхэд чухал үүрэг гүйцэтгэсэн ч дотоод бүтэц, логистик, техник-технологийн шинэчлэл бодлогын түвшинд хангалттай хурдтай хэрэгжиж чадаагүй гэж дүгнэх үндэслэлтэй.

Үнэлгээ: Зорилтот түвшний хэрэгжилт 60 хувь, *Үр дүн хүлээгдэж байгаа.*

Дээрх 5 чиглэлийн үнэлгээнээс харахад “Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын үндэс” нь улс төр, эрх зүйн чиглэлд зорилтот түвшинд хүрч, нийгмийн болон цэргийн чиглэлд дунд шатны ахиц гаргасан боловч эдийн засгийн чиглэлд бодлогын зорилтыг бүрэн хэрэгжүүлэхэд нэмэлт шинэчлэл, системтэй арга хэмжээ шаардлагатай байгааг харуулж байна. Энэ нь “Хяналт-шинжилгээ хийх журам”-ын зорилгод нийцсэн, бодлогын чанарын алдаа, хэрэгжилтийн зөрүүг ил тод илрүүлсэн бодит үнэлгээ гэж дүгнэж болно.

Ийнхүү бодлогын хэрэгжилтийг үнэлж үзэхэд батлан хамгаалах бодлогын улс төр, эрх зүйн чиглэлд тогтвортой ахиц гарсан, олон улсын хамтын ажиллагаа, энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох чадавх бэхэжсэн зэрэг эерэг үр дүн, ололтууд ажиглагдаж байна. Тухайлбал, энхийг эрхэмлэсэн, эвсэлд үл нэгдэх, тэнцвэрт гадаад бодлогын зарчим бодит үйл ажиллагаагаар хэрэгжиж, Монгол Улсын гадаад улс төрийн нэр хүнд, дипломат байр суурь тодорхой хэмжээнд бэхэжсэн нь бодлогын чухал ололт юм.

Харин бодлогын эдийн засгийн болон цэргийн чиглэлд хэрэгжилтийн түвшин харьцангуй доогуур, бодлогын зорилт ба бодит хэрэгжилтийн хооронд зөрүү ажиглагдаж байна. Батлан хамгаалах салбарын эдийн засгийн тогтвортой эх үүсвэр, дотоод үйлдвэрлэл, санхүүжилтийн урт хугацааны механизм бүрэн төлөвшөөгүй, цэргийн техник, зэвсэглэл, логистик, дэд бүтцийн шинэчлэл бодлогын баримт бичигт заасан түвшинд хүрч чадаагүй нь гол дутагдалтай асуудлууд болж байна. Мөн зарим зорилт, арга хэмжээг хэмжих тодорхой тоон шалгуур, гүйцэтгэлийн үзүүлэлт дутмаг байснаас хэрэгжилтийн бодит үр дүнг системтэй үнэлэхэд хүндрэл үүссэн нь анхаарах асуудал юм.

Нийгмийн чиглэлийн хувьд цэргийн алба хаагчдын мэргэжлийн хөгжил, олон улсын туршлага хуримтлуулах боломж сайжирсан боловч нийгмийн баталгаа, гэр бүлд чиглэсэн дэмжлэг, хүний нөөцийн тогтвортой байдлыг хангах бодлогын зарим шийдэл бүрэн гүйцэд хэрэгжиж амжаагүй нь дунд хугацаанд эрсдэл үүсгэх магадлалтай байна.

Иймд цаашид батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах хүрээнд эдийн засгийн суурийг бэхжүүлэх, батлан хамгаалах салбарын санхүүжилт, үйлдвэрлэл, дотоод чадавхыг нэмэгдүүлэх, цэргийн техник, зэвсэглэл, удирдлагын нэгдсэн чадавхыг үе шаттайгаар шинэчлэх, түүнчлэн бодлогын зорилт, арга хэмжээг тодорхой шалгуур, тоон үзүүлэлттэй уялдуулан төлөвлөх, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцоог илүү үр нөлөөтэй болгох асуудалд онцгой анхаарч ажиллах шаардлагатай байна. Энэ нь бодлогын хэрэгжилтийн чанарыг дээшлүүлэх, бодит үр нөлөөг нэмэгдүүлэх, урт хугацаанд тогтвортой хэрэгжих нөхцөлийг бүрдүүлэхэд чухал ач холбогдолтой юм.

2.2. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх социологийн шинжилгээ

Нэг. Бодлого, үйл ажиллагааны талаарх иргэд, олон нийтийн социологийн шинжилгээ:

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилт, нийгмийн үнэлэмж, итгэл, нийгмийн сэтгэл зүйн хандлагыг тодорхойлсон судалгааны үр дүнг доорх долоон үндсэн чиглэлээр ангилан авч үзэж, тоон болон чанарын дүн шинжилгээнд тулгуурлан дүгнэлт гаргалаа.

1. Судалгааны хүн ам зүйн бүтэц

Судалгаанд хамрагдсан нийт 2,800 иргэний хүн ам зүйн бүтэц нь Монгол Улсын идэвхтэй хөдөлмөрийн насны хүн амыг төлөөлөх оновчтой харьцаатай байв. Түүврийн 55 хувь нь 25-44 насны, 61 хувь нь эрэгтэй, 68 хувь нь дээд болон магистр түвшний боловсролтой, 57 хувь нь төрийн байгууллагад ажилладаг бөгөөд оролцогчдын 52 хувь нь нийслэлд, 33 хувь нь аймаг, 15 хувь нь сум, дүүргийн түвшинд оршин суудаг байна.

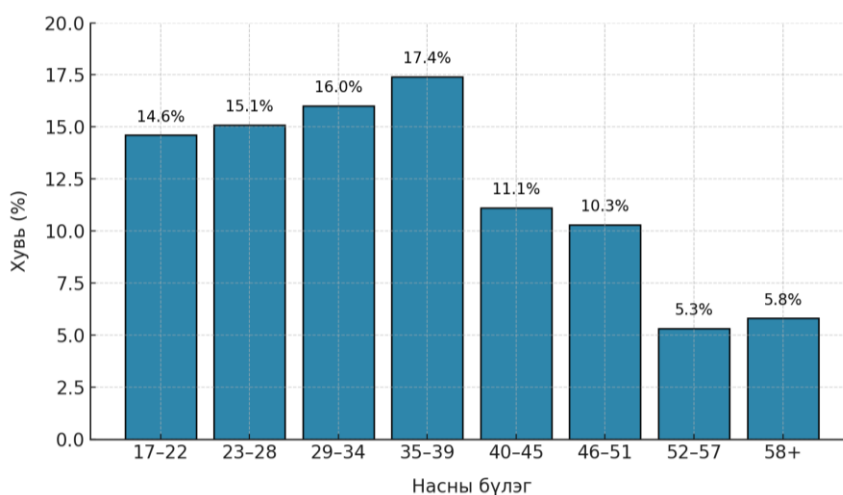

График 1. Судалгаанд оролцогчдын насны бүтэц.

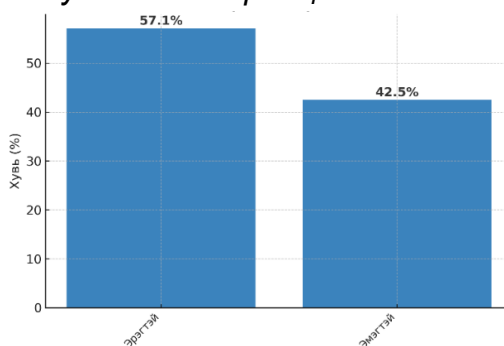

График 2. Хүйсийн бүтэц.

Эдгээр үзүүлэлтүүд нь судалгааны дүн шинжилгээнд тодорхой социологийн хэв шинж үүсгэж байгаа нь анзаарагдана. Нэгдүгээрт, насны хувьд идэвхтэй хөдөлмөрийн насны бүлэг давамгайл байгаа нь батлан хамгаалах бодлого, ил тод байдал, шинэчлэлийн талаар бодитой, прагматик үнэлэлт өгөх нөхцөлийг бүрдүүлжээ. Хоёрдугаарт, эрэгтэй оролцогчдын давамгайлсан бүтэц нь цэргийн

соёл, сахилга, гүйцэтгэлийн талаарх эерэг үнэлгээний чиг хандлагыг хүчтэй илэрхийлж байгаа бол эмэгтэй оролцогчдын хувьд ёс зүй, нийгмийн хамгааллын асуудалд илүү мэдрэг байр суурь илэрхийлсэн байна. Гуравдугаарт, боловсролын түвшин өндөр байгаа нь иргэдийн бодлого-туршлагын шүүмжлэлтэй, нотолгоо шүтсэн хандлагыг илтгэж, энэ нь ил тод байдал, тайлагнал, үр дүнгийн шаардлагыг нэмэгдүүлэх хүчин зүйл болж байна.

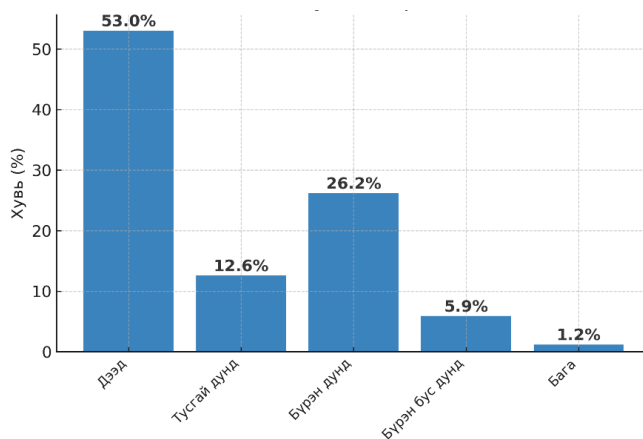

График 3. Боловсролын түвшний бүтэц.

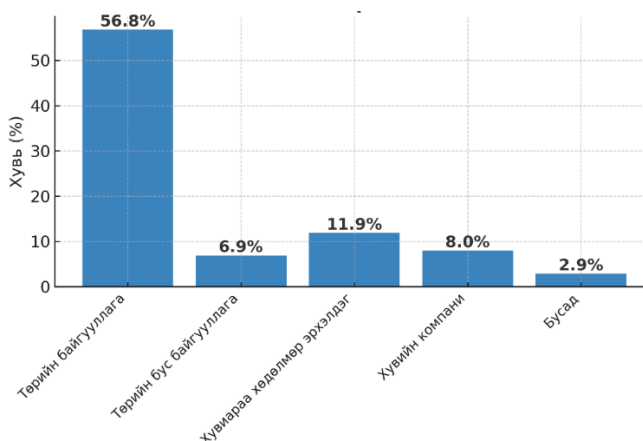

График 4. Ажил эрхлэлтийн бүтэц.

Ажил эрхлэлтийн хувьд төрийн албан хаагчид давамгайл байгаа нь бодлогын хэрэгжилт, салбарын гүйцэтгэлийн үнэлгээнд дотоод байр суурийн нөлөө үүсгэж болох ч нөгөө талаас бодлого хэрэгжүүлэгчдийн дуу хоолойг илүү нарийн тодорхойлох давуу талтай байв. Хот, хөдөөгийн ялгааг харвал нийслэлд амьдардаг иргэд бодлогын ил тод байдал, хариуцлага, шинэчлэлийн хэрэгцээ-г илүү чухалчилсан бол орон нутгийн иргэд нийгмийн баталгаа, сахилга дэг журам, хүний нөөцийн тогтвортой байдалд илүү ач холбогдол өгсөн байна.

Ийнхүү судалгаанд оролцогчдын нийгэм-хүн ам зүйн бүтэц нь бодлогын хэрэгжилтийн талаарх иргэдийн үнэлэмж, итгэлцлийн түвшинд тодорхой нөлөө үзүүлж байгааг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, судалгааны түүвэр нь Монгол Улсын нийгмийн төлөөллийг хангаж байгаа төдийгүй нас, хүйс, боловсрол, ажил эрхлэлтийн онцлог нь иргэдийн бодлогын үнэлгээг ялгаатай чиглэлд хэлбэлзүүлж байгааг баталсан юм. Энэ нь дараагийн бүлэгт авч үзэх салбарын нэр хүнд,

итгэлцэл, бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээний тоон шинжилгээний үндэс суурийг бүрдүүлж байна.

2. Зэвсэгт хүчний нэр хүнд ба нийгмийн үнэлгээ

Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний нэр хүнд нь төрийн аюулгүй байдал, үндэсний итгэлцэл, эх оронч үзлийн нийгмийн илэрхийлэл болохын зэрэгцээ батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн чанарыг хэмжих чухал үзүүлэлт юм. Судалгааны дүнгээс үзэхэд нийт оролцогчдын 49.1% нь нэр хүндийг “дунд”, 24.6% нь “сайн”, харин 12.3% нь “муу” гэж үнэлсэн байна. Үлдсэн 12.3% нь “мэдэхгүй” буюу тодорхой хариулт өгөөгүй байв (График 5).

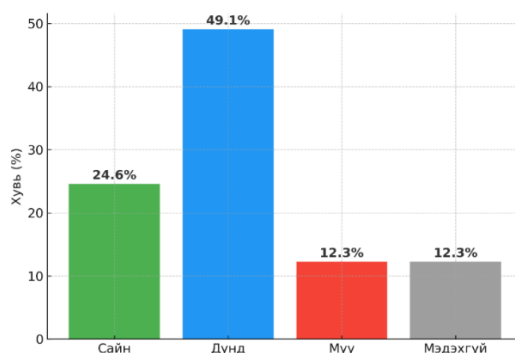

График 5. Зэвсэгт хүчний нэр хүндийн ерөнхий үнэлгээ.

Эдгээр үр дүн нь Зэвсэгт хүчний нэр хүнд нийгэмд тогтвортой дунд түвшинд хадгалагдаж буйг, өөрөөр хэлбэл иргэдийн итгэлцэл тогтвортой байгаа ч шинэчлэл, ил тод байдал, ёс зүйн хандлагын хэрэгжилтэд илүү өндөр хүлээлт үүсэж буйг харуулж байна.

График 6. Зэвсэгт хүчнийг “сайн” гэж үзэх шалтгаанууд.

График 6-д харуулснаар, “сайн” гэж үнэлсэн иргэдийн 32.1% нь эх оронч үзэл, үндэсний бахархлын бэлгэдэл гэж үзсэн бол 24.6% нь энхийг дэмжих ажиллагаанд амжилттай оролцож буйг, 21.5% нь цэргийн сахилга, дэг журам, зохион байгуулалт сайтай байгааг, 11.3% нь техник, зэвсэглэл аажмаар шинэчлэгдэж байгааг, 10.5% нь нийгмийн итгэл өсөж буйг тус тус гол шалтгаанаар нэрлэжээ.

Эдгээр үзүүлэлт нь иргэд Зэвсэгт хүчнийг тусгаар тогтнолын баталгаа, төрийн итгэлцлийн бэлгэ тэмдэг гэж үздэг уламжлалт сэтгэлзүйн хандлага одоо ч хадгалагдаж байгааг илтгэнэ. Түүнчлэн энхийг дэмжих ажиллагаанд Монголын Зэвсэгт хүчний идэвхтэй оролцоо нь олон улсын тавцанд Монгол Улсын нэр хүндийг өсгөж, дотоодын итгэлцэлд эергээр нөлөөлж буйг харуулж байна.

Мөн сахилга, дэг журам, байгууллагын зохион байгуулалтын тухай үнэлгээ нь цэргийн байгууллагын соёл, дэг ёс, гүйцэтгэлийн хариуцлага-ыг нийгэм эергээр хүлээн зөвшөөрч байгааг нотолж байна. Харин техник, зэвсэглэл шинэчлэгдэж буй талаарх үнэлгээ харьцангуй бага хувь эзэлсэн нь иргэдийн зүгээс технологийн шинэчлэл, инновацын хүлээлт хангалтгүй байгааг илтгэнэ.

График 7. Зэвсэгт хүчнийг “муу” гэж үзэх шалтгаанууд.

Харин “муу” гэж үнэлсэн оролцогчдын (12.3%) дунд хамгийн зонхилж буй шалтгаануудыг График 3-д үзүүлэв. Үүнд: ёс зүй, сахилгын зөрчил (34.9%), ил тод байдлын дутагдал (22.8%), цэргийн техник, шинэчлэл сул (17.2%), цалин, нийгмийн баталгааны хангалтгүй байдал (15.6%), мөн удирдлагын төлөвлөлт, хүнд суртал (9.5%) зэрэг асуудлууд хамгийн их дурдагдсан байна.

Эдгээр үзүүлэлтээс харахад, сөрөг үнэлгээнүүд нь ёс зүй, хариуцлага, ил тод байдал, хүний нөөцийн шударга байдал зэрэг салбарын дотоод хяналтын хүчин зүйлтэй нягт холбоотой байна. Иргэдийн итгэлцэл буурахад дотоод сахилгын зөрчил, мэдээллийн хаалттай байдал гол шалтгаан болж байгааг энэхүү дүн тодорхой харуулж байна.

Зэвсэгт хүчний нэр хүндийн үнэлгээнд эерэг ба сөрөг хүчин зүйлс зэрэгцэн оршиж байгаа нь салбарын итгэлцэл тогтвортой боловч шинэчлэлийн дарамт нэмэгдэж буйг харуулна. Эерэг үнэлгээ нь үндэсний бахархал, энхийг дэмжих бодлого, сахилга дэг журамд суурилж байгаа бол сөрөг үнэлгээ нь ил тод байдал, ёс зүй, удирдлагын хариуцлагын сул талуудтай холбогдож байна.

Энэхүү үр дүн нь олон улсын судалгааны хандлагатай нийцэж байна. Жишээлбэл, Booth & Wheeler (2008) болон Nye (2004) нарын “institutions-legitimacy-trust” загварын дагуу, байгууллагын нэр хүндийг тогтвортой хадгалах хүчин зүйл нь зөвхөн гүйцэтгэл ба сахилга бус, мөн нийгмийн итгэлцэл, ил тод байдал, хариуцлагын уялдаа юм. Монгол Улсын нөхцөлд эдгээр хүчин зүйлсийн анхны гурван үзүүлэлт (“эх оронч үзэл”, “энхийг дэмжих ажиллагаа”, “сахилга дэг журам”) өндөр оноо авч байгаа нь соёлын суурь хүчин зүйл тогтвортой байгааг харуулж,

харин ёс зүй ба ил тод байдлын үзүүлэлтүүд харьцангуй сул байгаа нь салбарын шинэчлэлийн шаардлага илэрхий байна.

Судалгааны дүнгээс үзэхэд Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний нэр хүнд нь нийгэмд тогтвортой дунд түвшинд хадгалагдаж, иргэдийн дунд эерэг сэтгэл хандлага давамгайлж байгаа хэдий ч ил тод байдал, ёс зүй, хариуцлагын шинэчлэлд суурилсан бодит ахиц шаардлагатай байгааг харуулж байна. Иргэдийн “сайн” гэж үзэх үнэлгээ нь эх оронч үзэл, энхийг дэмжих оролцоо, сахилга дэг журамд төвлөрч байгаа бол “муу” гэж үнэлэх хандлага нь ёс зүйн зөрчил, мэдээллийн хаалттай байдал, удирдлагын хүнд суртал зэрэг салбарын дотоод хүчин зүйлсээс шалтгаалж байна.

Нийгмийн итгэлцэлд суурилсан салбарын нэр хүндийг хадгалахын тулд Зэвсэгт хүчний бодлого нь үндэсний бахархлыг бэхжүүлэхийн зэрэгцээ ил тод, хариуцлагатай, ёс зүйтэй байгууллагын соёлыг төлөвшүүлэх чиглэлд түлхүү төвлөрөх шаардлагатай юм. Ийм бодлогын уялдаа нь иргэдийн итгэлийг сэргээж, байгууллагын хууль ёсны байдал (institutional legitimacy) болон нийгмийн дэмжлэгийг урт хугацаанд тогтвортой хадгалахад чухал үүрэг гүйцэтгэнэ.

3. Мэдлэг, мэдээлэл ба сэтгэл ханамж

Батлан хамгаалах бодлого болон Зэвсэгт хүчний талаарх олон нийтийн мэдлэгийн түвшин нь тухайн байгууллагын ил тод байдал, мэдээллийн хүртээмж, иргэдийн оролцооны хэмжүүр болдог. Судалгааны дүнгээс үзэхэд, нийт оролцогчдын 53.9% нь “дунд түвшний мэдлэгтэй”, 23.6% нь “бага мэдлэгтэй”, харин 14.7% нь “өндөр мэдлэгтэй” гэж хариулсан байна (График 8). Үлдсэн 7.8% нь “мэдэхгүй” буюу “хариулаагүй” гэж тэмдэглэсэн нь бодлогын талаарх мэдээлэлд оролцоо сул байгааг илтгэнэ.

Энэ нь нийт иргэдийн талаас илүү хувь нь ерөнхий ойлголттой боловч гүнзгий мэдлэг дутмаг байгааг харуулж байна. Өндөр мэдлэгтэй хэсэг нь ихэвчлэн төрийн албан хаагчид, батлан хамгаалах салбарт ажиллагсад байхад, бага мэдлэгтэй бүлэг нь хөдөө орон нутаг, хувийн хэвшлийн ажилчид давамгайл байв. Ийм ялгаа нь мэдээллийн хүртээмж, хуваарилалт, сонирхлын түвшний ялгаатай байдалтай холбоотой байна.

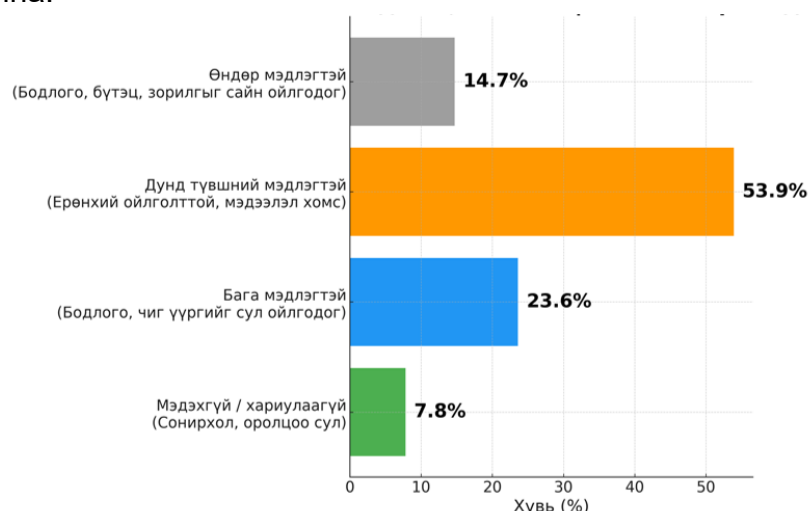

График 8. Батлан хамгаалах бодлого, Зэвсэгт хүчний талаарх мэдлэгийн түвшин

Сэтгэл ханамжийн хувьд нийт оролцогчдын 43.6% нь “дунд зэрэг”, 22.4% нь “сэтгэл хангалуун”, 18.1% нь “хангалуун бус”, харин 8.2% нь “маш сэтгэл хангалуун”, 7.7% нь “огт хангалуун бус” гэж хариулсан байна (График 9). Энэ нь иргэдийн талаас ерөнхийдөө тэнцвэртэй буюу төвийг сахисан хандлага давамгайлж байгааг илтгэнэ.

Сэтгэл ханамжийг тодорхойлсон гол хүчин зүйлс нь ил тод байдал, нийгмийн баталгаа, сахилга ёс зүй, удирдлагын хариуцлага, байгууллагын соёл байв. Судалгааны дүнгээр ил тод байдал, мэдээллийн хүртээмж сайтай гэж үзсэн иргэдийн дунд “сэтгэл хангалуун” үнэлгээ давамгайлсан ($r = 0.42$, $p < 0.05$) бол мэдээлэл дутмаг бүлгийн дунд “хангалуун бус” хариулт илүү гарсан байна.

График 9. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд хандах сэтгэл ханамжийн түвшин.

Судалгааны үр дүнгээс харахад, иргэдийн мэдлэгийн түвшин ба сэтгэл ханамж хооронд уялдаа холбоо бий байна. Илүү мэдээлэлтэй, бодлогын бүтэц, зорилгоо ойлгодог иргэдийн дунд сэтгэл ханамжийн түвшин өндөр, харин мэдээлэл хомс бүлгийн дунд эргэлзээ, итгэл сулрал давамгайлж байна.

Энэхүү хамаарал нь бодлогын хэрэгжилтэд мэдээллийн ил тод байдал ямар чухал болохыг харуулж байна. Иймээс Батлан хамгаалах яам болон холбогдох байгууллагууд олон нийттэй харилцах бодлогоо системтэй сайжруулах, мэдээлэл түгээх хэлбэрийг өргөжүүлэх, ил тод байдлыг бодит түвшинд хэрэгжүүлэх шаардлагатай юм.

Эцэст нь дүгнэхэд, иргэдийн итгэлцэл, мэдлэгийн түвшин, сэтгэл ханамж гурав харилцан уялдаатай бөгөөд эдгээрийг зэрэг сайжруулах нь Батлан хамгаалах бодлогын нийгмийн дэмжлэг ба салбарын нэр хүндийг тогтвортой байлгах урт хугацааны стратегийн үндэс болохыг энэхүү судалгаа нотолж байна.

4. Улс орны хөгжилд салбаруудын ач холбогдол

Судалгаанд оролцогчдоос улс орны хөгжлийн үндсэн тулгуур салбаруудын ач холбогдлыг 100 онооны системээр үнэлүүлэхэд, “Боловсрол ба шинжлэх ухаан”

(89.4 оноо) хамгийн өндөр үнэлгээ авсан бол түүнээс дараах “Аюулгүй байдал, батлан хамгаалах салбар” (84.7 оноо) хоёрдугаарт эрэмбэлэгдсэн байна (График 10).

Эдгээр үзүүлэлт нь иргэдийн хувьд улс орны хөгжлийн бат бөх суурийг бүрдүүлэгч хоёр хүчин зүйл нь оюуны чадавх ба аюулгүй байдлын тогтвортой байдал гэж үзэж байгааг илтгэнэ. Судалгаанд хамрагдагсдын тайлбаруудаас үзэхэд, “Батлан хамгаалах салбар нь тусгаар тогтнол, үндэсний эв нэгдэл, сахилга, хариуцлагын төлөөлөл” бөгөөд “хөгжлийн аливаа бодлогын аюулгүй байдлын баталгаа болж байдаг” гэж онцолсон байна.

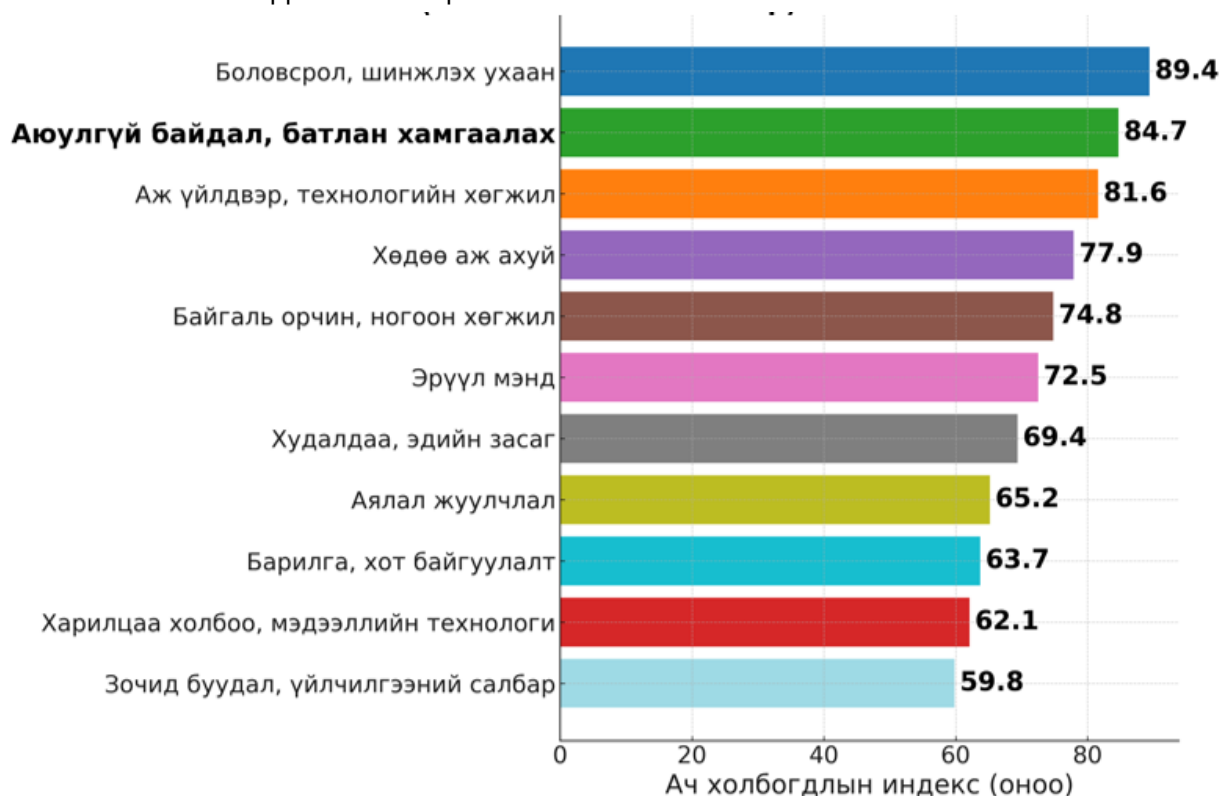

График 10. Улс орны хөгжилд салбаруудын ач холбогдлын үнэлгээ (100 онооны системээр).

Харьцуулбал, “Аж үйлдвэр, технологийн хөгжил” (81.6), “Хөдөө аж ахуй” (77.9), “Байгаль орчин, ногоон хөгжил” (74.8), “Эрүүл мэнд” (72.5) зэрэг салбарууд дараалан байр эзэлж байна. Энэ нь аюулгүй байдал, боловсрол, технологийн гурвалсан уялдаа нь үндэсний хөгжлийн тогтолцооны стратегийн тулгуур болохыг тодорхой харуулж байна.

Батлан хамгаалах салбарын ийм өндөр үнэлгээ нь зөвхөн цэрэг, хүчний байгууллагын үүрэгтэй холбогдохгүй, харин төрийн чадавх, нийгмийн сахилга, үндэсний нэгтгэл, дотоод тогтвортой байдлын үзүүлэлттэй нягт холбоотой болохыг харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, аюулгүй байдлын салбар нь иргэдийн дунд итгэлцэл, нэгдэл, хөгжлийн тогтвортой орчны баталгаа гэж хүлээн зөвшөөрөгддөг байна.

Судалгааны үр дүнг онолын үүднээс тайлбарлавал, Nye (2004), Waltz (1979), болон Booth & Wheeler (2008) нарын үзсэнчлэн “аюулгүй байдлын салбарын чадавх” нь улс төрийн болон эдийн засгийн тогтвортой байдлын суурь хүчин зүйл болдог.

Монгол Улсын нөхцөлд энэхүү ойлголт “бодлого-аюулгүй байдал-хөгжил” гэсэн гурвалсан хамааралд бүрэн нийцэж байна.

Энэхүү судалгааны дүн нь Монгол Улсын иргэд хөгжил ба аюулгүй байдлыг харилцан нөхөх үзэлтэйгээр ойлгодог болохыг нотолж байна. Аюулгүй байдлын салбар нь зөвхөн хамгаалалтын бус, тогтвортой хөгжил, төрийн салбарын хариуцлагын илэрхийлэл болсон байна.

Тиймээс бодлогын түвшинд боловсрол, шинжлэх ухаан болон батлан хамгаалах салбарын уялдааг бэхжүүлэх, эдгээрийг инновац, технологийн хөгжлийн стратегитай хослуулах нь Монгол Улсын урт хугацааны хөгжлийн тогтвортой байдлыг хангах гол чиглэл байх ёстой.

5. Батлан хамгаалах чадавх ба бодлогын хэрэгжилт

Монгол Улсын батлан хамгаалах салбарын чадавх, бодлогын хэрэгжилт, иргэдийн итгэлцэл, үнэлэмжийн түвшинг харьцуулан шинжилж, бодлогын үр нөлөө болон салбарын гүйцэтгэлийн уялдааг тодорхойллоо. Судалгааны үр дүнгээс харахад Зэвсэгт хүчний талаар иргэдийн дунд тогтвортой ойлголт, итгэлцэл хадгалагдаж байгаа боловч шинэчлэл, дэвшилтэт технологийн нэвтрэлт, хүний нөөцийн бодлогын үр ашигт байдалд илүү анхаарал хандуулах шаардлага байгааг илтгэж байна.

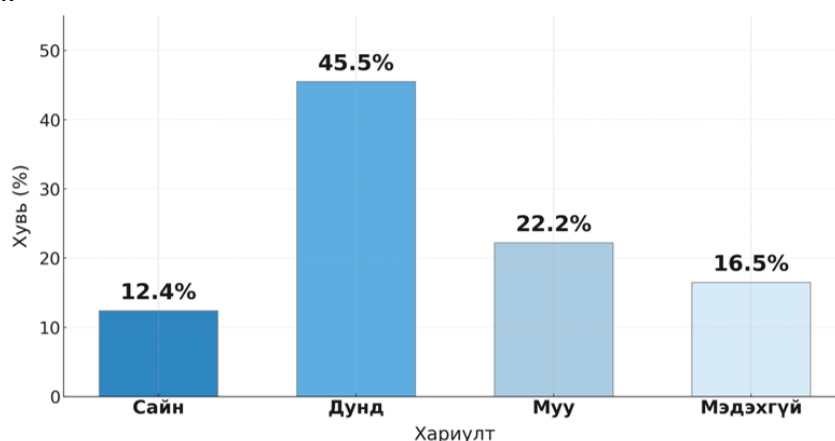

График 11. Зэвсэгт хүчний хүчин чадлын иргэдийн үнэлгээ

Судалгаанд оролцогчдын 45.5 хувь нь Зэвсэгт хүчний хүчин чадлыг “дунд түвшинд”, 12.4 хувь нь “сайн”, 22.2 хувь нь “муу”, 16.5 хувь нь “мэдэхгүй” гэж хариулсан байна. Энэ дүн нь нийгмийн түвшинд Зэвсэгт хүчний талаарх ойлголт тогтвортой байгаа боловч шинэчлэлийн хүлээлт өндөр байгааг илэрхийлж байна. Иргэдийн “сайн” гэж үзэх гол шалтгаанд энхийг дэмжих ажиллагаанд гүйцэтгэсэн үүрэг, сахилга дэг журам, байгууллагын зохион байгуулалт зэрэг хүчин зүйлс багтсан бол “муу” гэж үзсэн иргэд техник технологийн хоцрогдол, төсвийн хязгаарлалт, хүний нөөцийн тогтолцооны сул талыг шалтгаан болгожээ.

Эдгээр үр дүнгээс дүгнэхэд, Зэвсэгт хүчний чадавхыг нэмэгдүүлэхийн тулд орчин үеийн техник технологийг нэвтрүүлэх, техникийн шинэчлэлийг эрчимжүүлэх, хүний нөөцийн хөгжлийн бодлогыг шинэлэг арга хэлбэрээр хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Ингэснээр байгууллагын гүйцэтгэл, сахилга хариуцлага, мэргэжлийн түвшин, иргэдийн итгэлцэл зэрэг хүчин зүйлсийн хоорондын уялдаа сайжрах боломж бүрдэнэ.

График 12. Монгол Улс ямар Зэвсэгт хүчинтэй байх нь тохиромжтой тухай үзэл бодол

Судалгаанд оролцогчдын 35.9 хувь нь “орчин үеийн зэвсэглэл, техник технологид суурилсан Зэвсэгт хүчинтэй байх нь хамгийн тохиромжтой” гэж үзсэн бол, 32.8 хувь нь “мэргэжлийн офицер, ахлагч нарт тулгуурласан”, 11.3 хувь нь “хугацаат цэрэгт”, 11.2 хувь нь “гэрээт цэрэгт” тулгуурласан Зэвсэгт хүчнийг илүүд үзсэн байна. Энэ нь нийгмийн түвшинд технологид суурилсан, мэргэжлийн арми байгуулах хандлага хүчтэй байгааг илтгэнэ.

Иргэдийн дунд орчин үеийн зэвсэглэл, автоматжуулсан систем, боловсролтой мэргэжлийн бүрэлдэхүүнтэй хүчинд итгэх итгэлцэл өсөж байгаа нь батлан хамгаалах бодлого, цэргийн байгууллагын хөгжлийн стратегийн чиглэлийг тодорхойлж байна. Тиймээс цаашдын бодлого нь мэргэжлийн ур чадвар, технологийн дэвшил, сахилга, хариуцлагад тулгуурласан Зэвсэгт хүчнийг төлөвшүүлэхэд чиглэх ёстой. Энэ хүрээнд инновацын нэгдсэн бодлого, инженерийн дэд бүтцийг хөгжүүлэх, судалгаа, үйлдвэрлэл, сургалтыг уялдуулах нь чухал ач холбогдолтой.

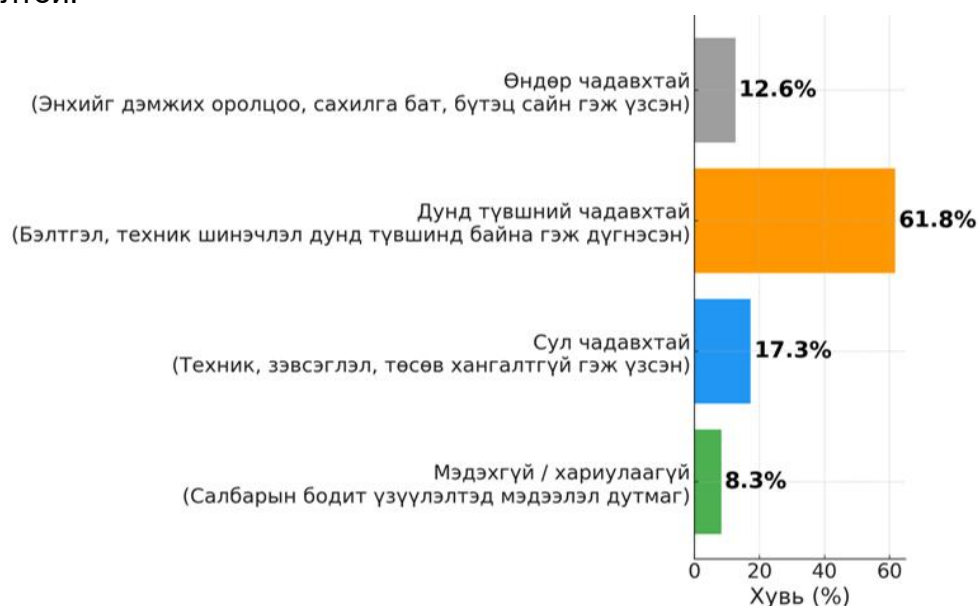

График 13. Батлан хамгаалах чадавхын үнэлгээ

Батлан хамгаалах салбарын чадавхыг нийт оролцогчдын 61.8 хувь “дунд түвшинд”, 17.3 хувь “сул”, 12.6 хувь “өндөр” гэж үнэлжээ. Энэ нь салбарын бүтэц,

сахилга, зохион байгуулалт тогтвортой боловч техник, төсөв, хүний нөөц, ил тод байдлын хүрээнд шинэчлэл хэрэгтэй байгааг харуулж байна.

Иргэдийн зүгээс батлан хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагаа, үүрэг гүйцэтгэлд итгэлтэй байгаа ч бодлогын хэрэгжилт, шинэчлэлийн үр дүнг илүү мэдрэхүйц түвшинд хүргэхийг хүсэж байна. Иймээс бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, үнэлэх бүх шатанд үр ашигт суурилсан удирдлагын аргачлалыг ашиглах, нөөцийн төлөвлөлтийг оновчтой болгох шаардлагатай байна.

График 14. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээ

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн түвшинг нийт дүнгээр “дунд зэрэг” буюу 50 орчим хувь гэж үнэлсэн байна. Судалгаанд оролцогчид бодлогын хууль, эрх зүйн хэрэгжилт, Батлан хамгаалах яамны үйл ажиллагаа, ил тод байдал, удирдлагын тогтолцоо, шинэчлэлийн түвшин зэрэг үзүүлэлтүүдийг харьцангуй тэнцвэртэй үнэлсэн боловч эдгээр үзүүлэлтүүд бүгд дунд түвшинд төвлөрч байгаа нь салбарын гүйцэтгэл тогтвортой ч шинэчлэлийн уялдаа сул байгааг илтгэнэ.

Дүн шинжилгээгээр батлан хамгаалах чадавхын үнэлгээ болон бодлогын хэрэгжилтийн хооронд дунд түвшний эерэг хамаарал ($r = 0.46$, $p < 0.05$) илэрсэн. Энэ нь бодлогын хэрэгжилт сайжрахын хэрээр иргэдийн итгэлцэл, үнэлэмж нэмэгддэг болохыг баталж байна. Өөрөөр хэлбэл, бодлогын хэрэгжилтийн чанар нь нийгмийн итгэлцэл, салбарын нэр хүнд, байгууллагын гүйцэтгэлд шууд нөлөөлж байгаа гэсэн үг юм.

Монгол Улсын батлан хамгаалах салбар өнөөгийн байдлаар тогтвортой бүтэцтэй, чадавхын хувьд дунд түвшинд байна. Гэсэн хэдий ч бодлогын хэрэгжилт, шинэчлэл, инновацын уялдаа, хариуцлагын тогтолцоо сул байгаа нь салбарын хөгжлийг дараагийн шатанд гаргах бодит шаардлагыг бий болгож байна.

Иймд цаашдын хөгжлийн чиглэл нь инновац ба шинэчлэлийг тогтолцооны хэмжээнд хэрэгжүүлэх, техник технологийн дэвшлийг нэвтрүүлэх, хүний нөөцийн бодлого, ил тод байдал, хариуцлагын тогтолцоог сайжруулахад чиглэх ёстой. Мөн салбар хоорондын уялдааг нэмэгдүүлж, хамтын ажиллагаанд суурилсан судалгаа, үйлдвэрлэлийн чадавхыг хөгжүүлэх нь батлан хамгаалах салбарын бодит өсөлтөд хүрэх гол нөхцөл болно.

6. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны нөлөөлөл

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд, иргэдийн 66.1% нь батлан хамгаалах бодлого тодорхой хэмжээнд нөлөө үзүүлдэг гэж үзсэн ч, өдөр тутмын амьдралд шууд нөлөө сул байна гэж хариулжээ. Энэ нь бодлогын нөлөөлөл гол төлөв сэтгэлзүйн ба үнэт зүйн түвшинд илэрч буйг харуулж байна.

Бодлогын хамгийн хүчтэй нөлөөллийн чиглэл нь “аюулгүй байдлын мэдрэмж” (39.4%), “эх оронч үзэл, бахархлын мэдрэмж” (28.6%), “нийгмийн сахилга, дэг журмын ухамсар” (14.8%) гэж тодорхойлогдсон. Эдгээр үзүүлэлт нь иргэдийн дотоод итгэл үнэмшил, эх оронч үзэл, сахилга дэг журмын ухамсарт батлан хамгаалах бодлого зөөлөн хүчний (soft power) хэлбэрээр нөлөөлж буйг илэрхийлж байна.

Харин эдийн засаг, аж амьдралд үзүүлэх шууд нөлөө 12.7%, мэдээллийн хүртээмж, бодлогын зорилго, хэрэгжилтийн талаарх ойлголт 4.5% гэж үнэлэгдсэн нь салбарын мэдээллийн нээлттэй байдал, бодит эдийн засгийн үр өгөөж харьцангуй сул байгааг харуулна.

График 15. Нөлөөллийн гол чиглэл - тайлбарласан хувилбар

Ийм дүн нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого нийгмийн ухамсар, сэтгэлзүйн хамгаалалтын хүчин зүйл болж ажиллаж байгааг нотолж байна. Иргэдийн дийлэнх нь батлан хамгаалах салбарын оролцоог тусгаар тогтнол, эх оронч үзэл, аюулгүй байдлын баталгаатай холбон ойлгож, эдгээр үзүүлэлтийг үндэсний сэтгэлзүйн дархлаа хэмээн үнэлсэн байна.

Түүнчлэн судалгаанд оролцогчдын тайлбаруудаас үзэхэд, батлан хамгаалах бодлого нь нийгмийн ёс зүй, сахилга дэг журмын түвшинд загвар үүрэгтэй нөлөө үзүүлж байгаа ч бодит эдийн засгийн үр нөлөө, амьжиргаанд шууд тусах хандлага сул байна. Энэ нь цаашид бодлогын ил тод байдал, мэдээллийн хүртээмж, мөн нийгэм-эдийн засгийн уялдаа холбоог сайжруулах шаардлагатайг харуулж байна.

Батлан хамгаалах бодлого нь Монгол Улсын нийгэмд сэтгэлзүйн бат бэх, үндэсний ухамсрын тогтолцоог төлөвшүүлэхэд хүчтэй нөлөө үзүүлж байгаа боловч

эдийн засаг, мэдээллийн талбарт шууд нөлөө сул байна. Иймд бодлогын дараагийн үе шатанд зөөлөн хүч ба бодит нөлөөллийн тэнцвэрийг хангах, иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, бодлогын мэдээллийн ил тод байдал, хүртээмжийг сайжруулах чиглэлд анхаарах нь зүйтэй юм.

7. Батлан хамгаалах яам ба Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын үнэлгээ

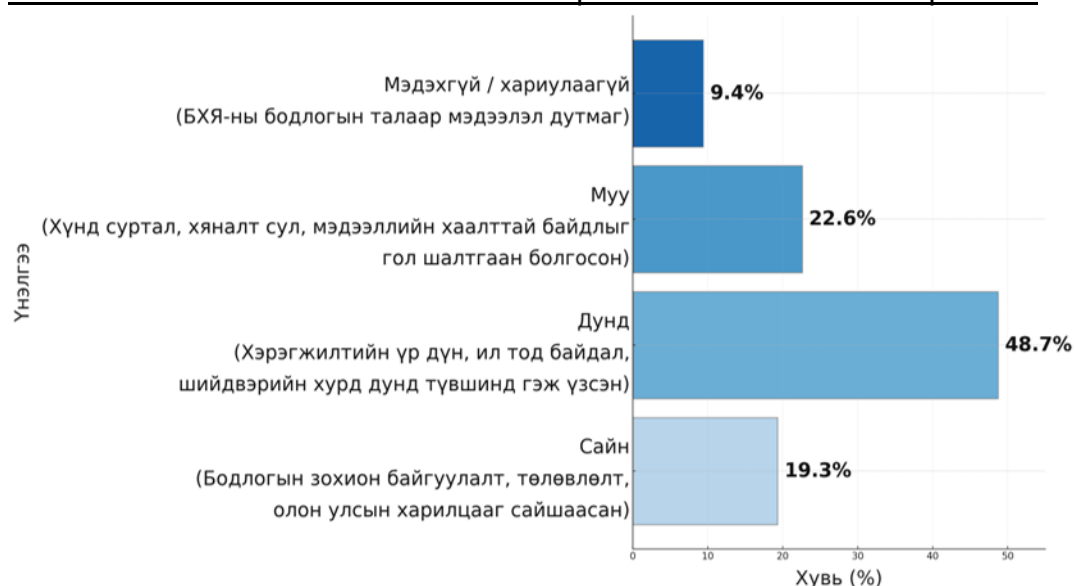

График 16. Батлан хамгаалах яамны үйл ажиллагааны сэтгэл ханамж

Судалгаанд оролцогчдын 48.7% нь Батлан хамгаалах яам (БХЯ)-ны үйл ажиллагааг “дунд түвшинд”, 22.6% нь “муу”, харин 19.3% нь “сайн” гэж үнэлсэн байна. Энэ нь БХЯ-ны бодлого, төлөвлөлт, зохион байгуулалт харьцангуй тогтвортой явагдаж байгаа ч ил тод байдал, шийдвэр гаргалтын хурд, мэдээллийн хүртээмжийн хомсдол иргэдийн итгэлцэлд сөргөөр нөлөөлж буйг харуулж байна. Судалгаанд “муу” гэж үнэлсэн хэсэг нь хүнд суртал, мэдээллийн хаалттай байдал, хяналт сул зэрэг асуудлыг гол шалтгаан болгосон бол “сайн” гэж үнэлсэн хэсэг нь олон улсын хамтын ажиллагаа, бодлогын зохион байгуулалт, гүйцэтгэл сайжирсан гэж үзжээ. Энэ дүнгээр, БХЯ-ны бодлого “тогтвортой хэрэгжилттэй” хэдий ч нийгмийн итгэлцлийг бэхжүүлэх ил тод байдлын стандарт, мэдээллийн нээлттэй байдлыг сайжруулах шаардлагатай байна.

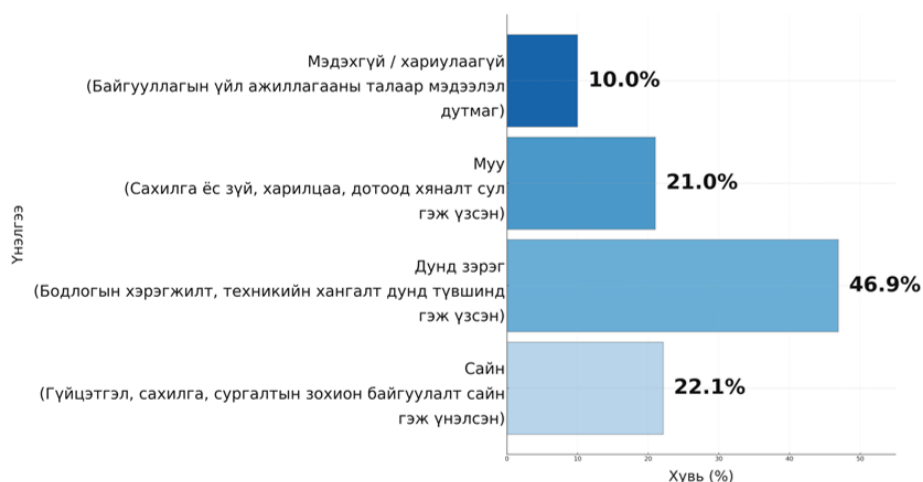

График 17. Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын үйл ажиллагааны үнэлгээ

Иргэдийн 46.9% нь ЗХЖШ-ын үйл ажиллагааг “дунд түвшинд”, 22.1% нь “сайн”, 21.0% нь “муу” гэж үнэлсэн байна. Эерэг үнэлгээ өгөгсөд Жанжин штабын сахилга бат, гүйцэтгэл, сургалтын зохион байгуулалт сайжирсан гэж үзсэн бол сөрөг үнэлгээ өгөгсөд дотоод ёс зүйн хяналт сул, нийгмийн баталгаа хангалтгүй гэж үзжээ.

Нийт дүнгээр, ЗХЖШ-ын гүйцэтгэл тогтвортой, “дунд түвшинд” үнэлэгдэж байгаа нь салбарын зохион байгуулалт сайн боловч ёс зүйн хариуцлага, дотоод хяналтын тогтолцоо сул байгааг илтгэнэ.

Энэ нь байгууллагын хариуцлагын тогтолцоо, ил тод байдал, хүний нөөцийн ёс зүйн удирдлагыг бэхжүүлэх шаардлагатайг харуулж байна.

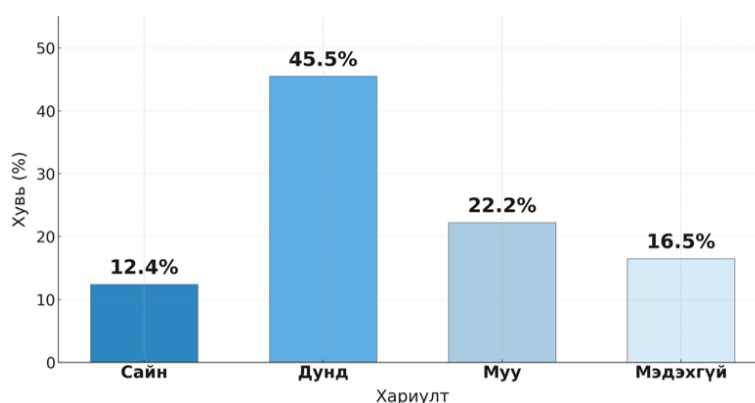

График 18. Зэвсэгт хүчний хүчин чадлын иргэдийн үнэлгээ

Иргэдийн 45.5% нь Зэвсэгт хүчний хүчин чадлыг “дунд түвшинд”, 12.4% нь “сайн”, 22.2% нь “муу”, харин 16.5% нь “мэдэхгүй” гэж хариулжээ. Энэ нь нийгмийн түвшинд Зэвсэгт хүчний талаарх тогтвортой ойлголт, итгэлцэл хадгалагдаж байгаа ч шинэчлэлийн хүлээлт өндөр байгааг илтгэнэ.

Сайн гэж үзсэн иргэд Зэвсэгт хүчний энхийг дэмжих ажиллагаа, сахилга, бүтэц зохион байгуулалтыг гол давуу тал гэж тодорхойлсон бол “муу” гэж үзсэн хэсэг нь техник, технологийн хоцрогдол, төсвийн хязгаарлалт-ыг шалтгаан болгосон байна.

Эндээс дүгнэхэд, Зэвсэгт хүчний хүчин чадлыг сайжруулахын тулд орчин үеийн технологи, техникийн шинэчлэл, хүний нөөцийн хөгжлийн бодлогыг бэхжүүлэх шаардлагатай байна.

График 19. Монгол Улс ямар Зэвсэгт хүчинтэй байх нь тохиромжтой тухай үзэл бодол

Судалгаанд оролцогчдын 35.9% нь “орчин үеийн зэвсэглэл, техник-технологид суурилсан Зэвсэгт хүчинтэй байх нь хамгийн тохиромжтой” гэж үзсэн байна. Үүний дараа 32.8% нь “мэргэжлийн офицер, ахлагч нарт тулгуурласан”, 11.3% нь “хугацаат цэрэгт”, 11.2% нь “гэрээт цэрэгт” тулгуурласан Зэвсэгт хүчнийг илүүд үзжээ.

Энэ нь нийгмийн түвшинд инновац, технологид тулгуурласан мэргэжлийн армийг дэмжих хандлага давамгайл байгааг харуулж байна. Иргэдийн дунд орчин үеийн дэвшилтэт зэвсэглэл, автоматжуулсан систем, боловсролтой мэргэжлийн бүрэлдэхүүн бүхий хүчинд итгэх хандлага бэхэжжээ.

Иймээс цаашдын бодлогын чиглэл нь мэргэжлийн, технологийн чадавхтай, өндөр сахилга бүхий Зэвсэгт хүчний бүтцийг хөгжүүлэхэд төвлөрөх ёстой байна.

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого, Зэвсэгт хүчний байгууллагуудын үйл ажиллагаа, салбарын гүйцэтгэл нь нийгмийн дунд түвшинд тогтвортой хадгалагдаж байгаа хэдий ч шинэчлэл, ил тод байдал, ёс зүй, хариуцлагын бодит хэрэгжилтэд ахиц шаардлагатай байгааг тодорхой харуулж байна. Иргэдийн дийлэнх нь Батлан хамгаалах яам болон Зэвсэгт хүчний Жанжин штабын үйл ажиллагааг “дунд түвшинд” үнэлсэн нь салбарын зохион байгуулалт, сахилга бат, бодлогын залгамж чанар хангагдсан ч техник, технологийн шинэчлэл, мэдээллийн хүртээмж, нийгмийн баталгааны бодлого хангалтгүй байгааг илтгэнэ.

Мөн судалгаанд оролцогчдын үзэж буйгаар Зэвсэгт хүчний хүчин чадал дунд түвшинд хадгалагдаж байгаа боловч ирээдүйд орчин үеийн техник, технологид тулгуурласан мэргэжлийн арми байгуулж, түүнийг инновац, хүний нөөцийн бодлого, боловсролын уялдаагаар бэхжүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн байна. Энэ хандлага нь иргэдийн дунд технологийн дэвшил, мэдээллийн ил тод байдал, сахилга ба ёс зүйн удирдлагын шинэчлэлийг хүлээж буйг нотолж байна.

Нийгмийн итгэлцлийн түвшин, бодлогын хэрэгжилтийн хамаарлыг тоон байдлаар авч үзэхэд ч эерэг хандлага илэрч байгаа боловч энэ итгэлцлийг тогтвортой хадгалахын тулд салбарын соёл, хариуцлагын механизм, ил тод байдлыг цаашид эрчимжүүлэх шаардлагатай байна. Иргэдийн дүгнэлтээр бодлогын хэрэгжилтийн бодит нөлөө нь аюулгүй байдлын мэдрэмж, эх оронч үзэл, нийгмийн сахилга дэг журмын түвшинд илүү хүчтэй илэрч байгаа бөгөөд энэ нь батлан хамгаалах бодлого нь зөөлөн хүчний нөлөө хэлбэрээр иргэдийн ухамсарт хүрч байгааг харуулж байна.

Түүнчлэн эдийн засаг, мэдээллийн хүртээмж, бодлогын шууд үр өгөөж харьцангуй сул байгааг иргэд онцолсон нь батлан хамгаалах бодлогын бодит эдийн засгийн нөлөө, нийгмийн оролцоог өргөжүүлэх шаардлагыг тодотгож байна. Энэ утгаараа бодлогын дараагийн үе шатанд ил тод байдлын стандарт, ёс зүйн хариуцлагын тогтолцоо, техник технологийн шинэчлэл, хүний нөөцийн чадавхыг инновацын бодлоготой уялдуулах шаардлагатай байна.

Дүгнэлт: Энэхүү судалгааны үр дүн нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого, Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагаа, нийгмийн үнэлэмж, итгэлцэл, сэтгэл зүйн хандлагын талаар бодитой дүр зургийг харуулж байна. Судалгааны дүнгээс үндэслэн дараах тулгамдсан асуудлууд болон тэдгээрийг шийдвэрлэх стратегийн шаардлагатай чиглэлүүдийг тодорхойлов.

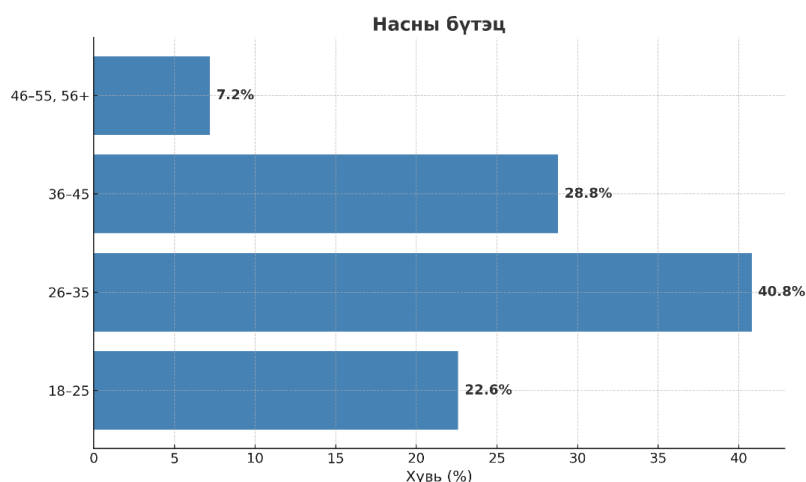
Хоёр. Бодлого, үйл ажиллагааны талаарх Зэвсэгт хүчний алба хаагчдын социологийн шинжилгээ:

Судалгаанд оролцогчдын хүн ам зүйн бүтэц, бүрэлдэхүүн

Судалгаанд оролцогчдын насны бүтэц нь батлан хамгаалах салбарын хүний нөөцийн ерөнхий хэв шинж, ялангуяа идэвхтэй хөдөлмөрийн насны бүлгийн төлөөллийг тодорхой харуулж байна.

18-25 болон 26-35 насны хоёр бүлэг нийт оролцогчдын 63.4%-ийг бүрдүүлсэн нь салбарын ихэнх ажиллах хүч харьцангуй залуу, шинэ санаачилга, технологийн өөрчлөлтөд хурдан дасан зохицох боломжтой гэдгийг илтгэнэ.

Харин 36-45 насны ажилтнууд 28.8%, 46-аас дээш насныхан 7.2% эзэлж байгаа нь байгууллагын удирдлага, туршлага шаардсан чиглэлд ахмад мэргэжилтнүүдийн оролцоо тогтвортой түвшинд хадгалагдаж байгааг харуулж байна.

Хүйсийн хувьд судалгаанд оролцогчдын 70.1% нь эмэгтэй, 28.3% нь эрэгтэй байгаа нь батлан хамгаалах салбарын ар талын болон захиргааны чиглэлд эмэгтэй ажиллах хүчний оролцоо улам нэмэгдэж буйг илтгэнэ. Энэ нь салбарын хүний нөөцийн бодлогын хандлага, жендерийн тэгш байдлыг хангахын төлөөх хүчин чармайлттай нийцэж байна.

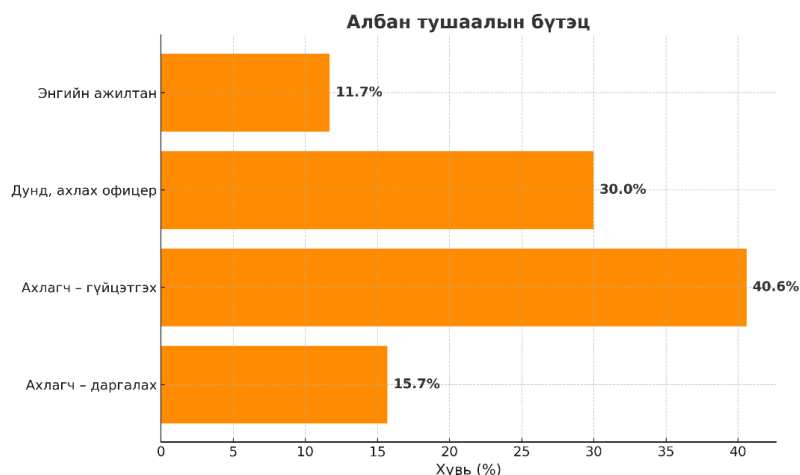
Боловсролын түвшингээр авч үзвэл, нийт оролцогчдын 45.3% нь дээд боловсролтой, 35.3% нь мэргэжлийн боловсролтой, 17.6% нь ерөнхий боловсролтой болон суурь боловсролтой байна. Энэ нь батлан хамгаалах салбарын ажиллах хүчний дийлэнх нь мэргэжлийн болон дээд боловсрол эзэмшсэн, мэргэшсэн боловсон хүчин байгааг нотолж байна.

Насны бүтцийн хувьд залуу үе давамгайлж байгаа нь хүний нөөцийн ирээдүйн төлөвлөлтөд эерэг бөгөөд салбарын тогтвортой өсөн нэмэгдэх чадварыг дэмжинэ. Боловсролын бүтэц мөн адил салбарын мэргэжлийн чадварын суурь өндөр түвшинд байгааг харуулж байгаа юм.

Судалгаанд оролцогчдын албан тушаалын бүтцийг харвал ахлагч, гүйцэтгэх албан тушаалтнууд 40.6% буюу хамгийн өндөр хувийг эзэлж байна. Дунд болон ахлах офицерууд нийлээд 30% орчим, харин энгийн ажилтан 11.7% байгаа нь Зэвсэгт хүчний үндсэн тулгуур болох гүйцэтгэгч бүрэлдэхүүн судалгаанд идэвхтэй хамрагдсаныг илтгэнэ. Энэ бүтэц нь бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх судалгаанд зайлшгүй шаардлагатай “бодит ажлын талбар”-ын төлөөллийг хангаж өгсөн байна.

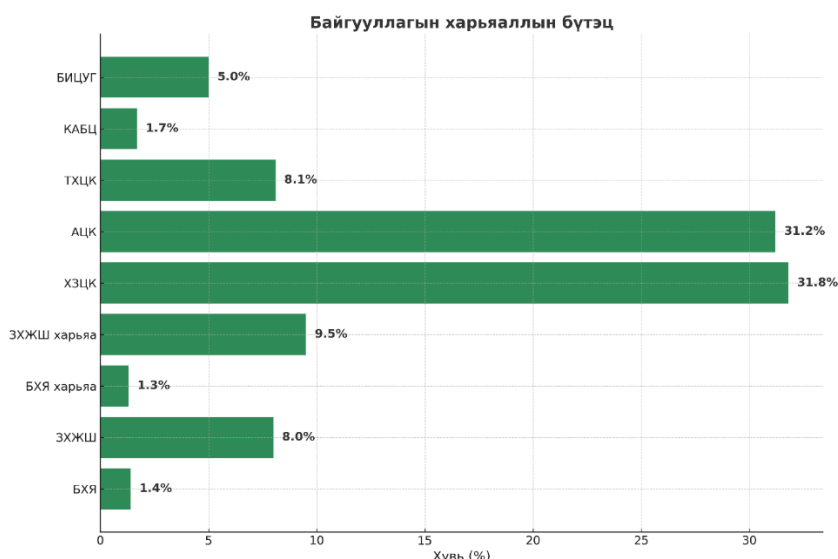
Алба хаасан хугацаагаар харвал, 10-аас дээш жил ажилласан алба хаагчид 45.8%, 5-10 жил ажилласан нь 21.1% байгаа нь харьцангуй туршлагатай, тогтвортой

бүрэлдэхүүн салбарт зонхилж буйг харуулна. Харин 5 хүртэлх жил ажилласан залуу ажилтан, офицерууд нь нийт оролцогчдын үлдсэн хэсгийг бүрдүүлж байгаа нь байгууллагын залгамж халааны бодлогын хэрэгжилт хэвийн түвшинд байгааг илтгэнэ.

Энэ бүтэц нь байгууллагын үйл ажиллагаа, сахилга, ажлын гүйцэтгэл, бодлогын хэрэгжилтийн талаарх дүгнэлт гаргахад туршлага ба залуу үеийн үнэлэмжийг тэнцвэртэй тусгасан болохыг харуулна.

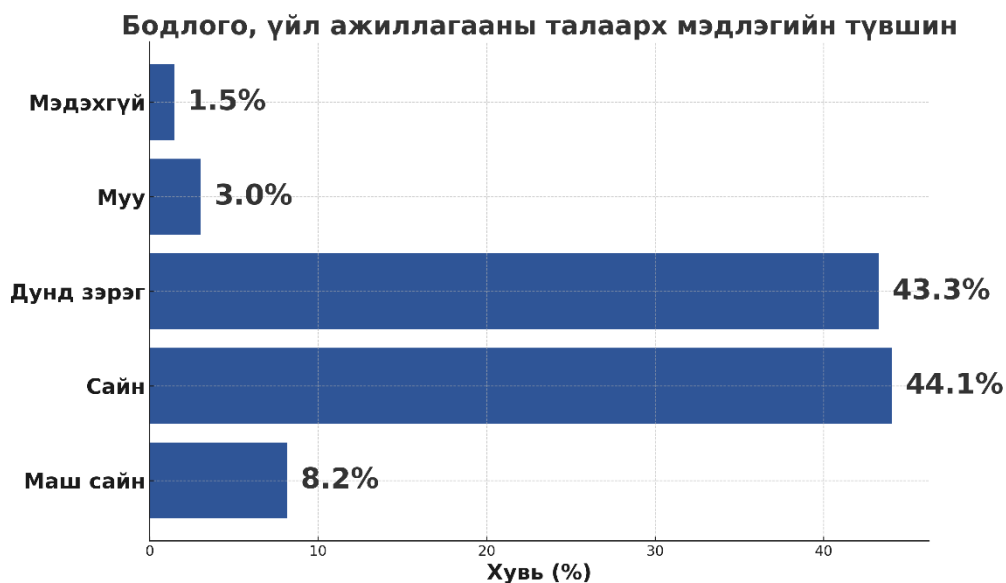
Байгууллагын харьяаллын хувьд Хуурай замын цэргийн командлал (ХЗЦК) - 31.8%, Агаарын цэргийн командлал (АЦК) - 31.2% тус тус эзэлсэн нь судалгаанд оролцогчдын хамгийн том бүлгийг бүрдүүлж байна. Энэ нь Зэвсэгт хүчний үндсэн хоёр гол төрөл болох хуурай зам, агаарын цэргийн байгууллагын төлөөлөл үнэлгээнд бодитой оролцсоныг харуулна.

Мөн Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб (ЗХЖШ), Батлан хамгаалах яам (БХЯ), төрлийн цэргийн командлалууд, Барилга-инженерийн цэрэг болон БИЦУГ зэрэг байгууллагууд жигд оролцоотой байна. Энэ байдал нь салбарын төв байгууллагаас эхлээд анги салбарын түвшний төлөөллийг бүрэн хамарсан, судалгааны өргөн цар хүрээтэйг нотолж байна.

Бодлого, үйл ажиллагааны талаарх ойлголт, оролцоо, үнэлгээ

Судалгааны дүнгээс үзвэл оролцогчдын батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх мэдлэгийн түвшин дундаас дээш байна. Нийт хариулагчдын 51.3% нь өөрийгөө бодлого, үйл ажиллагааны талаар “маш сайн/сайн” мэдлэгтэй гэж үзсэн нь алба хаагчдын тал хувь нь салбарын бодлогын чиглэл, зорилт, хэрэгжилтийн талаар тодорхой ойлголттой байгааг харуулж байна. Харин 42.6% нь “дунд зэрэг” гэж хариулсан нь бодлогын талаарх мэдээлэл дунджаар түгээмэл боловч зарим хэсэгт ойлголтын гүнзгий түвшин ялгаатай байгааг илэрхийлнэ. “Муу/мэдэхгүй” гэж үнэлсэн 4.4% нь бодлогын мэдээлэл, сургалт, түгээн дэлгэрүүлэх ажлын хүртээмжийг илүү сайжруулах шаардлагатайг харуулж байна.

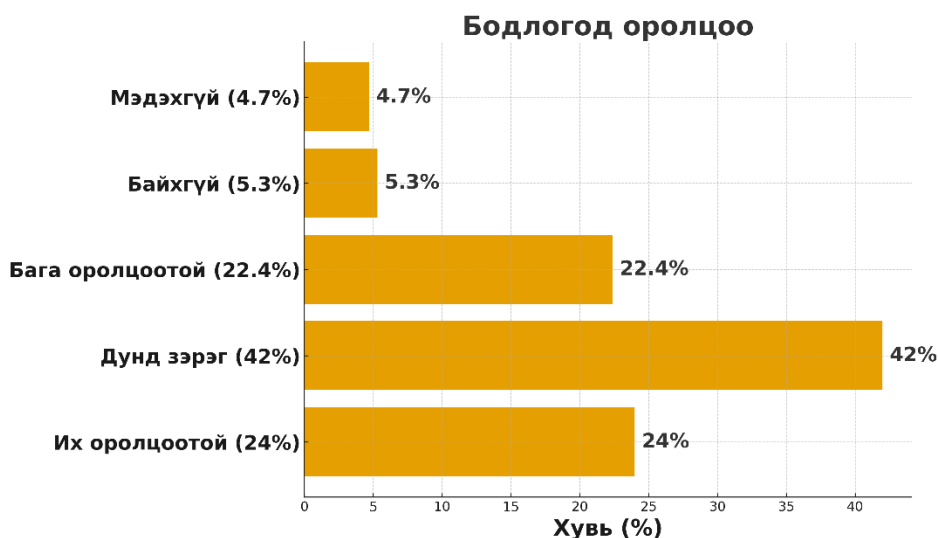

Өдөр тутмын ажилд бодлогын үзүүлж буй нөлөөллийг авч үзвэл нийт оролцогчдын 43.8% нь бодлого, үйл ажиллагаа тэдний ажилд “маш их/их” нөлөөлдөг гэж үзсэн байна.

Энэ нь бодлого гүйцэтгэлд бодитоор тусдаг, ажлын төлөвлөлт, хариуцлага, дэг журам, сахилгын тогтолцоонд шууд нөлөөлдөг гэдгийг харуулна. Мөн 38.5% нь “дунд” нөлөөтэй гэж оцонк хийсэн бол 10.8% нь “бага/нөлөөгүй” гэж хариулсан нь

байгууллага, албан тушаал, чиг үүргийн онцлогоос шалтгаалсан ойлголтын ялгааг илтгэнэ.

Судалгаанд оролцогчдын олонх нь бодлогын хэрэгжилтэд шийдвэр гаргах биш, харин хэрэгжүүлэгч түвшинд оролцож буйгаа тодорхойлжээ. Хариултаас үзэхэд:

- “хууль, дүрэм, журмыг дагаж мөрдөх” - 55.6%
- “албан үүргийн хүрээнд хэрэгжилтэд оролцох” - 50.4%

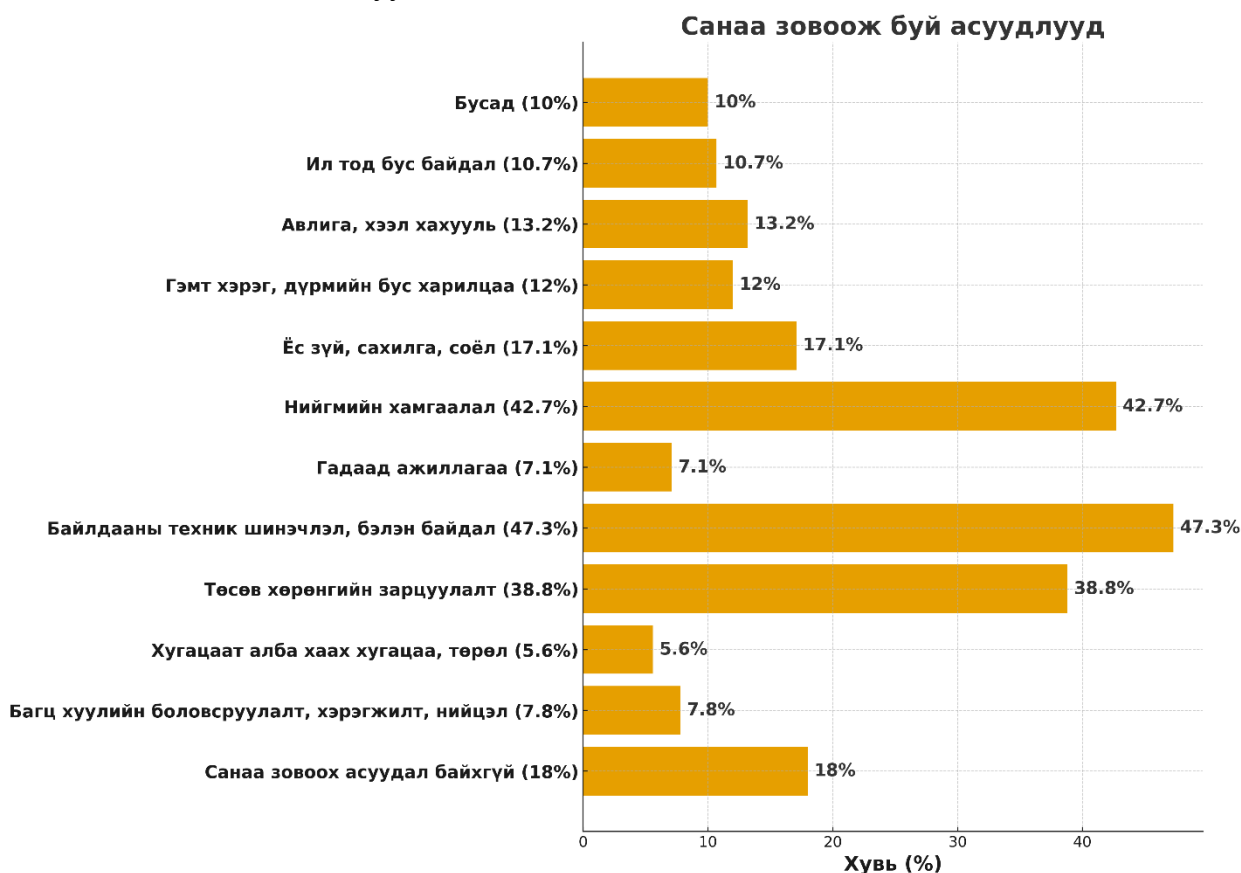
Эдгээр өндөр хувь нь алба хаагчид бодлогыг хэрэгжүүлэх гол хүч болж байгааг нотолж байна. Харин бодлого боловсруулах, үнэлгээ хийх, судалгаа боловсруулах, сургалт сурталчилгаанд оролцдог хувь маш бага байгаа нь бодлого боловсруулах шатанд доод түвшний оролцоо сул, “дээрээс доош” төвлөрсөн бүтэц давамгайлдаг болохыг харуулж байна.

Харьцуулбал: хэрэгжилтэд оролцдог хувь (55.6%, 50.4%) бодлого боловсруулах түвшний оролцооноос хэд дахин өндөр байгаа нь салбарын бодлого боловсруулах системд доод шатны санал, дуу хоолой харьцангуй бага тусгагддаг байдлыг илтгэнэ.

Судалгаанаас харахад алба хаагчдын санаа зовоож буй асуудлууд нь Зэвсэгт хүчний бодит нөхцөл, стратегийн хэрэгцээ шаардлагатай нягт уялдаж байна. Гол асуудлууд дараах дарааллаар гарсан:

- Зэвсэгт хүчний байлдааны техник хэрэгслийн шинэчлэл, бэлэн байдал - 47.3%
- Алба хаагчдын нийгмийн хамгаалал - 42.7%
- Төсөв хөрөнгийн зарцуулалт - 38.8%
- Ёс зүй, сахилга, соёл - 17.1%
- Авлига, хээл хахууль - 13.2%

Эдгээр үзүүлэлтүүд нь оролцогчдын анхаарал стратегийн түвшний асуудал (зэвсэглэл, санхүүжилт) болон хүн төвтэй асуудлууд (нийгмийн хамгаалал, ёс зүй, соёл) руу чиглэж байгааг харуулна.

Байлдааны техник шинэчлэл (47.3%) нь нийгмийн хамгаалал (42.7%)-аас үл ялиг өндөр байна. Энэ нь алба хаагчдын хувьд материаллаг бэлтгэл хангалт, бэлэн байдал хамгийн чухал асуудал гэдгийг илтгэнэ.

Бодлого сайжруулах арга хэмжээний талаарх санал

Алба хаагчид салбарын бодлого сайжруулахад шаардлагатай арга хэмжээг маш тодорхой нэрлэсэн нь судалгааны чанарыг нэмэгдүүлж байна. Үүнд:

- Батлан хамгаалах төсөв, санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх - 61.9%
- Нийгмийн хамгааллыг сайжруулах - 34.5%

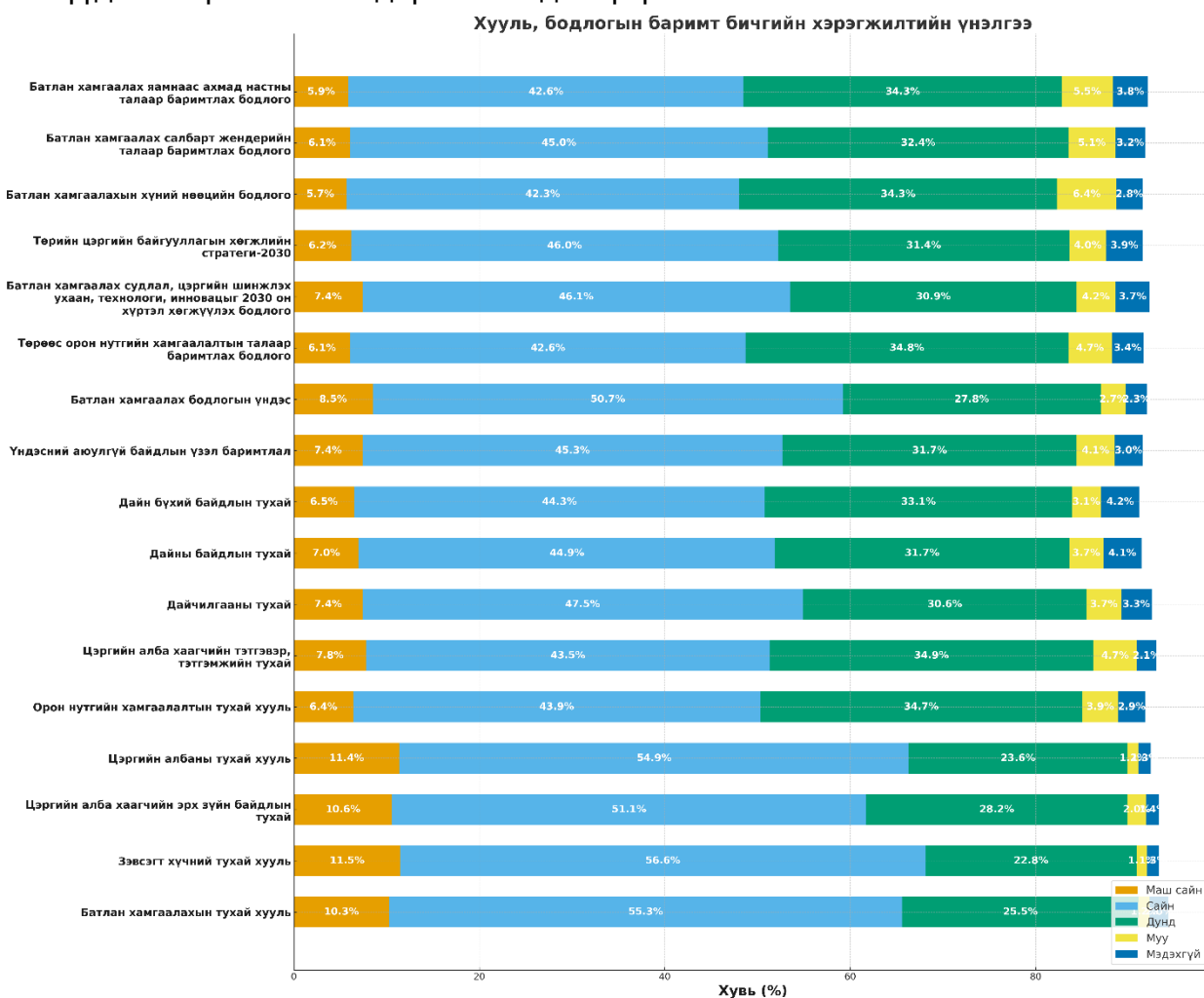
- Боловсон хүчний сургалтын тогтолцоог сайжруулах - 28.5%
- Гэмт хэрэг, зөрчил, дүрмийн бус харилцааг бууруулах - 14.9%

Эдгээр үзүүлэлт нь бодлогын хэрэгжилтийн чанараас гадна хүний нөөцийн хөгжлийн суурь асуудлуудыг шийдвэрлэх эрэмбэ тодорхой байгааг харуулж байна.

Хууль, бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийн үнэлгээ

Алба хаагчид батлан хамгаалах салбарын үндсэн хууль, бодлогын баримт бичгүүдийн хэрэгжилтийг дараах байдлаар үнэлжээ.

Ихэнх хууль, бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг оролцогчид “сайн/дунд” гэж үнэлсэн боловч “маш сайн” гэж үнэлсэн хувь харьцангуй бага, харин “муу/мэдэхгүй” гэж хариулсан хувь нийтдээ 5% орчим байна. Энэ нь бодлогын зорилго ойлгомжтой боловч хэрэгжилтийн гүн, үр нөлөө, удирдлагын хариуцлага, ил тод байдал зэрэг талд дутагдалтай нөхцөл байгааг илтгэж байна.

Нээлттэй асуултын шинжилгээ (“яг тэр үг хэллэгээр”)

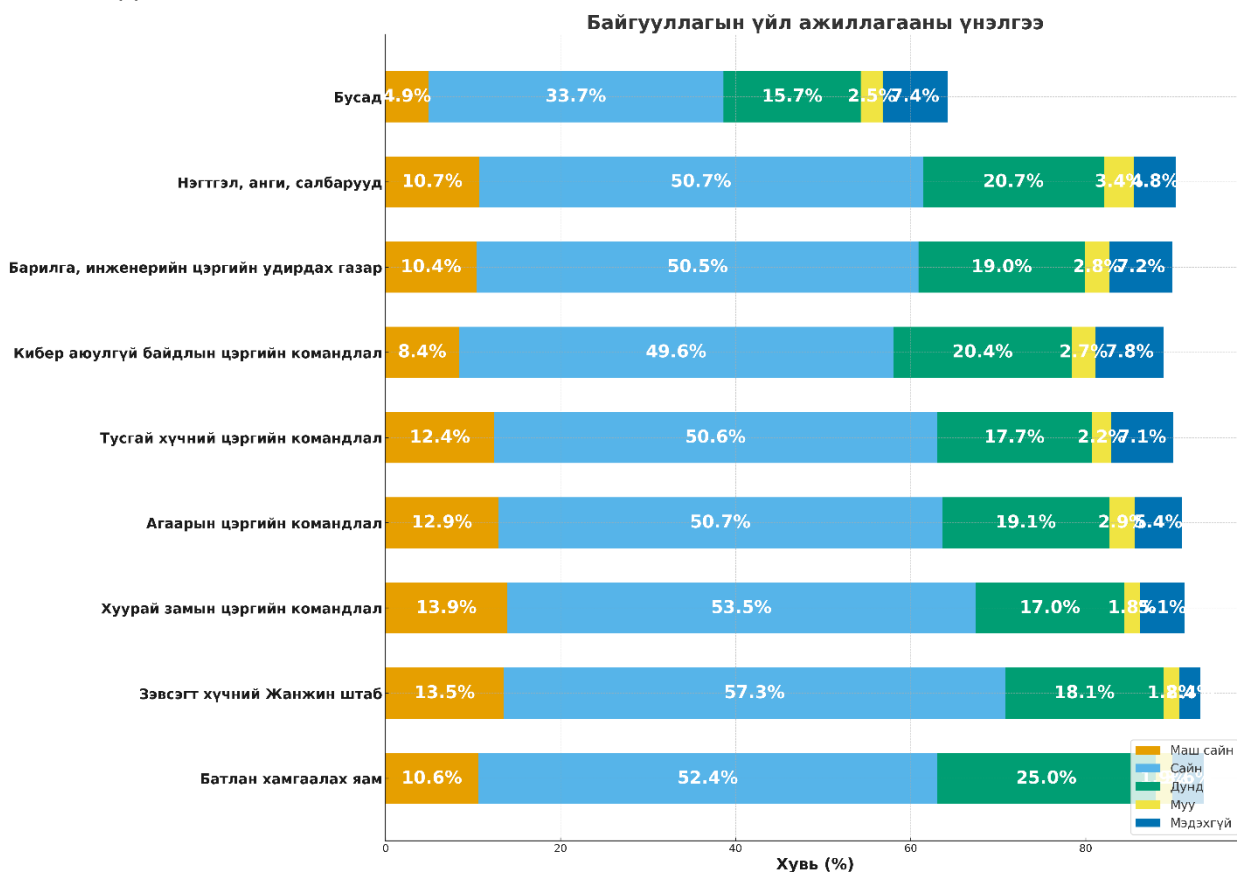
Алба хаагчид хууль, бодлогын хэрэгжилтийг “тааруухан” гэж үзсэн гол шалтгаанууд дараах байдлаар гарсан:

- “цаасан дээр сайн, амьдрал дээр биелдэггүй” (хэрэгжилт сул) - 6.29%
- Мэдлэг ойлголт дутмаг
- Удирдлагын хариуцлага, арга барил сул
- Ил тод байдал хангалтгүй
- Ёс зүйн доголдол
- Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ сул

Энэ зургаан бүлэг нь бодлого боловсруулах хувьд бус, харин хэрэгжилтийн соёл, удирдлагын манлайлал, хяналт-шинжилгээний механизм салбарын гол доголдлууд болохыг нотолж байна.

Байгууллагын үйл ажиллагааны үнэлгээ

Байгууллагуудын үйл ажиллагааг үнэлсэн дүнгээс харахад нийт оролцогчдын дунд “сайн” үнэлгээ давамгайлж, байгууллагын дотоод үйл ажиллагааны талаарх ерөнхий итгэлцэл тогтвортой байгаа нь илэрхий байна. Гэхдээ байгууллага бүрийн үнэлгээний бүтцийг харьцуулан судлахад тэдгээрийн манлайллын чанар, зохион байгуулалт, мэдээллийн ил тод байдал зэрэг хүчин зүйлүүдээр тодорхой ялгаа ажиглагдаж байна.

Юуны өмнө, Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб (57.3%), Хуурай замын цэргийн командлал (53.5%), Агаарын цэргийн командлал (50.7%) зэрэг үндсэн стратегийн түвшний командлалууд хамгийн өндөр “сайн” үнэлгээ авч, бусад байгууллагуудаас тогтвортой өндөр үнэлгээтэй байгаа нь тэдгээр байгууллага нийт алба хаагчдын үйл ажиллагаанд шууд нөлөөлдөг, харагдах байдал өндөртэй, бодлого хэрэгжилтийн төв байр суурь эзэлдэгтэй холбоотой гэж үзэж болно. Эдгээр байгууллагуудын хувьд “маш сайн” үнэлгээ мөн бусдад харьцуулахад өндөр (12-14%) байгаа нь алба хаагчдын итгэл, хүлээн зөвшөөрөлтийн түвшин харьцангуй сайн байгааг нотолж байна.

Харин Кибер аюулгүй байдлын цэргийн командлал болон Барилга, инженерийн цэргийн удирдах газар зэрэг тусгай чиг үүрэгтэй бүтцүүдийн хувьд “сайн” үнэлгээ харьцангуй бага (49-50%) бөгөөд бусад байгууллагуудаас ялгаатай нь “мэдэхгүй” хариултын хувь 7-8% хүртэл өндөр байна. Энэ нь эдгээр байгууллагын үйл ажиллагааны харагдах байдал бага, алба хаагчид тэдний чиг үүрэг, үр дүнгийн талаар хангалттай мэдээлэлгүй байгааг илтгэж байна. Өөрөөр хэлбэл, танин мэдэхүй ба мэдээллийн хүртээмжийн зөрүү байгууллагын үнэлгээнд шууд нөлөөлж байна.

Мөн Нэгтгэл, анги, салбаруудын үнэлгээнд “дунд” түвшин (20.7%) бусад байгууллагаас хамгийн өндөр байгаа нь төв бус түвшний удирдлага, дотоод зохион байгуулалт, хангамж болон ажиллах орчны ялгаанаас шалтгаалан алба хаагчдын үнэлгээ илүү олон талтай, жигд бус байгааг харуулж байна. Энэ ялгаа нь анги нэгтгэлийн түвшин бүрт бодлого хэрэгжилтийн чанар өөр өөр байгааг илтгэнэ.

“Бусад” гэсэн ангилалд “сайн” үнэлгээ ердөө 33.7% байгаа нь бусад бүх байгууллагаас хамгийн доогуур үзүүлэлт бөгөөд “мэдэхгүй” (7.4%) болон “дунд” (15.7%) хариултууд өндөр хувийг эзэлж байна. Энэ нь тухайн ангиллын байгууллага тодорхой бус, олон төрөлтэй, төлөөллийн тэгш бус бүтэцтэй тул алба хаагчдын үнэлгээ тогтворгүй, эргэлзээтэй байгааг харуулдаг.

Ерөнхийд нь дүгнэхэд, гол командлалын бүтэцүүд (ЗХЖШ, ХЗЦК, АЦК) илүү өндөр итгэл хүлээдэг байсан бол тусгай чиг үүргийн командлал, дэд бүтэцийн байгууллагуудын үнэлгээ тогтворгүй, мэдээллийн хүртээмж бага байгаагаараа ялгарч байна. Энэ нь байгууллага бүрийн ил тод байдал, үйл ажиллагааны үр дүнгийн харагдах байдал, дотоод харилцаа, манлайллын нөлөө үнэлгээнд бодитоор тусч байгааг харуулж байна. Энэ нь байгууллагын үйл ажиллагаа тогтвортой сайн ч удирдлагын соёл, ил тод байдал, хүний нөөцийн шударга тогтолцоо зэрэг ашиглалтын түвшний асуудлууд анхаарал шаарддагийн дохио болж байна.

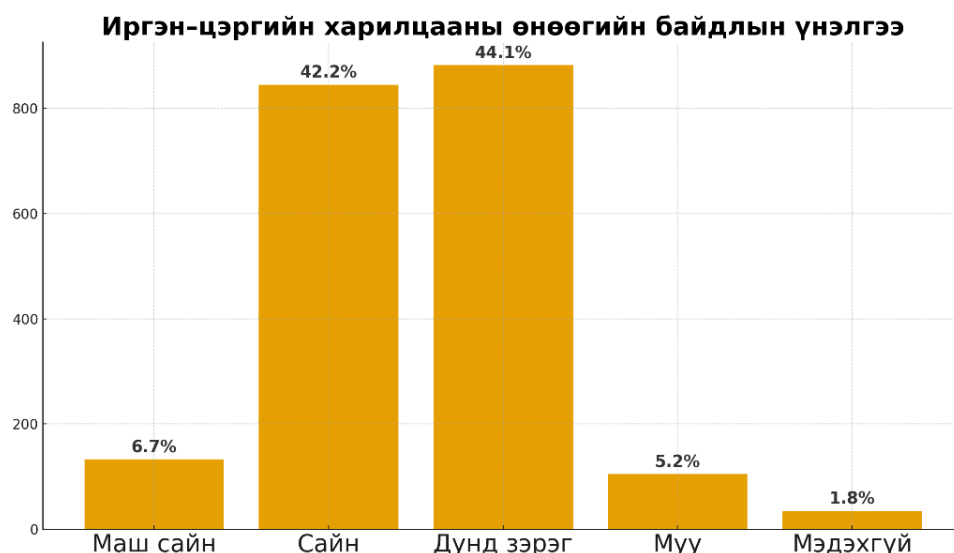
Иргэн-цэргийн харилцаа, олон нийтийн хандлага

Иргэн-цэргийн харилцааны талаарх судалгааны дүнгээс харахад оролцогчдын бараг тал хувь нь тухайн харилцааг “маш сайн” болон “сайн” түвшинд үнэлсэн нь Зэвсэгт хүчний байгууллагуудын олон нийтийн өмнө үүрэг гүйцэтгэх байдал, иргэдтэй харилцах соёлын өнгөрсөн жилүүдийн бодлого үр дүнгээ өгч эхэлснийг илтгэнэ.

Үүнтэй зэрэгцэн 42.4 хувь нь энэ харилцааг “дунд” түвшинд дүгнэсэн нь олон нийттэй харилцах бодлого илүү системтэй болох шаардлагатайг давхар нотолж байна. Тухайлбал, мэдээллийн ил тод байдал, иргэдийн оролцооны боломж,

байгууллагын хариуцлагын тогтолцоог улам сайжруулах нь энэ бүлгийн гол анхаарах чиглэл хэвээр байна.

Ийнхүү “сайн” болон “дунд” үнэлгээ давамгайлж байгаа нь иргэд батлан хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагаанд итгэж, дэмжиж буй ч зарим нэгжид мэдээлэл түгээх байдал, ил тод байдлын түвшин жигд бус үлдэж байгааг харуулдаг. Харин нийт дүнгийн 8-10 хувийг эзэлж буй “муу” болон “мэдэхгүй” гэсэн хариулттай бүлэг нь байгууллагын нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй эмзэг хэсэг бөгөөд энэ нь стратегийн түвшинд анхаарах шаардлагатай үзүүлэлт юм.

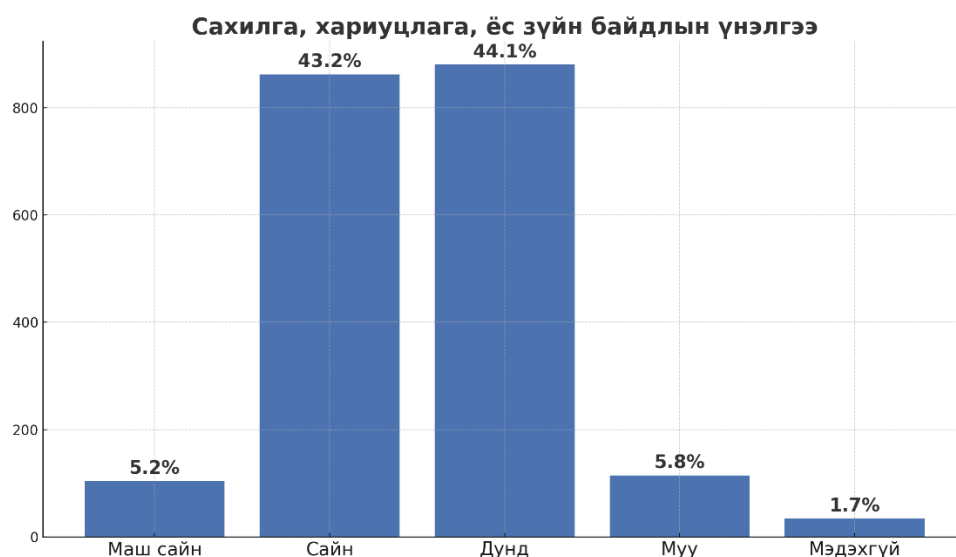
Сахилга, ёс зүйн үнэлгээ

Сахилга, ёс зүй, хариуцлагын үнэлгээнд оролцогчдын ихэнх нь байгууллагын сахилга, хариуцлагын түвшинг “сайн” болон “дунд” гэж үнэлсэн нь Зэвсэгт хүчний дотоод норм, дүрэм хэрэгжилт харьцангуй тогтвортой боловч хүн төвтэй удирдлагын арга барил, ажилтны соёлын төлөвшил илүү анхаарах шаардлагатай байгааг илтгэнэ.

Судалгаанд дурдсанаар “дунд/муу” гэж хариулсан бүлгийн хариултаас үндсэн дөрвөн шалтгаан тодорсон нь байгууллагын үнэлгээний гол тайлбар болж байна. Үүнд: хувь хүний соёл, боловсролын түвшний зөрүү; удирдлагын арга барилын сул тал; сахилга хариуцлагын хяналтын механизм хангалтгүй байдал болон цэргийн дүрмийн хэрэгжилт, эрх зүйн мэдлэгийн хоцрогдол зэрэг оржээ.

Өөрөөр хэлбэл, сахилгын бодлогын зарим дутагдал нь зөвхөн байгууллагын системийн шалтгаан биш, мөн ажилтны хандлага, соёлын асуудлаас эхтэй гэдгийг харуулж буй бөгөөд энэхүү хоёр түвшний хүчин зүйл уялдан нөлөөлж байгааг судалгааны дүн нотолж байна.

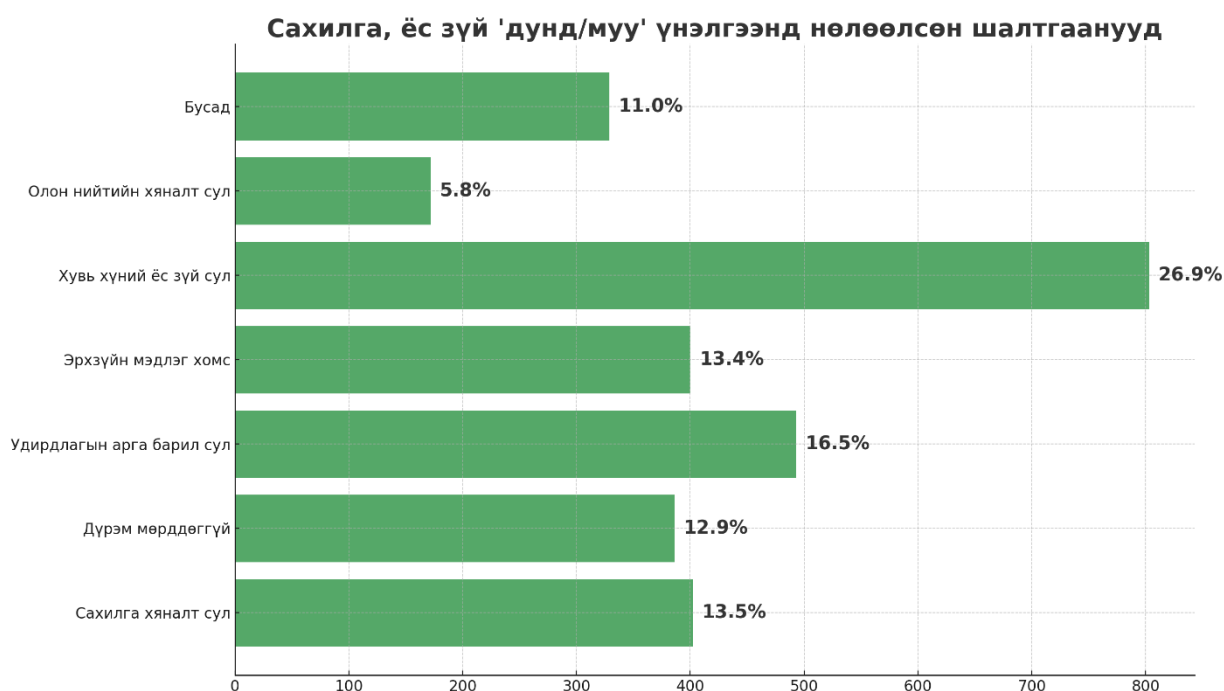
Тиймээс сахилга, ёс зүйн үнэлгээг сайжруулахад удирдлагын манлайллыг дээшлүүлэх, хяналт-үнэлгээний тогтолцоог боловсронгуй болгох, ажилтны хувь хүний хөгжил, соёлыг дэмжих хөтөлбөртэй уялдуулах нь зүйтэй.

Зөрчил, алдаа дутагдлын түвшин

Зөрчил, алдаа дутагдлын давтамжийн талаарх судалгааны дүн нь байгууллагын соёл болон хяналтын тогтолцооны тодорхой дүр төрхийг өгч байна. Оролцогчдын үнэлгээгээр хамгийн түгээмэл тохиолддог зөрчилд ажил таслах, хожимдох, архи хэрэглэх, ёс зүйн доголдол, формын зөрчил зэрэг өдөр тутмын дэг сахилга сулрах шинжтэй зөрчлүүд багтжээ. Энэ нь байгууллагын өдөр тутмын сахилгын тогтолцоо хангалттай жигдрээгүй, удирдлагын анхаарал шаардлагатай байгааг илтгэнэ.

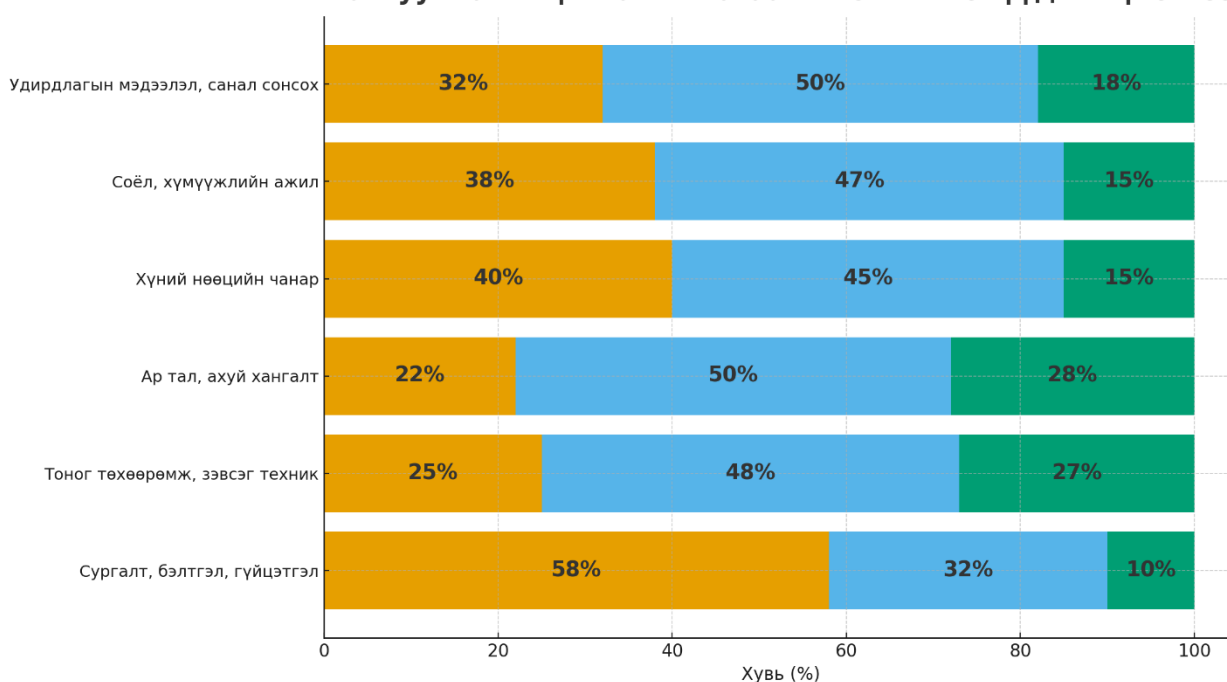
Нөгөөтээгүүр, илүү ноцтой зөрчилд тооцогдох бэлгийн дарамт, гэмт хэрэг, ноцтой сахилгын хэрэг зэргийг оролцогчдын олонх нь “бага/байхгүй” гэж үнэлсэн нь байгууллагын аюулгүй ажиллагааны бодлого, ёс зүйн суурь тогтолцоо нийтлэгдээ тогтвортой байгааг нотолдог. Энэ нь дотоод соёлд сөрөг хавтгайрсан үзэгдэл байхгүй ч өдөр тутмын сахилга хяналтын түвшинд сайжруулах нөөц хангалттай гэдгийг илтгэнэ.

Байгууллагын үйл ажиллагааны гол чиглэлүүдийн үнэлгээ

Батлан хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагааны чанартай холбоотой шинжилгээ хийхэд салбарын үндсэн суурь чиглэлүүд болох сургалт, бэлтгэл, алба хаагчийн хөгжил, оролцооны бодлого харьцангуй өндрөөр үнэлэгдсэн нь тодорхой харагдаж байна. Оролцогчдын олонх нь байгууллагаас “алба хаагчдын хөгжил, сургалт, оролцоог бодитоор дэмждэг” гэж үзсэн нь Зэвсэгт хүчний мэргэжлийн ур чадвар, чадавхыг тогтвортой дээшлүүлэх бодлого үр дүнтэй хэрэгжиж буйг илэрхийлнэ. Ялангуяа “бүх төрлийн сургалт, дамжаанд хамрагдах боломжтой”, “гадаад сургалт, хамтын ажиллагаанд хамруулдаг” гэх хариултууд ажилтнуудын мэргэжлийн өсөлт, карьерын хөгжлийн бодит үр нөлөөг мэдэрч буйг нотолж байна.

Байгууллагын үйл ажиллагааны гол чиглэлүүдийн үнэлгээ

Гэвч энэ эерэг үнэлгээтэй зэрэгцэн сургалт, хөгжлийн тогтолцоонд ил тод ялгаатай, харилцан адилгүй үнэлгээнүүд мөн гарсан нь анхаарах шаардлагатай. Зарим оролцогчид “мэргэжлийн өсөлт, сургалтад хамруулах хандлага сул”, “ш шаардлагатай сургалт, материаллаг дэмжлэг дутагдалтай”, “арга хэмжээ, сургалтыг эмх цэгцгүй зохион байгуулдаг” гэх шүүмжлэл илэрхийлсэн нь сургалт-хөгжлийн бодлого бүх шат, бүх анги байгууллагад жигд хүртээмжтэй бус байгааг харуулж байна. Энэ нь байгууллагын сургалтын хөгжлийн тогтолцоо сайн үнэлэгдэж буй хэдий ч дотоод зохион байгуулалт болон хэрэгжилтийн чанарт байгууллага хоорондын ялгаа байгааг шинжилгээнд тусгана.

Үйл ажиллагааны гүйцэтгэл, сургалтын чанар өндөр үнэлэгдсэнтэй харьцуулбал, байгууллагын дотоод соёл, харилцаа хандлага, удирдлагын мэдээлэл түгээх байдал илүү “дунд” төвшинд үнэлэгдсэн нь өөр төрлийн бэрхшээлийг илтгэнэ. Алба хаагчид сургалтын бодлого бодитой дэмжлэг үзүүлдэг гэж үзэж байгаа ч, байгууллага дахь манлайллын хэв маяг, мэдээллийн ил тод байдал, санал сонсох тогтолцоо бүх түвшинд адил чанартай хэрэгждэггүй, удирдлагын арга барил харилцан адилгүй байгааг идэвхтэй тэмдэглэсэн.

Мөн байгууллагын зарим суурь нөхцөл хангалттай биш байгаа талаар алба хаагчид илүү тод байр суурь илэрхийлсэн. Тухайлбал материаллаг бааз, техник-

хангалтын бодит нөхцөл байдал ажилтнуудын оролцоонд шууд нөлөөлж байгааг судалгаанаас харж болно. Өмнөх бүлгийн дүнтэй уялдуулбал, зэвсэг техник, ар тал-ахуй хангалтын шинэчлэл хоцрогдолтой, нөөцийн хүрэлцээ тодорхой нэгжүүдэд илүү асуудалтай байгаа нь байгууллагын гүйцэтгэлд нөлөөлж буйг оролцогчид онцлон тэмдэглэсэн.

Ерөнхийд нь харвал, байгууллагын үйл ажиллагааны гол чиглэлүүд хоёрдмол бүтэцтэй үнэлгээтэй байна:

Өндөр үнэлгээтэй чиглэлүүд

- Сургалт, мэргэжлийн хөгжлийн бодлого
- Гадаад, дотоод сургалтын боломж
- Алба хаагчийн хувь хүний хөгжилд чиглэсэн дэмжлэг

Сул үнэлгээтэй чиглэлүүд

- Материаллаг бааз, техник хангалтын шинэчлэл
- Сургалтын хүртээмжийн жигд бус байдал
- Удирдлагын арга барилын харилцан адилгүй байдал
- Дотоод соёл, харилцаа хандлага

Эдгээр дүн шинжилгээг нэгтгэн үзвэл батлан хамгаалах байгууллагын үндсэн үйл ажиллагаа тогтвортой, алба хаагчдын мэргэжлийн хөгжилд чиглэсэн бодлого сайн хэрэгжиж байгаа боловч түүнийг дэмжих материаллаг бааз, дотоод тохируулгын системүүд хоцрогдсон нь байгууллагын гүйцэтгэлд нөлөөлөхүйц түвшинд хүрчээ. Иймээс байгууллагын үйл ажиллагааны чанарыг цаашид сайжруулахын тулд хүний нөөц, сургалтын бодлого ба техник, ахуйн шинэчлэлийн бодлогыг уялдуулах шаардлага илүү тод харагдаж байна.

Нийгмийн хамгааллын байдал

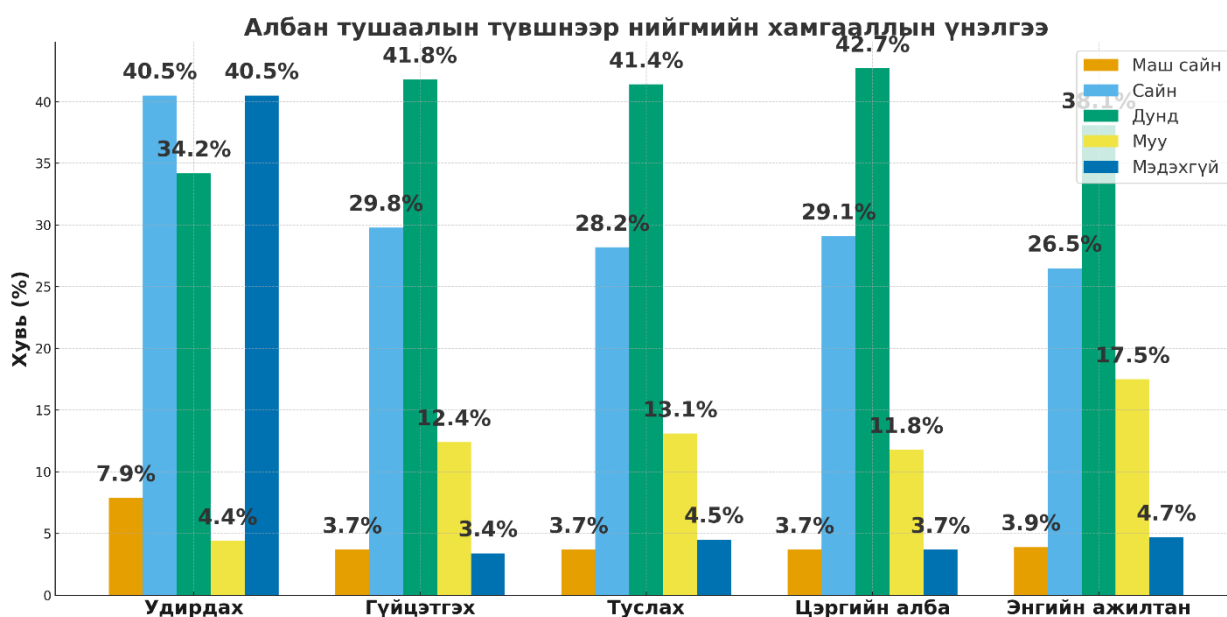
Судалгааны дүнгээс харахад нийгмийн хамгааллын хүртээмж албан тушаалын түвшнээс шалтгаалан ихээхэн ялгаатай үнэлэгдсэн байна. Удирдах албан тушаалтнуудын хувьд нийгмийн хамгааллын бодлогыг “маш сайн/сайн” гэж үнэлсэн хувь 48.4% хүрч байгаа нь тэд илүү тогтвортой баталгаат орчинд ажилладаг, нийгмийн хамгааллын үйлчилгээнд илүү хүртээмжтэй байдагтай холбоотой гэж тайлбарлаж болно.

Харин гүйцэтгэх, туслах, энгийн ажилтан болон хугацаат болон гэрээт цэргийн алба хаагчдын хувьд “сайн” үнэлгээ 30-35%-д, харин “дунд/муу” үнэлгээ 50-60%-д хэлбэлзэж байгаа нь байгууллага доторх нийгмийн хамгааллын жигд бус байдлыг тодорхой харуулж байна. Өөрөөр хэлбэл, албан тушаал дээшлэх тусам нийгмийн хамгааллын баталгааны хүртээмж нэмэгдэж, доод шатны алба хаагчдын хувьд бодит дэмжлэг бага мэдрэгддэг дүр зураг ажиглагдаж байна.

Нийгмийн хамгааллын чиглэлүүдийн үнэлгээ

Судалгаанд оролцогчдын дунд нийгмийн хамгааллын асуудал хамгийн эмзэг, хамгийн түгээмэл тулгамдсан сэдвүүдийн нэг байгааг олон үзүүлэлт батлан харуулж байна. Нийгмийн хамгааллын гол чиглэлүүд болох цалин урамшуулал, орон сууцны бодлого, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, ар гэр-хүүхдийн дэмжлэг, ажиллах орчин нөхцөл, сэтгэл зүйн үйлчилгээ зэрэг нь нийт оролцогчдын олонхын хувьд “дунд” болон “муу” үнэлгээг авч байгаа нь бодлогын түвшний томоохон зөрүү,

хэрэгжилтийн бэрхшээл, байгууллагын дотоод нөөцийн хязгаарлалтыг илэрхийлж байна.

Юуны өмнө, цалин, нэмэгдэл, урамшууллын бодлого нь нийгмийн хамгааллын суурь элемент боловч судалгааны дүнгээс харахад зөвхөн 25%-д хүрэхгүй хэсэг нь эерэг байр суурьтай байгаа бол дийлэнх буюу 66% орчим нь бодит амьдралд мэдрэгдэх ачааллын хувьд шударга бус, тогтвортой бус, хангалтгүй гэж үзсэн байна. Энэ нь зөвхөн эдийн засгийн баталгааны асуудал бус байгууллагын урамшууллын тогтолцоо, хөшүүргийн механизмын үр нөлөө сул гэдгийг тусгаж байна.

Үүнтэй ижлээр, орон сууц, зээл, хөнгөлөлтийн бодлого нь бүх чиглэл дундаас “муу” үнэлгээ хамгийн өндөр авсан бүлэгт багтаж байна. Судалгаанд оролцсон алба хаагчдын 72% орчим нь орон сууц, зээл, хөнгөлөлттэй холбоотой бодлогыг “дунд/муу” гэж үнэлсэн нь салбарын хэмжээнд амьдралын чанар, нийгмийн баталгааг хангах бодит дэмжлэг маш сул байгааг онцлон харуулж байна. Энэ нь алба хаагчдын ажлын сэтгэл ханамж болон байгууллагадаа тогтвор суурьшилтай ажиллах итгэл үнэмшилд сөргөөр нөлөөлөхүйц хүчин зүйлсийн нэг болж байна.

Эрүүл мэндийн үйлчилгээ, эмнэлгийн хангамжийн үнэлгээ мөн адил “дунд” төвшинд түгээмэл байрласан бөгөөд оролцогчдын 63% нь үйлчилгээний хүртээмж, эмнэлгийн орчны ачаалал, хангамжийн чанарыг хангалтгүй гэж үзжээ. Энэ нь батлан хамгаалах салбарын эрүүл мэндийн дэмжлэгийн систем шинэчлэл, хөрөнгө оруулалтын дутагдалтай байгааг нотолж, алба хаагчийн эрүүл мэнд бол үндсэн хүчин чадлын бүрэлдэхүүн гэдгийг сануулах чухал үзүүлэлт юм.

Мөн ар гэр, хүүхдийн дэмжлэгийн бодлого нь дунджаар 69% нь “дунд/муу” гэж үнэлэгдсэн нь батлан хамгаалах байгууллагын ажилтан, алба хаагчдын ар талын орчин нөхцөл, гэр бүлийн баталгаанд чиглэсэн бодлого дутмаг, системтэй бус, бодит үр нөлөө багатай байгааг харуулна. Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд гэр бүлийн асуудалд чиглэсэн бодлого сул байдаг нь алба хаагчдын стресс, ажлын бүтээмжид шууд нөлөөлдөг сөрөг хүчин зүйл болж байна.

Ажлын орчин, албаны байр, амьдрах нөхцөл, техник хэрэгслийн хангамжтай холбоотой үнэлгээ нь “сайн/дунд” хосолсон боловч “муу” үнэлгээний хувь мөн өндөр гарсан нь орчин нөхцөл нэгж байгууллага хооронд тэгш бус, зарим анги салбарын материаллаг бааз хангалтгүй, зарим чиглэлд шинэчлэл хэт удаашралтай байгааг

илтгэнэ. Ялангуяа ахуй хангалт, аюулгүй байдал, тоног төхөөрөмжийн хүртээмж зэрэг нь оролцогчдын хариултад тогтмол давтагдсан сэдэв байв.

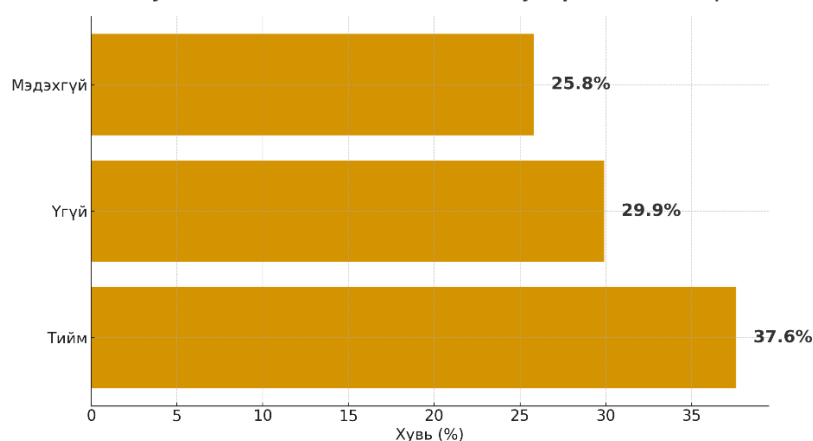
Сэтгэл зүйн дэмжлэг, стресс менежментийн тогтолцоо нь үнэлгээнүүдийн дундаас хамгийн сул үзүүлэлттэй бүлэгт багтаж байна. Судалгаанд оролцогчдын 63% нь сэтгэлзүйн үйлчилгээ хангалтгүй, тогтолцоо сул, мэргэжлийн дэмжлэг бага гэж хариулсан нь цэргийн албаны онцлог, өндөр ачаалалтай үүрэг гүйцэтгэдэг салбарын хувьд ноцтой эрсдэлтэй үзүүлэлт юм. Сэтгэлзүйн дэмжлэг өгөх бүтэц, мэргэжлийн баг бүрдүүлэлт, зөвлөгөө өгөх тогтолцооны хүртээмжийг салбарын хэмжээнд сайжруулах шаардлагатайг илтгэнэ.

Нийгмийн хамгааллын бүх чиглэлд “маш сайн/сайн” үнэлгээний хувь маш бага байгаагаас харахад салбарын бодлого, хэрэгжилтийн хоорондын зөрүү системийн хэмжээнд байгааг нотолно. Харин “дунд” үнэлгээ ихэнх чиглэлд давамгайлж, “муу” үнэлгээ өндөр хувьтай гарсан нь бодлого тодорхой хэмжээнд оршин байгаа ч хэрэгжилт хангалтгүй, бодит амьдралд мэдрэгдэх үр нөлөө сул байгааг харуулж байна. Судалгааны дүн бүхэлдээ авч үзэхэд нийгмийн хамгааллын бодлого нь салбарын хүний нөөцийн тогтвортой байдал, сэтгэл ханамж, бие бүрэлдэхүүний сэтгэлзүйд нөлөөлөхүйц хэмжээний системийн сул талуудтай бөгөөд цалин урамшуулал, орон сууц, эрүүл мэнд, ахуй орчин, сэтгэл зүй зэрэг чиглэлд нэн тулгамдсан шинэчлэл шаардлагатай байна.

Албан тушаал дэвшилт, цол олголтын шударга ёсны үнэлгээ

Албан тушаал дэвшилт болон цол олголтын шударга байдлын үнэлгээ нь байгууллага доторх итгэлцлийн хүрээ ямар түвшинд байгааг тодорхой харуулдаг. Судалгаанд оролцогчдын 37.6% нь тогтолцоог “шударга” гэж үзсэн бол 29.9% нь “шударга бус” гэж хариулжээ. Мөн 25.8% нь “мэдэхгүй” гэж илэрхийлсэн нь энэ тогтолцооны ойлголт, мэдээллийн ил тод байдал сул байгаагийн илрэл юм.

Албан тушаал дэвшилт, цол олголтын шударга байдлын үнэлгээ

“Шударга бус” гэж хариулсан хүмүүсийн шалтгааныг ангилан үзвэл:

1. Хугацааны шударга бус байдал - зарим нь хэт удаашралтай, зарим нь хугацаанаасаа өмнө дэвшдэг гэж үзсэн.
2. Удирдлагын үзэмжээр шийдэх - мерит тогтолцоогүй, “даргад таалагдсан хүн” давуу тал авдаг гэсэн ойлголт өндөр.
3. Танил тал, авлигын нөлөө - цэргийн байгууллагын нэр хүндэд сөргөөр нөлөөлөхүйц хандлага, олон давтагдсан тэмдэглэл.

4. Мэргэжлийн чадварыг шударгаар үнэлдэггүй - албан тушаалын шалгуур тодорхой бус, бодит гүйцэтгэл хангалттай үнэлэгдэхгүй.
5. Мэдээллийн ил тод байдал дутмаг - журам, шалгуур бүх шатанд ижил ойлгогддоггүй.
6. Бусад шалтгаан - хувь хүний богино санал, тусгаарлагдсан хариултууд.

Эдгээр шалтгаанууд нь албан тушаал дэвших тогтолцоонд мерит зарчим, ил тод хариуцлагын механизм сул байгааг системийн түвшинд илтгэнэ. Мөн дэвшилтийн талаарх ойлголт байгууллага хооронд харилцан адилгүй байгаа нь байгууллагын удирдлагын соёлын ялгааг давхар харуулж байна.

Нийгмийн хамгааллын үнэлгээ, шударга ёсны тогтолцооны талаарх дүнг харьцуулбал дараах томоохон дүр зураг харагдаж байна.

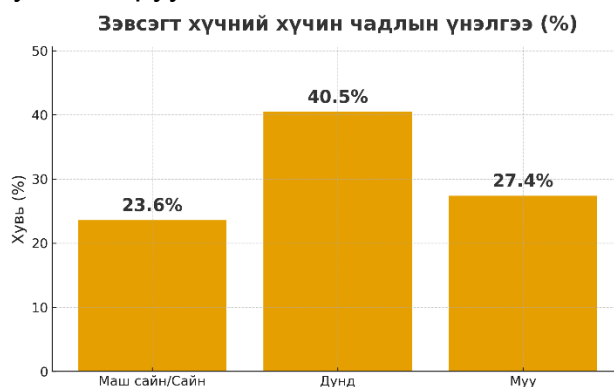
Нэгдүгээрт, албан тушаалын түвшнээс шалтгаалсан нийгмийн хамгааллын ялгаа байр суурьтай байгааг судалгааны тоо баримт нотолж байна. Удирдах шатанд нийгмийн баталгааг илүү боломжтой гэж үздэг бол доод шатны ажилтан, алба хаагчид бодит дэмжлэг хангалтгүй байгааг илэрхийлжээ.

Хоёрдугаарт, бүх чиглэлийн дундаж үнэлгээнүүд “дунд/муу” төвшинд төвлөрсөн нь нийгмийн хамгааллын тогтолцоог шинэчлэн сайжруулах шаардлага бодитой байгааг харуулна. Ялангуяа орон сууц-зээлийн бодлого, урамшуулал, эрүүл мэндийн үйлчилгээ зэрэг нь алба хаагчдын амьжиргаанд шууд нөлөөлдөг сул талуудтай байна.

Гуравдугаарт, албан тушаал дэвших тогтолцоо нь байгууллагын итгэлцлийг тодорхойлох чухал үзүүлэлт бөгөөд судалгааны дүнд итгэлцлийн ялгаа мэдэгдэхүйц ил байна. Шударга бус гэж үзэж буй шалтгаанууд бүгд удирдлагын соёл, хяналт-үнэлгээний механизм, ил тод байдлын дутагдалтай холбоотой байгаа нь институтийн засаглалын түвшинд шинэчлэл шаардлагатайг нотолж байна.

Зэвсэгт хүчний хүчин чадлын үнэлгээ

Судалгааны дүнгээс харахад Зэвсэгт хүчний хүчин чадлыг “дунд” түвшинд үнэлсэн 40.5% нь орчин үеийн аюулгүй байдлын нөхцөлд манай хүчин одоогийн байдлаар тогтвортой боловч чанарын хувьд нэмэлт шинэчлэл шаардагдаж байгааг илэрхийлж байна. Үүний зэрэгцээ 23.6% нь “маш сайн/сайн” гэж үнэлсэн нь тодорхой чиглэлд, ялангуяа офицер-ахлагчийн мэргэшлийн тогтолцоо, сургалтын арга зүй, олон улсын оролцооны хүрээнд ахиц гарсныг харуулдаг. Харин “муу” гэж үнэлсэн 27.4% нь техник хэрэгслийн хуучралт, материаллаг баазын хомсдол, бэлтгэл сургалтын хүртээмжийн ялгаа зэрэг орчин үеийн шаардлагаас хоцорч буй хэсгүүдийг илүү тод тусган харуулжээ.

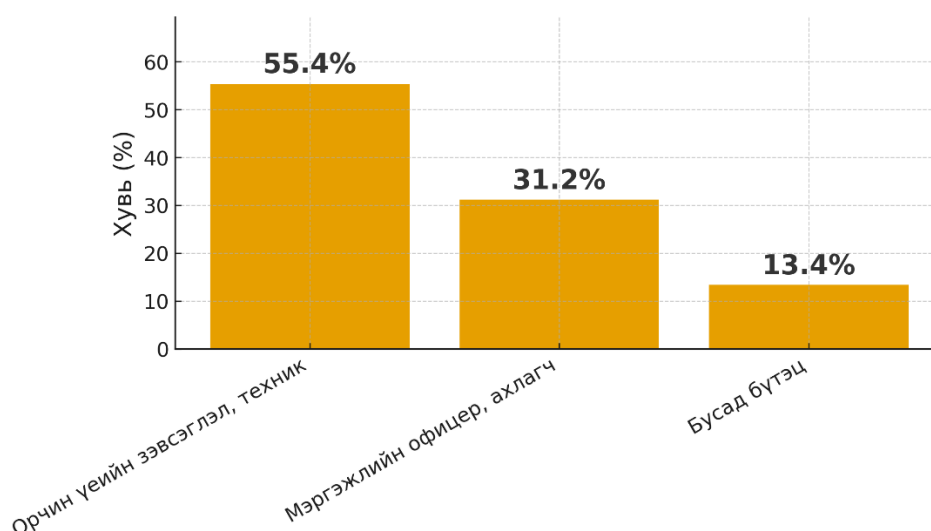
Эдгээр гурван үнэлгээний харьцуулалт нь хүчин чадлын бодлого техникийн шинэчлэл, командлал-удирдлагын нэгтгэл, мэргэшсэн бүрэлдэхүүний тогтолцоог цаашид илүү анхаарах шаардлагатайг нотолж байна.

Зэвсэгт хүчний зохистой бүтцийн талаарх ойлголт

Судалгаанд оролцогчдын олонх буюу 55.4% нь “орчин үеийн зэвсэглэл, техниктэй Зэвсэгт хүчин”-ийг зохистой бүтэц гэж үзсэн нь техник-технологийн шинэчлэл нь цэргийн бие даасан байдал, орчин үеийн дайчилгааны шаардлагыг хангах гол хүчин зүйл болохыг нийтлэгээр ойлгож буйг харуулна. Үүнтэй харьцуулахад 31.2% нь мэргэжлийн офицер, ахлагчийн тогтолцоог чухалчилсан нь хүний нөөцийн мэргэшил, манлайллын түвшин нь цэргийн үр ашигтай бүтцийн үндсэн тулгуур байгааг илтгэнэ.

Энэ нь ирээдүйн бүтцийн шинэчлэл нь техникийн шинэчлэл + мэргэшсэн бүрэлдэхүүн гэсэн хосолмол загвар руу чиглэх нь илүү оновчтой болохыг судалгааны үр дүн харуулж байна.

Зэвсэгт хүчний зохистой бүтэцтэй холбоотой үнэлгээ (%)

Хугацаат цэргийн алба ба шинэчлэх шаардлага

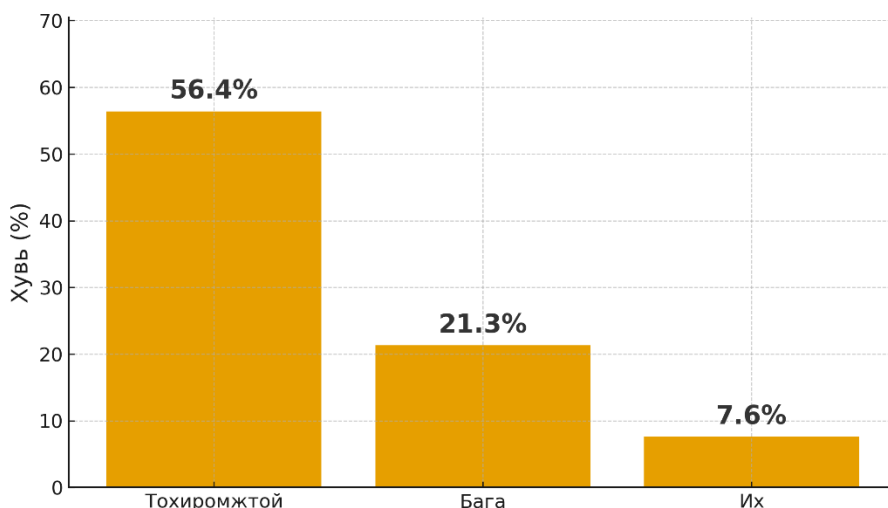
Судалгаанд хамрагдагсдын 56.4% нь одоогийн хугацааг “тохиромжтой” гэж дүгнэсэн нь хугацаат албаны институтийн үндсэн загвар олон нийт болон цэргийн бүрэлдэхүүнд хүлээн зөвшөөрөгдөж буйг илтгэнэ. Гэвч 21.3% нь хугацаа “бага”, 7.6% нь “их” гэж үзсэн нь албаны бүтэц, сургалтын агуулга, хэрэгжилтийн ялгаатай байдал нөлөөлж байгааг харуулж байна.

Шинэчлэх шаардлагатай гол чиглэлүүдэд:

- Сургалт, бэлтгэлийн чанарыг сайжруулах - 47.3%
- Орчин нөхцөлийг сайжруулах - 32.2%
- Цэргийн хэрэгцээнд тохирсон чанартай сургалт явуулах - 33.5%
- Иргэнд ээлтэй, хэрэгцээтэй хэлбэрээр зохион байгуулах - 23%

зэрэг нь давамгайлсан бөгөөд эдгээр нь ур чадварт тулгуурласан сургалтын тогтолцоо, стандартчилсан ахуйн орчноор хангах, ил тод, ойлгомжтой журамтай байх шаардлагыг илүү тодотгож байна.

Хугацаат цэргийн алба - хугацааны үнэлгээ (%)

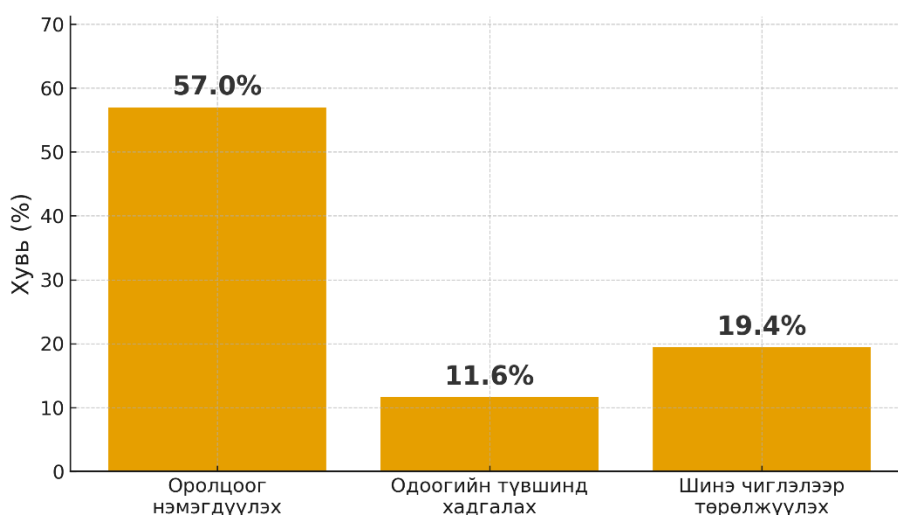

Энхийг дэмжих ажиллагааны үнэлгээ

Зэвсэгт хүчний энхийг дэмжих ажиллагааны гүйцэтгэлийг “маш сайн/сайн” гэж 80% гаруй үнэлсэн нь Монголын энхийг дэмжих оролцоо олон улсын түвшинд өндөр нэр хүнд олсныг харуулна. Энэ нь Монгол цэргийн мэргэжлийн ур чадвар, сахилга зохион байгуулалт, олон улсын орчинд ажиллах дасан зохицох чадвар өндөр байгааг илэрхийлж байна.

Цаашид оролцоог нэмэгдүүлэх шаардлагатай гэж үзсэн 57% нь энхийг дэмжих ажиллагааг Монголын зөөлөн хүчний бодлого, олон улсын харилцааны стратегийн чухал хэрэгсэл гэж үнэлж байгааг харуулна. Үүнтэй зэрэгцэн 19.4% нь шинэ чиглэлээр төрөлжүүлэх санал өгсөн нь кибер аюулгүй байдал, инженерийн барилга, эмнэлэг-логистикийн дэмжлэг зэрэг шинэ төрөлжсөн үүргүүдийг Монгол Улс амжилттай хэрэгжүүлэх боломжтойг илтгэж байна.

Энхийг дэмжих ажиллагааны ирээдүйн оролцооны чиглэл (%)

Батлан хамгаалахын аж үйлдвэрлэл, дотоод үйлдвэрлэлийн боломж

Судалгаанд оролцогчдын 69% нь батлан хамгаалахын дотоод үйлдвэрлэлийг “маш их/их шаардлагатай” гэж үзсэн нь үндэсний батлан хамгаалах аж үйлдвэрийг

хөгжүүлэх нь зэвсэг техникийн хараат байдлыг бууруулж, дотоодын эдийн засгийг дэмжих стратегийн ач холбогдолтойг нийтээр ойлгож буйг илтгэнэ.

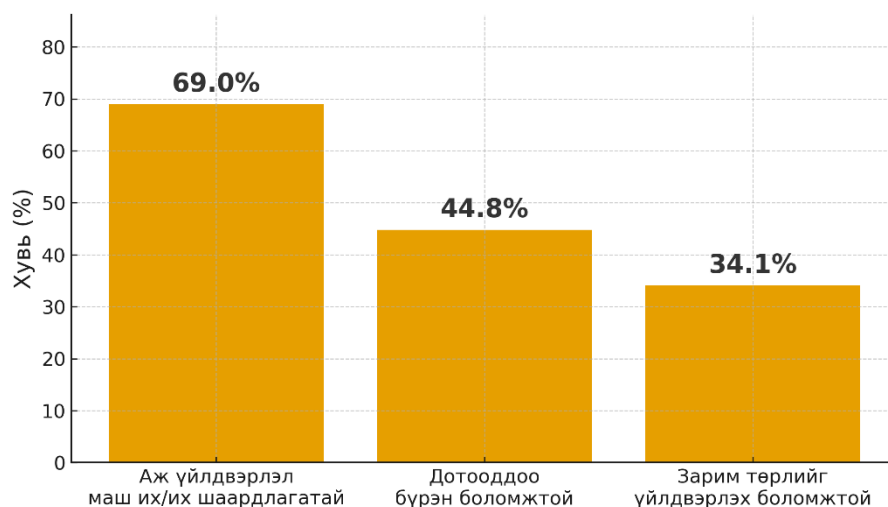
Зэвсэглэл, хангалтын тодорхой хэсгийг дотооддоо үйлдвэрлэх боломжтой гэж үзсэн:

- 44.8% - бүрэн үйлдвэрлэх боломжтой,
- 34.1% - тодорхой төрлийг үйлдвэрлэнэ,

гэж хариулсан нь хүнсний хангалт, хувцас форм, инженерийн байгууламж, зарим зэвсэг хэрэгслийн үйлдвэрлэл хөгжих боломж өндөр байгааг батлав.

Энэ нь батлан хамгаалахын аж үйлдвэрлэл зөвхөн цэргийн хэрэгцээнд бус, үндэсний аж үйлдвэрийн өсөлт, технологийн дэвшил, залуучуудын мэргэшлийн хөгжилд чухал түлхэц болно гэж үзэж буй нийтлэг хандлагатай нийцэж байна.

Батлан хамгаалахын аж үйлдвэрлэл, дотоод үйлдвэрлэлийн үнэлгээ (%)

Зэвсэгт хүчний хүчин чадал, бүтцийн зохистой байдал, хугацаат албаны үр ашиг, энхийг дэмжих ажиллагааны үр дүн, батлан хамгаалахын аж үйлдвэрлэлийн боломжуудын талаарх судалгааны дүн нь салбарын нийт хөгжлийн чиг хандлага тогтвортой боловч системийн шинэчлэл шаардлагатай байдлыг тодорхой харуулж байна. Үүнд ялангуяа, техник-технологийн шинэчлэл, мэргэшсэн хүний нөөцийн тогтолцоо, сургалт, бэлтгэлийн чанарын стандарт, дотоод үйлдвэрлэлийн бодлогын шинэ шат, олон улсын оролцооны стратегийн өргөтгөл зэрэг нь гол чиглэлүүд болж байна.

Хоёрдугаар бүлгийн дүгнэлт

Энэхүү бүлэгт Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн бодит байдал, салбар хоорондын зохицуулалт, хууль эрх зүйн орчин, олон нийтийн болон цэргийн алба хаагчдын үнэлэмжид тулгуурласан судалгааны нэгтгэсэн шинжилгээг хийж, бодлогын хэрэгжилтийн түвшин, чанарыг олон өнцгөөс дүгнэн үнэлэв. Судалгааны үр дүнгээс харахад батлан хамгаалах бодлого нь стратегийн зорилтын хувьд тодорхой, суурь чиглэл нь зөв төлөвшсөн хэдий ч хэрэгжилтийн уялдаа, хэмжих аргачлал, салбарын чадавхийн ялгаатай байдал зэрэг хүчин зүйлээс шалтгаалан бодлогын үр дүн жигд бус байна.

Нэгдүгээрт, батлан хамгаалах бодлогын зорилт болон хэрэгжилтийн үзүүлэлтийн тогтолцоо бүрэн төгөлдөршөөгүй нөхцөл нь бодлогын гүйцэтгэлийг бодитой хэмжих боломжийг хязгаарлаж байна. Зорилт бүрт тохирох шалгуур

үзүүлэлт, хүчин зүйлсийн нарийвчлал дутмаг, гүйцэтгэлийн хэмжилт системтэй бус байгаа нь салбарын байгууллагуудын гүйцэтгэлийг харьцуулах, бодит ахиц дэвшлийг тодорхойлох, асуудлыг эрт илрүүлэх нөхцөлийг сулруулж байна.

Хоёрдугаарт, бодлогын хэрэгжилтийн чанар нь салбар хоорондын уялдаа, зохицуулалтын түвшнээс ихээхэн хамааралтай боловч байгууллага хоорондын мэдээлэл солилцоо, хариуцлагын зааг, хамтын ажиллагааны механизм бүрэн тогтоогдоогүй байна. Орон нутгийн хамгаалалтын бодлого, иргэний нийгмийн оролцоог хангах бүтэц, зохион байгуулалтын хувьд доголдолтой байгааг судалгааны дүн харуулсан бөгөөд энэ нь хэрэгжилтийн үр ашиг, бодлогын хүрсэн түвшинд нөлөөлж байна.

Гуравдугаарт, иргэдийн батлан хамгаалах бодлогын талаарх мэдлэг, мэдээлэл болон оролцооны түвшин хангалтгүй байгаа нь бодлогын хэрэгжилтэд нийгмийн дэмжлэг бүрэн бүрдээгүйг илтгэнэ. Судалгаанд хамрагдсан иргэдийн дунд бодлогын баримт бичгийн агуулга, хууль эрх зүйн зохицуулалтын талаарх ойлголт дунджаас доогуур байгаа нь мэдээллийн ил тод байдал, олон нийттэй харилцах бодлого хангалттай бус байгааг харуулж байна. Гэсэн хэдий ч иргэдийн салбарын үнэлгээ эерэг, батлан хамгаалах салбарт хандах итгэл, эх оронч үнэт үзэл тогтвортой өндөр түвшинд буй нь салбарын бодлогын суурь нийгмийн дэмжлэг хэвээр байгааг нотолно.

Дөрөвдугаарт, цэргийн алба хаагчдын үнэлгээний дүн нь бодлогын үндсэн чиглэлийг зөв гэж үзэж буй ч хэрэгжилтийн түвшинд байгууллагын дотоод орчин, хүний нөөцийн бодлого, удирдлагын зохион байгуулалттай холбоотой асуудлууд байгааг илтгэж байна. Тухайлбал, албан тушаалын ачааллын тэнцвэргүй байдал, гүйцэтгэлийн үнэлгээний тогтолцооны сул тал, сургалт ба мэргэшлийн хөгжлийн боломж хязгаарлагдмал байдал зэрэг нь бодлогын хэрэгжилтийн хүчин чадлыг бууруулах гол хүчин зүйл болж байна.

Тавдугаарт, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь гадаад болон дотоод орчны өөрчлөлтөөс өндөр хамааралтай бөгөөд улс төр, эдийн засаг, нийгмийн тогтвортой байдал, бүс нутгийн аюулгүй байдлын нөхцөл байдал зэргийг тогтмол харгалзан үзэх шаардлагатай. Геополитикийн эрсдэл, эдийн засгийн савалгаа, нийгмийн эмзэг байдал зэрэг хүчин зүйл нь бодлогын хэрэгжилтийг дасан зохицох чадвартай, уян хатан, эрсдэлийн удирдлагад суурилсан хэлбэрээр хэрэгжүүлэх шаардлагыг улам нэмэгдүүлж байна.

Зургаадугаарт, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт дэвшилтэй хэдий ч бодлогын хүчин зүлс, тогтолцоо, салбар хоорондын зохицуулалт, иргэний оролцооны бүтэц, хүний нөөцийн чадавх зэрэг зарим үндсэн бүрэлдэхүүн хэсэгт системийн шинэчлэл хийх шаардлагатайг тодорхой харуулж байна. Бодлогын хэрэгжилтийг үр дүнтэй болгохын тулд нотолгоонд суурилсан мониторингийн тогтолцоо бүрдүүлэх, гүйцэтгэлийн удирдлагын системийг боловсронгуй болгох, мэдээллийн ил тод байдал болон иргэн-цэргийн харилцааг бодлогын түвшинд шинэ шатанд гаргах шаардлагатай байна.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТИЙГ САЙЖРУУЛАХ АРГА ЗАМ

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үйл ажиллагаанд хийсэн онол, арга зүйн шинжилгээ, бодлогын баримт бичгийн дүн шинжилгээ, түүнчлэн иргэд болон цэргийн алба хаагчдын санал бодлыг тусгасан социологийн судалгааны үр дүнгээс үзэхэд батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь олон талт, харилцан уялдаатай хүчин зүйлсийн нөлөөн дор өрнөдөг цогц процесс болох нь тодорхой байна. Бодлогын үнэлгээний онол, арга зүйн судалгаагаар үр дүнд суурилсан үнэлгээний хандлага, бодлогын мөчлөгийн онол, системийн онол зэрэг онолын суурь чиглэлүүд нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг илүү нарийвчлан, нотолгоонд тулгуурлан тайлбарлах боломж олгож байгааг харуулсан.

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын өнөөгийн хэрэгжилтийн байдалд хийсэн бодит шинжилгээ нь дээрх онолын хүрээнд бодлогын ололттой тал болон сул тал, салбар хоорондын уялдаа холбооны түвшин, нийгэм, иргэний нийгэм, иргэдийн оролцоо, удирдлага ба төлөвлөлтийн чанар зэрэг олон хүчин зүйл хэрхэн нөлөөлж буйг бодитойгоор тодорхойлсон. Эдгээр судалгаа, шинжилгээний үр дүнд илэрсэн тулгамдсан асуудлууд нь бие даасан бус, харин хоорондоо шалтгаалсан, системийн шинжтэй байгааг тэмдэглэх хэрэгтэй. Үүнд: бодлогын зорилт ба хэрэгжилтийн шалгуур үзүүлэлтийн тодорхой бус байдал; байгууллагуудын уялдаа холбоо сул, мэдээллийн ил тод байдлын хомсдол; иргэд болон иргэний нийгмийн оролцооны хангалтгүй түвшин; хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцооны зохион байгуулалт, хүчин чадлын дутагдал; хүний нөөц, удирдлагын ёс зүй, байгууллагын соёл, салбар хоорондын зохицуулалт, хяналтын үр ашиг сул зэрэг гол асуудлууд давамгайлж байна.

Ийм нөхцөл байдлаас үзвэл батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах, боловсронгуй болгох үйл ажиллагааг зөвхөн ганц чиглэлээс бус, харин стратеги төлөвлөлт, салбар хоорондын уялдаа, иргэд ба иргэний нийгмийн оролцоо, удирдлагын чадавх, гүйцэтгэлийн хяналт, эрх зүйн орчин, нөөцийн оновчтой төлөвлөлт зэрэг бүх түвшний хүчин зүйлсийг хамарсан цогц хэлбэрээр авч үзэх шаардлага үүсэж байна.

Мөн иргэд, олон нийт болон цэргийн алба хаагчдын дунд явуулсан социологийн судалгааны үр дүн нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн талаарх ойлголт, мэдээллийн хүртээмж, төр-иргэний болон цэргийн байгууллагын харилцаа, салбарын ил тод байдал, удирдлагын хариуцлагын түвшин зэрэг олон чиглэлд өндөр хүлээлт оршиж буйг харуулсан. Үүний зэрэгцээ салбарын бодлогын зорилго иргэдийн дэмжлэг, олон нийтийн оролцоонд тулгуурлан хэрэгжих суурь нөхцөл хангалтгүй байгаа нь иргэн-цэргийн харилцааг шинэ шатанд хүргэх, олон нийтийн оролцоог бодлогын хэрэгжилтийн салшгүй бүрэлдэхүүн хэсэг болгох шаардлагыг улам бүр тодотгосон байна.

Иймд энэхүү бүлэгт дээрх судалгаа, шинжилгээгээр илэрсэн тулгамдсан асуудлуудыг системтэйгээр задлан шинжилж, цаашид Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого болон түүний хэрэгжилтийг сайжруулах стратеги, арга зам, бодлогын шинэчлэлийн үндсэн чиглэлийг тодорхойлон боловсруулах зорилготой болно.

3.1. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд тулгамдаж буй асуудлын стратеги шинжилгээ

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн байдлыг онол, арга зүйн үндэслэл, бодлогын баримт бичгийн үзэл баримтлал, холбогдох байгууллагуудын гүйцэтгэлийн тайлан, иргэд болон цэргийн алба хаагчдын санал бодлыг тусгасан судалгааны мэдээлэлд тулгуурлан шинжлэхэд бодлогын хэрэгжилтийн явцад системийн шинжтэй, цогц байдлаар илэрч буй тулгамдсан асуудлууд байгааг харуулж байна. “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-т тодорхойлсон зорилго, зорилтуудын хүрээнд хэрэгжүүлэх арга хэмжээний зохицуулалт хангалтгүй, байгууллагуудын уялдаа холбоо сул, хэрэгжилтийн шалгуур үзүүлэлтүүд бодит хэмжилт хийх боломжийг хангалттай бүрдүүлж чадахгүй байгаа нь бодлогын хэрэгжилтийн хариуцлагатай, тасралтгүй удирдлага, хяналт-шинжилгээний тогтолцоонд сөргөөр нөлөөлж байна.

Социологийн судалгааны дүн шинжилгээ хийх явцад илэрсэн асуудлууд нь салбарын бодлогыг хэрэгжүүлэх институтийн бүтэц, удирдлагын тогтолцоо, хүний нөөцийн бодлого, төсөв, санхүүжилт, эрх зүйн орчин болон иргэн-цэргийн харилцаа, оролцоо зэрэг олон хүчин зүйлсийг хамарч байгаа нь бодлогын хэрэгжилт зөвхөн батлан хамгаалах салбарын дотоод үйл ажиллагаанаас бус, харин өргөн хүрээтэй бодлогын орчноос хамаарч байгааг харуулж байна. Бодлогын зарим зорилт хэрэгжих үндсэн нөхцөл, нөөц, чадавх, уялдаа, ил тод байдал, үнэлгээний тогтолцоо дутмаг байгаа нь бодлогын хэрэгжилтийн чанарыг бууруулах үндсэн шалтгаан болж байна.

Энэ нөхцөл байдлаас үзэхэд батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд тулгамдаж буй асуудлуудыг стратегийн түвшинд ангилан тодорхойлох, тулгамдсан асуудлын уг үндэс, суурь шалтгааныг илрүүлэх шаардлага зүй ёсоор тулгарч байна. Бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал, тулгамдсан асуудлыг SWOT, GAP, TOWS зэрэг стратегийн шинжилгээний арга зүйд тулгуурлан үнэлэх нь бодлогын зорилт ба бодит гүйцэтгэлийн хоорондын зөрүүг ил тод болгох, цаашид хэрэгжүүлэх бодлого, арга хэмжээг шинжлэх ухааны судалгаа, шинжилгээгээр бодит нөхцөлд байдалд тулгуурлан тодорхойлох боломжийг бүрдүүлнэ.

Энэхүү зүйлд батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн шинжилгээнээс илэрсэн тулгамдсан асуудал, хүндрэл, бэрхшээл болон гадаад, дотоод орчны нөлөөллийг цогцоор нь үнэлж, бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах стратеги арга замыг тодорхойлох зорилготой. Өөрөөр хэлбэл, энэ нь цаашдын шинэчлэл сайжруулалтын бодлого, төлөвлөлт, хэрэгжилт, зохион байгуулалт, удирдлага, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцоог боловсронгуй болгох шаардлагыг тодорхойлж, батлан хамгаалах бодлогыг үр дүнтэй хэрэгжүүлэх институтийн чадавх, зохицуулалтын орчныг бэхжүүлэхэд чиглэсэн стратеги, арга замыг тодорхойлох үндэслэл болно.

Нэг. Батлан хамгаалах бодлогын үнэлгээний онол, арга зүйн үндэст хийсэн шинжилгээнээс тодорхойлогдсон тулгамдсан асуудлын шинжилгээ:

Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх онол, арга зүйн үндэст хийсэн шинжилгээний дүнгээс харахад бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцооны түвшинд хэд хэдэн суурь шинжтэй тулгамдсан

асуудлууд бодитоор оршиж байна. Эдгээр асуудал нь бодлогын зорилт, хэрэгжилтийн уялдаа, салбар хоорондын зохицуулалт, иргэд, иргэний нийгмийн оролцоо, мэдээллийн менежмент, үнэлгээний арга зүй зэрэг үндсэн чиглэлд байгаа бөгөөд судалгааны дараагийн үе шатанд системтэйгээр дүн шинжилгээ хийх шаардлагыг бий болгож байна.

Иймд тулгамдсан асуудлыг зөв тодорхойлж, бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн төлөв, суурь шалтгаан, нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг илрүүлэхийн тулд дараах аргачлалд тулгуурлан шинжилгээ хийв. Үүнд:

1. Бодлогын баримт бичгийн уялдаа холбоо, зорилтын тодорхой бус байдал: Шинжилгээнд дурдсанаар батлан хамгаалах бодлого болон холбогдох стратегийн баримт бичгүүдийн хоорондын уялдаа сул, зорилтын томъёолол ерөнхий, биелэлтийг хэмжих шалгуур тодорхойгүй байгаа нь хэрэгжилтийн бодит ахиц дэвшлийг хэмжихэд хүндрэл үүсгэж байна. Зөвлөмж, хэмжүүргүй зорилтууд нь үнэлгээний арга зүйг нарийвчлан хэрэгжүүлэх боломжийг хязгаарлаж, байгууллагууд бодит гүйцэтгэлийг үнэлэхэд туйлширсан, субъектив арга хэмжээнд тулгуурлаж үйл ажиллагаа явуулах нөхцөлийг бүрдүүлдэг.

2. Судалгаа, шинжилгээнд суурилсан бодлого боловсруулах тогтолцоо байхгүй байдал: Онол, арга зүйн дүн шинжилгээгээр батлан хамгаалах бодлого боловсруулах, хэрэгжүүлэх үйл явцад шинжлэх ухааны нотолгоонд суурилсан шийдвэр гаргалт сул, дотоодын судалгааны байгууллагуудын оролцоо хангалтгүй байна гэж тодорхойллоо. Судалгаа, шинжилгээний үр дүн бодлого боловсруулах шатанд бүрэн тусгагддаггүй, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний мэдээлэл дараагийн бодлого боловсруулалтад хангалттай ашиглагддаггүй зэрэг нь бодлогын чанарт сөргөөр нөлөөлж байгаа гол хүчин зүйл юм.

3. Салбар хоорондын уялдаа, зохицуулалт, мэдээлэл солилцоо сул: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт олон байгууллагын уялдаа холбоог шаарддаг ч бодлого хэрэгжүүлэгч төрийн байгууллагуудын хоорондын мэдээлэл солилцоо, зохицуулалт хангалтгүй, хариуцлага хуваарилалт бүрэн тодорхойгүй байдал нийтлэг илэрч байна. Энэ нь батлан хамгаалах үйл ажиллагааны нэгдмэл байдал, бодлогын хэрэгжилтийг тасралтгүй, үр ашигтай байлгах боломжийг хязгаарлахаас гадна стратегийн шийдвэр гаргах үйл явцын чанарт сөргөөр нөлөөлдөг.

4. Иргэдийн оролцоо, олон нийтийн хяналтын тогтолцооны сул байдал: Батлан хамгаалах бодлого нь иргэний нийгмийн өргөн оролцоо шаарддаг ч олон нийтийн ойлголт, мэдлэг харьцангуй доогуур, оролцоо институтийн түвшинд сул байна. Хэвлэл мэдээлэл, ил тод байдал, олон нийтийн хяналтын механизм бүхэлдээ бодит ажил болон бүрэн төлөвшөөгүй байгаа нь бодлогын хэрэгжилтэд итгэх олон нийтийн үнэлэмжид нөлөөлж буйг онол, арга зүйн шинжилгээнээс харж болно.

5. Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцоо хөгжөөгүй: Монгол Улсын бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтэд хийх хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний нийтлэг журам эрх зүйн орчноор зохицуулагдсан боловч батлан хамгаалах бодлогын хүрээнд үнэлгээний аргачлалын хэрэгжилт жигд бус, шалгуур үзүүлэлтүүд тодорхойгүй, байгууллагуудын үнэлгээний чадавх харилцан адилгүй байна. Үр нөлөөний үнэлгээ тогтмол хийгдэхгүй байгаа нь бодлогын тасралтгүй сайжруулалтад сөргөөр нөлөөлж байна.

6. Стратегийн шинжилгээ, эрсдэлийн удирдлагын механизм байхгүй: Бодлогын хэрэгжилт нь дотоод, гадаад орчны олон хүчин зүйлээс хамаардаг ч стратегийн

эрсдэлийг урьдчилан тодорхойлох, үнэлэх институтийн чадавх сул. PESTLE, SWOT, TOWS, GAP зэрэг нэгдсэн стратегийн шинжилгээний хэрэгслүүд бодлого боловсруулах болон хэрэгжүүлэх шатанд тогтмол ашиглагдахгүй байгаа нь бодлогын уян хатан, тогтвортой байдлыг хангахад хүндрэл учруулж байна.

7. Хүний нөөцийн чадавх, хангалтын дутагдал болон байгууллагын соёлын нөлөөлөл: Бодлогын хэрэгжилтэд оролцдог байгууллагуудын хүний нөөцийн чадавх, бодит гүйцэтгэл, удирдлагын арга барил нь бодлогын үр дүнд шууд нөлөөлдөг. Шинжилгээгээр байгууллагын соёл, хариуцлагын тогтолцоо, манлайллын чанар зэрэг хүчин зүйлс бодлогын хэрэгжилтэд нөлөөлж буй нь илэрсэн бөгөөд энэ нь онол, арга зүйн хувьд зайлшгүй авч үзэх дотоод саад тогтор юм.

Онол, арга зүйн үндэслэлд хийсэн энэхүү шинжилгээ нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд тулгарч буй хүчин зүйлс зөвхөн институтийн зохион байгуулалттай холбоотой бус, харин зорилт шалгуур үзүүлэлтийн тодорхойгүй байдал, судалгаа шинжилгээнд суурилсан бодлого боловсруулах тогтолцооны сул хөгжил, иргэдийн оролцооны хязгаарлагдмал байдал, үнэлгээний арга зүйг бодитоор хэрэглэх чадавхын дутмаг байдал, стратегийн шинжилгээ, эрсдэлийн удирдлагын сул механизм зэрэг системийн шинжтэй асуудлууд болохыг харуулж байна.

Иймд дараагийн бүлэгт эдгээр асуудлыг бодлогын хэрэгжилтийн практик нөхцөл байдалтай холбон задлан шинжилж, бодлогын шинэчлэл, хэрэгжилтийн үр нөлөөг дээшлүүлэх стратегийн арга замыг тодорхойлох шаардлагатай юм.

Хоёр. Монгол Улсын “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-ийн хэрэгжилтээс илэрсэн тулгамдсан асуудлын шинжилгээ:

Монгол Улсын “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-ийн хэрэгжилтэд хийсэн шинжилгээний үр дүнгээс харахад бодлогын зорилго, институтийн зохион байгуулалт, эрх зүйн уялдаа, нийгмийн оролцоо, удирдлагын тогтолцоо, санхүүжилт, хүний нөөц, технологи, инновац, орон нутгийн хамгаалалт, олон улсын хамтын ажиллагаа зэрэг олон түвшний хүчин зүйлсийг хамарсан системийн доголдол бүхий цогц тулгамдсан асуудлууд оршин байгаа нь батлагдаж байна. Эдгээр асуудлыг шалтгаан - үр нөлөөний уялдаа, бодлогын тогтолцооны гажуудал, институт хоорондын зохицуулалтын хомсдол, нийгмийн оролцооны сулрал зэрэг нийтлэг шинж тэмдгээр нэгтгэн тодорхойлох боломжтой юм.

Нэгдүгээрт, бодлогын зорилт болон зорилго нь ерөнхий томъёолол давамгайлсан, хэмжих боломжтой шалгуур үзүүлэлт, хэрэгжилтийн индикатор дутмаг байгаа нь бодлогын биелэлт, ахиц, бодит үр дүнг тоон болон чанарын түвшинд үнэлэх боломжийг эрс хязгаарлаж байна. Зорилт - үүрэг - арга хэмжээ - үзүүлэлт - үр нөлөө гэсэн логик холбоос бүрэн системчлэгдээгүй, институтуудын үүргийн хуваарилалт нарийн тодорхойгүй, хэрэгжилтийн түвшинд удирдлагын логик уялдаа хангалтгүй байдал нь бодлогын хэрэгжилтэд хариуцлагын тодорхой бус байдал, хэмжилтийн ойлгомжгүй байдал үүсгэж байна.

Хоёрдугаарт, батлан хамгаалах салбарын бодлого, эрх зүйн баримт бичгүүд хоорондын уялдаа сул байгаа нь бодлогын хэрэгжилтийн хамгийн том саадын нэг болж байна. “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”, “Батлан хамгаалах тухай хууль”, “Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хууль”, “Батлан хамгаалахын стратеги

төлөвлөгөө 2025-2028” болон бусад журам, бодлогын баримт бичгүүдийн хооронд хэрэгжилтийн шатлалын болон зохицуулалтын хамаарал хангалтгүй, зарим заалт нь давхардсан эсвэл орхигдсон байдалтай байна. Үүнтэй уялдан бодлого хэрэгжүүлэгч салбар хоорондын үүргийн зааг тодорхой бус байх, бодлогын зорилт ба эрх зүйн зохицуулалтын нийцэл доголдох, бодлогын үр дүн институт хооронд жигд бус хэрэгжих зэрэг хүндрэлүүд үүсэж байна.

Гуравдугаарт, Батлан хамгаалах яам, Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб, төрлийн цэргийн командлал, орон нутгийн захиргааны байгууллагууд хоорондын уялдаа холбоо, мэдээллийн солилцоо, зохицуулалтын механизм бүрэн гүйцэд төлөвшөөгүй байна. Салбар хоорондын хамтын ажиллагаа, хариуцлагын тогтолцоо тодорхойгүй байдал нь бодлогын хэрэгжилтийн явцад чанарын болон хугацааны доголдол үүсгэх, давхардсан зохион байгуулалт бий болгох, зарим стратегийн чиглэлийн хэрэгжилтийг тасалдуулах шалтгаан болж байна. Мэдээллийн урсгал болон шийдвэр гаргалтын хурд нэгжүүдийн хооронд жигд бус байгаа нь бодлогын хэрэгжилтийн үр нөлөөг бууруулж байна.

Дөрөвдүгээрт, бодлогын хэрэгжилтийг хянах - шинжлэх - үнэлэх тогтолцоо хангалттай хөгжөөгүй бөгөөд стандартчилсан шалгуур үзүүлэлт, үнэлгээний арга зүй, институтын зохион байгуулалт, датад суурилсан дүгнэлт гаргах чадавх сул байна. Тайлан боловсруулах болон хэрэгжилтийн үр дүнг үнэлэх ажил ихэвчлэн байгууллагын субъектив дүгнэлтэд түшиглэдэг тул бодлогын үр нөлөөг бодит баримтаар баталгаажуулах боломж хязгаарлагдмал хэвээр байна. Судалгааны байгууллагын оролцоо бодлогын мөчлөгийн бүх шатанд тогтмол, системтэй бус байгаа нь үнэлгээний үр дүнг стратегийн шинэчлэлд ашиглах боломжийг бүрэн дэмжихгүй байна.

Тавдугаарт, судалгаанд суурилсан бодлого боловсруулах чадавх сул байгаа нь салбарын стратегийн чадамжийг хязгаарлаж байна. Бодлого боловсруулах болон хэрэгжилтийг удирдах үйл явцад шинжлэх ухааны судалгаа, шинжилгээ датад суурилсан шинжилгээ, үр нөлөөний үнэлгээ хангалттай тусгагдахгүй байгаа нь бодлогын чанар, хэрэгжилтийн амжилтад сөргөөр нөлөөлж байна. Стратегийн болон судалгааны байгууллагуудын оролцоо тогтвортой бус, суурь судалгаа, кейс шинжилгээ, загварчлал, эрсдэлийн урьдчилсан дүн шинжилгээний чадавх хомс байгаа нь бодлогын судалгаа шинжилгээний үр нөлөө, чадварыг сулруулж байна.

Зургаадугаарт, хүний нөөцийн сургалт, бэлтгэл, нөхөн хангалт, мэргэжлийн ур чадвар, институтын чадавх бодлогын хэрэгжилтийг хангах түвшинд бүрэн хүрэхгүй байна. Удирдлагын түвшний стратеги төлөвлөлтийн чадавх, дүн шинжилгээ хийх ур чадвар, хариуцлагын тогтолцооны ил тод байдал, боловсон хүчний тогтвор суурьшил, гүйцэтгэлийн үнэлгээний систем зэрэг байгууллагын хүчин зүйлүүд бодлогын хэрэгжилтийн чанарт шууд нөлөөлж байна. Ажил үүргийн ачааллын тэнцвэргүй байдал, сургалтын уялдаагүй тогтолцоо, мэргэшсэн хүний нөөцийн хомсдол зэрэг асуудал системийн хэмжээнд давтагдаж байна.

Долоодугаарт, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд нийгмийн оролцоо хангалтгүй байдал, эх оронч үзэл, батлан хамгаалах боловсролын ажлын уялдаагүй байдал, иргэдийн ойлголт мэдээллийн хомсдол зэрэг нийгмийн хүчин зүйлс ноцтой нөлөө үзүүлж байна. Судалгаагаар иргэдийн талаас илүү хувь нь батлан хамгаалах бодлого, хууль эрх зүйн орчны талаар хангалттай мэдээлэлгүй байгаа нь олон нийттэй харилцах бодлого стратегийн түвшинд төлөвшөөгүй байгааг харуулж

байна. Иргэний оролцоо, олон нийтийн хяналт, хэвлэл мэдээллийн оролцоог бодлогын хэрэгжилттэй уялдуулах систем дутагдалтай хэвээр байна.

Наймдугаарт, батлан хамгаалах салбарын төсөв, санхүүжилтийн бүтэц тогтвортой бус, тэргүүлэх чиглэлүүдтэйгээ уялдаа сул байдал нь бодлогын хэрэгжилтийн үр нөлөөг сулруулж байна. Санхүүжилтийн тогтолцоонд урт хугацааны тогтвортой эх үүсвэр дутмаг, техник-технологийн шинэчлэл, судалгаа хөгжүүлэлтийн ажлын төрөлжилт зэрэг стратегийн чиглэлүүдэд хөрөнгө оруулалт хангалтгүй байна. Ингэснээр салбарын чадавх, батлан хамгаалах чадавх, зэвсэглэл, сургалт, бэлтгэлийн чанар тогтмол доройтох эрсдэлтэй байна.

Есдүгээрт, шинжлэх ухаан, технологи, инновацын бодлого сул хөгжсөн нь батлан хамгаалах чадавхын орчин үеийн түвшинд нийцсэн шинэчлэл хийх боломжийг хязгаарлаж байна. Судалгааны дэд бүтэц, туршилт-үйлдвэрлэл, инновацын экосистем хангалттай бий болоогүй, цахим аюулгүй байдал, робот техник, хиймэл оюун, цэргийн удирдлагын автоматжуулсан систем зэрэг шинэ үеийн технологийн чиглэлүүдийг хөгжүүлэх хөрөнгө, чадавх хомс байна. Ингэснээр батлан хамгаалах салбар олон улсын технологийн хөгжлөөс хоцрох, стратегийн хараат байдал нэмэгдэх нөхцөл бүрдэж байна.

Аравдугаарт, орон нутгийн хамгаалалтын тогтолцооны хэрэгжилт, сургалт, бэлтгэл, иргэдийн оролцоо хангалтгүй байгаа нь батлан хамгаалах үйл ажиллагааны нэгдмэл байдлыг алдагдуулах эрсдэлтэй байна. Орон нутгийн захиргаа, Зэвсэгт хүчин хоорондын уялдаа дутмаг, орон нутгийн хамгаалалтын штаб, зохион байгуулалтын бэлэн байдал бүх аймагт жигд бус, зарим тохиолдолд зохион байгуулалтын чадавх хангалтгүй байна. Иргэдийн оролцоо, мэдээллийн түвшин сул байгаа нь бодлогын зорилттой нийцэхгүй байна.

Арван нэгдүгээрт, батлан хамгаалах салбарын дата удирдлага, нэгдсэн мэдээллийн платформ бүрдээгүй байдал нь стратегийн удирдлага, бодлогын шийдвэр гаргалтыг сулруулж байна. Хүний нөөц, зэвсэглэл техник, санхүүжилт, сургалт, орон нутгийн хамгаалалт, судалгааны үр дүн зэрэг өгөгдөл нэгдсэн сангүй, салбар хоорондын мэдээллийн уялдаа дутмаг байгаа нь бодлогын хэрэгжилтийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр удирдах боломжийг хумьж байна.

Арван хоёрдугаарт, олон улсын цэрэг, батлан хамгаалах хамтын ажиллагааг стратегийн түвшинд чиглүүлэх бодлого сул, хамтын ажиллагааны бүтэц нь сургалтын хамтын ажиллагааны түвшинд хэт төвлөрсөн, технологи дамжуулалт, стратегийн түншлэл, судалгааны хамтын ажиллагааны чадавх сул байна. Ингэснээр Монгол Улсын батлан хамгаалах салбарын хөгжлийн олон улсын эх үүсвэр, инновацын нэвтрүүлэлт, чадавхжуулах стратеги арга замд сөрөг нөлөөтэй байна.

Эдгээр тулгамдсан асуудлууд нь тусдаа тусдаа шинжтэй мэт боловч бодлогын тогтолцооны уялдаагүй байдал, институтын зохион байгуулалтгүй байдал, иргэд, иргэний нийгмийн оролцооны хомсдол, шинжлэх ухаан, технологи, инновацын хязгаарлагдмал чадавх, удирдлагын болон судалгаа, шинжилгээнд суурилсан бодлого төлөвлөлтийн дутагдал зэргээр харилцан нөхцөлдсөн, системийн олонлог доголдол юм. Иймд бодлогын хэрэгжилтийг зөвхөн хэсэгчлэн сайжруулах бус, харин системийн дахин загварчлал, үндсэн институтын уялдаа, шинжлэх ухаанд суурилсан бодлого төлөвлөлтийн шинэ зарчим, стратегийн дата удирдлага, орчин үеийн технологи, инновацын дэмжлэгийг нэмэгдүүлэх, иргэдийн оролцоог бодлогын бүх шатанд тусгах зэрэг цогц шинэчлэл шаардагдаж байна.

Гурав. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх социологийн шинжилгээнээс илэрсэн тулгамдсан асуудлын шинжилгээ:

Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн талаарх социологийн судалгааны дүн нь Зэвсэгт хүчний алба хаагчид, салбарын мэргэжилтнүүд, иргэд, орон нутгийн удирдлагуудын бодит үнэлэлт, хандлага, туршлага, сэтгэл ханамж, итгэлцлийн үзүүлэлтүүдийг илрүүлж өгдөг бөгөөд эдгээр үзүүлэлтүүдийн багц шинжилгээ нь бодлогын хэрэгжилтэд тулгамдаж буй олон асуудлуудыг тодорхойлж байна. Судалгааны үр дүнгээс үзвэл бодлогын ойлголт, танин мэдэхүй, удирдлагын хандлага, нийгмийн оролцоо, цэргийн алба хаагчдын ажил, амьдралын нөхцөл, удирдлагын соёл, удирдлагын шударга байдал, эх оронч хүмүүжил, бодлогын ил тод байдал зэрэг чиглэл бүрд тулгамдсан асуудлууд системтэйгээр илэрч байна.

Нэгдүгээрт, батлан хамгаалах бодлого, түүний зорилго, хэрэгжилтийн талаарх иргэд болон цэргийн алба хаагчдын ойлголт, мэдээллийн түвшин хангалтгүй байгаа нь хамгийн нийтлэг тулгамдсан асуудал юм. Судалгааны дүнгээр оролцогчдын мэдлэг, ойлголтын төвшин хэвээрээ дутмаг байгаагийн шалтгаан нь бодлого олон нийтэд хүрэх сувгийн хомсдол, мэдээллийн ил тод бус байдал, салбарын талаарх гүнзгий бус тайлбар, олон нийттэй харилцах ажлын системгүй байдал зэрэг хүчин зүйлтэй холбоотой байна. Үүнээс шалтгаалан батлан хамгаалах бодлого нийгмийн дэмжлэг, олон нийтийн оролцоонд тулгуурлан хэрэгжих боломжийг бүрэн ашиглаж чадахгүй байна.

Хоёрдугаарт, социологийн судалгаанд оролцогчдын хариултаас харахад удирдлагын харилцаа, соёл, ажлын зохион байгуулалтын шударга бус байдал нь бодлогын хэрэгжилтийн чанарт сөргөөр нөлөөлж буй гол хүчин зүйлсийн нэг болж байна. Алба хаагчдын дунд удирдлагын харилцааны ил тод байдал, албан тушаалын томилгооны шударга байдал, сахилга бат, хариуцлагын тогтолцооны тэгш байдал хангалтгүй байгаа тухай давтамжтай асуудлууд илэрсэн нь байгууллагын соёлын түвшинд хангалтгүй байдал оршин байгааг илтгэнэ. Энэ нь алба хаагчдын сэтгэл ханамж, ажлын эрмэлзэл, ур чадвараа бүрэн дайчлах түвшинд нөлөөлж байна.

Гуравдугаарт, судалгаагаар цэргийн алба хаагчдын ажил, амьдралын нөхцөл, нийгмийн баталгааны асуудлууд байнга давтагдан гарч байна. Цалин хөлсний хүрэлцээтэй байдал, орон байр, ахуйн нөхцөл, гэр бүлийн дэмжлэг, эрүүл мэндийн үйлчилгээ, ажил-амьдралын тэнцвэр зэрэг асуудлууд хангалттай түвшинд байхгүйгээс шалтгаалан алба хаагчдын байгууллагын үнэт зүйлд хандах хандлага, бодлогын хэрэгжилтэд хувь нэмэр оруулах идэвх буурч байна. Энэ нь салбарын хүний нөөцийн тогтвортой байдал, мэргэшсэн боловсон хүчнийг тогтвортой байлгах хүчин зүйлс юм.

Дөрөвдүгээрт, судалгааны үр дүнгээр цэргийн мэргэжлийн сургалт, чадавхжуулалт, карьерийн хөгжил бодлогын шаардлагад бүрэн нийцэхгүй, уялдаагүй, тогтолцооны хувьд сул тал ихтэй байгааг харуулж байна. Алба хаагчдын чадавхыг тасралтгүй хөгжүүлэх тогтолцоо, шат дараалсан сургалт, мэргэшлийн зэргийг олгох хөтөлбөрүүд бодит хэрэгцээнд тулгуурладаггүй, байгууллагын зорилтыг дэмжих уялдаагүй зэрэг нь салбарын хүний нөөцийн бодлогын үр ашгийг бууруулдаг.

Тавдугаарт, социологийн шинжилгээний гол үр дүнгийн нэг нь иргэн-цэргийн харилцааны орчин, нийгмийн итгэлцлийн түвшин бууралттай холбоотой байна. Иргэдийн дунд батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагааны ил тод байдал, хариуцлага, шударга байдлын талаарх ойлголт сул, мэдээлэл хомс байгаа нь салбарын талаарх ойлголт итгэлцлийг бууруулж байна. Үүнээс гадна иргэдийн оролцоог дэмжих тогтолцоо сул, олон нийтийн хяналтын механизм бүрэн хөгжөөгүй байгаа нь төр-иргэдийн харилцан итгэлцлийг бэхжүүлэх боломжийг хязгаарлаж байна.

Зургаадугаарт, судалгаанд оролцогчдын олонх нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн явцад ил тод байдал, мэдээллийн хүртээмж, тайлагналын чанар хангалтгүй гэдгийг онцолж байна. Бодлогын хэрэгжилтийн тайлан, үр дүн, төсвийн зарцуулалт, стратегийн зорилтын биелэлтийн талаарх мэдээлэл олон нийтэд бүрэн нээлттэй биш байгаа нь салбарын хариуцлага, итгэлцлийн тогтолцоонд сөргөөр нөлөөлж байна.

Долоодугаарт, эх оронч үзэл, хүмүүжлийн бодлого, залуучуудын оролцоо нь бодлогын түвшинд уялдаа багатай, хэрэгжилтийн чанар харилцан адилгүй байна. Сургуулийн насны хүүхэд, залуучуудад чиглэсэн эх оронч хүмүүжил, боловсролын агуулгыг шинэчлэх, орчин үеийн батлан хамгаалах ойлголтыг дэмжих ажлууд тасралтгүй биш байдалтай байгаа нь ирээдүйн иргэн-цэргийн харилцааг бэхжүүлэх стратегийн зорилтод сөргөөр нөлөөлж байна.

Наймдугаарт, дотоод зохион байгуулалт, ажлын ачаалал, үүргийн хуваарилалт нь алба хаагчдын сэтгэл ханамж, ажлын гүйцэтгэлд сөргөөр нөлөөлж байгааг судалгаа харуулж байна. Ажлын ачаалал тэгш бус, шаардлага-хариуцлагын уялдаа сул, үүрэг бүрэн тодорхойлогдоогүй байдал нь байгууллагын удирдлагын тогтолцооны доголдлыг нэмэгдүүлж байна.

Есдүгээрт, цэргийн ёс зүй, сахилга хариуцлага, хариуцлагын тогтолцоо нь судалгаанд оролцогчдын дунд нэн чухал, гэхдээ шийдэгдээгүй асуудал хэвээр байна. Ёс зүйн зөрчил, сахилгын шийтгэлийн тэгш бус байдал, удирдлагын түвшний шударга бус хандлага зэрэг нь байгууллагын соёл, алба хаагчдын итгэлцэл, хамтын ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж байна.

Аравдугаарт, судалгаагаар цэргийн байгууллагын материаллаг бааз, техник, технологийн нөхцөл, ажлын орчны стандарт хангалтгүй, зарим тохиолдолд хоцрогдолтой байгаа нь бодлогын хэрэгжилтэд сөргөөр нөлөөлж байна. Энэ нь алба хаагчдын ажлын нөхцөл, даалгавар биелүүлэх чадавх, аюулгүй ажиллагааны шаардлага хангах түвшинд муугаар нөлөө үзүүлж байна.

Арван нэгдүгээрт, судалгааны оролцогчдын үнэлгээнээс харахад ар гэр бүлд чиглэсэн бодлого, алба хаагчдын нийгмийн хамгааллын тогтолцоо сул, ялангуяа орон нутагт ажиллаж буй алба хаагчдын нөхцөл хүндрэлтэй хэвээр байна. Гэр бүлд үзүүлэх нийгмийн үйлчилгээ, шилжилт хөдөлгөөний дэмжлэг, хүүхдийн боловсролын хүртээмж зэрэг нь бодлогын зорилтод бүрэн нийцэхгүй байгаа нь хүний нөөцийн тогтвортой байдалд сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

Арван хоёрдугаарт, батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний удирдлагын мэдээллийн систем, дотоод харилцаа холбоо, шийдвэр гаргалтын хурд нь судалгаанд оролцогчдын зүгээс хангалтгүй гэж үнэлэгдсэн байна. Хэрэгцээт мэдээллийн урсгал тасалдах, удирдлагын түвшинд авдаг шийдвэрүүд суурь

мэдээллийн дутмаг байдлаас хамааран бүрэн үнэн зөв биш байж болзошгүй гэдэг нь социологийн судалгаанаас харагдаж байна.

Социологийн судалгааны үр дүн нь батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилтэд тулгамдаж буй асуудлууд нь зөвхөн байгууллагын дотоод бүтэц, удирдлагын зохион байгуулалтаар хязгаарлагдах бус харин нийгмийн итгэлцэл, хүний нөөцийн бодлого, удирдлагын соёл, мэдээллийн хүртээмж, иргэн-цэргийн харилцаа, байгууллагын шударга бус байдал, эх оронч хүмүүжил, амьжиргаа-ажлын нөхцөл зэрэг олон талт хүрээнд хуримтлагдсан системийн шинжтэй асуудлууд болохыг тодорхойлж байна. Эдгээр асуудлуудыг шийдвэрлэхийн тулд бодлогын тодорхойлолтыг сайжруулах, институтын уялдаа, нийгмийн оролцоог нэмэгдүүлэх, мэдээллийн ил тод байдлыг хангах, удирдлагын соёлд бүтцийн шинэчлэл хийх, хүний нөөцийг тогтвортой хөгжүүлэх цогц арга хэмжээ шаардлагатай байгааг илтгэнэ.

Дөрөв. Судалгаа шинжилгээнүүдээс илэрсэн тулгамдсан асуудлуудад хийсэн стратеги шинжилгээ:

Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг онол, арга зүйн үндэслэл, “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-ийн хэрэгжилт, социологийн шинжилгээний үр дүнгээс тодорхойлогдсон тулгамдсан асуудлуудыг стратеги шинжилгээний SWOT, TOWS, GAP аргаар шинжилж, хүчтэй ба сул тал, боломж ба аюул, зорилго ба бодит гүйцэтгэлийн хоорондын зөрүүг тодорхойлох нь цаашид бодлогыг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр шинэчлэх, батлан хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэх, хүний нөөц, хөрөнгө оруулалт санхүүжилт, шинжлэх ухаан, технологи, инновац, иргэн-цэргийн харилцааг сайжруулах стратегийн шийдэл боловсруулахад чухал ач холбогдолтой юм.

1). SWOT шинжилгээ

SWOT шинжилгээний зорилго нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилтийн өнөөгийн байдлыг давуу тал (S), сул тал (W), боломж (O), аюул, эрсдэл (T)-ийн огтлолцлын үүднээс системтэй тодорхойлох, улмаар бодлогын стратегийн орчныг иж бүрнээр үнэлэхэд оршино.

Энэхүү хэсэгт батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтэд нөлөөлж буй дотоод хүчин зүйлсийг (давуу ба сул тал) байгууллагын бүтэц, хүний нөөц, удирдлагын соёл, эрх зүйн орчин, хяналт-шинжилгээ, санхүүжилт, нийгмийн оролцоо зэрэг гол чиглэлээр ангилан тодорхойлно. Мөн бодлогын гадаад орчны боломж ба аюул, эрсдэлийг олон улсын аюулгүй байдлын орчин, эдийн засаг, хүн ам зүй, технологийн хөгжил, мэдээллийн орчны өөрчлөлтийн уялдаа холбоонд шинжилнэ.

SWOT шинжилгээ нь цаашдын стратегийн төлөвлөлт, бодлого шинэчлэх, институтын чадавхыг бэхжүүлэхэд ямар хүчин зүйлд тулгуурлан, ямар саадыг анхааран ажиллах ёстойг суурь түвшинд тодорхойлох үндсэн арга хэрэгсэл болно.

1. Strengths - Давуу тал

- Стратегийн суурь баримт бичигтэй, үзэл баримтлалын хувьд тодорхой: “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”, “Батлан хамгаалах тухай хууль”, “Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хууль”, “Батлан хамгаалахын стратеги төлөвлөгөө 2025-2028” зэрэг үндсэн баримт бичгүүд батлан хамгаалах

бодлогын ерөнхий хүрээ, чиг баримжааг тодорхойлсон, тогтвортой эрх зүйн суурь бүрдүүлсэн.

- Институцийн тогтолцоотой, байгууллагын бүтэц бүрэлдсэн: БХЯ, ЗХЖШ, төрлийн цэргийн командлал, орон нутгийн хамгаалалтын байгууллагууд, судалгааны хүрээлэн, их дээд сургуулиуд гээд бодлогыг хэрэгжүүлэх тогтсон институцийн сүлжээтэй.
- Энхийг дэмжих ажиллагаа, олон улсын хамтын ажиллагааны туршлагатай: Энхийг сахиулах үйл ажиллагаанд олон жил тогтвортой оролцсон туршлага нь олон улсын стандарт, сургалт, хамтын ажиллагааны суурь чадавх бий болгосон.
- Социологийн судалгаа, үнэлгээ хийх уламжлал бүрэлдэж эхэлсэн: Батлан хамгаалах бодлого, хүний нөөц, нийгмийн асуудлаар тогтмол социологийн судалгаа хийж эхэлсэн нь бодлогыг нотолгоонд суурилуулах суурь нөхцөлийг аажмаар бүрдүүлж байна.

2. Weaknesses - Сул тал

- Бодлогын зорилт, шалгуур үзүүлэлт тодорхой бус: Зорилтууд хэт ерөнхий, хэмжих боломжит индикатор, тоон шалгуур тодорхойгүйгээс бодит хэрэгжилтийг үнэлэх боломж хязгаарлагдмал. Зорилт-үүрэг-арга хэмжээ-үзүүлэлт-үр нөлөөний гинжин логик бүрэн системчлэгдээгүй.
- Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний хяналт-шинжилгээний тогтолцоо төлөвшөөгүй: Шалгуур үзүүлэлт стандартчилагдаагүй, үнэлгээний аргачлал жигд бус, байгууллагын хяналт-шинжилгээний чадавх ялгаатай, үр нөлөөний үнэлгээ тогтмол хийгдэхгүй байна.
- Салбар хоорондын уялдаа, мэдээлэл солилцоо сул: БХЯ, ЗХЖШ, төрлийн цэрэг, орон нутгийн байгууллагуудын хооронд мэдээлэл, зохицуулалт, хариуцлагын шугам тодорхойгүй, давхардал, хоосон зайн асуудал давтагддаг.
- Судалгаанд суурилсан бодлого төлөвлөлтийн тогтолцоо сул: Судалгааны байгууллагын үр дүн бодлого боловсруулах, шинэчлэх шатанд бүрэн тусгагддаггүй, стратегийн загварчлал, эрсдэлийн шинжилгээ, урьдчилан таамаглал хангалтгүй.
- Хүний нөөц, удирдлагын соёлын хүндрэл: Удирдлагын ил тод байдал, томилгооны шударга байдал, сахилга, хариуцлагын тогтолцоо, байгууллагын соёлд холбоотой сөрөг үнэлгээ социологийн судалгаанд давтамжтай гарч байна.
- Цалин хөлс, нийгмийн баталгааны хангалтгүй байдал: Ажил, амьдралын нөхцөл, цалин, орон сууц, гэр бүлийн дэмжлэг, эрүүл мэндийн үйлчилгээтэй холбоотой асуудлууд хүний нөөцийн тогтвортой байдал, сэтгэл ханамжид сөргөөр нөлөөлж байна.
- Иргэн-цэргийн харилцаа, олон нийтийн итгэлцэл сул: Иргэдийн батлан хамгаалах бодлогын талаарх ойлголт сул, мэдээлэл дутмаг, олон нийтийн хяналт, оролцоо төлөвшөөгүй, эх оронч хүмүүжил тасалдсан, кампанит шинжтэй байна.

3. Opportunities - Боломж

- Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах асуудлыг төрийн түвшинд тэргүүлэх чиглэл болгосон байдал: Үндэсний аюулгүй байдлын бодлогын баримт бичгүүд, төрийн урт хугацааны хөгжлийн зорилтуудад батлан хамгаалах чадавх, үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг чухалчилж байгаа нь бодлогын шинэчлэл, хөрөнгө оруулалтын боломж олгож байна.
- Олон улсын хамтын ажиллагаа, түншлэл: НАТО, НҮБ, хоёр талт/олон талт түншлэл, сургалт, энхийг дэмжих ажиллагаагаар дамжуулан шинэлэг технологи, сургалт, хяналт-шинжилгээний аргачлал, институцийн туршлагыг нутагшуулах боломжтой.
- Технологийн хөгжил, дижиталчлал: Цахим засаглал, дата-удирдлагын шийдлүүд, хиймэл оюун, дрон, робот техник, кибер хамгааллын технологийг батлан хамгаалах бодлогод нэвтрүүлэх өргөн боломж нээгдэж байна.
- Нийгмийн эх оронч үзэл, залуучуудын сонирхол: Эх оронч үзэл, үндэсний бахархал, энхийг сахиулах оролцоонд залуучуудын хандлага эерэг байгааг судалгаа харуулж байгаа нь батлан хамгаалах боловсрол, иргэн-цэргийн харилцааг гүнзгийрүүлэх таатай хөрс болж өгч байна.

4. Threats - Аюул, эрсдэл

- Геополитикийн орчны тодорхой бус байдал: Бүс нутгийн аюулгүй байдлын орчин өөрчлөгдөх, том гүрнүүдийн өрсөлдөөн, зэвсэгт мөргөлдөөний эрсдэл нэмэгдэх нь жижиг улсын батлан хамгаалах бодлогын тогтвортой байдалд нөлөөлнө.
- Эдийн засгийн эмзэг байдал, төсвийн хүндрэл: Эдийн засгийн савалгаа, төсвийн тодотгол, өрийн дарамт нь батлан хамгаалах салбарын тогтвортой санхүүжилтийг хязгаарлаж, бодлогын зорилтыг бүрэн хэрэгжүүлэх боломжийг бууруулна.
- Хүн ам зүйн өөрчлөлт, залуучуудын шилжилт хөдөлгөөн: Хөдөлмөрийн насны хүн амын бүтэц, гадаад руу чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөн нь цэргийн албыг нөхөн хангах, хүний нөөцийг тогтвортой бүрдүүлэх чадавхыг сулруулна.
- Кибер, мэдээллийн орчны эрсдэл: Кибер халдлага, мэдээллийн дайралт, худал мэдээлэл, троллинг зэрэг нь батлан хамгаалах салбарын нэр хүнд, олон нийтийн итгэлцэлд шууд нөлөөлөх аюултай.

2). TOWS шинжилгээ

TOWS шинжилгээний зорилго нь SWOT шинжилгээгээр илэрсэн давуу ба сул тал, боломж ба аюулыг стратегийн сонголт, үйл ажиллагааны чиглэл болгон хөрвүүлэх, өөрөөр хэлбэл “юу байгаа вэ?” гэсэн асуултаас “цаашид хэрхэн ажиллах вэ?” гэсэн асуултад системтэй хариу өгөхөд оршино.

Энэхүү хэсэгт батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг дараах дөрвөн стратегийн огтлолцлоор задлан дүгнэнэ. Үүнд:

- SO (Strength-Opportunities) - Давуу талдаа тулгуурлан гаднах боломжийг бүрэн ашиглах стратеги;
- WO (Weakness-Opportunities) - Сул талаа засч сайжруулахдаа боломжит нөөц, таатай орчинг ашиглах стратеги;
- ST (Strength-Threats) - Давуу талаа ашиглан гадаад, дотоод аюул, эрсдлийг саармагжуулах стратеги;

- WT (Weakness-Threats) - Сул талаа бууруулах замаар эрсдэл, аюулыг даван туулах, хамгаалах стратеги.

TOWS шинжилгээ нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулахад чиглэсэн конкрет стратегийн чиглэл, бодлогын сонголтуудыг томъёолох, өөрөөр хэлбэл сул талыг нөхөн сайжруулах, давуу талыг өргөтгөн бэхжүүлэх, боломжийг бодит ажил болгох, аюул, эрсдэлийг урьдчилан сэргийлэх, бууруулах үр ашигтай шийдлүүдийг тодорхойлох шинжилгээний суурь болно.

Доор SWOT-д тодорхойлсон хүчин зүйлүүдийг ашиглан TOWS стратегийн 4 бүлэг чиглэлийг тодорхойлов.

1. SO стратеги (Strengths + Opportunities)

Давуу талаа ашиглан боломжийг бүрэн дүүрэн хэрэгжүүлэх стратеги

1. Стратегийн баримт бичиг, институцийн тогтолцоонд тулгуурлан олон улсын сайн туршлагыг нутагшуулах: Батлан хамгаалах бодлогын суурь баримт бичгүүд, БХЯ-ЗХЖШ-төрлийн цэргийн тогтолцоог ашиглан НАТО, НҮБ болон түнш орнуудын хяналт-шинжилгээ, стратегийн төлөвлөлт, хүний нөөцийн менежментийн шилдэг туршлагыг системтэйгээр нутагшуулах.
2. Социологийн судалгааны уламжлалыг ашиглан иргэн-цэргийн харилцааг бэхжүүлэх: Одоо хийгдэж буй судалгаануудыг тогтмолжуулж, иргэд, алба хаагчдын санал бодолд тулгуурласан бодлогын шинэчлэл хийх, эх оронч хүмүүжил, боловсролын хөтөлбөрийг судалгаанд суурилсан байдлаар шинэчлэх.
3. Инновац, технологийн чадавхыг институцийн түвшинд хөгжүүлэх: Бодлогын суурь, олон улсын хамтын ажиллагааны боломжийг ашиглан кибер хамгаалалт, мэдээллийн систем, дижитал команд-штаб, дрон, роботик зэрэг чиглэлд зорилтот төсөл хэрэгжүүлэх.

2. WO стратеги (Weaknesses + Opportunities)

Сул талаа нөхөж сайжруулахад гадаад ба дотоод боломжийг ашиглах стратеги

1. Бодлогын зорилт, шалгуурыг шинэчилж, олон улсын стандартад нийцүүлэх: Зорилт, индикатор тодорхой бус байдлыг засахын тулд олон улсын сайн туршлага, түнш орнуудын хяналт-шинжилгээний загварыг ашиглан батлан хамгаалах бодлогын зорилго, шалгуур үзүүлэлтийг шинэчлэх.
2. Судалгаанд суурилсан бодлого төлөвлөлтийн тогтолцоог бий болгох: Боломжит санхүүжилт, түнш байгууллагыг ашиглан батлан хамгаалах бодлогын судалгаа, шинжилгээний төвийг чадавхжуулах, бодлого боловсруулах мөчлөгт судалгааны дүнг албан ёсоор холбосон журам, механизм байгуулах.
3. Хүний нөөцийг хөгжүүлэх олон улсын сургалт, солилцоог өргөжүүлэх: Офицер, удирдах албан тушаалтнуудын стратеги төлөвлөлт, хяналт-шинжилгээ, эрсдэлийн удирдлага, кибер аюулгүй байдлын чиглэлийн сургалт, тэтгэлэг, солилцоог зорилтот байдлаар нэмэгдүүлэх.

3. ST стратеги (Strengths + Threats)

Давуу талаа ашиглан гадаад, дотоод аюул, эрсдэлийг сааруулах стратеги

1. Стратегийн бодлогын баримт бичгээ ашиглан эрсдэлийн удирдлагыг институцилах: Үндэсний аюулгүй байдал, батлан хамгаалах бодлогын

баримт бичгүүдийн хүрээнд PESTLE, SWOT, TOWS, эрсдэлийн матриц зэрэг хэрэгслийг албан ёсны журам, аргачлал болгон нэвтрүүлж, геополитикийн болон кибер эрсдэлд бэлтгэх системийг төлөвшүүлэх.

2. Орчин үеийн аюулгүй байдлын эрсдэлд нийцсэн сургалт, бэлэн байдлын шинэ стандартыг нэвтрүүлэх: Институцийн тогтолцооны давуу талыг ашиглан кибер хамгаалалт, мэдээллийн аюулгүй байдал, эрлийз аюул, мэдээллийн дайн, хямралын удирдлагын чиглэлээр стандарт, сургалт, дадлагыг шинэчлэх.

4. WT стратеги (Weaknesses + Threats)

Сул талаа багасгахын зэрэгцээ аюул, эрсдэлийг бууруулах хамгаалах стратеги

1. Санхүүжилтийн эмзэг байдал ба зорилт-гүйцэтгэлийн зөрүүг зэрэг бууруулах: Төсөв, санхүүжилтийн тогтолцоог стратегийн зорилттой уялдуулах, үр ашиггүй зардлыг бууруулах, зэвсэглэл, сургалт, хүний нөөцийн тэргүүлэх чиглэлд хөрөнгө оруулалтаа төвлөрүүлэх.
2. Иргэдийн итгэлцэл, байгууллагын соёлыг бэхжүүлэх цогц шинэчлэл: Ёс зүй, сахилга, хариуцлагын тогтолцоог шинэчилж, томилгоо, үнэлгээг ил тод, шударга болгож, гомдол, мэдээлэгчийг хамгаалах механизм бий болгох замаар байгууллагын соёлыг өөрчлөх.
3. Дата-удирдлагагүй байдлыг арилгаж, кибер, мэдээллийн эрсдэлд бэлтгэх: Нэгдсэн дата сан, удирдлагын мэдээллийн системийг байгуулж, мэдээллийн аюулгүй байдлын стандарт, горим, протоколыг сахиулах боловсон хүчнийг бэлтгэх.

3). GAP шинжилгээ

GAP шинжилгээний зорилго нь батлан хамгаалах бодлогын хүрээнд зорьж буй байдал (desired/target state) болон одоогийн байдал (current state)-ын хооронд үүсээд буй зөрүү (gap)-г тодорхойлон, уг зөрүүг арилгах, багасгахын тулд шаардлагатай бодлогын болон институтийн түвшний арга хэмжээ, шинэчлэлийн чиглэлийг тодорхойлоход оршино.

Энэхүү хэсэгт батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг голлох хэд хэдэн чиглэлээр (жишээлбэл: бодлогын зорилт ба шалгуур үзүүлэлт, институт хоорондын уялдаа, хүний нөөц ба удирдлагын соёл, судалгаа ба Хяналт-шинжилгээний тогтолцоо, санхүүжилт ба техник-технологийн чадавх, иргэн-цэргийн харилцаа, олон нийтийн итгэлцэл гэх мэт) авч үзэж, тус бүр дээр:

- ямар түвшинд хүрэхийг зорьсон,
- өнөөдөр бодит байдал ямар байгаа,
- хоорондын зөрүү ямар хэлбэр, хэр хэмжээтэй илэрч байгаа,
- тэрхүү зөрүүг багасгахын тулд ямар бодит арга хэмжээ, шинэчлэл авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай талаар логик дарааллаар нь тайлбарлана.

GAP шинжилгээ нь бодлогын хэрэгжилтийн “эмгэг зүйн зураг”-ийг тодорхойлж, стратегийн зорилтын түвшинд болон институтийн өдөр тутмын гүйцэтгэлийн түвшинд юу дутуу байгааг, хаана саатал үүсэж байгааг, аль хэсэгт нэн түрүүнд анхаарахыг нарийвчлан тогтоох, цаашдын бодлогын шинэчлэл, хэрэгжилтийн төлөвлөгөө боловсруулахад ашиглах зорилтот, чиглэсэн үнэлгээний арга зүй болно.

GAP шинжилгээ нь “зорьсон байдал (target) - одоогийн байдал (current) - зөрүү (gap) - шаардлагатай арга хэмжээ (actions)” гэсэн логикоор явагдана. Энд гол 6 чиглэлээр товч нэгтгэв.

1. Бодлогын зорилт, шалгуур үзүүлэлтийн GAP

- Зорьсон байдал: Хэмжих боломжтой, тодорхой зорилт, индикатор бүхий, логик гинжин холбоо нь бүрэн тогтсон бодлого.
- Одоогийн байдал: Ерөнхий томъёолол давамгайлсан, индикатор сул, үнэлгээний аргачлал жигд бус.
- Зөрүү: Үр нөлөөг бодитой хэмжих боломжгүй, хариуцлагын тогтолцоо бүрэн ажиллахгүй.
- Шаардлагатай арга хэмжээ: Зорилт, индикаторын шинэчилсэн багц боловсруулах; хяналт-шинжилгээний албан ёсны аргачлал батлах; байгууллага бүрийн гүйцэтгэлийг зорилттой нь уялдуулж үнэлэх систем нэвтрүүлэх.

2. Институтц хоорондын уялдаа, зохицуулалтын GAP

- Зорьсон байдал: БХЯ-ЗХЖШ-төрлийн цэрэг-орон нутгийн байгууллагуудын үүрэг, хариуцлага, мэдээлэл, шийдвэр гаргалт нэгдсэн тогтолцоонд уялдсан байдал.
- Одоогийн байдал: Давхардал, хоосон зайн асуудалтай, мэдээлэл тасалдсан, хариуцлагын шугам тодорхойгүй.
- Зөрүү: Хэрэгжилтийн чанар, хугацаа, үр ашигт байдал доголдож байна.
- Шаардлагатай арга хэмжээ: Институтц хоорондын хамтын ажиллагааны журам, протокол, нэгдсэн зохицуулах зөвлөл; мэдээллийн нэгдсэн платформ; хариуцлагын тодорхой хуваарилалт бий болгох.

3. Хүний нөөц, удирдлагын соёлын GAP

- Зорьсон байдал: Стратеги сэтгэлгээтэй, ёс зүйтэй, шударга, ил тод удирдлага; өндөр сэтгэл ханамжтай, тогтвортой хүний нөөц.
- Одоогийн байдал: Томилгооны шударга бус байдал, удирдлагын харилцааны доголдол, ёс зүйн зөрчил, нийгмийн баталгааны асуудал, ажлын ачааллын тэнцвэргүй байдал.
- Зөрүү: Итгэлцэл, сэтгэл ханамж, байгууллагын үнэт зүйлд хандах хандлага сул.
- Шаардлагатай арга хэмжээ: Манлайлал, стратеги удирдлагын сургалт; ёс зүйн болон сахилгын тогтолцооны шинэчлэл; цалин, нийгмийн баталгааны бодлогын сайжруулалт; карьерийн замнал, гүйцэтгэлийн үнэлгээны системийг шударга болгох.

4. Судалгаанд суурилсан бодлого, хяналт-шинжилгээний GAP

- Зорьсон байдал: Судалгаа, дата, социологийн үнэлгээнд тулгуурласан бодлого боловсруулалт, тасралтгүй сайжруулалт.
- Одоогийн байдал: Судалгааны дүн бодлогын мөчлөгт хэсэгчлэн л тусдаг; хяналт-шинжилгээний мэдээлэл дараагийн бодлого боловсруулахад хязгаарлагдмал ашиглагддаг.

- Зөрүү: Шийдвэр гаргалт туршлага, богино хугацааны шаардлагад хэт түшиглэсэн, урт хугацааны стратеги сул.
- Шаардлагатай арга хэмжээ: “Policy-Research loop” тогтолцоо байгуулах; судалгааны байгууллагын оролцоог журамчлах; хяналт-шинжилгээний тайланг бодлого шинэчлэх заавал баримтлах суурь болгон хуульчлах.

5. Санхүүжилт, техник-технологийн GAP

- Зорьсон байдал: Стратегийн зорилтод нийцсэн, урт хугацааны тогтвортой санхүүжилт; орчин үеийн техник, технологийн хангалт.
- Одоогийн байдал: Төсөв тогтвортой бус, зардлын бүтэц төдийлөн стратегижсан биш; техник, технологийн шинэчлэл хоцрогдолтой.
- Зөрүү: Чадавхыг орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэхэд системийн сааталтай.
- Шаардлагатай арга хэмжээ: Төсвийн тэргүүлэх чиглэл тодорхойлох; хөрөнгө оруулалтыг зэвсэглэл, сургалт, инновацын төслүүдэд төвлөрүүлэх; батлан хамгаалахын инновац-аж үйлдвэрийн хөтөлбөр хэрэгжүүлэх.

6. Иргэн-цэргийн харилцаа, олон нийтийн итгэлцлийн GAP

- Зорьсон байдал: Батлан хамгаалах бодлогын талаар хангалттай мэдээлэлтэй, өндөр итгэлцэлтэй, идэвхтэй оролцдог иргэн-төр-цэргийн гурвалсан харилцаа.
- Одоогийн байдал: Иргэдийн мэдлэг дутмаг, мэдээллийн хүртээмж бага, олон нийтийн хяналт, оролцооны механизм сул, эх оронч хүмүүжил тасалдсан шинжтэй.
- Зөрүү: Нийгмийн дэмжлэг бүрэн хүчээ авч ашиглагдахгүй; хямралын үед итгэлцлийн эрсдэл үүсэх магадлалтай.
- Шаардлагатай арга хэмжээ: Эх оронч боловсролын тогтолцоо; ил тод тайлагнал, нээлттэй мэдээлэл; иргэний зөвлөл, олон нийтийн хяналтын институцыг бодитой ажиллуулах.

4). Шинжилгээний нэгдсэн дүгнэлт

SWOT, TOWS, GAP шинжилгээний үр дүнгээс харахад Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт нь стратегийн суурь баримт бичиг, институцийн тогтолцоо, олон улсын хамтын ажиллагааны боломж зэрэг тодорхой давуу талтай боловч зорилт ба индикаторын тодорхой бус байдал, Хяналт-шинжилгээний тогтолцооны сул хөгжил, салбар хоорондын уялдааны доголдол, хүний нөөц ба удирдлагын соёлын хүндрэл, санхүүжилт, технологийн хоцрогдол, иргэн-цэргийн харилцаа, итгэлцлийн сул түвшин зэрэг олон талт, системийн сул талуудад дарагдсан байдалтай байна.

TOWS шинжилгээгээр эдгээр сул тал, аюулыг боломж, давуу талтай уялдуулан даван туулах стратегийн чиглэл тодорхойлогдлоо. Үүнд: бодлогын зорилт, шалгуурыг олон улсын стандарттай нийцүүлэн шинэчлэх; судалгаанд суурилсан бодлогын мөчлөгийг тогтворжуулах; институц хоорондын зохицуулалт, дата удирдлагыг сайжруулах; хүний нөөц, удирдлагын соёлыг шинэчлэх; инновац, технологийн хөгжлийг батлан хамгаалах бодлогын салшгүй хэсэг болгох; иргэн-

цэргийн харилцааг итгэлцэл, эх оронч үнэт зүйл дээр тулгуурласан шинэлэг түвшинд хүргэх шаардлагатай байна.

GAP шинжилгээгээр зорьж буй байдал болон бодит хэрэгжилтийн хоорондын гол зөрүү нь зөвхөн нэг чиглэлд бус, бодлогын тодорхойлолт, институцийн уялдаа, хүний нөөц, судалгаа, санхүүжилт, иргэдийн оролцоо зэрэг бүх гол элементэд зэрэг оршиж буйг харуулж байна. Энэ нь салангид, хэсэгчлэн “засварлах” ажил хангалтгүй бөгөөд системийн шинэчлэл, дахин загварчлал, институцийн чадавхжуулалт, соёлын өөрчлөлт, инновацын бодлогын цогц хандлага шаардлагатайг нотолж байна.

Иймд батлан хамгаалах бодлогыг цаашид үр дүнтэй хэрэгжүүлэхийн тулд:

1. Бодлогын зорилт, шалгуур үзүүлэлтийг шинэчилж, Хяналт-шинжилгээний тогтолцоог институцчилах;
2. Судалгаанд суурилсан бодлого төлөвлөлт, эрсдэлийн стратегийн шинжилгээг бодлогын мөчлөгийн салшгүй хэсэг болгох;
3. Хүний нөөц, удирдлагын соёл, нийгмийн баталгааны цогц шинэчлэл хийх;
4. Инновац, технологийн бодлогыг батлан хамгаалах бодлогын гол тулгуур багана болгох;
5. Иргэн-цэргийн харилцааг ил тод байдал, оролцоо, эх оронч үзэлд тулгуурлан шинэ түвшинд гаргах зэрэг стратегийн түвшний чиглэлүүдийг нэн тэргүүнд хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

3.2. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үр нөлөөг сайжруулах стратеги, арга зам

Нэг. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн явц, үр дүн, гүйцэтгэлийн үзүүлэлтүүдэд хийсэн онол-арга зүйн үнэлгээ, бодит мэдээлэлд тулгуурласан судалгааны дүн, салбарын нөхцөл байдалд суурилсан социологийн шинжилгээ, мөн бодлогын орчин, институцийн чадамж, хэрэгжилтийн зөрүүг бүхэлд нь харуулсан SWOT-TOWS-GAP-ийн цогц шинжилгээ нь бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн төлөв байдлыг олон талын үзүүлэлтээр илрүүлэн харуулах үр дүнтэй аргачлал болж өглөө.

Эдгээр дүн шинжилгээний нэгдсэн үр дүн нь батлан хамгаалах бодлого хэрэгжихдээ зөвхөн эрх зүйн зохицуулалт, байгууллагын гүйцэтгэлээр хязгаарлагдахгүй, харин институц хоорондын уялдаа, стратегийн зорилтын тодорхой байдал, хүний нөөцийн тогтолцоо, санхүүжилт, нөөцийн төлөвлөлт, шинжлэх ухаан, технологийн чадавх, орон нутгийн хамгаалалт болон нийгмийн оролцоо зэрэг олон хүчин зүйлсийн нэгдмэл нөлөөн дор бүрэлддэг цогц процесс болохыг тодорхой харуулж байна.

Иймээс бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах нь богино хугацааны тасралтгүй арга хэмжээ бус, харин батлан хамгаалах салбарын урт хугацааны тогтвортой хөгжлийн суурийг бүрдүүлэх системийн шинжтэй хандлага шаарддаг стратегийн үйл явц юм.

Дээрх үнэлгээнүүдийн үр дүнг нэгтгэн үзвэл бодлогын хэрэгжилтэд тулгарч буй асуудал, шалтгаан, нөлөөллийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй тодорхойлох боломж бүрдсэн бөгөөд эдгээр илэрсэн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрхлэхийн тулд бодлогын зорилт, институцийн бүтэц, хүний нөөц, санхүүжилтийн тогтолцоо, технологийн хөгжил, иргэн-цэргийн харилцаа, орон нутгийн хамгаалалт зэрэг бүх түвшний хүчин зүйлсийн уялдаа холбоог хангах цогц стратеги шаардлагатай байна.

Иймд энэхүү бүлэгт батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах урт хугацааны хөгжлийн үндэс суурийг бүрдүүлэх стратеги, арга замыг судалгааны үр дүн, шинжилгээний бүх түвшний үнэлгээг нэгтгэн дараах байдлаар тодорхойлон дэвшүүлж байна.

1. Бодлогын зорилт, шалгуур үзүүлэлт, хяналт-шинжилгээний тогтолцоог шинэчлэх стратеги:

Нэгдүгээрт, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн үр нөлөөг дээшлүүлэх суурь нөхцөл нь зорилго, зорилт, шалгуур үзүүлэлтийн тодорхой байдал болон хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хяналт-шинжилгээний институцчилсэн тогтолцоо юм.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Батлан хамгаалах бодлогын зорилт, зорилгыг олон улсын жишигт нийцсэн, SMART (тодорхой, хэмжигдэхүйц, хүрч болохуйц, бодитой, хугацаатай) зарчмаар дахин томьёолох.
- “Бодлогын үндэс”, салбарын хөтөлбөр, стратеги төлөвлөгөө бүрд тоон болон чанарын индикатор, үндсэн болон дэд шалгуур үзүүлэлтүүдийн нэгдсэн багц боловсруулах.
- Бодлогын хэрэгжилтийг хянах хяналт-шинжилгээний албан ёсны аргачлал, заавар, стандарт баталж, бүх түвшинд хэрэгжүүлэх.

- БХЯ, ЗХЖШ, төрлийн цэрэг, орон нутгийн байгууллагуудын түвшинд хяналт-шинжилгээний нэгж, хариуцсан ажилтан, институцийн чадавх бий болгож, тогтмол сургалт, чадавхжуулалт хийх.
- Хяналт-шинжилгээний тайланг бодлого боловсруулах, шинэчлэх, төсөв хуваарилах, хүний нөөцийн шийдвэр гаргах албан ёсны оролт болгох.

Арга зам:

- Бодлогын бүх түвшний баримт бичгийг индикаторжуулах ажлыг тусгай ажлын хэсэг байгуулан үе шаттай хэрэгжүүлэх.
- Хяналт-шинжилгээний жил тутмын тайланг зөвхөн тайлагнал биш, харин шинжилгээ, зөвлөмж, засварлах үйл ажиллагааны төлөвлөгөө дагалдсан иж бүрэн баримт бичиг болгох.
- Хяналт-шинжилгээний үр дүнг төрийн байгууллагын гүйцэтгэлийн үнэлгээ, урамшууллын тогтолцоотой холбох.

2. Судалгаанд суурилсан бодлого төлөвлөлт, дата-удирдлагын тогтолцоог төлөвшүүлэх стратеги:

Хоёрдугаарт, бодлогын үр нөлөө нь мэдээлэл, судалгааны чанараас шууд хамаарна. Тиймээс судалгаа-бодлого-шийдвэр гаргалтын мөчлөгийг (policy-research loop) институцчилах шаардлагатай.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Батлан хамгаалах судлал, социологийн судалгаа, стратегийн шинжилгээ, эрсдэлийн загварчлалыг хариуцах судалгааны байгууллага, нэгжүүдийн үүргийг тодорхой болгож, чадавхжуулах.
- Хүний нөөц, техник зэвсэглэл, санхүүжилт, сургалт, орон нутгийн хамгаалалт, олон улсын хамтын ажиллагаа, социологийн судалгааны нэгдсэн дата сан, удирдлагын мэдээллийн систем байгуулах.
- Судалгааны дүнг бодлого боловсруулах, шинэчлэх, стратеги төлөвлөгөө батлахдаа заавал ашиглах журам боловсруулж мөрдүүлэх.

Арга зам:

- “Батлан хамгаалах бодлогын судалгаа, шинжилгээний төв”, “Мэдээлэл, дата-удирдлагын төв” зэрэг байгууллагын бүтэц, чиг үүргийг тодорхой болгож, хүний нөөц, техникийн чадавхыг үе шаттай нэмэгдүүлэх.
- Социологийн судалгааг тогтмолжуулж (2-3 жил тутам), бодлогын хэрэгжилтийн нийгэм-сэтгэлзүйн үр нөлөөг хэмжих стандарт судалгааны багц бий болгох.
- Дата-удирдлагын системд тулгуурлан дашбоард, хяналтын самбар ажиллуулж, шийдвэр гаргагч түвшинд бодит цагийн мэдээлэл үзүүлэх.

3. Институц хоорондын уялдаа, зохицуулалтыг сайжруулах стратеги:

Гуравдугаарт, бодлогын хэрэгжилтийн чанар нь БХЯ-ЗХЖШ-төрлийн цэрэг-орон нутгийн байгууллагуудын уялдаа холбоо, хуваарилсан үүргийн тодорхой байдалаас хамаарна.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Батлан хамгаалах салбарын бодлогын хэрэгжилтийн институц хоорондын хамтын ажиллагааны загвар (governance model) боловсруулах.

- Хариуцлагын шугам, шийдвэр гаргалтын эрх, мэдээллийн урсгалыг тодорхой зохицуулалтын баримт бичиг, протокол-оор нэг мөр болгох.
- Орон нутгийн хамгаалалт, иргэний байгууллагуудын оролцоог салбарын бодлогын хэрэгжилттэй уялдуулах тогтолцоо бий болгох.

Арга зам:

- БХЯ-ны дэргэд “Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн зөвлөл/комисс” байгуулж, БХЯ, ЗХЖШ, төрлийн цэрэг, орон нутаг, судалгааны байгууллага, иргэний нийгмийн төлөөллийг оролцуулах.
- Үүргийн давхардал, хоосон зайг арилгах зорилгоор функцийн зураглал (functional mapping) хийж, институт тус бүрийн үүрэг, хариуцлагын матрицыг шинэчлэх.
- Орон нутгийн иргэдийн төлөөлөл, ИТХ, ТТДС зэрэг байгууллагын оролцоог орон нутгийн хамгаалалтын бодлого, сургалттай системтэй холбох.

4. Хүний нөөц, удирдлагын соёл, нийгмийн баталгааны цогц шинэчлэл:

Дөрөвдүгээрт, бодлогын хэрэгжилтийн гол нөөц болох хүн-ийн асуудлыг стратегийн түвшинд авч үзэх шаардлагатай. Социологийн судалгаагаар илэрсэн удирдлагын харилцаа, шударга байдал, ёс зүй, цалин хөлс, нийгмийн баталгааны асуудлуудыг зорилтот бодлогоор шийдвэрлэх нь чухал.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Батлан хамгаалах салбарын манлайлал, удирдлагын соёлын стандарт тодорхойлох, сургалт, үнэлгээний тогтолцоотой болгох.
- Алба хаагчдын цалин хөлс, нийгмийн баталгаа, орон сууц, гэр бүлийн дэмжлэг-ийг бодлогын тэргүүлэх чиглэл болгох.
- Ёс зүй, сахилга, хариуцлагын механизмыг ил тод, шударга болгох, дотоод соёлыг сэргээх.

Арга зам:

- Дунд, дээд шатны офицер, удирдах ажилтнуудад зориулсан стратеги манлайллын академик хөтөлбөр, сургалт (domestic + international) хэрэгжүүлэх.
- Цалин хөлс, урамшуулал, нийгмийн баталгааны дифференциал систем нэвтрүүлж, гүйцэтгэл, эрсдэл, мэргэшил, алслагдсан бүсэд ажиллах нөхцөлийг харгалзан шатанчилсан бодлого хэрэгжүүлэх.
- Ёс зүйн кодекс, гомдол мэдээлэгчийг хамгаалах механизм, сахилгын хорооны ил тод ажиллагааг хууль, журамд тусган хэрэгжүүлэх.

5. Санхүүжилт, нөөцийн стратеги төлөвлөлтийг сайжруулах стратеги:

Тавдугаарт, батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийг санхүүжилт, нөөцийн урт хугацааны тогтвортой, стратегижсан төлөвлөлтгүйгээр хангах боломжгүй.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Батлан хамгаалах салбарын төсөв, хөрөнгө оруулалтыг стратегийн зорилттой нь шууд уялдуулах.
- Төсөв хуваарилалт, зардлын бүтцийг үр ашиг, үр нөлөө, тэргүүлэх чиглэл-ийн дагуу эрэмбэлэх.
- Олон улсын хамтын ажиллагаа, түншлэлийн санхүүжилтийг тодорхой зорилтот хөтөлбөрт чиглүүлэх.

Арга зам:

- “Батлан хамгаалах хөрөнгө оруулалтын дунд хугацааны хөтөлбөр” боловсруулж, техник, зэвсэглэл, сургалт, инновац, хүний нөөцийн хөрөнгө оруулалтыг 5-10 жилийн хугацаанд үе шаттай төлөвлөх.
- Нөөцийн менежментийн cost-benefit, cost-effectiveness шинжилгээг тогтмол хийх.
- Төсвийн ил тод байдлыг нэмэгдүүлж, батлан хамгаалах салбарын санхүүжилтийн талаарх тайлан, инфографик, товч мэдээллийг олон нийтэд ойлгомжтой хэлбэрээр хүргэх.

6. Технологи, инновац, батлан хамгаалахын аж үйлдвэрийн хөгжлийн стратеги:

Зургаадугаарт, батлан хамгаалах чадавхыг орчин үеийн шаардлагад нийцүүлэхийн тулд технологи, инновац, батлан хамгаалахын аж үйлдвэр-ийг бодлогын төвд авч үзэх шаардлагатай.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Батлан хамгаалахын технологи, инновацын урт хугацааны бодлого, эрх зүйн орчин, санхүүжилтийн механизмыг тодорхой болгох.
- Туршилт-үйлдвэрлэл-нэвтрүүлэлтийн инновацын экосистем (лаборатори, туршилтын талбай, прототип, үйлдвэрлэл) байгуулах.
- Кибер хамгаалалт, мэдээллийн аюулгүй байдал, дижитал команд-штаб, дрон, роботик, хиймэл оюун зэрэг чиглэлд төр-хувийн хэвшил-сургалт-судалгааны хамтын ажиллагааг өргөжүүлэх.

Арга зам:

- Батлан хамгаалахын шинжлэх ухаан, технологи, инновацын тухай тусгай хууль, дэд хөтөлбөрүүдийг боловсруулж, хэрэгжилтийг баталгаажуулах.
- Их, дээд сургууль, судалгааны байгууллага, хувийн хэвшлийн компаниудыг оролцуулсан хамтарсан судалгаа хөгжүүлэлтийн төсөл, стартап, инновацын уралдааныг тогтмолжуулах.
- Дотоодын үйлдвэрлэлийн чадавхийг шаталсан байдлаар нэмэгдүүлж, тодорхой төрлийн бүтээгдэхүүн, сэлбэг, засвар үйлчилгээг эх орондоо хийх боломжийг үе шаттай бүрдүүлэх.

7. Иргэн-цэргийн харилцаа, эх оронч хүмүүжил, олон нийтийн итгэлцлийг бэхжүүлэх стратеги:

Долоодугаарт, батлан хамгаалах бодлогын үр нөлөө нь иргэдийн ойлголт, дэмжлэг, итгэлцэл-ээс шууд хамаардаг.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Иргэдийн батлан хамгаалах бодлогын талаарх мэдээлэл, public communication-ийг сайжруулах.
- Эх оронч хүмүүжил, иргэний боловсролыг нас насны бүлэгт тохирсон, тасралтгүй тогтолцоо болгох.
- Иргэн-цэргийн харилцааг зөвхөн “үйл ажиллагааны түвшний харилцаа” бус, итгэлцэл, хамтын хариуцлага, нээлттэй харилцаанд суурилсан харилцаа болгон хөгжүүлэх.

Арга зам:

- Батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагааны ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх зорилгоор цахим хуудас, тайлан, нээлттэй өдөр, олон нийтийн хэлэлцүүлгийг тогтмолжуулах.
- Сургууль, их дээд сургууль, залуучуудын байгууллагуудтай хамтран эх оронч боловсрол, батлан хамгаалах ойлголтыг интерактив сургалт, симуляци, орчин үеийн хэлбэрээр хүргэх.
- Иргэний зөвлөл, олон нийтийн хяналтын механизмыг бодит эрх, үүрэгтэй болгож, бодлогын хэлэлцүүлэгт иргэдийн санал, оролцоог хангах.

8. Орон нутгийн хамгаалалт, үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг сайжруулах стратеги:

Наймдугаарт, орон нутгийн хамгаалалтын тогтолцоо нь батлан хамгаалах бодлогын үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхыг бүрдүүлэх гол бүрэлдэхүүн хэсэг юм.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Орон нутгийн хамгаалалтын хууль, бодлогын хэрэгжилтийг аймаг, сумын түвшний хөгжлийн бодлого, төлөвлөлттэй уялдуулах.
- Орон нутгийн удирдлага, иргэд, орон нутгийн цэргийн байгууллагын хамтарсан сургалт, бэлэн байдлын тогтолцоо-г төлөвшүүлэх.
- Иргэдийн оролцоо, сайн дурын бүтцийг орон нутгийн хамгаалалтын бодлоготой холбох.

Арга зам:

- Орон нутгийн хамгаалалтын чадавх, бэлэн байдлыг үнэлэх стандарт үнэлгээний загвар, индикатор боловсруулах.
- Аймаг, бүсчилсэн түвшинд команд-штабын сургууль, иж бүрэн сургалт, дадлага тогтмол зохион байгуулах.
- Орон нутгийн оролцоотой иргэний хамгаалалт-орон нутгийн хамгаалалт-эмзэг салбаруудын нөөцийн уялдааг хангах төлөвлөлт хийж, үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавхын үзэл баримтлалтай уялдуулах.

9. Олон улсын хамтын ажиллагааг стратегийн түвшинд шинэчилж, зорилтот болгох стратеги:

Есдүгээрт, олон улсын хамтын ажиллагаа нь зөвхөн сургалт, энхийг сахиулах оролцоо бус, технологи, инновац, судалгаа, институцийн чадавх, хүний нөөцийн хөгжил зэрэг олон чиглэлд стратегийн ач холбогдолтой.

Стратегийн чиглэлүүд:

- Түнш орнуудтай хамтын ажиллагааг давтамжтай сургалт-аас илүү хамтарсан судалгаа хөгжүүлэлт, технологи дамжуулалт, чадавхжуулалт руу чиглүүлэх.
- Бүс нутгийн аюулгүй байдлын хүрээнд Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын өөрийн онцлог, давуу талыг илэрхийлсэн түншлэлийн ойлголт боловсруулах.
- Эрдэм шинжилгээ, судалгааны байгууллагуудын гадаад хамтын ажиллагааг дэмжиж, судлаач солилцоо, хамтарсан төсөл, нийтлэлийг нэмэгдүүлэх.

Арга зам:

- Гол түнш орнуудтай “Батлан хамгаалах инновац, судалгаа, боловсролын хамтын ажиллагааны замын зураг” боловсруулах.

- Эрдэм шинжилгээний байгууллагуудыг NATO, UN, бүс нутгийн аюулгүй байдлын судалгааны институтуудтэй холбох.
- Энхийг дэмжих ажиллагааны туршлагыг судалгаа, сургалт, бодлого боловсруулах үйл явцтай холбоотой “return of experience” систем болгох.

Дээр дурдсан стратеги, арга замууд нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үр нөлөөг сайжруулахад чиглэсэн системийн өөрчлөлтийн хүрээ, чиглэсэн бодлогын багц юм. Эдгээрийг цогцоор нь хэрэгжүүлснээр:

1. Бодлогын зорилго, зорилт тодорхой, хэмжигдэхүйц,
2. Хэрэгжилт, үр дүн Хяналт-шинжилгээний тогтолцоогоор байнга хэмжигддэг,
3. Шийдвэр гаргалт судалгаа, дата-д суурилсан,
4. Институцийн уялдаа логик, хариуцлагын шугам тодорхой,
5. Хүний нөөц, удирдлагын соёл шударга, мэргэжлийн,
6. Санхүүжилт, технологийн хөгжил стратегийн зорилттой уялдсан,
7. Иргэн-цэргийн харилцаа, орон нутгийн хамгаалалт, олон улсын хамтын ажиллагаа нэгдмэл, харилцан дэмжлэгтэй байдалд шилжих боломж бүрдэнэ.

Хоёр. Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үр нөлөөг сайжруулах үндсэн стратегийн чиглэл, хэрэгжүүлэх арга замууд дээр үндэслэн “Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үр нөлөөг сайжруулах стратегийн матриц”-ыг дараах байдлаар боловсруулав.

Энэхүү матрицыг боловсруулах нь батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн нөхцөл байдал, тулгамдсан асуудлын шалтгаан, институц хоорондын уялдаа, гүйцэтгэлийн логик, цаашдын хөгжлийн боломжийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр тодорхойлох өндөр ач холбогдолтой юм. Матриц боловсруулах үйл явц нь:

- бодлогын зорилт, шалгуур үзүүлэлт, стратеги, хэрэгжүүлэх арга хэмжээний хоорондын логик уялдааг сайжруулах,
- хэрэгжилтийн түвшинд хариуцлагын шугам болон оролцогч байгууллагуудын үүргийг тодорхой болгох,
- гүйцэтгэлийн үнэлгээ, мониторингийн системийг стандартчлах,
- стратегийн шийдвэр гаргалтыг нотолгоонд тулгуурласан болгох,
- бодлогын хэрэгжилтийн явцад гарч буй зөрүү, сул талыг системтэйгээр илрүүлэн засах,
- салбарын дунд болон урт хугацааны хөгжлийн зорилтыг үр ашигтай төлөвлөх нөхцөл бүрдүүлдэг.

Иймд энэхүү матриц нь зөвхөн бодлогын хэрэгжилтийг үнэлэх хэрэгсэл бус, харин батлан хамгаалах бодлогыг илүү уялдаа холбоотой, нэгдмэл, үр нөлөөтэй болгох стратегийн удирдлагын чухал баримт бичиг юм. Матрицыг ашигласнаар бодлогын хэрэгжилтийн динамик өөрчлөлтийг тогтмол хянах, шаардлагатай сайжруулалтыг цаг тухайд нь хийх, салбарын нөөцийн хуваарилалтыг оновчтой төлөвлөх, байгууллагуудын хариуцлагыг тодорхой болгох зэрэг бодит үр дүн гарч, батлан хамгаалах салбарын тогтолцооны чадавх мэдэгдэхүйц нэмэгдэнэ.

**Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, үр нөлөөг сайжруулах
стратегийн матриц**

1-р стратеги: Бодлогын зорилт, шалгуур үзүүлэлт, хяналт-шинжилгээний тогтолцоог шинэчлэх:

<i>Стратеги</i>	<i>Зорилт</i>	<i>Гол арга хэмжээ</i>	<i>Хариуцах байгууллага</i>	<i>Хугацаа</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>
Бодлогын зорилт, шалгуур үзүүлэлт, хяналт-шинжилгээний тогтолцоог шинэчлэх	Бодлогын зорилгыг SMART зарчмаар тодорхой болгох, хэрэгжилтийг хэмжих тогтолцоог бүрдүүлэх	- Бодлогын зорилт, индикатор шинэчлэх ажлын хэсэг байгуулах - Хяналт-шинжилгээний аргачлал, стандартыг батлах - Байгууллагуудын хяналт-шинжилгээний нэгжийг чадавхжуулах - Жил бүрийн хяналт-шинжилгээний тайлан боловсруулах, шийдвэрт тусгах	БХЯ, ЗХЖШ, төрлийн цэрэг, Судалгааны хүрээлэн	2025-2026	- Шинэ индикаторын багц батлагдсан - Жилийн хяналт-шинжилгээний тайлангийн чанар сайжирсан - хяналт-шинжилгээний сургалтад хамрагдсан албан хаагчдын тоо

2-р стратеги: Судалгаанд суурилсан бодлого төлөвлөлт, дата-удирдлагын тогтолцоог төлөвшүүлэх:

<i>Стратеги</i>	<i>Зорилт</i>	<i>Гол арга хэмжээ</i>	<i>Хариуцах байгууллага</i>	<i>Хугацаа</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>
Судалгаа, дата-д суурилсан шийдвэр гаргалт	Бодлого, стратегийн шийдвэрийг судалгаа, дүн шинжилгээнд тулгуурлуулах	- Судалгаа-бодлого-шийдвэрийн мөчлөгийн журам боловсруулах - Нэгдсэн дата сан байгуулах	БХЯ, Судалгааны хүрээлэн, ЗХЖШ, Мэдээллийн технологийн төв	2025-2027	- Нэгдсэн дата сан ажиллаж эхэлсэн - Жил бүрийн судалгааны цикл

		- Социологийн судалгааг тогтмолжуулах - Судалгааны байгууллагуудын чадавхжуулалт			тогтсон - Шийдвэр гаргалтад ашиглагдсан судалгааны тоо
--	--	---	--	--	---

3-р стратеги: Институт хоорондын уялдаа, зохицуулалтыг сайжруулах:

Стратеги	Зорилт	Гол арга хэмжээ	Хариуцах байгууллага	Хугацаа	Шалгуур үзүүлэлт
Институцийн уялдаа, хариуцлагын системийг сайжруулах	БХЯ-ЗХЖШ-төрлийн цэрэг-орон нутгийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг уялдуулах	- Институт хоорондын зохицуулалтын загвар боловсруулах - Үүрэг, хариуцлагын матриц шинэчлэх - Хамтарсан зөвлөл/комисс байгуулах - Нэгдсэн мэдээллийн протокол боловсруулах	БХЯ, ЗХЖШ, төрлийн цэрэг, Орон нутгийн хамгаалалтын төв	2025-2026	- Зохицуулалтын протокол батлагдсан - Үүргийн давхардал буурсан - Хамтарсан хурал, сургалтын давтамж

4-р стратеги: Хүний нөөц, удирдлагын соёл, нийгмийн баталгааны шинэчлэл:

Стратеги	Зорилт	Гол арга хэмжээ	Хариуцах байгууллага	Хугацаа	Шалгуур үзүүлэлт
Хүний нөөц, удирдлагын соёлыг шинэчлэх	Шударга, илтөд, хариуцлагатай удирдлагын тогтолцоо бүрдүүлэх	- Манлайллын сургалт, стандарт бий болгох - Гүйцэтгэлийн үнэлгээний шударга систем	БХЯ, ЗХЖШ, ҮБХИС, Судалгааны хүрээлэн	2025-2028	- Манлайллын сургалтад хамрагдсан офицеруудын тоо - Ёс зүйн зөрчлийн тоо буурсан -

		нэвтрүүлэх - Ёс зүйн болон гомдол мэдээлэгчий н тогтолцоо бүрдүүлэх			Гүйцэтгэлийн үнэлгээний систем жигдэрсэн
Нийгмийн баталгаа, цалин хөлсний бодлогыг сайжруула х	Алба хаагчдын амьдралын чанар, сэтгэл ханамжийг дээшлүүлэх	- Цалин хөлсний шатлал шинэчлэх - Ажлын байрны нөхцөл сайжруулах - Орон сууц, гэр бүлийн дэмжлэгийн хөтөлбөрүүд хэрэгжүүлэх	БХЯ, Сангийн яам, ЗХЖШ	2025- 2030	- Сэтгэл ханамжийн индекс өссөн - Орон сууцны хөтөлбөрийн хамрагдалты н хувь - Хүний нөөцийн тогтвортой байдлын өсөлт

5-р стратеги: Санхүүжилт, нөөцийн стратеги төлөвлөлт:

<i>Стратеги</i>	<i>Зорилт</i>	<i>Гол арга хэмжээ</i>	<i>Хариуцах байгууллага</i>	<i>Хугацаа</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>
Төсөв, хөрөнгө оруулалтыг стратегизуула х	Нөөцийн хуваарилалт ыг стратегийн зорилтод нийцүүлэх	- Дунд хугацааны хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр боловсруула х - Зардлын үр ашигтай байдлын шинжилгээ тогтмолжуул ах - Ил тод тайлагналын систем бий болгох	БХЯ, Сангийн яам, ЗХЖШ	2025- 2029	- Дунд хугацааны хөрөнгө оруулалтын хөтөлбөр батлагдсан - Үр ашигтай төсвийн санхүүжилти йн эзлэх хувь - Ил тод байдлын үзүүлэлт дээшилсэн

6-р стратеги: Технологи, инновац, батлан хамгаалахын аж үйлдвэрлэлийн хөгжил:

<i>Стратеги</i>	<i>Зорилт</i>	<i>Гол арга хэмжээ</i>	<i>Хариуцах байгууллага</i>	<i>Хугацаа</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>
Технологи, инновацын тогтолцоо бүрдүүлэх	Батлан хамгаалахын R&D, инновацын экосистемийг байгуулах	- Инновацын хууль, бодлого боловсруулах - Лаборатори, туршилтын талбай байгуулах - R&D төсөл санхүүжүүлэх	БХЯ, БШУЯ, Судалгааны хүрээлэн, Хувийн хэвшил	2025-2030	- R&D төсөл хэрэгжсэн тоо - Шинэ бүтээгдэхүүн, технологийн нэвтрүүлэлтийн хувь - Хамтарсан лабораторийн тоо

7-р стратеги: Иргэн-цэргийн харилцаа, эх оронч хүмүүжил, олон нийтийн итгэлцэл:

<i>Стратеги</i>	<i>Зорилт</i>	<i>Гол арга хэмжээ</i>	<i>Хариуцах байгууллага</i>	<i>Хугацаа</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>
Иргэн-цэргийн харилцааг сайжруулах	Олон нийтийн ойлголт, итгэлцлийг бэхжүүлэх	- Ил тод байдлыг нэмэгдүүлэх мэдээллийн бодлого хэрэгжүүлэх - Олон нийтийн хэлэлцүүлэг, нээлттэй өдөр зохион байгуулах - Сургуулийн эх оронч хүмүүжил шинэчлэх	БХЯ, ЗХЖШ, БШУЯ, Орон нутгийн байгууллагууд	2025-2028	- Олон нийтийн итгэлцлийн индекс өссөн - Хэвлэл мэдээллийн эерэг хандлага - Иргэдийн оролцоотой үйл ажиллагааны тоо

8-р стратеги: Орон нутгийн хамгаалалт, үндэсний сөрөн тэсвэрлэх чадавх:

<i>Стратеги</i>	<i>Зорилт</i>	<i>Гол арга хэмжээ</i>	<i>Хариуцах байгууллага</i>	<i>Хугацаа</i>	<i>Шалгуур үзүүлэлт</i>
Орон нутгийн хамгаалалтыг бэхжүүлэх	Аймаг, сумын түвшинд хамгааллын	- Орон нутгийн хамгаалалтын сургалт, бэлэн	БХЯ, Орон нутгийн ЗДТГ, ЗХЖШ	2025-2030	- Сургалт, дадлагын давтамж - Орон

	чадавхыг нэмэгдүүлэх	байдлын стандарт боловсруулах - Команд- штабын сургалт тогтмолжуулах - Иргэний оролцоог нэмэгдүүлэх			нутгийн бэлэн байдлын үнэлгээ өссөн - Иргэдийн оролцооны түвшин
--	-------------------------	--	--	--	--

Гуравдугаар бүлгийн дүгнэлт

Энэхүү бүлэгт хийсэн стратегийн шинжилгээ, тулгамдсан асуудлын үнэлгээ, бодлогын хэрэгжилтийн үр нөлөөний задлан шинжилгээ нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн нөхцөл байдлыг олон талын үзүүлэлтээр бодитой тодорхойлж, цаашид боловсронгуй болгох чиглэлүүдийг системтэйгээр илрүүлэн тодорхойлох боломж олгов.

Юуны өмнө, бодлогын хэрэгжилтийн одоогийн тогтолцоонд тулгамдаж буй асуудлууд нь тусгаарлагдсан шинжтэй бус, харилцан уялдаатай олон хүчин зүйлсийн нийлбэр үр дагавар болохыг шинжилгээ харууллаа. Тухайлбал, бодлогын зорилтын түвшинд уялдаа сул, хэрэгжилтийн индикатор, шалгуур дутмаг, институц хоорондын зохицуулалт хангалтгүй байдал нь бодлогын үр нөлөөг хэмжих, гүйцэтгэлийг бодитой үнэлэх боломжийг хязгаарлаж байна. Мөн батлан хамгаалах бодлого хэрэгжихэд нөлөөлөх хүчин зүйлс, хүний нөөц, санхүүжилтийн оновчгүй хуваарилалт, мэдээллийн удирдлага, судалгаанд суурилсан шийдвэр гаргах чадварт сөргөөр нөлөөлж буйг стратегийн GAP шинжилгээ тодорхой илэрхийлэв.

Нөгөөтээгүүр, социологийн судалгааны үр дүн, олон нийтийн үнэлгээ нь бодлогын хэрэгжилт нь нийтлэг дэмжлэгтэй боловч иргэдийн мэдээлэл авах боломж хязгаарлагдмал, харилцаа-ил тод байдлын бодлого сул, институцийн хариуцлага ба оролцооны механизм бүрэн төлөвшөөгүй байгааг харуулж байна. Энэ нь бодлогын үр нөлөөний нийгмийн суурь тодорхой хэмжээнд сул байгааг нотлон харуулахын зэрэгцээ иргэн-цэргийн харилцааг бэхжүүлэх, олон нийт ба Зэвсэгт хүчний байгууллагын итгэлцлийг системтэйгээр хөгжүүлэх шаардлагатайг илтгэнэ.

SWOT-TOWS-GAP-ийн цогц шинжилгээний үр дүнд бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулахад дараах гурван гол дүгнэлтийг гаргалаа:

1. Стратегийн түвшинд - Бодлогын зорилт, хэрэгжилтийн индикатор, институц хоорондын зохицуулалтын тогтолцоог шинэчлэх зайлшгүй шаардлагатай. Үүнд стратегийн төлөвлөлтийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэй, нотолгоонд тулгуурласан байдлаар шинэчлэх, урт хугацааны хөгжлийн зорилтыг хэрэгжилтийн бодит шалгууртай уялдуулах нь чухал байна.
2. Салбарын (институцийн) түвшинд - Хүний нөөцийн бодлого, санхүүжилтийн зохицуулалт, мэдээллийн удирдлага, хяналт-шинжилгээ-үнэлгээний

тогтолцоог сайжруулах шаардлага тодорхой болов. Ялангуяа М&Е тогтолцоо салбарын хэмжээнд бүрэн төлөвшөөгүй, индикаторын чанар хангалтгүй байгаа нь бодлогын хэрэгжилтийн тухай үнэн зөв дүгнэлт гаргахад хүндрэл учруулж байна.

3. Нийгмийн түвшинд - Иргэдийн оролцоо, олон нийтийн дэмжлэг, иргэн-цэргийн харилцааны чанар нь бодлогын хэрэгжилтийн үр нөлөөнд шууд нөлөөлөх хүчин зүйлс бөгөөд социологийн дүнгээр эдгээр үзүүлэлтүүдийг бэхжүүлэх шаардлага тулгарч буйг нотолсон.

Эдгээр дүн шинжилгээний үндсэн дээр бодлогын хэрэгжилт болон үр нөлөөг сайжруулах арга зам нь зөвхөн салбарын дотоод зохион байгуулалтыг сайжруулахад бус, харин бодлогын уялдаа холбоог бий болгох, стратегийн удирдлагын тогтолцоог шинэчлэх, олон нийтийн оролцоо ба итгэлцлийн суурийг бэхжүүлэх, судалгаанд суурилсан шийдвэр гаргалтыг тогтвортой болгоход чиглэх шаардлагатай байна.

Энэхүү бүлэгт дэвшүүлсэн стратеги, арга замууд нь бодлогын хэрэгжилтийн чанар, үр нөлөөг дээшлүүлэхэд чиглэсэн бөгөөд дараагийн шатны үйл ажиллагааны төлөвлөлт, бодлого боловсруулах, шинэчлэл, хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний тогтолцоог сайжруулах суурь баримт бичиг болох ач холбогдолтой юм.

ТӨГСГӨЛ

Энэхүү судалгааны төслийн үндсэн зорилго нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, түүний үйл ажиллагааны үр нөлөөг олон талт арга зүйгээр үнэлж, бодлогын талаарх олон нийтийн ойлголт, хандлага, оролцоо болон институцийн гүйцэтгэлийн бодит түвшинг тодорхойлон, цаашдын бодлогын шинэчлэл, төлөвлөлтөд шаардлагатай нотолгоонд суурилсан санал, зөвлөмжийг боловсруулахад чиглэж байв. Судалгааны зорилго болон дэд зорилтуудыг иж бүрэн хэрэгжүүлснээр батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн дүн зураг, системийн сул тал, институцийн чадавхын хязгаарлалт, олон нийтийн оролцооны бодит түвшин зэрэг стратегийн ач холбогдол бүхий үзүүлэлтүүдийг шинжлэх ухааны үндэслэлтэйгээр илрүүлж тодорхойлох боломж бүрдэв.

Нэгдүгээрт, судалгааны хүрээнд батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх иргэдийн оролцооны агуулга, хэлбэрийг тодорхойлох зорилтыг амжилттай хэрэгжүүлсэн бөгөөд олон нийтийн оролцооны тогтолцооны өнөөгийн байдал, оролцоонд нөлөөлж буй институцийн болон мэдээллийн орчны хүчин зүйлсийг тодорхойлов. Үр дүнгээс үзэхэд иргэдийн бодлого боловсруулах, хэрэгжилтэд оролцох боломж, мэдээлэл авах сувгийн хүртээмж, оролцооны тогтвортой байдал харилцан адилгүй түвшинд байгаа нь салбарын бодлогын ил тод байдал, олон нийтийн оролцоог дэмжих институцийн тогтолцоог сайжруулах шаардлагатайг харуулж байна. Энэ нь иргэн-цэргийн харилцааны орчин үеийн зарчмыг бүрэн хэрэгжүүлэх нөхцөлийн нэг болохыг судалгаа тодотгов.

Хоёрдугаарт, батлан хамгаалах бодлого, эрх зүйн хэрэгжилт болон нийгэмд гүйцэтгэж буй үүргийн талаарх олон нийтийн санал бодлын дүн шинжилгээ нь бодлогын хэрэгжилтийн талаарх ойлголт, итгэлцлийн динамикийг илүү гүнзгий түвшинд харуулах боломж олгов. Иргэд болон цэргийн алба хаагчдын үнэлгээний үр дүнгээс харахад батлан хамгаалахын талаарх суурь ойлголт харьцангуй тогтвортой боловч эрх зүйн хэрэгжилтийн талаарх мэдээлэл хязгаарлагдмал, бодлогын зорилтын хэрэгжилтийн талаарх ойлголтын ялгаа их байгаа нь салбарын хууль, бодлогын баримт бичгийн уялдаа, тайлагналын чанарт сайжруулалт хэрэгтэйг илтгэнэ. Мөн “Батлан хамгаалах бодлогын үндэс”-ийн хэрэгжилтийг журмын дагуу үнэлэхэд бодлогын чиглэлүүдийн хоорондын хэрэгжилтийн зөрүү илэрч, бодлогын индикаторын чанар, хэрэгжилтийг хэмжих тогтолцооны боловсронгуй бус байдал судалгааны гол дүгнэлтүүдийн нэг болж тодорлоо.

Гуравдугаарт, Зэвсэгт хүчний удирдах байгууллагын үйл ажиллагааны талаарх үнэлгээ нь салбарын удирдлагын институцийн чадавх, зохион байгуулалтын соёл, командлал-удирдлагын уялдаа холбоо, сахилга бат-ёс зүйн орчны талаар бодит дүгнэлт гаргах боломж олгов. Судалгааны дүн нь удирдлагын түвшинд эерэг ахиц байгаа хэдий ч стратегийн төлөвлөлт, хүний нөөцийн бодлого, мэдээллийн ил тод байдал, байгууллагын дотоод зохион байгуулалтын асуудлууд тодорхой хэмжээнд хэвээр байгааг харуулсан нь удирдлагын тогтолцоонд суурь шинэчлэл хийх шаардлагатайг нотлож байна.

Дөрөвдүгээрт, судалгааны үр дүнд тулгуурлан батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх явцад олон нийтийн оролцоог хангах боломж, арга замыг тодорхойлох зорилт биелсэн бөгөөд иргэдийн оролцоог бодлогын түвшинд бэхжүүлэх институцийн механизмыг сайжруулах, мэдээллийн хүртээмжийг

нэмэгдүүлэх, иргэн-цэргийн харилцааг бодлогын тусгай чиглэл болгон хөгжүүлэх шаардлагыг судалгаа тодорхойлов. Энэ нь батлан хамгаалах бодлого нь зөвхөн цэргийн институтын хүрээнд бус, нийгмийн нийтлэг оролцоо, итгэлцлийн орчинд тулгуурлах ёстойг онцлон харуулсан юм.

Тавдугаарт, судалгааны зорилго болон зорилт бүрийг амжилттай хэрэгжүүлснээр Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн өнөөгийн байдал, олон нийтийн оролцооны түвшин, Зэвсэгт хүчний удирдлагын гүйцэтгэлийн талаарх үнэлгээ, эрх зүйн хэрэгжилтийн бодит дүр төрхийг олон талын судалгааны үндэслэлтэйгээр тодорхойлж чадлаа. Судалгааны үр дүн нь бодлогын хэрэгжилтийг сайжруулах, байгууллагын үйл ажиллагааны ил тод байдал, үр нөлөөг дээшлүүлэх, иргэн-цэргийн харилцааг хөгжүүлэх, институцийн уялдааг сайжруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх стратегийн шинэчлэлийн зайлшгүй шаардлагыг илтгэн харуулж байна.

Иймд энэхүү судалгаа нь Монгол Улсын батлан хамгаалах бодлогын ирээдүйн төлөвлөлт, хэрэгжилтийн загварчлалд ашиглаж болохуйц нотолгоонд суурилсан суурь баримт бичиг бөгөөд салбарын хөгжлийн бодит чиг хандлагыг тодорхойлох, институцийн тогтолцоог бэхжүүлэх, олон нийтийн оролцоог өргөжүүлэх бодлогын шинэчлэлийг боловсруулахад чухал хувь нэмэр оруулна.

ЗӨВЛӨМЖ

Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилт, түүний үнэлгээний өнөөгийн байдал, олон нийт болон цэргийн алба хаагчдын үнэлэмж, оролцооны түвшин, мөн бодлого боловсруулах-хэрэгжүүлэх-үнэлэх мөчлөгийн уялдаа холбоонд тулгамдаж буй асуудлыг шинжлэх ухааны аргаар иж бүрэн дүн шинжилгээ хийв. Үнэлгээний явцад илэрсэн ололт, сул тал, шалтгаан нөхцөл, хэрэгжилтийн орчны онцлог, байгууллагуудын гүйцэтгэлийн мэдээлэл, социологийн судалгааны үр дүнг нэгтгэн задлан шинжилсний үндсэн дээр бодлогын сайжруулалт хийх боломж, чиглэлүүдийг тодорхойлж, тэдгээрийг **Стратеги - арга хэмжээний загварчлалд тулгуурлан**, хэрэгжихүйц, бодитой, үр нөлөөний чиглэлд зорилтот зөвлөмжүүдийг дараах байдлаар боловсрууллаа. Үүнд:

1. Стратеги: Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн үнэлгээний тогтолцоог шинэ түвшинд хөгжүүлэх.

Арга хэмжээ:

- Салбарын хэмжээнд ашиглах нэгдсэн индикаторын систем боловсруулах
- Үнэлгээний мэдээллийн сан (Monitoring Database) байгуулах
- Бодлогын хэрэгжилтийн ил тод байдлыг хангах жил бүрийн үнэлгээ - тайлангийн хэлбэр стандартчилах
- Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний арга зүйг салбарын дотоод онцлогт нийцүүлэн хэрэгжүүлэх

2. Стратеги: Батлан хамгаалах бодлогын эрх зүйн уялдаа холбоог сайжруулах.

Арга хэмжээ:

- Бодлогын суурь баримт бичгүүдийн зорилго, зорилт, шалгуур үзүүлэлт, хэрэгжилтийн уялдааны дүн шинжилгээ хийх
- Давхардсан болон хоцрогдсон, тулгамдсан асуудлаар илэрсэн асуудлын чиглэлд шийдвэрлэж шинэчлэх
- Богино, дунд хугацааны хэрэгжилтийн төлөвлөлтийг зорилтот түвшинд тааруулах
- Хариуцах байгууллагын үүрэг, хариуцлагын матриц батлах

3. Стратеги: Иргэд болон цэргийн алба хаагчдын оролцоог бодлого, үйл ажиллагаанд тогтвортой болгон нэгтгэх.

Арга хэмжээ:

- Батлан хамгаалах бодлогын асуудлаар иргэдийн санал авах цахим платформ хөгжүүлэх
- Цэргийн алба хаагчдын сэтгэл ханамж, оролцооны судалгааг жилийн циклтэй тогтмол явуулдаг байх
- Иргэдийн мэдлэгийг нэмэгдүүлэх танин мэдэхүйн олон нийтийн батлан хамгаалах боловсрол, эрх ашгийн хүрээнд дэх боловсролын хөтөлбөр хэрэгжүүлэх
- Иргэний нийгмийн байгууллагуудын оролцоог салбарын түвшинд нэмэгдүүлэх

4. Стратеги: Салбар, Зэвсэгт хүчний удирдлагын байгууллагын үйл ажиллагааны үр нөлөөг дээшлүүлэх.

Арга хэмжээ:

- Шийдвэр гаргалтыг судалгаа шинжилгээнд суурилсан төлөвлөлтийн аргачлалд шилжүүлэх
- Жил бүр удирдах байгууллагын гүйцэтгэлийг чадвар - үр дүнгийн шалгуураар үнэлэх
- Төлөвлөлт- хэрэгжилт - үнэлгээний уялдаа сайжруулах цахим хяналтын систем нэвтрүүлэх
- Удирдлагын манлайллыг хөгжүүлэх тусгай сургалтын багц бий болгох

5. Стратеги: Бодлогын хэрэгжилтэд судалгаа шинжилгээний үүргийг нэмэгдүүлэх.

Арга хэмжээ:

- Судалгааны байгууллагын дүн шинжилгээг бодлогын шийдвэр гаргалтын үндсэн баримт бичиг болгох
- БХЭШХ, ЗХЖШ, ҮБХИС, бусад судалгааны төвүүдийн дата нэгдсэн сан байгуулах
- Жил бүр “Батлан хамгаалах судалгааны индекс” гаргах
- Судалгааны үр дүнг хэрэгжилтийн арга хэмжээ, төлөвлөлтөд албан ёсоор тусгах механизм бий болгох

6. Стратеги: Олон нийтийн ойлголт, мэдээллийн ил тод байдлыг сайжруулах.

Арга хэмжээ:

- Батлан хамгаалах бодлогын хэрэгжилтийн талаарх иргэд, олон нийтэд зориулсан тайлан нийтлэн гаргадаг болох
- Олон нийтийн боловсролыг дэмжсэн мультимедиа контент үйлдвэрлэх
- Батлан хамгаалах асуудлаар иргэдийн асуулга, санал хүсэлтийг хүлээн авах нээлттэй мэдээллийн төв ажиллуулах
- Бодлого хэрэгжүүлэгч байгууллагуудын мэдээллийн урсгал, тайлагналын журам боловсруулах

7. Стратеги: Цэргийн алба хаагч, тэдний ар гэрийн нийгмийн хамгааллыг сайжруулах.

Арга хэмжээ:

- Нийгмийн хамгааллын үйлчилгээний хүртээмжийн шинэ чиг хандлагатай индикатор боловсруулах
- Гэр бүлийн дэмжлэгийн хөтөлбөрүүд (орон сууц, эрүүл мэнд, боловсрол) өргөжүүлэх
- Сэтгэлзүйн үйлчилгээ, зөвлөгөө өгөх тогтолцоог анги, нэгж бүрт нэвтрүүлэх
- Алба хаагчдын нийгмийн асуудлын мэдээллийн сан байгуулах

8. Стратеги: Бодлогын хэрэгжилтийн мэдээллийн менежментийг шинэчлэх.

Арга хэмжээ:

- Салбар хооронд мэдээлэл солилцох Батлан хамгаалахын нэгдсэн платформ бий болгох
- Бодлогын хэрэгжилтийн мэдээллийг тайлагнах дотоод стандартыг шинэчлэх
- Судалгааны дүн, мониторингийн өгөгдлийг бодлогын шийдвэрт ашиглах албан механизм бий болгох
- БХЯ, ЗХЖШ, орон нутгийн байгууллагуудын мэдээллийн уялдааны журам батлах

9. Стратеги: Төлөвлөлт, хэрэгжилт, үнэлгээний уялдаа холбоог сайжруулах.

Арга хэмжээ:

- Төлөвлөлтийн баримт бичгийг үр дүнгийн загвараар (RBM) шинэчлэх
- Хэрэгжилтийн шалгуур үзүүлэлтүүдийг зорилтот үр дүнтэй уялдуулах
- Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээний үр дүнг дараагийн шатны бодлогын төлөвлөлтөд албан ёсоор ашиглах журам батлах
- Хариуцлагын шаталсан тогтолцоог боловсронгуй болгох

10. Стратеги: Батлан хамгаалах бодлогын талаар олон нийтийн мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх.

Арга хэмжээ:

- “Бүх нийтийн батлан хамгаалах боловсрол” үндэсний хөтөлбөр боловсруулж, хэрэгжүүлэх
- Бүх шатны боловсролын хөтөлбөр, сургуулиуд, олон нийтийн төвүүдэд зориулсан сургалтын багц боловсруулах
- Иргэн-цэргийн харилцааг дэмжих олон нийтийн өдөрлөг, арга хэмжээ зохион байгуулах
- Иргэдийн идэвхтэй оролцоог дэмжих урамшууллын хөтөлбөр нэвтрүүлэх.

ЭШЛЭЛ АВСАН ЭХ СУРВАЛЖ, СУДАЛГААНЫ БҮТЭЭЛ

Нэг. Монголын хууль, эрх зүйн баримт бичиг

1. *Монгол Улсын Үндэсний аюулгүй байдлын тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 2010 оны 7 дугаар сарын 1-нд батлав. Улсын Их Хурал, 2010.
2. *Батлан хамгаалах тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 2016 оны 1 дүгээр сарын 28-нд батлав. Улсын Их Хурал, 2016.
3. *Зэвсэгт хүчний тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 2016 оны 1 дүгээр сарын 28-нд батлав. Улсын Их Хурал, 2016.
4. *Цэргийн албаны тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 2015 оны 9 дүгээр сарын 11-нд батлав. Улсын Их Хурал, 2015.
5. *Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 2023 оны 7 дугаар сарын 7-нд батлав. Улсын Их Хурал, 2023.
6. *Дайны байдлын тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 2010 оны 5 дугаар сарын 6-нд батлав. Улсын Их Хурал, 2010.
7. *Дайн бүхий байдлын тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 2010 оны 5 дугаар сарын 6-нд батлав. Улсын Их Хурал, 2010.
8. *Цэргийн албан хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 1992 оны 12 дугаар сарын 9-нд батлав. Улсын Их Хурал, 1992.
9. *Төрийн цэргийн байгууллагын тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 1994 оны 12 дугаар сарын 16-нд батлав. Улсын Их Хурал, 1994.
10. *Цэргийн албан хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай хууль*. Монгол Улсын хууль, 1993 оны 12 дугаар сарын 3-нд батлав. Улсын Их Хурал, 1993.
11. Засгийн газар. *Батлан хамгаалах бодлогын үндэс*. Засгийн газрын тогтоол, 2015.
12. Засгийн газар. *Хяналт-шинжилгээ, үнэлгээ хийх нийтлэг журам*. 2025 оны 43 дугаар тогтоол, Засгийн газар, 2025.
13. Дашзэвэг, Ц. *Батлан хамгаалах бодлогын шинэчлэл: Хууль тогтоомж, эрх зүйн баримт бичгийн эмхэтгэл*. Улаанбаатар, 2017. ISBN: 978-99978-1-005-2.
14. Ц.Дашзэвэг, Ч.Баттулга, Б.Амартөр. "Батлан хамгаалах бодлогын хувьсал, өөрчлөлт." 2025, х. 144-186. ISBN: 978-9919-9182-5-5;

Хоёр. Гадаад эх сурвалж:

15. Booth, Ken, and Nicholas J. Wheeler. *The Security Dilemma: Fear, Cooperation, and Trust in World Politics*. Palgrave Macmillan, 2008.
16. Bryman, Alan. *Social Research Methods*. 5th ed., Oxford University Press, 2016.
17. Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4th ed., SAGE Publications, 2014.
18. Easton, David. *A Systems Analysis of Political Life*. John Wiley & Sons, 1965.
19. Field, Andy. *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics*. 5th ed., SAGE Publications, 2018.
20. Fowler, Floyd J. *Survey Research Methods*. 5th ed., SAGE Publications, 2013.
21. Hardin, Russell. *Trust and Trustworthiness*. Russell Sage Foundation, 2002.
1. Horowitz, Michael C. "Public Opinion and the Future of U.S. Military Strategy." Foreign Policy Research Institute, 2020, www.fpri.org.
2. Howlett, Michael, and M. Ramesh. *Studying Public Policy: Policy Cycles and Policy Subsystems*. Oxford UP, 2014. ISBN 978-0-19-542802-5.

3. Kapucu, Naim, and Yildirim Ustun. "Collaborative Crisis Management and Leadership in the Public Sector." *International Journal of Public Administration*, vol. 41, no. 7, 2018, pp. 548-561. <https://doi.org/10.1080/01900692.2017.1280819>.
22. Kotler, Philip, and Kevin Lane Keller. *Marketing Management*. 15th ed., Pearson Education, 2016.
4. Nedelea, Ana-Maria, and Loredana-Ana Păun. "Financing Innovation in Defense Industry." *Economic Research - Ekonomska Istraživanja*, vol. 34, no. 1, 2021, pp. 334-351. <https://doi.org/10.1080/1331677X.2020.1860792>.
23. Nye, Joseph S. *Soft Power: The Means to Success in World Politics*. PublicAffairs, 2004.
5. Nye, Joseph S. *The Future of Power*. PublicAffairs, 2011. ISBN 978-1-58648-753-3)
6. OECD. *Main Science and Technology Indicators*. OECD Publishing, 2022. <https://doi.org/10.1787/data-00182-en>.
7. Patton, Michael Quinn. *Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice*. Sage Publications, 2015.
24. Putnam, Robert D. *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. Simon & Schuster, 2000.
25. Waltz, Kenneth N. *Theory of International Politics*. Addison-Wesley, 1979.

**“БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ
ИРГЭД, ОЛОН НИЙТИЙН ҮНЭЛГЭЭ” СОЦИОЛОГИЙН СУДАЛГААНЫ ДҮНТЭЙ
АНКЕТ**

1. Таны нас?			
1.	17-22 нас	18	- 14.6%
2.	23-28 нас	432	- 15.1%
3.	29-34 нас	459	- 16.0%
4.	35-39 нас	497	- 17.4%
5.	40-45 нас	317	- 11.1%
6.	46-51 нас	295	- 10.3%
7.	52-57 нас	151	- 5.3%
8.	59-с дээш нас	166	- 5.8%
2. Таны хүйс?			
1.	Эрэгтэй	1635	- 57.1%
2.	Эмэгтэй	1216	- 42.5%
3. Таны боловсрол?			
1.	Дээд	1517	- 53.0%
2.	Тусгай дунд	360	- 12.6%
3.	Бүрэн дунд	749	- 26.2%
4.	Бүрэн бус дунд	169	- 5.9%
5.	Бага	33	- 1.2%
4. Таны оршин суугаа газар (аймаг, хот)?			
1.	Архангай	103	- 3.6%
2.	Баян-Өлгий	100	- 3.5%
3.	Баянхонгор	126	- 4.4%
4.	Булган	100	- 3.5%
5.	Говь-Алтай	106	- 3.7%
6.	Говьсүмбэр	59	- 2.1%
7.	Дархан	93	- 3.2%
8.	Дорнод	114	- 4.0%
9.	Дундговь	98	- 3.4%
10.	Завхан	112	- 3.9%
11.	Орхон	95	- 3.3%
12.	Өвөрхангай	68	- 2.4%
13.	Өмнөговь	94	- 3.3%
14.	Сүхбаатар	98	- 3.4%
15.	Сэлэнгэ	118	- 4.1%
16.	Төв	97	- 3.4%
17.	Увс	96	- 3.4%
18.	Ховд	101	- 3.5%
19.	Хөвсгөл	100	- 3.5%
20.	Хэнтий	106	- 3.7%
21.	УБ-БГД	122	- 4.3%
22.	УБ-БЗД	178	- 6.2%
23.	УБ-БНД	50	- 1.7%
24.	УБ-БХД	46	- 1.6%
25.	УБ-НД	55	- 1.9%
26.	УБ-СБД	124	- 4.3%
27.	УБ-СХД	108	- 3.8%
28.	УБ-ХУД	104	- 3.6%

29.УБ-ЧД 92 - 3.2%

5. Таны эрхэлдэг ажил?

1. Төрийн байгууллага	1626	- 56.8%
2. Төрийн бус байгууллага	197	- 6.9%
3. Хувиараа хөдөлмөр, бизнес эрхэлдэг	340	- 11.9%
4. Хувийн компани, байгууллагад ажилладаг	228	- 8.0%
5. Бусад	82	- 2.9%

6. Таны бодлоор Монгол Улсын Зэвсэгт хүчний нэр хүнд ямар байна вэ?

1. Сайн	705	- 24.6%
2. Дунд	1407	- 49.1%
3. Муу	353	- 12.3%
4. Мэдэхгүй	352	- 12.3%

7. Хэрэв Та “сайн” эсвэл “муу” гэж хариулсан бол шалтгаанаа тодорхой бичнэ үү?
Муу шалтгаан:

1. Цэргийн албанд амь насаа алдах эрсдэл их байна, баталгаа байхгүй
2. Авлига, арын хаалга, шударга бус байдал их байна
3. Ажлын орчин нөхцөл муу
4. Цэргийн албан дахь хөдөлмөрийн аюулгүй байдал муу, бэртэл, гэмтэл, аваар осол их гардаг
5. Цэргийн албанд гэмт хэрэг зөрчил их гарч байна
6. Зэвсэгт хүчний бүтэц, хэмжээ их жижиг, байлдах чадвар байхгүй
7. Цэргийн дарга нарын ёс зүй, мэдлэг, чадварыг дээшлүүлэх, ялангуяа дунд түвшний захирагч дарга нарын
8. Цэргийн дарга нарын ёс зүй, харилцаа хандлага маш муу байдаг
9. Батлан хамгаалах салбарын боловсон хүчин төлөвшил муу байна
10. Орчин үеийн зэвсэг техник байхгүй, нөөц байхгүй, байлдах чадваргүй
11. Зэвсэгт хүчний хөгжүүлэхгүй байна, тусгаар тогтнолын үндэс нь гэдгийг мартсан
12. Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагаа ил тод, нээлттэй биш, хаалттай ойлгомж муутай
13. Зэвсэгт хүчинд итгэх иргэдийн итгэл суларсан
14. Цэргийн алба хаагчид ажлаасаа гарах явдал ихэссэн
15. Цэргийн алба хаагчдын дүрэмт хувцас загвар, биед таарамжтай байдал, дулаан, сэрүүнд тохирсон байдал зэрэг муутай санагддаг. Орчин үеийн хэв маягт нийцүүлэх хэрэгтэй
16. Цэргийн албан дахь дэглэм хий худлаа хатуу чанга байна, хуучны цэрэг бэлтгэдэг дарамттай албаны харилцаа хандлага хоцрогдсон шүү дээ
17. Ганцхан энхийг дэмжих ажиллагаа л Монгол Улсын нэр хүндийг өндөрт өргөж байгаа
18. Монгол цэргийн алба хаагчид мэдлэг, чадвараараа сайн санагддаг, харин зэвсэг, техник хэрэгсэл дутмаг хоцрогдсон
19. Нийгэмд цэргийн албаны нэр хүнд унасан
20. Цэргийн алба хаагчдын эрүүл мэнд, бие бялдар, сэтгэл зүй сул дорой болсон байна
21. Цэргийн албаны тухай ойлголт маш муу байдаг, хаалттай
22. Цэргийн алба хаах иргэдийн тоо буурч байгаа нь БХЯ, ЗХЖШ-ын муу үйл ажиллагаатай шууд холбоотой
23. Цахим орчинд сөрөг мэдээ, мэдээлэл их явагдаж байна, үүний тэнцвэрийг олж мэдээллийг хяналттай болгох хэрэгтэй байна
24. Цэргийн алба хаахад сургалт муу, цэргийн албаны мэдлэг олгох явдал маш бага дэмий цаг үрсэн, доромжилсон, хохироосон байдал нь давамгайл болсон

25. Цэргийн алба хааж буй ажилчдын цалин хангамж, нийгмийн хамгаалал муу санагддаг
26. Цэргийн дарга, захирагч удирдлагууд нь өөрсдийгөө хэт дөвийлгөсөн, магтсан хандлага их байдаг
27. Сахилга хариуцлага суларсан санагддаг
28. Хүний амь нас хохироод, гэмтээд, зөрчил гараад байхад дарга, удирдлага хариуцлага хүлээдэггүй байдал ажиглагддаг
29. Хугацаат цэргүүдээс их мөнгө татдаг
30. Хууль, дүрэм, журам мөрдөгдөх байдал их суларсан
31. Цэргийн албаны шат шатны дарга нарын хүнд суртал маш их
32. Иргэнд ээлтэй, орчин үеийн чиг хандлагаа судалсан, олон төрөл, хэлбэрээр цэргийн алба хааж болдог тийм тогтолцоог бүрдүүлэх хэрэгтэй байна
33. Цэргүүдээр ажил маш их хийлгэж байна, цэргийн албаны үндсэн сургалт гэж бараг байдаггүй, буудаж үзээгүй, техник хэрэгслээ мэдэхгүй халагдаж ирж байна
34. Цэргийн албан дахь зохион байгуулалт, харилцаа хандлага, алба хаах орчин нөхцөл, төрөл хэлбэрийг өөрчилж орчин үеийн хэв маяг, иргэдийн сэтгэл зүйн чиг хандлагд нийцүүлж сайжруулах хэрэгтэй

Сайн шалтгаан:

35. Батлан хамгаалах салбар боловсон хүчин сайтай, сайн бэлтгэдэг
36. Батлан хамгаалах салбарын бодлого шийдвэр сайн санагддаг
37. Бүтээн байгуулалтад оролцож байгаа нь сайн
38. Гадаад бодлого, энхийг дэмжих ажиллагаа сайн явагдаж байгаа
39. Нэр хүндтэй, аюулгүй байдал, тусгаар тогтнолоо хамгаалж ирсэн сайн салбар
40. Бусад салбарыг бодоход зохион байгуулалт сайтай, үйл ажиллагаа нь сайн явагддаг санагддаг
41. Хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэл зориуд цэргийн салбарыг харлуулах үйл ажиллагаа явуулаад байгаа мэт санагддаг
8. Та өөрийгөө батлан хамгаалах бодлого, Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагааны талаар хэр мэдлэг, мэдээлэлтэй гэж бодож байна?
 1. Сайн 532 - 18.6%
 2. Дунд 1696 - 59.2%
 3. Муу 592 - 20.7%
9. Та батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаа, Зэвсэгт хүчний талаар хэр зэрэг сэтгэл хангалуун байдаг уу?
 1. Сайн 657 - 22.9%
 2. Дунд 1489 - 52.0%
 3. Муу 260 - 9.1%
 4. Мэдэхгүй 393 - 13.7%
10. Таны бодлоор улс орны хөгжилд дараах салбаруудын аль нь илүү чухал үүрэгтэй вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)

1. Аж үйлдвэрийн салбар	1406 - 49.1%
2. Аюулгүй байдлын салбар	842 - 29.4%
3. Аялал жуулчлалын салбар	550 - 19.2%
4. Байгаль орчны салбар	460 - 16.1%
5. Барилга, хот байгуулалтын салбар	495 - 17.3%
6. Батлан хамгаалах салбар	765 - 26.7%
7. Боловсролын салбар	1075 - 37.5%
8. Гадаад худалдааны салбар	294 - 10.3%
9. Дотоод худалдаа, эдийн засгийн салбар	482 - 16.8%
10. Зочид буудал нийтийн хоолны салбар	168 - 5.9%
11. Мэдээлэл, харилцаа холбоо, цахим салбар	454 - 15.9%

12. Тээвэр, логистикийн салбар	269	- 9.4%
13. Хөдөө аж ахуйн салбар	655	- 22.9%
14. Шинжлэх ухааны салбар	510	- 17.8%
11. Таны бодлоор манай улсын Зэвсэгт хүчний хүчин чадал бусад улс орон, орчин үеийн хөгжлийн чиг хандлагатай харьцуулахад ямар байна гэж дүгнэж байна вэ?
1. Сайн	356	- 12.4%
2. Дунд	1303	- 45.5%
3. Муу	637	- 22.2%
4. Мэдэхгүй	471	- 16.5%
5. Бүгд	2767	- 96.6%
12. Батлан хамгаалах бодлого, Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагаа хэрхэн хэрэгжиж байна гэж Та үзэж байна вэ?
1. Сайн	484	- 16.9%
2. Дунд	1368	- 47.8%
3. Муу	250	- 8.7%
4. Мэдэхгүй	656	- 22.9%
13. Таны бодлоор батлан хамгаалах бодлогыг сайжруулж, тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхийн тулд цаашид ямар арга хэмжээ хэрэгжүүлбэл зохистой вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Батлан хамгаалах бодлого, тулгамдсан асуудлаар судалгаа, шинжилгээний ажил хийх	839	29.3%
2. Батлан хамгаалах төсөв, санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх	882	30.8%
3. БХЯ, ЗХЖШ-ын үйл ажиллагааг нээлттэй, ил тод болгох	752	26.3%
4. Батлан хамгаалах эрх зүйн шинэчлэл хийх хэрэгтэй	694	24.2%
5. Хугацаат цэргийн алба хаах тогтолцоог сайжруулах	943	32.9%
6. Боловсон хүчний сургалт бэлтгэлийн тогтолцоог сайжруулах	760	26.5%
7. Батлан хамгаалахын нийгмийн хамгааллын асуудлыг сайжруулах	614	21.4%
8. Цэргийн албан дахь гэмт хэрэг, зөрчил, дүрмийн бус харилцааг арилгах	1288	45.0%
14. Та манай улс ямар Зэвсэгт хүчинтэй байвал тохиромжтой гэж үздэг вэ?
1. Мэргэжлийн офицер, ахлагч нарт тулгуурласан	939	32.8%
2. Гэрээт цэрэгт тулгуурласан	322	11.2%
3. Хугацаат цэрэгт тулгуурласан	323	11.3%
4. Орчин үеийн зэвсэглэл, техниктэй	1027	35.9%
15. Батлан хамгаалах салбарын хууль, эрх зүйн баримт бичгийн хэрэгжилт, зохион байгуулалтын ажил хэр зэрэг байна гэж Та бодож байна вэ?
1. Сайн	459	- 16.0%
2. Дунд	1322	- 46.2%
3. Муу	206	- 7.2%
4. Мэдэхгүй	758	- 26.5%
16. Батлан хамгаалах яамны бодлого, үйл ажиллагаа хэр нээлттэй, ил тод, ард иргэдийн сэтгэлд нийцэж байгаа гэж Та бодож байна вэ?
1. Сайн	304	- 10.6%
2. Дунд	1290	- 45.1%
3. Муу	559	- 19.5%
4. Мэдэхгүй	584	- 20.4%
17. Батлан хамгаалах салбарын удирдлагын тогтолцоо, түүний бүтэц, зохион байгуулалт хэр оновчтой гэж Та боддог вэ?
1. Маш оновчтой	145	- 5.1%
2. Оновчтой	602	- 21.0%
3. Ер нь дундаж	988	- 34.5%

4. Оновчгүй	202	- 7.1%
5. Мэдэхгүй	794	- 27.7%
18. Та БХЯ-ны үйл ажиллагаанд хэр сэтгэл хангалуун байдаг вэ?
1. Сайн	398	- 13.9%
2. Дунд	1426	- 49.8%
3. Муу	353	- 12.3%
4. Мэдэхгүй	569	- 19.9%
19. Та дээрх асуултад “дунд” буюу “муу” гэж хариулсан шалтгаанаа тодруулна уу?
(1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Шинэчлэлийн үйл явц удаан	618	21.6%
2. Боловсон хүчний чадавх тааруу	546	19.1%
3. Хэт нүсэр аппараттай	346	12.1%
4. Бодлого үйл ажиллагаа нь доод шатандаа хүрдэггүй	508	17.7%
5. Бодлого шийдвэрийн хэрэгжилт, хяналт шалгалт сул	454	15.9%
6. Залуу боловсон хүчнээ дэмждэггүй	594	20.7%
7. Нийгмийн хамгааллын асуудлыг орхигдуулдаг	467	16.3%
8. Боловсон хүчнээ зөв сонгож чаддаггүй	348	12.2%
9. Ажлын сахилга, хариуцлага суларсан	598	20.9%
10. Аливаа асуудлыг улс төржүүлдэг	400	14.0%
11. Цэргийн албан дахь гэмт хэрэг зөрчил	763	26.7%
12. Алба хаагчдадаа бодитой хариуцлага тооцдоггүй	359	12.5%
13. Бодлого үйл ажиллагааг сурталчлах ажил муу	348	12.2%
14. Бодит байдалд нийцэхгүй үндэслэл муутай, хэрэгжих боломжгүй бодлого, үйл ажиллагаа	264	9.2%
20. Та ЗХЖШ-ын үйл ажиллагаанд хэр сэтгэл хангалуун байдаг вэ?
1. Сайн	440	15.4%
2. Дунд	1321	46.1%
3. Муу	238	8.3%
4. Мэдэхгүй	715	25.0%
21. Та дээрх асуултад “дунд” буюу “муу” гэж хариулсан шалтгаанаа тодруулна уу?
(1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Шинэчлэлийн үйл явц удаан	559	19.5%
2. Боловсон хүчний чадавх тааруу	465	16.2%
3. Хэт нүсэр аппараттай	319	11.1%
4. Бодлого үйл ажиллагаа нь доод шатандаа хүрдэггүй	371	13.0%
5. Бодлого шийдвэрийн хэрэгжилт, хяналт шалгалт сул	377	13.2%
6. Залуу боловсон хүчнээ дэмждэггүй	485	16.9%
7. Нийгмийн хамгааллын асуудлыг орхигдуулдаг	390	13.6%
8. Боловсон хүчнээ зөв сонгож чаддаггүй	347	12.1%
9. Ажлын сахилга, хариуцлага суларсан	469	16.4%
10. Аливаа асуудлыг улс төржүүлдэг	342	11.9%
11. Цэргийн албан дахь гэмт хэрэг зөрчил	638	22.3%
12. Алба хаагчдадаа бодитой хариуцлага тооцдоггүй	357	12.5%
13. Бодлого үйл ажиллагааг сурталчлах ажил муу	290	10.1%
14. Бодит байдалд нийцэхгүй үндэслэл муутай, хэрэгжих боломжгүй бодлого, үйл ажиллагаа	227	7.9%
22. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаа Таны амьдралд хэр зэрэг нөлөөтэй гэж бодож байна вэ?
1. Маш их	475	16.6%
2. Их	669	23.4%
3. Дунд	690	24.1%
4. Маш бага	196	6.8%

5. Бага 196 6.8%
6. Мэдэхгүй 463 16.2%

23. Таны бодлоор цэргийн анги, байгууллага болон Зэвсэгт хүчний хэмжээнд шийдвэрлэх шаардлагатай тулгамдсан ямар асуудал байна вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)

1. Хувцас формын хангалт 442 15.4%
2. Төсөв, санхүү, эдийн засгийн асуудал 662 23.1%
3. Цалин хангамжийн асуудал 827 28.9%
4. Орон сууц, нийгмийн хамгааллын асуудал 720 25.1%
5. Зэвсэг техникийн шинэчлэлийн асуудал 826 28.9%
6. Ажиллах орчин нөхцөлийн асуудал 608 21.2%
7. Чадварлаг боловсон хүчин, сургалт бэлтгэлийн асуудал 774 27.0%
8. Гадаадад ажиллагаанд оролцогч, төгсөгчдийн оновчгүй томилгооны асуудал 341 11.9%
9. Цэргийн алба хаагчдын дүрэмч, соёлч, ёс зүйн дутмаг байдал 682 23.8%
10. Анги, байгууллага дахь гэмт хэрэг, зөрчил, харилцааны асуудал 824 28.8%

24. Таны бодлоор Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагуудын доорх үйл ажиллагаа хэр явагдаж байна вэ? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Үйл ажиллагаанууд	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
1.	Сургалт	644 - 22.5%	915 - 32.0%	176 - 6.1%	629 - 22.0%
2.	Бэлэн байдал	685 - 23.9%	903 - 31.5%	188 - 6.6%	551 - 19.2%
3.	Зэвсэг техник	279 - 9.7%	875 - 30.6%	535 - 18.7%	627 - 21.9%
4.	Цэргийн албаны гүйцэтгэл	514 - 18.0%	970 - 33.9%	202 - 7.1%	631 - 22.0%
5.	Соёл хүмүүжлийн ажил	482 - 16.8%	935 - 32.7%	315 - 11.0%	577 - 20.2%
6.	Ар тал, ахуй хангалт	325 - 11.4%	914 - 31.9%	447 - 15.6%	632 - 22.1%
7.	Сахилга, хариуцлага, ёс зүйн байдал	371 - 13.0%	953 - 33.3%	461 - 16.1%	534 - 18.7%
8.	Захирагч, орлогч нарын ажил	391 - 13.7%	898 - 31.4%	308 - 10.8%	694 - 24.2%
9.	Бие бүрэлдэхүүний санал сэтгэгдэл	354 - 12.4%	949 - 33.1%	247 - 8.6%	720 - 25.1%
10.	Боловсон хүчний чанар, сургалт	382 - 13.3%	959 - 33.5%	294 - 10.3%	635 - 22.2%
11.	Цэргийн алба хаагчдын хоорондын харилцаа, хандлага	386 - 13.5%	873 - 30.5%	412 - 14.4%	609 - 21.3%

25. Манай улс батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчиндээ хэр зэрэг төсөв, мөнгө зарцуулдаг гэж Та боддог вэ?

1. Их 288 10.1%
2. Дунд 835 29.2%
3. Бага 479 16.7%
4. Мэдэхгүй 1024 35.8%

26. Батлан хамгаалах төсөв, санхүүгийн асуудал нь тухайн салбарын хөгжилд хэрхэн нөлөөтэй байна гэж Та үздэг вэ?

1. Маш их 532 18.6%
2. Их 708 24.7%
3. Дунд зэрэг 541 18.9%
4. Бага 157 5.5%
5. Маш бага 96 3.4%

6. Мэдэхгүй 629 22.0%
27. Батлан хамгаалах салбарын шинэчлэл, хөгжлийн үйл явц хэрхэн хэрэгжиж байна гэж Та үзэж байна вэ?
1. Сайн 300 10.5%
 2. Дунд 1237 43.2%
 3. Муу 282 9.8%
 4. Мэдэхгүй 813 28.4%
28. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаа дахь ямар асуудлууд Таны сэтгэл санааг зовоож байна вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Санаа зовоох асуудал байхгүй 366 12.8%
 2. Батлан хамгаалахын багц хуулийн боловсруулалт, хэрэгжилт, нийцэл 317 11.1%
 3. Хугацаат цэргийн алба хаах хугацаа, төрөл, хэлбэр 669 23.4%
 4. Зэвсэгт хүчний төсөв хөрөнгө зарцуулж буй байдал 469 16.4%
 5. Зэвсэгт хүчний байлдааны техник хэрэгслийн шинэчлэл, бэлэн байдал, үүрэг гүйцэтгэх боломж 782 27.3%
 6. Зэвсэгт хүчний гадаадад явуулж буй үйл ажиллагаа 363 12.7%
 7. Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдын нийгмийн хамгаалал 625 21.8%
 8. Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдын ёс зүй, сахилга, соёлын асуудал 661 23.1%
 9. Цэргийн анги, байгууллага дахь гэмт хэрэг зөрчил, дүрмийн бус харилцаа 913 31.9%
 10. Батлан хамгаалах салбар дахь авлига, хээл хахууль, эрх ашгийн зөрчил 597 20.9%
 11. Батлан хамгаалахын ил тод, нээлттэй бус байдал 580 20.3%
29. Таны бодлоор Зэвсэгт хүчний анги, байгууллага нь хүний хөгжлийн орчин болж чадсан уу?
1. Тийм 743 26.0%
 2. Үгүй 636 22.2%
 3. Мэдэхгүй 1247 43.6%
30. “Үгүй” гэж хариулсан бол Танд ямар шалтгаан байна вэ?
1. Авлига арын хаалга, шударга бус байдал их байдаг
 2. Ажлын байран дахь дарамт шахалт, харилцааны зөрчил их байдаг
 3. Ажиллах орчин нөхцөл муу
 4. Цэргийн алба хаагчдын нийгмийн хамгаалал, хангамж их муу
 5. Цэргийн алба хаагчдын сахилга, хариуцлага, ёс зүй, харилцаа хандлага маш муу
 6. Цэргийн албанд амь насаа алдах, гэмтэж бэртэх явдал их гарч байна
 7. Ардчилсан нийгэм дэх иргэдийн эрх, эрх чөлөөнд нийцсэн цэргийн алба хаах хэлбэрийг олон хэлбэрээр бүрдүүлэх шаардлагатай
 8. Цэргийн албанд архи уух, харилцаа хандлага муу байдал их байна
 9. БХЯ, ЗХЖШ-ын мэдээ, мэдээлэл дутмаг, хаалттай байдаг
 10. Цэргийн алба хаагчдын бие бялдар, сэтгэл зүйн байдал муу
 11. Батлан хамгаалах бодлого муу байгаа санагддаг
 12. Боловсон хүчний мэдлэг, чадвар дутмаг санагддаг
 13. Зэвэгт хүчний хөгжил муу санагддаг, бусад улс оронтой харьцуулахад
 14. Зэвсэгт хүчинд гэмт хэрэг зөрчил их гарч байна
 15. Хэт их дүрэм, журам, диктатуртай санагддаг
 16. Цэргийн дарга нарын ёс зүй, сахилга, хариуцлага маш муу сул байдаг
 17. Батлан хамгаалах салбар нээлттэй, ил тод биш, хаалттай байдаг
 18. Батлан хамгаалах төсөв муу бага санагддаг

19. Зэвсэгт хүчний цэргийн албаны сургалт муу, явагддаггүй юм шиг санагддаг
20. Зэвсэгт хүчний техник хэрэгсэл, зэвсэглэл их дутмаг, хоцрогдсон санагддаг
21. Цэргийн алба хаагчид хөгжих орчин нөхцөл, боломж маш муу санагддаг
22. Хугацаат цэргийн алба хаагчдаар ажил их хийлгэж, хий дэмий дээрэлхэж, дарамталж, сургалт явуулалгүй хохироож амьдралын цагыг нь үрж байна
31. Таны бодлоор манай улсын Зэвсэгт хүчин олон улсын энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцож байгаа нь зөв үү?
1. Зөв 1990 69.5%
 2. Буруу 165 5.8%
 3. Мэдэхгүй 483 16.9%
32. Та хугацаат цэргийн алба хаах өнөөгийн журмын талаар ямар байр суурьтай байна вэ?
1. Зөв 1189 41.5%
 2. Буруу 430 15.0%
 3. Мэдэхгүй 998 34.9%
33. Та “буруу” эсвэл “мэдэхгүй” гэж хариулсан бол хугацаат цэргийн албаны өөр хэлбэр, боломжийн талаар ямар бодолтой байна вэ?
1. Хугацаа богино иргэнд ашигтай байх 467 16.3%
 2. Хугацаа урт сургалт бэлтгэл сайн байх 455 15.9%
 3. Хугацаа богино олон төрөл, хэлбэрээр хаалгах 510 17.8%
 4. Хугацаа урт, бүтээн байгуулалтад оролцож 549 19.2%
цалинтай байх
34. Зэвсэгт хүчний офицер, ахлагч цэргийн алба хаагчдын сахилга, хариуцлага, ёс зүйн байдал ямар байна гэж Та үзэж байна вэ?
1. Сайн 424 14.8%
 2. Дунд 1219 42.6%
 3. Муу 454 15.9%
 4. Мэдэхгүй 534 18.7%
35. “Дунд” эсвэл “муу” гэж хариулсан бол шалтгаанаа тодруулна уу? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Сахилга, хариуцлагад тавих хяналт суларснаас 870 30.4%
 2. Цэргийн дүрэм мөрдөгдөхгүй байгаагаас 526 18.4%
 3. Бүх шатны захирагч дарга нарын удирдлагын арга 638 22.3%
барил сулаас
 4. Эрх зүйн болон дүрэм, журмын талаарх мэдлэг хомсоос 563 19.7%
 - a. Хувь хүний ёс зүй, соёл боловсролын түвшингөөс 949 33.1%
 5. Олон нийтийн Зэвсэгт хүчинд тавих анхаарал, 445 15.5%
хяналт сулаас

36. Та Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагад сахилга хариуцлагын дараах зөрчил ямар хэмжээнд байгаа гэж үзэж байна вэ? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Сахилга, хариуцлагын зөрчил	Их	Бага	Дунд	Байхгүй	Мэдэхгүй
1.	Ажил хожимдох таслах	190 - 6.6%	387 - 13.5%	516 - 18.0%	215 - 7.5%	779 - 27.2%
2.	Архи уух	390 - 13.6%	387 - 13.5%	516 - 18.0%	215 - 7.5%	779 - 27.2%
3.	Албан тушаалаа ашиглах	410 - 14.3%	409 - 14.3%	483 - 16.9%	198 - 6.9%	768 - 26.8%
4.	Хичээл дадлага таслах	173 - 6.0%	436 - 15.2%	390 - 13.6%	277 - 9.7%	915 - 32.0%

5.	Харуул манааны үүргийг хангалтгүй биелүүлэх	183 - 6.4%	400 - 14.0%	432 - 15.1%	335 - 11.7%	870 - 30.4%
6.	Хөрөнгө мөнгө завших	233 - 8.1%	349 - 12.2%	365 - 12.7%	274 - 9.6%	975 - 34.1%
7.	Хувцас формын зөрчил гаргах	136 - 4.8%	420 - 14.7%	403 - 14.1%	352 - 12.3%	876 - 30.6%
8.	Хулгай хийх	131 - 4.6%	336 - 11.7%	304 - 10.6%	393 - 13.7%	1016 - 35.5%
9.	Ажлын байраа орхих	173 - 6.0%	360 - 12.6%	369 - 12.9%	357 - 12.5%	927 - 32.4%
10.	Ёс зүй, цэргийн дүрмийн доголдол	284 - 9.9%	417 - 14.6%	482 - 16.8%	253 - 8.8%	771 - 26.9%
11.	Гэмт хэрэг, зөрчил	336 - 11.7%	410 - 14.3%	464 - 16.2%	270 - 9.4%	725 - 25.3%
12.	Дэглэлт, дарамт, шахалт	416 - 14.5%	393 - 13.7%	425 - 14.8%	264 - 9.2%	726 - 25.4%
13.	Бэлгийн дарамт, шахалт	155 - 5.4%	338 - 11.8%	289 - 10.1%	350 - 12.2%	1039 - 36.3%

37. Таны бодлоор өнөөдөр Зэвсэгт хүчний офицер, ахлагч, хугацаат цэргийн алба хаагч нарыг бэлтгэх сургалтын чанар, үйл ажиллагаа ямар байгаа вэ?

1. Сайн	408	14.3%
2. Дунд	1045	36.5%
3. Муу	242	8.5%
4. Мэдэхгүй	630	22.0%

38. Та Зэвсэгт хүчний нийгмийн хамгааллын дараах асуудлуудыг үнэлж бичнэ үү?

№	Асуудлууд	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
1.	Цалин, хангамж	290 - 10.1%	805 - 28.1%	584 - 20.4%	605 - 21.1%
2.	Цэргийн нормын хангалт	466 - 16.3%	795 - 27.8%	416 - 14.5%	579 - 20.2%
3.	Орон сууц, байрны асуудал	183 - 6.4%	722 - 25.2%	738 - 25.8%	638 - 22.3%
4.	Ар гэрийн асуудал	180 - 6.3%	753 - 26.3%	608 - 21.2%	720 - 25.1%
5.	Эрүүл мэндийн асуудал	292 - 10.2%	805 - 28.1%	486 - 17.0%	671 - 23.4%

39. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагааны талаарх мэдээ, мэдээлэл Танд хэр шуурхай хүрдэг вэ?

1. Цаг хугацаандаа	563	19.7%
2. Мэдээлэл үнэ цэнээ алдсан хойно	446	15.6%
3. Мэдээлэл бараг ирдэггүй	857	29.9%
4. Үнэн бодит мэдээлэл ирдэг	223	7.8%
5. Худал, хуурмаг, хаалттай мэдээлэлтэй	234	8.2%

40. Та Зэвсэгт хүчний бодлого, үйл ажиллагааны талаарх мэдээ, мэдээллийг ихэвчлэн хаанаас авдаг вэ?

1. Цахим орчин	1418	49.5%
2. Телевиз	718	25.1%
3. Радио	69	2.4%

4. Хэвлэл, сонин сэтгүүл	74	2.6%
5. "Соёмбо" сонин	51	1.8%
6. Бусдын ярианаас	142	5.0%
7. Бусад	14	0.5%
41. Батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний хууль тогтоомж, цэргийн дүрмийн хэрэгжилт цэргийн анги, байгууллагад ямар байдаг гэж Та бодож байна вэ?
1. Сайн	508	17.7%
2. Дунд	1099	38.4%
3. Муу	217	7.6%
4. Мэдэхгүй	751	26.2%
42. Та Батлан хамгаалах салбарын талаар хэр мэдлэг, мэдээлэлтэй байдаг вэ?
1. Сайн	317	11.1%
2. Дунд	1437	50.2%
3. Муу	781	27.3%
4. Мэдэхгүй	15	0.5%
43. Та Батлан хамгаалах салбарын талаарх ямар мэдээллийг ихэвчлэн сонирхдог вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Батлан хамгаалах салбарын бодлого, зорилтын тухай	509	17.8%
2. Батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагаа улс орны аюулгүй байдал, тусгаар тогтнол эрх ашигт нийцэж буй тухай;	781	27.3%
3. Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдын мэргэжлийн ур чадварын тухай;	793	27.7%
4. Энхийг дэмжих үйл ажиллагаанд оролцож буй үйл ажиллагааны тухай;	693	24.2%
5. Зэвсэгт хүчний офицер, ахлагч, хугацаат болон гэрээт цэргийн алба хаагчдын амьдрал, үйл ажиллагааны талаарх;	577	20.2%
6. Зэвсэгт хүчний зэвсэглэл, техник, технологийн шинэчлэлийн тухай;	712	24.9%
	414	14.5%
7. Зэвсэгт хүчний бэлэн байдал, үүрэг гүйцэтгэх чадвар, боломжийн тухай	377	13.2%
8. Гадаад харилцааны талаарх;		
9. Цэргийн алба хаагчдын нийгмийн хамгааллын талаарх;	576	20.1%
10. Цэргийн алба хаах орчин нөхцөлийн талаар	668	23.3%
11. Цэргийн албан дахь харилцаа, гэмт хэрэг зөрчлийн талаар	652	22.8%
44. Батлан хамгаалах салбар Монголын төрт ёсны уламжлал, түүхэн замналыг хадгалан хөгжүүлэхэд хэр үүрэгтэй оролцдог гэж Та үзэж байна вэ?
1. Маш чухал үүрэг гүйцэтгэдэг	902	31.5%
2. Тодорхой хүрээнд үүрэг гүйцэтгэдэг	945	33.0%
3. Онцын шаардлагагүй, оролцдоггүй	195	6.8%
4. Мэдэхгүй	529	18.5%
45. Таны бодлоор Монголын ард, иргэд, залуу үеийнхийг эх оронч үзэл, төлөвшилтэй болгон хүмүүжүүлэхэд Батлан хамгаалах салбараас хийж, хэрэгжүүлж байгаа ажлыг үнэлнэ үү?
1. Сайн	419	14.6%
2. Дунд	1223	42.7%
3. Муу	282	9.8%
4. Мэдэхгүй	667	23.3%
46. Та сайн эсвэл муу гэж үнэлсэн бол шалтгаанаа тодорхой бичнэ үү?
- Муу шалтгаан:*

1. Батлан хамгаалах салбарт сайн зүйлс ховор болж байна, залуучууд цэрэгт явахаас айж, эмээх байдал ихсэж байна
2. Батлан хамгаалах салбарын үйл ажиллагаа нээлттэй, ил тод биш, мэдээлэл хаагдмал хангалтгүй, ойлголтгүй байдаг
3. ЕБС-д батлан хамгаалах арга хэмжээний талаар тодорхой мэдлэг олгох сургалт явуулдаг байх хэрэгтэй
4. Батлан хамгаалах салбар дахь гэмт хэрэг зөрчил ихэссэн, цэрэг амь насаа алдах тохиолдолд нэмэгдэж байна
5. Цэргийн албан дахь дарамт шахалт, дэглэлт их, дарга нарын харилцаа, хандлага, ёс зүй муу
6. Улс оронд дорвитой үйл ажиллагаа явуулдаггүй юм шиг харагддаг учир батлан хамгаалах үйл ажиллагааны талаар зөв бодитой үр дүнтэй ойлголт өгөх мэдээ, мэдээллээр нийгмийг байнга хангаж байх
7. Хүүхэд, залуучуудад эх оронч үзэл, хүмүүжил олгох сургалт, тэмцээн уралдаан зохион байгуулж байх
8. Цахим орчинд батлан хамгаалах салбарын талаар байнга сөрөг мэдээ, мэдээлэл гарч байна
9. Иргэний хяналт сул, хяналт тавих мэдээ, мэдээлэл хаалттай, эрх зүйн боломж сул байдаг
10. Батлан хамгаалах салбар ил тод биш, хаалттай, мэдээлэл дутмаг ойлгомжгүй байдаг
11. Цэргийн албан дахь сургалт суу, сургалт явагддаггүй, хий дэмий ажил хийлгэж, дарамталж, дээрэлхэж, хүний цаг үрсэн алба болсон
12. Даргалах бүрэлдэхүүнд аливаа хэрэг зөрчил, сахилгын мөрөөр арга хэмжээ авах, хариуцлага тооцохдоо муу
13. Цэргийн албаны хоол унд, хангалт муу байдаг
14. Цэргүүд хий хоосон ажил маш их хийж цэргийн хэрэгт суралцахгүй байна
15. Цэргийн алба хааж байгаа залууст цэрэг эх оронч үзэл төлөвшихгүй, цэргийн хэргийн мэдлэг байхгүй, цэргийн албаны эсрэг сөрөг сэтгэгдэлтэй халагдаж түүнийгээ нийгэмд түгээж байна
16. Энхийг дэмжих ажиллагаа гэхээс өөрөөр нийгэмд эерэг зүйл харагдахгүй байна

Сайн шалтгаан:

17. “Дөл” тоглолт, тэмцээнийг байнга тогтмол зохион байгуулж байх, түүнтэй ижил хүүхэд, залууст батлан хамгаалах, цэргийн хэргийн болон аюулгүй амьдрах ухааны талаарх боловсрол олгосон үр дүнтэй үйл ажиллагааг байнга зохион байгуулж байх
 18. ЕБС-д цэрэгжил, цэргийн хэргийн болон аюулгүй амьдрах ухааны хичээлд ордог байх
 19. Эх оронч үзэл хүмүүжил сайн олгож байгаа гэж боддог
 20. Аюулгүй байдлыг хангах үүргээ зохих хэмжээнд гүйцэтгэж байгаа гэж боддог
 21. Цэргийн албанаас залуучууд эх орны талаар бага ч гэсэн мэдлэг, хандлага авч үлддэг
47. Батлан хамгаалах яамны бодлого, үйл ажиллагаа хэр нээлттэй, ил тод, иргэдийн сэтгэлд нийцэж байгаа гэж Та бодож байна вэ?
1. Маш сайн (бодлого үйл ажиллагаа нь нээлттэй, ил тод, иргэдэд хүрч, нийцэж байна)	264	9.2%
2. Сайн (иргэдийн сэтгэлд нийцдэг)	450	15.7%
3. Дунд (төдийлөн сайн биш, бодлого үйл ажиллагаа нь зарим тохиолдолд сайн мэдрэгддэггүй)	1047	36.6%
4. Муу (ил тод, нээлттэй биш, бодлого үйл ажиллагаа нь мэдрэгддэггүй)	341	11.9%

5. Мэдэхгүй

451 15.8%

48. Зэвсэгт хүчин, цэргийн алба хаагчид улс орныхоо бүтээн байгуулалтад оролцох талаар Та ямар бодол, санаатай байна вэ?

1. Зөв	1385	48.4%
2. Буруу	233	8.1%
3. Мэдэхгүй	715	25.0%

49. Батлан хамгаалах, Зэвсэгт хүчин дэх иргэний хяналт, иргэн-цэргийн харилцаа ямар түвшинд байна гэж Та бодож байна вэ?

1. Сайн	311	10.9%
2. Дунд	1084	37.9%
3. Муу	284	9.9%
4. Мэдэхгүй	730	25.5%

50. Та “сайн” эсвэл “муу” гэж үнэлсэн бол шалтгаанаа тодорхой бичнэ үү?

Муу шалтгаан:

1. Захирагч, дарга, удирдлагын бүрэлдэхүүний харилцаа хандлага, ёс зүй хоцрогдсон, муу, хуучны захирсан, дарангуйлсан хандлага их
 2. Цэрэгт алба хаах хүсэл сонирхол буурч байгаа
 3. Батлан хамгаалах салбарын талаар бодитой мэдээ, мэдээлэл хомс, ил тод, нээлттэй биш, хаагдмал байдаг
 4. Иргэдтэй нээлттэй, уялдаа холбоотой байж бодлого үйл ажиллагаа сурталчлан таниулж байх хэрэгтэй байна
 5. Зэвсэгт хүчинд хууль бус үйл ажиллагаа их болсон, дүрэм, журам зөрчигдөж, гэмт хэрэг зөрчил их гардаг
 6. Цэргийн албанд хөдөлмөрийн аюулгүй байдал их алдагдаж осол, аваар их гарч байгаа сонсогддог
 7. Цэргийн албан дахь дарамт шахалт, дэглэлт их байна
 8. Иргэний хяналт тавих боломж их сул, мэдээ, мэдээлэл хомс, хяналт давих эрх зүйн боломж байхгүй
 9. Цэргийн алба хаагчдын нийгмийн хамгаалал маш муу, тэгсэн мөртөө залуучуудын амьдралын бүх ашигтай цаг хугацааг нь хүчээр албанд нь зориулаад эцэст нь ямар ч амьдралгүй хоцорч байна
 10. Цахим орчинд батлан хамгаалах талаар сөрөг мэдээлэл их байна
 11. Цахим орчинд зарим талаар төрийн алба, үйлчилгээ, Зэвсэгт хүчний талаар зориудаар сөрөг мэдээ, мэдээлэл тарааж төр, иргэний дунд хагарал үүсгээд байгаа байдал ажиглагдаж байна
 12. Төсөв, мөнгийг зөв, шаардлагатай зүйлд зарцуулж байх, мэдээлэл байхгүй
 13. Цэргийн алба, захирах, захирагдах ёс гэсэн хуучин, хоцрогдсон ойлголтыг иргэдэд тулгаж хэт дарамталсан, доромжилсон, харааж зүхсэн, ёс зүйгүй харилцаа хандлагатай, зарим талаар шоронгийн ялтан мэт цэргүүдтэй харьцдаг
51. Та Батлан хамгаалах салбарын бодлого, үйл ажиллагаанд цаашид ямар асуудлуудыг онцлон анхаарч, хэрэгжүүлж ажиллаасай гэж бодож байна вэ?
1. Авлига, хүнд суртал, тэгш бус байдлаас ангижрах
 2. Цэргийн алба хаах орчин нөхцөлийг сайжруулж орчин үеийн нийгмийн шаардлагад нийцүүлж өөрчлөх
 3. Цэргийн алба хаагчдын ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулах
 4. Батлан хамгаалах салбарын нийгмийн хамгааллыг сайжруулж, улс орны номер нэг нийгмийн хамгаалалтай, үлгэр жишээ салбар болгох, хийж гүйцэтгэж буй ажил алба нь ч тийм байх ёстойг шаарддаг
 5. Ажлын байран дахь дарамт шахалт, харилцаа хандлагын асуудал маш муу байдгийг залруулах

6. Залуу офицер, ахлагч нар халагдах байдал ихсэж байгааг сайн судлан үзэж тодорхой байгаа зөрчил, дутагдалдаа бодитой, үр дүнтэй дүгнэлт хийж дорвитой арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх хэрэгтэй
7. Цэргийн алба хаагчдын ар гэр бүл, тэдний нийгмийн асуудалд анхаарч арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байх
8. Цэргийн албанд амь насаа алдах байдал, гэмт хэрэг зөрчил их гарч байгаад анхаарч ажиллах шаардлагатай
9. Албан тушаалд томилох, өөрчлөх гэх мэт асуудалд арын хаалгагүй, шударга тэгш хандаж байх хэрэгтэй
10. Батлан хамгаалах салбар маш олон талаарх авлига, албан тушаал, хүнд суртлын үүр уурхай болсон шүү, хаалттай, хаагдмал салбар гэдгээрээ түрий барьдаг, үүнд дорвитой анхаарч ажиллах
11. Цэргийн алба хаагч хэдий эрхээ хязгаарлуулдаг ч маш олон төрлийн наад захын хүний эрхүүдийг маш бүдүүлэг зөрчдөг байдлыг яаралтай таслан зогсоох хэрэгтэй
12. Цэргийн алба хаагчдыг шууд байр орон сууцаар хангадаг болох хэрэгтэй, үүнд чиглэсэн дорвитой бодлого хэрэгтэй
13. Батлан хамгаалах бодлогоо орчин үеийн чиг хандлагад нийцүүлэн өөрчлөх хэрэгтэй болж байгаа санагддаг
14. Батлан хамгаалах төсвийг нэмэгдүүлэх, Зэвсэгт хүчний зэвсэглэл техникийг шинэчлэх шаардлагатай, сүүлийн үеийн дайн байлдааны байдал, цэрэг, улс төрийн үйл явцаас харахад дайн ойрхон байна
15. Батлан хамгаалах салбар дотоод хяналт шалгалтаа сайжруулах, бодитой тэгш, үр дүнтэй хянаж үнэлэх хэрэгтэй
16. Иргэдийн бие бялдрыг хөгжүүлэх, зөвхөн цэргийн албаар биш, нийтийн биеийн тамирыг хөгжүүлж хөгжүүлэх, цэргийн албаар зөвхөн цэргийн хэрэгт нь сургаад гаргадаг байх
17. Бодлого, үйл ажиллагаагаа соёл, урлаг, мэдээллийн хэрэгслээр сайн сурталчлан таниулж байх, иргэн-цэргийн харилцааг сайжруулах хэрэгтэй
18. Боловсон хүчний ёс зүй, сахилга хариуцлага, хандлагыг сайжруулах, хамгийн түрүүнд зөв хүн болгож төлөвшүүлэх
19. ЕБС-д батлан хамгаалах арга хэмжээ, цэргийн хэргийн, аюулгүй амьдрах ухааны мэдлэг олгох сургалтыг оруулж байх
20. Дотооддоо зарим төрлийн зэвсэг, техникээ үйлдвэрлэдэг болох, батлан хамгаалах эрх ашгийн үүднээс зарим төрлийн хүнс, бараа, материал, техник хэрэгслийн үйлдвэрүүдийг байгуулах
21. Залуу боловсон хүчнээ дэмжих хөтөлбөр, төлөвлөгөө боловсруулж, түүнийгээ бодитой хэрэгжүүлэх
22. Зэвсэг, техникээ шинэчлэх, зэвсэг техникгүйгээр батлан хамгаалах үйл ажиллагаа мөрөөдөл төдий зүйл болно
23. Батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчнийг нээлттэй ил тод, хаагдмал биш, хамтын ажиллагаа сайтай болгох
24. Хугацаат цэргийн алба хаах иргэнд ашигтай боломж олгосон олон төрлийн хэлбэр, боломжуудыг бий болгож, хуучны хуарангийн системээр алба хаалгадаг байдлыг халах
25. Батлан хамгаалах салбарт кибер аюулгүй байдлыг хангах асуудалд маш их анхаарах хэрэгтэй байна
26. Аливаа бодлого, шийдвэрээ олон нийтийн эрх ашигт нийцүүлж байх хэрэгтэй
27. Оюутан цэргийг өргөжүүлэх, иймэрхүү иргэдийн боломж, эрх ашигт нийцсэн хэлбэрүүдийг бий болгох

28. Цэргийн албан дахь сургалтад анхаарч сайжруулах, ядаж сургалтаа төлөвлөгөөнийхөө дагуу зүгээр л тогтмол явуулдаг байх, ямар ч сургалт явагдахгүй байна
29. Тэтгэвэрт гарсан цэргийн алба хаагчдын нийгмийн асуудалд анхаарах хөтөлбөр, төлөвлөгөө хэрэгжүүлэх хэрэгтэй
30. Салбарын удирдах бүрэлдэхүүний сахилга, хариуцлага, ёс зүй, харилцаа хандлагад анхаарч ажиллах хэрэгтэй байна
31. Улс орны бүтээн байгуулалтад цэрэг оруулах нь зөв ч үүнийгээ маш сайн төлөвлөж, зохион байгуулж, иргэдэд ашигтай, батлан хамгаалах эрх ашигт сөрөг нөлөөлөхгүйгээр хэрэгжүүлэх, хямд ажиллах хүч байдлаар хандахгүй байх
32. Цэргийн хангалтыг сайжруулах, орчин шаардлагад нийцүүлэн хувцас, хоол хүнс, бараа материал, зэвсэг техник гээд хангалтаа сайжруулж шинэчлэх хэрэгтэй
33. Батлан хамгаалахын тодорхой удирдах бүрэлдэхүүнд шударга, үнэнч, ёс зүйтэй байх шаардлагын хэм хэмжээг бий болгож, түүнийгээ сорил туршилтаар бататгаж үнэлдэг байх хэрэгтэй
34. Батлан хамгаалах хууль, эрх зүйн орчныг сайжруулах хэрэгтэй, бусад хууль, дүрэм журамтай уялдуулах олон асуудал байгаа харагддаг
35. Батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний алба хаагчдын цалинг маш өндөр болгож нэмэх хэрэгтэй. Тэгж байж тэднээс тусгай үүрэг гүйцэтгэх шаардлага тавих нь зүйд нийцнэ
36. Хугацаат цэргийн алба хаах орчин нөхцөл, хугацаа, төрөл хэлбэр, сургалт бэлтгэлийг эрс өөрчлөх, иргэдийн эрх ашигт нийцүүлэх
37. Зэвсэгт хүчин дэх бэлгийн дарамт шахалт, эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллийг багасгах хэрэгтэй байна
38. Эх оронч үзэл хүмүүжил олгох бодитой сургалт, орчин нөхцөл, албаны хандлагыг бий болгох хэрэгтэй
39. Бүх нийтийн биеийн тамирыг хөгжүүлж иргэдийн бие бялдрын хөгжлийг дэмжих, цэргийн алба нь богино, урт гэх мэт олон төрлийн хэлбэрээр цэргийн хэргийн мэдлэг, мэргэжлээ л олгодог байх ёстой, тийм тогтолцоог бүрдүүлэх

*Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн
Батлан хамгаалахын дүн шинжилгээний төв
SPSS 26.0 программ дээр боловсруулав
2025 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдөр*

**“БАТЛАН ХАМГААЛАХ БОДЛОГЫН ХЭРЭГЖИЛТ, ҮЙЛ АЖИЛЛАГААНЫ ТАЛААРХ
АЛБА ХААГЧДЫН САНАЛ БОДОЛ” СУДАЛГААНЫ ДҮНТЭЙ АНКЕТ**

1. Таны нас:

1. 18-25	469	(22.6%)
2. 26-35	848	(40.8%)
3. 36-45	583	(28.8%)
4. 46-55	124	(6%)
5. 56 ба түүнээс дээш	25	(1.2%)
2. Таны хүйс:

1. Эрэгтэй	588	(28.3%)
2. Эмэгтэй	1457	(70.1%)
3. Таны боловсролын түвшин:

1. Дээд	941	(45.3%)
2. Мэргэжлийн боловсрол	733	(35.3%)
3. Ерөнхий боловсрол	306	(14.7%)
4. Суурь боловсрол	60	(2.9%)
5. Боловсролгүй	3	(1%)
4. Албан тушаалын түвшин:

1. Дээд офицер	6	(0.3%)
2. Ахлах офицер	247	(11.9%)
3. Дунд офицер	379	(18.2%)
4. Ахлагч - Даргалах албан тушаалын	327	(15.7%)
5. Ахлагч - Гүйцэтгэх албан тушаалын	845	(40.6%)
6. Энгийн ажилтан	243	(11.7%)
5. Алба хаасан хугацаа:

1. 1 жилээс доош	113	(5.4%)
2. 1-3 жил	341	(16.4%)
3. 3-5 жил	198	(9.5%)
4. 5-10 жил	439	(21.1%)
5. 10-аас дээш жил	952	(45.8%)
6. Алба хааж буй байгууллага:

1. Батлан хамгаалах яам	29	(1.4%)
2. Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб	167	(8%)
3. БХЯ-ны харьяа байгууллага	28	(1.3%)
4. ЗХЖШ-ын харьяа анги, байгууллага	198	(9.5%)
5. ХЗЦК, харьяа анги, байгууллага	662	(31.8%)
6. АЦК, харьяа анги, байгууллага	649	(31.2%)
7. ТХЦК, харьяа анги, байгууллага	168	(8.1%)
8. КАБЦ, харьяа анги, байгууллага	35	(1.7%)
9. БИЦУГ, харьяа анги, байгууллага	104	(5%)
7. Та батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний талаарх бодлого, үйл ажиллагааны талаар хэр мэдлэг, мэдээлэлтэй вэ?

1. Маш сайн	167	(8%)
2. Сайн	901	(43.3%)
3. Дунд зэрэг	885	(42.6%)
4. Муу	62	(3%)
5. Мэдэхгүй	30	(1.4%)
8. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаа Таны өдөр тутмын ажилд хэр нөлөөлдөг вэ?

1. Маш их	185	(8.9%)
-----------	-----	--------

2. Их	725	(34.9%)
3. Дунд зэрэг	801	(38.5%)
4. Бага	160	(7.7%)
5. Нөлөөгүй	64	(3.1%)
6. Мэдэхгүй	108	(5.2%)
9. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд Та өөрийгөө хэр зэрэг оролцоотой гэж боддог вэ?
1. Их оролцоотой	499	(24%)
2. Дунд зэрэг оролцоотой	873	(42%)
3. Бага оролцоотой	465	(22.4%)
4. Байхгүй	110	(5.3%)
5. Мэдэхгүй	98	(4.7%)
10. Хэрэв та батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд ямар нэг оролцоотой гэж үзэж байгаа бол ямар хэлбэрийн оролцоотой гэж боддог вэ? /1-2 хариулт сонгох/
1. Хууль, дүрэм, журмыг дагаж мөрдөх замаар	1130	(55.6%)
2. Албан үүргийн хүрээнд, хэрэгжилтэд оролцох хэлбэрээр	1026	(50.4%)
3. Хууль, бодлого, төлөвлөгөө боловсруулах үйл явцад оролцох хэлбэрээр	135	(6.6%)
4. Судалгаа, шинжилгээ, үнэлгээний ажилд оролцох хэлбэрээр	127	(6.2%)
5. Сургалт, сурталчилгаа, соёл хүмүүжлийн ажилд оролцох хэлбэрээр	464	(22.8%)
6. Энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох хэлбэрээр	505	(24.8%)
7. Сайн дурын санаачилга, инновацын төсөл хөтөлбөр санаачлах, хэрэгжүүлэх хэлбэрээр	505	(24.8%)
8. Иргэний нийгэм, олон нийттэй харилцах хэлбэрээр	250	(12.3%)
9. Бусад хэлбэрээр оролцох	336	(16.5%)
11. Батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд дахь дахь ямар асуудлууд Таны сэтгэл санааг зовоож байна вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Санаа зовоох асуудал байхгүй	365	(18%)
2. Батлан хамгаалахын багц хуулийн боловсруулалт, хэрэгжилт, нийцэл	159	(7.8%)
3. Хугацаат цэргийн алба хаах хугацаа, төрөл, хэлбэр	113	(5.6%)
4. Зэвсэгт хүчний төсөв хөрөнгө зарцуулж буй байдал	787	(38.8%)
5. Зэвсэгт хүчний байлдааны техник хэрэгслийн шинэчлэл, бэлэн байдал, үүрэг гүйцэтгэх боломж	960	(47.3%)
6. Зэвсэгт хүчний гадаадад явуулж буй үйл ажиллагаа	144	(7.1%)
7. Зэвсэгт хүчний цэргийн албан хаагчдын нийгмийн хамгаалал	866	(42.7%)
8. Зэвсэгт хүчний цэргийн албан хаагчдын ёс зүй, сахилга, соёлын асуудал	346	(17.1%)
9. Цэргийн анги, байгууллага дахь гэмт хэрэг зөрчил, дүрмийн бус харилцаа	243	(12%)
10. Батлан хамгаалах салбар дахь авлига, хээл хахууль, эрх ашгийн зөрчил	268	(13.2%)
11. Батлан хамгаалахын ил тод, нээлттэй бус байдал	218	(10.7%)
12. Бусад	202	(10%)
12. Таны бодлоор батлан хамгаалах бодлогыг сайжруулж, тулгамдсан асуудлуудыг шийдвэрлэхийн тулд цаашид ямар арга хэмжээ хэрэгжүүлбэл зохистой вэ? (1-2 хүртэл хариулт сонгох)

1. Батлан хамгаалах бодлого, тулгамдсан асуудлаар судалгаа, шинжилгээний ажил хийх 389 (19.3%)
 2. Батлан хамгаалах төсөв, санхүүжилтийг нэмэгдүүлэх 1247 (61.9%)
 3. БХЯ, ЗХЖШ(ын үйл ажиллагааг нээлттэй, ил тод болгох 363 (18%)
 4. Батлан хамгаалах эрх зүйн шинэчлэл хийх хэрэгтэй 233 (11.6%)
 5. Хугацаат цэргийн алба хаах тогтолцоог сайжруулах 141 (7%)
 6. Боловсон хүчний сургалт бэлтгэлийн тогтолцоог сайжруулах 575 (28.5%)
 7. Батлан хамгаалахын нийгмийн хамгааллын асуудлыг сайжруулах 696 (34.5%)
 8. Цэргийн албан дахь гэмт хэрэг, зөрчил, дүрмийн бус харилцааг арилгах 300 (14.9%)
 9. Бусад 214 (10.6%)
13. Таны бодлоор улс орны хөгжилд дараах салбаруудын аль нь илүү чухал үүрэгтэй вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)
1. Аж үйлдвэрийн салбар 943 (46.6%)
 2. Аюулгүй байдлын салбар 515 (25.5%)
 3. Аялал жуулчлалын салбар 330 (16.3%)
 4. Байгаль орчны салбар 214 (10.6%)
 5. Барилга, хот байгуулалтын салбар 338 (16.7%)
 6. Батлан хамгаалах салбар 1192 (59%)
 7. Боловсролын салбар 837 (41.4%)
 8. Гадаад худалдааны салбар 178 (8.8%)
 9. Дотоод худалдаа, эдийн засгийн салбар 280 (13.8%)
 10. Зочид буудал нийтийн хоолны салбар 30 (1.5%)
 11. Мэдээлэл, харилцаа холбоо, цахим салбар 306 (15.1%)
 12. Тээвэр, логиستيкийн салбар 152 (7.5%)
 13. Хөдөө аж ахуйн салбар 450 (22.3%)
 14. Шинжлэх ухааны салбар 390 (19.3%)
 15. Бусад 135 (6.7%)

14. Та дараах батлан хамгаалахын багц хууль, бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтийг үнэлнэ үү? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Хууль/бодлого	Маш сайн	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
1.	Батлан хамгаалахын тухай хууль	215 (10.3%)	1149 (55.3%)	530 (25.5%)	24 (1.2%)	42 (2%)
2.	Зэвсэгт хүчний тухай хууль	239 (11.5%)	1177 (56.6%)	475 (22.8%)	23 (1.1%)	28 (1.3%)
3.	Цэргийн алба хаагчийн эрх зүйн байдлын тухай	220 (10.6%)	1063 (51.1%)	587(28.2%)	41(2%)	30 (1.4%)
4.	Цэргийн албаны тухай хууль	236 (11.4%)	1142 (54.9%)	491 (23.6%)	24 (1.2%)	27 (1.3%)
5.	Орон нутгийн хамгаалалтын тухай хууль	133 (6.4%)	912 (43.9%)	721 (34.7%)	81 (3.9%)	61 (2.9%)
6.	Цэргийн алба хаагчийн тэтгэвэр, тэтгэмжийн тухай	163 (7.8%)	905 (43.5%)	725 (34.9%)	98 (4.7%)	43 (2.1%)
7.	Дайчилгааны тухай	154 (7.4%)	988 (47.5 %)	636 (30.6%)	76 (3.7%)	68 (3.3%)

8.	Дайны байдлын тухай	146 (7%)	934 (44.9%)	660 (31.7%)	77 (3.7%)	85 (4.1%)
9.	Дайн бүхий байдлын тухай	135 (6.5%)	921 (44.3%)	689 (33.1%)	65 (3.1%)	88 (4.2%)
10.	Үндэсний аюулгүй байдлын үзэл баримтлал	153 (7.4%)	942 (45.3%)	659 (31.7%)	85 (4.1%)	63 (3%)
11.	Батлан хамгаалах бодлогын үндэс	176 (8.5%)	1055 (50.7%)	577 (27.8%)	57 (2.7%)	55 (2.3%)
12.	Төрөөс орон нутгийн хамгаалалтын талаар баримтлах бодлого	127 (6.1%)	886 (42.6%)	724 (34.8%)	97 (4.7%)	71 (3.4%)
13.	Батлан хамгаалах судлал, цэргийн шинжлэх ухаан, технологи, инновацыг 2030 он хүртэл хөгжүүлэх бодлого	154 (7.4%)	959 (46.1%)	643 (30.9%)	88 (4.2%)	76 (3.7%)
14.	Төрийн цэргийн байгууллагын хөгжлийн стратеги-2030	128 (6.2%)	956 (46%)	653 (31.4%)	83 (4%)	82 (3.9%)
15.	Батлан хамгаалахын хүний нөөцийн бодлого	118 (5.7%)	879 (42.3%)	713 (34.3%)	134 (6.4%)	58 (2.8%)
16.	Батлан хамгаалах салбарт жендерийн талаар баримтлах бодлого	127 (6.1%)	935 (45%)	673 (32.4%)	105 (5.1%)	67(3.2%)
17.	Батлан хамгаалах яамнаас ахмад настны талаар баримтлах бодлого	123 (5.9%)	886 (42.6%)	713 (34.3%)	114 (5.5%)	78 (3.8%)

15.Та батлан хамгаалахын багц хууль, бодлогын баримт бичгүүдийн хэрэгжилтийг тааруухан үнэлсэн бол шалтгаанаа товч бичнэ үү?

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Давтамж	Хувь
БУСАД (тодорхой бус, олон дахин давтагдаагүй жижиг хариултууд)	1011	(90.84%)
Хууль, бодлогын хэрэгжилт сул / “цаасан дээр сайн” / амьдралд биелдэггүй	70	(6.29%)
Мэдлэг, ойлголт дутмаг	8	(0.72%)
Удирдлагын хариуцлага, арга барил сул	8	(0.72%)
Ил тод бус, мэдээллийн хаалттай байдал	7	(0.63%)
Ёс зүй, хандлагын доголдол	6	(0.54%)
Хяналт(шинжилгээ, үнэлгээ сул	3	(0.27%)

Бүлэг тус бүрийн дэлгэрэнгүй тайлбар

1. “Хэрэгжилт сул / амьдрал дээр биелдэггүй” (6.29%)

Энд багтсан нийт хариултуудын гол агуулга:

- “цаасан дээр сайн боловч амьдрал дээр хэрэгждэггүй”
- “биелэлт хяналтгүй”
- “ажил болтол нь хийдэггүй”

- “зөвхөн бичгээр үлддэг бодлого”

Дүгнэлт:

Салбарын бодлого боловсруулах чанар бус хэрэгжилтийн соёл хамгийн том доголдол гэж үзсэн байна.

2. “Мэдлэг, ойлголт дутмаг” (0.72%)

Давтагдсан түлхүүр санаанууд:

- хууль, журмын талаарх ойлголт муу
- сургалт, танилцуулга хангалтгүй
- дүрэм журмыг мэддэггүй алба хаагч олон

Дүгнэлт:

Бодлого, хууль хэрэгжихгүй байгаагийн нэг шалтгаан (мэдлэг мэдээллийн тэгш бус байдал.

3. “Удирдлагын арга барил, хариуцлага сул” (0.72%)

Өгөгдлөөс гарсан нийтлэг хэллэгүүд:

- удирдлага хяналт тавьдаггүй
- захирагч нар өөрсдөө мөрддөггүй
- дүрэм журам сахиулах удирдлага сул

Дүгнэлт:

Системийн үндсэн доголдол нь удирдлагын түвшний хариуцлага сулрал.

4. “Ил тод бус байдал” (0.63%)

- бодлого яаж хэрэгжиж байгааг тайлагнадаггүй
- мэдээлэл хаалттай
- олон нийтэд ойлгомжтой биш

Дүгнэлт:

Хууль бодлогын хэрэгжилтийн тайлан, мэдээллийн ил тод байдал муу.

5. “Ёс зүйн доголдол” (0.54%)

- хандлага муу
- шударга бус
- дур зоргоор авирлах

Дүгнэлт:

Хууль хэрэгжүүлэхдээ ёс зүйн хэм хэмжээ алдагдсан гэж үзэж байна.

6. “Хяналт(шинжилгээ, үнэлгээ сул” (0.27%)

- хяналт тавихгүй
- шалгалт хийхгүй
- хэрэгжилтийг үнэлдэггүй

Дүгнэлт:

Хяналтгүйгээс болж бодлого хэрэгжихгүй байна.

7. “Бусад” (90.84%)

Энд багтсан хариултууд нь:

- маш олон төрлийн жижиг, дахин давтагдаагүй хариултууд
- өгүүлбэрийн бүтэц, агуулга маш ялгаатай
- зарим нь тодорхой бус (хоосон, цэг тавьсан гэх мэт)

16. Та батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний дараах байгууллагуудын үйл ажиллагааг үнэлнэ үү? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Байгууллага	Маш сайн	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
1.	Батлан хамгаалах яам	221 (10.6%)	1090 (52.4%)	519 (25%)	39 (1.9%)	75 (3.6%)
2.	Зэвсэгт хүчний Жанжин штаб	280 (13.5%)	1197 (57.3%)	376 (18.1%)	38 (1.8%)	50 (2.4%)
3.	Хуурай замын цэргийн командлал	289 (13.9%)	1112 (53.5%)	354 (17%)	37 (1.8%)	107 (5.1%)
4.	Агаарын цэргийн командлал	268 (12.9%)	1055 (50.7%)	397 (19.1%)	60 (2.9%)	113 (5.4%)
5.	Тусгай хүчний цэргийн командлал	258 (12.4%)	1053 (50.6%)	369 (17.7%)	45 (2.2%)	147 (7.1%)
6.	Кибер аюулгүй байдлын цэргийн командлал	175 (8.4%)	1032 (49.6%)	425 (20.4%)	56 (2.7%)	163 (7.8%)
7.	Барилга, инженерийн цэргийн удирдах газар	216 (10.4%)	1050 (50.5%)	396 (19%)	59 (2.8%)	150 (7.2%)
8.	Нэгтгэл, анги, салбарууд	222 (10.7%)	1054 (50.7%)	431 (20.7%)	71 (3.4%)	100 (4.8%)
9.	Бусад	102 (4.9%)	701 (33.7%)	327 (15.7%)	52 (2.5%)	154 (7.4%)

17.Та дээрх байгууллагуудын үйл ажиллагааг тааруухан үнэлсэн бол шалтгаанаа товч бичнэ үү?

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Давтамж	Хувь
Бусад	682	66.80%
Ач холбогдолгүй (байхгүй /сайн/ асуудалгүй)	272	26.64%
Удирдлага	16	1.57%
Мэдээлэл, ил тод байдал	14	1.37%
Нөөц, нөхцөл (цалин, орчин, техник)	10	0.98%
Хүний нөөц, томилгоо, үнэлгээ	10	0.98%
Харилцааны соёл, хандлага	9	0.88%
Сахилга, журам	4	0.39%
Хүнд суртал, удаашрал	4	0.39%

Нэгтгэсэн шинжилгээ

1. БУСАД” маш өндөр (66.80%)

- нэг үгтэй
- үсэг, тэмдэг
- хоосон
- “мэдэхгүй”
- өөр сэдэв рүү хазайсан
- давтагдаагүй жижиг шалтгаан

2. 80.24% - “Ач холбогдолгүй”

- Хариулт нь “байхгүй”, “сайн”, “асуудал алга” гэсэн хэлбэртэй

- Энэ нь байгууллагын үйл ажиллагааг тааруухан биш гэж үзэж буй эерэг үнэлгээтэй бүлэг.

3. 4.72% - Удирдлагын арга барил
- Удирдлагаас үүдэлтэй асуудлууд (менежмент сулрах, харилцааны доголдол, хяналтгүй байдал)
4. 4.13% - Мэдээллийн ил тод байдал
- Үйл ажиллагаа болон шийдвэр гаргалттай холбоотой мэдээлэл хаалттай, ойлгомжгүй.
5. 2.95% - Нөөц, нөхцөл
- Техник хэрэгсэл, ажлын орчин, санхүүжилтийн дутмаг байдал.
6. 2.95% - Хүний нөөцийн шударга бус тогтолцоо
- Томилгоо, үнэлгээ, бодлогыг шударга бус гэж үзсэн.
7. 2.65% - Харилцааны соёл
- Захирагч, удирдах албан тушаалтнуудын хандлага, ёс зүйн асуудал.
8. 1.18% - Сахилга, журам
- Дүрэм мөрдөхгүй байдал, хариуцлага сул.
9. 1.18% - Хүнд суртал
- Ажлын явц удаан, шат дамжлага их, зохион байгуулалтын алдаа.
18. Та иргэн(цэргийн харилцааны өнөөгийн байдал мар байна гэж үзэж байна вэ?
1. Маш сайн	133	(6.4%)
2. Сайн	845	(40.6%)
3. Дунд зэрэг	882	(42.4%)
4. Муу	105	(5.1%)
5. Мэдэхгүй	35	(1.7%)
19. Таны бодлоор батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчинд тавих иргэд, олон нийтийн хяналт ямар байна вэ?
1. Маш сайн	197	(6.6%)
2. Сайн	802	(38.6%)
3. Дунд зэрэг	875	(42.1%)
4. Муу	111	(5.3%)
5. Мэдэхгүй	72	(3.5%)
20. Таны бодлоор олон нийт, нийгмийн зүгээс батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчинд итгэх итгэл, хандлага ямар байна вэ?
1. Маш сайн	110	(5.3%)
2. Сайн	817	(39.3%)
3. Дунд зэрэг	852	(41%)
4. Муу	172	(8.3%)
5. Мэдэхгүй	54	(2.6%)
21. Та олон нийт, иргэд батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний үйл ажиллагааны талаар хэр мэдлэг, мэдээлэлтэй гэж бодож байна вэ?
1. Маш сайн	89	(4.3%)
2. Сайн	667	(32.1%)
3. Дунд зэрэг	963	(46.3%)
4. Муу	234	(11.3%)
5. Мэдэхгүй	49	(2.4%)
22. Та батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний талаарх мэдлэг, мэдээллийг хаанаас авдаг вэ?

1. Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл (телевиз, радио, сонин, сэтгүүл гэх мэт) 176 (8.5%)
 2. Цахим орчин, нийгмийн сүлжээ (Facebook, Twitter/X, YouTube, TikTok гэх мэт) 537 (25.7%)
 3. Албан ёсны эх сурвалж (ЗГ, БХЯ, ЗХЖШ, төрийн цахим хуудас, мэдээллийн сайт гэх мэт) 1187 (57.1%)
 4. Танил, найз, хамт олноос 51 (2.5%)
 5. Бусад 55 (2.6%)
23. Та иргэд, олон нийтийн батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд оролцох идэвх хэр зэрэг байна гэж үзэж байна вэ?
1. Хангалттай 293 (14.1%)
 2. Дундаж хэмжээнд 1201 (57.8%)
 3. Хангалтгүй 407 (19.6%)
 4. Мэдэхгүй 88 (4.2%)
24. Та салбарынхаа цэргийн алба хаагчдад хэр зэрэг итгэл хүлээлгэж байна вэ?
1. Маш их 394 (19%)
 2. Их 973 (46.8%)
 3. Дунд зэрэг 525 (25.3%)
 4. Бага 67 (3.2%)
 5. Мэдэхгүй 42 (2%)
25. Таны бодлоор батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний цэргийн алба хаагчдын нийгэмд эзлэх байр суурь ямар байна вэ?
1. Маш сайн 113 (5.4%)
 2. Сайн 757 (36.4%)
 3. Дунд 905 (43.5%)
 4. Муу 117 (8.5%)
 5. Мэдэхгүй 48 (2.3%)
26. Таны бодлоор батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчинд алба хаах орчин нөхцөл ямар байна вэ?
1. Маш сайн 75 (3.6%)
 2. Сайн 586 (28.2%)
 3. Дунд 1016 (48.9%)
 4. Муу 286 (13.8%)
 5. Мэдэхгүй 34 (1.6%)
27. Таны бодлоор батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчин нь хүний хөгжлийн орчин байж чадаж байна уу?
1. Тийм 630 (30.3%)
 2. Үгүй 582 (28%)
 3. Мэдэхгүй 783 (37.7%)
28. Хэрэв тийм гэж хариулсан бол шалтгаанаа бичнэ үү?

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Давтамж	Хувь	Тайлбар
Бусад	770	94.13%	Богино, утгагүй, нэг үгтэй, тодорхой утга илэрхийгүй хариултууд
Дэмжлэг / оролцоо сайжирсан	18	2.20%	“дэмждэг”, “сурах боломж олгодог”, “оролцоо нэмэгдсэн”
Бодлого зөв / чиглэл эерэг	10	1.22%	“зөв бодлого”, “чиглэл зөв”
Сайжирсан / дээшилсэн	6	0.73%	“сайжирч байна”, “дэвшил гарсан”
Нийтийн ойлголт / хандлага сайжирсан	6	0.73%	“ойлголт сайжирсан”, “хандлага эерэг болсон”

Хэрэгжилт сайн / биелэлт сайжирсан	4	0.49%	“хэрэгжилт сайн”, “ажил урагштай”
Ахиц амжилт гарсан	2	0.24%	“ахицтай”, “амжилттай болсон”
Удирдлагын сайн менежмент	2	0.24%	“удирдлага сайн”, “дарга дэмждэг”

1. Салбарын бодлого зөв чиглэлтэй байна гэж үзсэн

Хариултын тодорхой хэсэгт байгууллагын баримталж буй бодлого, стратегийн чиг баримжааг зөв, оновчтой, өнөөгийн нөхцөл байдалд таарамжтай гэж үнэлсэн байна.

Алба хаагчид:

- “Зөв бодлого баримталж байгаа”,
- “Чиглэл нь зөв тийшээ явж байгаа”,
- “Бодлого нь тогтвортой болсон”

хэмээн илэрхийлсэн бөгөөд энэ нь салбарын үйл ажиллагаанд итгэх итгэл нэмэгдэж байгааг харуулж байна.

2. Бодлого, үйл ажиллагааны хэрэгжилт сайжирсан гэж үнэлсэн

Зарим оролцогчид тогтоосон бодлого, хөтөлбөр, арга хэмжээнүүд илүү бодитой хэрэгждэг болсон,

хэрэгжилтийн үйл явц тогтмолжиж, харагдахуйц ахиц гарч буйг онцолсон.

Тэдний өгсөн хариултаас дараах утга илэрсэн:

- “Хийж хэрэгжүүлж байгаа ажил нь үр дүнтэй”,
- “Ажлын биелэлт сайжирсан”,
- “Хэрэгжилт нь өмнөхөөсөө илүү мэдрэгддэг болсон”.

Энэ нь байгууллагын үйл ажиллагаа алба хаагчдад илүү бодитоор мэдрэгдэж, үйл явц илүү үр дүнтэй болсон гэсэн эерэг ойлголт түгээмэл байгааг илтгэнэ.

3. Алба хаагчдын хөгжил, сургалт, оролцоог сайн дэмждэг гэж үзсэн

Хариултын хамгийн том утга бүхий бүлэг нь сургалт, хөгжлийн боломж, алба хаагчийн хувь хүний хөгжилд чиглэсэн дэмжлэг бодитой болж байгаа гэдэг ойлголт юм.

Алба хаагчид:

- “Бүх төрлийн сургалт, дамжаанд хамрагдах боломжтой”,
- “Сурах орчин, боломжийг дэмждэг”,
- “Хүний хөгжлийг бүх талаас нь дэмждэг”,
- “Залуучуудаа маш сайн дэмждэг болсон”,
- “Гадаад сургалт, хамтын ажиллагаанд хамруулдаг” гэжээ.

Энэ нь байгууллагын түвшинд алба хаагчдын мэргэжлийн болон хувь хүний хөгжлийг бодитоор дэмжих хандлага хүчтэй байна гэдгийг нотолж байна.

4. Ойлголт, хандлага, уур амьсгал эерэг болсон

Зарим хариултад байгууллагын орчин, хамт олон, удирдлагаас үзүүлэх хандлага илүү эерэг, уур амьсгал сайжирсан, байгууллага доторх ойлголцол, уялдаа сайжирсан гэдэг дүгнэлт гарсан.

- “Ойлголт сайжирсан”,
- “Хандлага нь өөр болсон”,
- “Сэтгэлгээ нь өргөжиж байна”,
- “Хамт олон эерэг уур амьсгалтай болсон”

гэсэн хариултауд давамгайлж байна.

Энэ нь байгууллагын дотоод уур амьсгал алба хаагчдын сэтгэл ханамжид эергээр нөлөөлж буйг харуулдаг.

5. Удирдлагын манлайлал, дэмжлэг сайжирсан

Цөөнгүй алба хаагчид удирдлагуудын ажилдаа хандах хандлага, манлайлал сайжирсан гэж үздэг:

- “Удирдлага сайн дэмждэг”,
- “Дарга нар залуусаа хөгжүүлэхэд анхаардаг”,
- “Удирдлагын оролцоо нэмэгдсэн” мэтээр илэрхийлсэн.

Энэ нь удирдлагын зүгээс үзүүлэх манлайлал, чиглүүлэг, дэмжлэг бодитоор мэдрэгдэж байгааг илтгэнэ.

6. Ахиц, амжилт, үр дүнтэй болсон гэж үзсэн

Цөөн боловч дараах агуулга ажиглагдсан:

- “Ахиц гарсан”,
- “Амжилттай болсон”,
- “Өмнөх жилүүдтэй харьцуулахад илүү дээр болсон”.

Эдгээр хариултууд нь байгууллагын бодлого, сургалт, үйл ажиллагааны үр дүнг алба хаагчид бодитойгоор мэдэрч буйг харуулдаг.

7. Маш олон “БУСАД” буюу утга бүхий тайлбаргүй, богино, тодорхой бус хариултууд

Нийт хариултын 94.13% нь дараах хэлбэртэй:

- “сайн”, “боломжтой”, “тийм”,
- “.”, “-”, “/”, “0”,
- нэг үсэг, тэмдэг,
- утгагүй богино текст,
- “мэдэхгүй”, “санаа алга”,
- ямар ч шалтгаан тайлбарлаагүй хариултууд.

Эдгээр нь тодорхой утга илэрхийлээгүй учраас ангиллын хувьд “бусад”-д багтсан.

29. Хэрэв үгүй гэж хариулсан бол шалтгаанаа бичнэ үү?

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Давтамж	Хувь	Тодорхойлолт
Бусад	761	87.98%	Богино, тодорхой бус, нэг үгтэй, утгагүй, давтагдаагүй хариултууд
Хэрэгжилт муу / биелэлтгүй	53	6.13%	“хэрэгждэггүй”, “биелэлт муу”, “хийдэггүй” гэх мэт
Хандлага, ёс зүй, харилцааны соёл	14	1.62%	Хүмүүсийн хандлага, ёс зүй сул, харилцааны доголдол
Дэмжлэггүй	12	1.39%	Ажилтан, алба хаагчийг дэмждэггүй, тусалдаггүй
Удирдлага сул	10	1.16%	Удирдлагын манлайлал, хариуцлага, оролцоо сул
Төлөвлөлт, зохион байгуулалт муу	8	0.92%	Төлөвлөлтгүй, эмх цэгцгүй, бэлтгэлгүй
Бодлого сул / буруу	5	0.58%	Бодлого тодорхой бус, сул, буруу
Мэдээлэлгүй / ил тод бус	2	0.23%	Мэдээлэл огт өгдөггүй, ил тод биш

1. Хэрэгжилт муу (гол шалтгаан)

Ихэнх оролцогчид “үгүй” гэж хариулсан шалтгаанаа бодлого, шийдвэр, арга хэмжээ нь тогтмол хэрэгждэггүй, эсвэл эхлүүлсэн ажил нь дундаас тасалддаг, биелэлт сул, “хийдэг юм байхгүй”, “ажил нь албан ёсны түвшинд л яригдаад бодитоор хэрэгждэггүй” гэх мэтээр илэрхийлсэн.

Энэ бүлэгт багтах нийтлэг утгууд:

- хэрэгжилт удаан, биелэлтгүй
- эхэлсэн ажил үргэлжлэн явдаггүй
- системтэй хяналт, тайлагнал байхгүй
- ажил санаачилга дутуу
- хөтөлбөр, үйл ажиллагаа бодитоор мэдрэгдэхгүй
- үзлэг, шалгалт, үнэлгээ хийдэг ч үр дүн гарахгүй

Дүгнэлт:

Оролцогчдын дийлэнх нь бодит хэрэгжилт сул, үр дүн харагддаггүй гэж үзжээ.

2. Хандлага, ёс зүй, байгууллагын дотоод соёл сул

Зарим хариултад:

- удирдах болон захирах албан тушаалтны ёс зүй дорой,
- алба хаагчидтай харилцах хандлага тааруу,
- дотоод соёл, сахилга зохион байгуулалт эмх цэгцгүй,
- хамт олны уур амьсгал тааруухан

гэх мэт сэдвүүд багтсан.

Товч утга: Байгууллагын дотоод харилцааны соёлын доголдол нь бодлогын хэрэгжилтэд шууд нөлөөлж байна.

3. Дэмжлэггүй, ажилтан ахиц гаргах боломж хомс

Энэ ангилалд дараах утгатай хариултууд орсон:

- алба хаагчдыг урамшуулах, дэмжих бодлого байхгүй
- мэргэжлийн өсөлт, сургалтад хамруулах хандлага сул
- албан хаагчийн санал хүсэлтийг анхаарч үздэггүй
- шаардлагатай сургалт, материаллаг дэмжлэг дутагдалтай
- нэгж, анги түвшинд дэмжлэгийн тогтолцоо сул

Дүгнэлт: Алба хаагчдын хөгжил, өсөлтийг дэмжих бодит орчин, боломж дутагдаж байна.

4. Удирдлагын сул менежмент

Энэ ангиллын хариултуудын нийтлэг утга:

- удирдлага шийдвэр гаргахдаа уялдаа сул
- манлайлал, зохион байгуулалтын чадвар дутмаг
- хариуцлагагүй, ажлын ачаалал зөв хуваарилдаггүй
- зарим дарга өөрийн үзэмжээр ажил явуулдаг
- асуудал сонсох, шийдвэрлэх тал дээр идэвх сул

Товч агуулга: Удирдлагын манлайллын чанар сул байгаагаас бодлогын хэрэгжилт доголдож байна.

5. Төлөвлөлт, зохион байгуулалт муу

Оролцогчид дараах байдлаар тодорхойлсон:

- ажлыг цаг хугацаатай уялдуулж төлөвлөхгүй
- арга хэмжээ, сургалтыг эмх цэгцгүй зохион байгуулдаг
- урьдчилсан бэлтгэл хангалтгүй
- нэгжүүдийн хоорондын уялдаа холбоо сул
- ажлын процесс тасалдсан, системгүй

Дүгнэлт: Төлөвлөлтийн чанар муу байх нь хүмүүсийн оролцоог бууруулдаг гол хүчин зүйл болж байна.

6. Бодлого сул, тодорхой бус

Дараах утгууд бүртгэгдсэн:

- бодлогын зорилго тодорхойгүй

- чиглэл нь байнга өөрчлөгддөг
- хэрэгжүүлэх механизм тодорхойлоогүй
- стандарт, аргачлал тодорхой бус
- бодлого нь өнөөгийн шаардлагад нийцэхгүй

Ерөнхий дүгнэлт: Стратегийн түвшний бодлого тодорхой бус тул хэрэгжилтийн чанарт нөлөөлж байна.

7. Мэдээлэлгүй, ил тод бус

Энэ ангилалд:

- байгууллага бодлогын талаарх мэдээллийг алба хаагчдад хүргэдэггүй
- шийдвэрүүд ил тод зарлагддаггүй
- мэдээлэл өгдөг ч ойлгомжгүй, тодорхой бус

гэх мэт хариултууд орсон.

8. Бусад (илэрхий утгагүй, богино, нэг үгтэй, тодорхой бус хариултууд)

Энэ бүлэгт:

- “байхгүй”
- “мэдэхгүй”
- “.”, “-”, “/”, “?”
- “юу гэдгийг ойлгохгүй байна”
- нэг үгтэй богино хариу
- бичигдээгүй, тэмдэглэгээтэй хариулт

зэрэг утга илэрхийлэхгүй 761 хариулт багтсан.

30. Зэвсэгт хүчний офицер, ахлагч цэргийн албан хаагчдын сахилга, хариуцлага, ёс зүйн байдал ямар байна гэж Та үзэж байна вэ?

5. Маш сайн	104	(5%)
6. Сайн	862	(41.5%)
7. Дунд	880	(42.3%)
8. Муу	115	(5.5%)
9. Мэдэхгүй	34	(1.6%)

31. “Дунд” эсвэл “муу” гэж хариулсан бол шалтгаанаа тодруулна уу? (1-2 хүртэл хариулт сонгох)

1. Сахилга, хариуцлагад тавих хяналт суларснаас	402	(26.4%)
2. Цэргийн дүрэм мөрдөгдөхгүй байгаагаас	386	(25.4%)
3. Бүх шатны захирагч дарга нарын удирдлагын арга барил сулаас	493	(32.4%)
4. Эрх зүйн болон дүрэм, журмын талаарх мэдлэг хомсоос	400	(26.3%)
5. Хувь хүний ёс зүй, соёл боловсролын түвшингөөс	803	(52.8%)
6. Олон нийтийн Зэвсэгт хүчинд тавих анхаарал, хяналт сулаас	172	(11.3%)
7. Бусад	329	(21.6%)

32. Та Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагад сахилга хариуцлагын дараах зөрчил ямар хэмжээнд байгаа гэж үзэж байна вэ? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Сахилга, хариуцлагын зөрчил	Их	Бага	Дунд	Байхгүй	Мэдэхгүй
14.	Ажил хожимдох таслах	253 (12.2%)	663 (31.9%)	755 (36.6%)	191 (9.2%)	64 (3.1%)
15.	Архи уух	231 (11.1%)	681 (32.8%)	556 (26.7%)	347 (16.7%)	97 (4.7%)

16.	Албан тушаалаа ашиглах	324 (15.6%)	519 (25%)	573 (27.6%)	374 (18%)	113 (54%)
17.	Хичээл дадлага таслах	139 (6.7%)	697 (33.5%)	600 (28.9%)	386 (18.6%)	81 (3.9%)
18.	Харуул манааны үүргийг хангалтгүй биелүүлэх	123 (5.9%)	646 (31.1%)	534 (25.7%)	503 (24.2%)	99 (4.8%)
19.	Хөрөнгө мөнгө завших	115 (5.5%)	451 (21.7%)	354 (17%)	679 (32.7%)	295 (14.2%)
20.	Хувцас формын зөрчил гаргах	177 (8.5%)	713 (34.3%)	520 (25%)	412 (19.8%)	88 (4.2%)
21.	Хулгай хийх	57 (2.7%)	475 (22.8%)	242 (11.6%)	862 (41.5%)	253 (12.2%)
22.	Ажлын байраа орхих	101 (4.9%)	636 (30.6%)	416 (20%)	583 (28%)	144 (6.9%)
23.	Ёс зүй, цэргийн дүрмийн доголдол	135 (6.5%)	687 (33%)	481 (23.1%)	479 (23%)	117 (5.6%)
24.	Гэмт хэрэг, зөрчил	72 (3.5%)	695 (33.4%)	385 (18.5%)	571 (27.5%)	165 (7.9%)
25.	Дэглэлт, дарамт, шахалт	82 (3.9%)	498 (24%)	316 (15.2%)	819 (39.4%)	169 (8.1%)
26.	Бэлгийн дарамт, шахалт	59 (2.8%)	376 (18.1%)	241 (11.6%)	947 (45.6%)	260 (12.5%)

33. Таны бодлоор манай улсын Зэвсэгт хүчний хүчин чадал бусад улс орон, орчин үеийн хөгжлийн чиг хандлагатай харьцуулахад ямар байна гэж дүгнэж байна вэ?

1. Маш сайн	79	(3.8%)
2. Сайн	412	(19.8%)
3. Дунд	841	(40.5%)
4. Муу	570	(27.4%)
5. Мэдэхгүй	65	(3.1%)

34. Та манай улс ямар Зэвсэгт хүчинтэй байвал тохиромжтой гэж үздэг вэ?

1. Мэргэжлийн офицер, ахлагч нарт тулгуурласан	649	(31.2%)
2. Гэрээт цэрэгт тулгуурласан	42	(2%)
3. Хугацаат цэрэгт тулгуурласан	40	(1.9%)
4. Орчин үеийн зэвсэглэл, техниктэй	1152	(55.4%)

35. Таны бодлоор манай салбараас болон БХЯ, ЗХЖШ-аас олон нийтэд хүргэж буй бодлого, мэдээлэл, харилцаа холбоо ямар байна вэ?

1. Маш сайн	127	(6.1%)
2. Сайн	879	(42.3%)
3. Дунд	767	(36.9%)
4. Муу	101	(4.9%)
5. Мэдэхгүй	88	(4.2%)

36. Таны бодлоор батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний талаарх ямар мэдээ, мэдээллийг голчлон иргэд, олон нийтэд хүргэж байвал зүйтэй вэ?

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Давтамж	Хувь	Тайлбар
Бусад	790	57.79%	Утгагүй, товч, тодорхой бус, нэг үгтэй, ангилагдах боломжгүй хариултууд
Байхгүй /мэдэхгүй/ хангалтгүй	226	16.53%	“байхгүй”, “мэдэхгүй”, “хангалтгүй”, “vgvi”, “.”

Үйл ажиллагаа, арга хэмжээний талаар мэдээлэх	116	8.49%	Хийж буй ажил, хэрэгжүүлж буй арга хэмжээ, өдөр тутмын үйл ажиллагааг мэдээлэх
Мэдээллийн хүртээмжийг сайжруулах	97	7.10%	Мэдээллийг үнэн зөв, цаг хугацаанд нь, ойлгомжтой түгээх
Иргэн-цэргийн харилцааны мэдээлэл	54	3.95%	Иргэн-цэргийн уялдаа, хамтын ажиллагааны талаарх мэдээлэл
Зэвсэглэл, техник, шинэчлэлийн мэдээлэл	41	3.00%	Шинэ техник, шинэчлэл, зэвсэглэл, хөгжлийн талаар мэдээлэх
Мэдээлэл түгээх сувгууд (телевиз, сошиал, YouTube, TikTok)	30	2.19%	Олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулах санал
Цэргийн алба хаахын давуу тал / боломж	13	0.95%	Алба хаахын ач холбогдол, боломж, давуу талын мэдээлэл

Ангиллын дэлгэрэнгүй тайлбар:

1. Бусад - 57.79%

Хариултуудын гол хэсэг нь:

- нэг үгтэй (“сайн”, “байна”, “за”)
- тэмдэглэгээ (“.”, “-”, “/”)
- ойлгомжгүй (“bvh tal der”, “medehgvue”, “hangaltgv”)
- давтагдашгүй, утгагүй богино текст

Энэ нь олон хариулт тодорхой утга илэрхийлээгүйг харуулдаг.

2. Байхгүй / мэдэхгүй - 16.53%

Хамгийн их агуулгатай багтаамжтай ангилал:

- “байхгүй”
- “мэдэхгүй”
- “юу ч хэлэхгүй”
- “хангалтгүй”
- “мэдээлэл авч үзээгүй”

Оролцогчид мэдээллийн сувгийг ашигладаггүй эсвэл ойлголтгүй байна.

3. Үйл ажиллагаа / арга хэмжээ - 8.49%

Хариултуудын ихэнх нь:

- байгууллагын хийж буй ажлыг
- арга хэмжээ, сурталчилгаа
- өдөр тутмын үйл ажиллагаа

илүү тодорхой, илүү олон нийтэд түгээх хэрэгтэй гэсэн утгатай.

4. Мэдээллийн хүртээмж - 7.10%

Олон оролцогч:

- үнэн зөв
- бодит
- ойлгомжтой
- цаг тухайд нь

мэдээлэл түгээх шаардлага байгаа гэж үзсэн.

5. Иргэн-цэргийн харилцаа - 3.95%

Хариултууд нь:

- иргэдийн ойлголтыг нэмэгдүүлэх
- цэргийн албаны ач холбогдлыг тайлбарлах

- хамтын ажиллагааг сурталчлах зэрэг агуулгатай.

6. Зэвсэглэл / техник - 3.00%

Оролцогчид дараах мэдээлэл авахыг хүссэн:

- шинэ зэвсэглэл
- техник, тоног төхөөрөмж
- технологийн шинэчлэл
- шинэчлэлийн ахиц

7. Мэдээлэл түгээх сувгууд - 2.19%

Санал болгосон сувгууд:

- телевиз
- олон нийтийн мэдээллийн хэрэгсэл
- YouTube
- TikTok
- Facebook
- цахим хуудас

8. Давуу тал / боломж - 0.95%

- Цэргийн алба хаахын ач холбогдол
- Олгож буй боломжууд
- Хувь хүний хөгжил
- Ирээдүйн мэргэжлийн давуу талууд

Ерөнхий дүгнэлт

1. Хариултын 57.79% нь тодорхой бус, "БУСАД" ангилалд багтаж байна.
2. Үлдсэн тодорхой хариултуудаас харахад:
 - Алба хаагчид үйл ажиллагаа, арга хэмжээ, зэвсэглэл, иргэн-цэргийн харилцаа, мэдээллийн хүртээмж зэрэг тодорхой мэдээллийг илүү дэлгэрэнгүй авахыг хүсэж байна.
3. Мөн цахим суваг болон олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслийг ашиглах санал давамгайлж байна.

37. Таны бодлоор цэргийн нэгтгэл, анги, байгууллага болон Зэвсэгт хүчний хэмжээнд шийдвэрлэх шаардлагатай тулгамдсан ямар асуудал байна вэ? (1-3 хүртэл хариулт сонгох)

1. Хувцас формын хангалт	1338 (68.2%)
2. Төсөв, санхүү, эдийн засгийн асуудал	728 (37.1%)
3. Цалин хангамжийн асуудал	1086 (55.4%)
4. Орон сууц, нийгмийн хамгааллын асуудал	916 (46.7%)
5. Зэвсэг техникийн шинэчлэлийн асуудал	987 (50.3%)
6. Ажиллах орчин нөхцөлийн асуудал	553 (28.2%)
7. Чадварлаг боловсон хүчин, сургалт бэлтгэлийн асуудал	436 (22.2%)
8. Гадаадад ажиллагаанд оролцогч, төгсөгчдийн оновчгүй томилгооны асуудал	214 (10.9%)
9. Цэргийн албан хаагчдын дүрэмч, соёлч, ёс зүйн дутмаг байдал	222 (11.3%)
10. Анги, байгууллага дахь гэмт хэрэг, зөрчил, харилцааны асуудал	120 (6.1%)
11. Бусад	98 (5%)

38. Таны бодлоор Зэвсэгт хүчний анги, байгууллагуудын доорх үйл ажиллагаа хэр явагдаж байна вэ? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Үйл ажиллагаанууд	Маш сайн	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
12.	Сургалт	173 (8.3%)	1019 (49%)	636 (30.6%)	69 (3.3%)	17 (0.8%)
13.	Бэлэн байдал	240 (11.5%)	1064 (51.2%)	528 (25.4%)	57 (2.7%)	16 (0.8%)
14.	Зэвсэг техник	96 (4.6%)	539 (25.9%)	939 (45.2%)	291 (14%)	34 (1.6%)
15.	Цэргийн албаны гүйцэтгэл	155 (7.5%)	1100 (52.9)	573 (27.6%)	37 (1.8%)	33 (1.6%)
16.	Соёл хүмүүжлийн ажил	157 (7.6%)	953 (45.8%)	647 (31.1%)	129 (6.2%)	17 (0.8%)
17.	Ар тал, ахуй хангалт	102 (4.9%)	571 (27.5%)	887 (42.7%)	312 (15%)	33 (1.6%)
18.	Сахилга, хариуцлага, ёс зүйн байдал	143 (6.9%)	926 (44.5%)	693 (33.3%)	91 (4.4%)	37 (1.8%)
19.	Захирагч, орлогч нарын ажил	183 (8.8%)	1002 (48.2%)	565 (27.2%)	96 (2.3%)	48 (2.3%)
20.	Бие бүрэлдэхүүний санал сэтгэгдэл	129 (6.2%)	899 (43.1%)	693 (33.3%)	129 (6.2%)	47 (2.3%)
21.	Боловсон хүчний чанар, сургалт	123 (5.9%)	884 (42.5%)	697 (33.5%)	157 (7.6%)	36 (1.7%)
22.	Цэргийн алба хаагчдын хоорондын харилцаа, хандлага	157 (7.6%)	1030 (49.5%)	595 (28.6%)	93 (4.5%)	24 (1.2%)
23.	Бусад	98 (4.7%)	535 (25.7%)	345 (16.6%)	66 (3.2%)	111 (5.3%)

39. Та Манай улс батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчиндээ хэр зэрэг төсөв, мөнгө зарцуулдаг гэж боддог вэ?

1. Маш их	83	(4%)
2. Их	231	(10.2%)
3. Дунд	643	(30.9%)
4. Бага	782	(37.6%)
5. Мэдэхгүй	213	(10.2%)

40. Монгол Улсын энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцож буй цэргийн үүрэг гүйцэтгэлд үнэлгээ өгнө үү?

1. Маш сайн	913	(43.9%)
2. Сайн	152	(36.2%)
3. Дунд	178	(8.6%)
4. Муу	15	(0.7%)
5. Мэдэхгүй	92	(4.4%)

41. Таны бодлоор энхийг дэмжих ажиллагаанд оролцох оролцоог цаашид яаж үргэлжлүүлбэл зүйтэй вэ?

1. Оролцоог нэмэгдүүлэх	1186	(57%)
2. Оролцоог одоогийн түвшинд үргэлжлүүлэх	242	(11.6%)
3. Оролцоог багасгах	42	(2%)
4. Оролцоог шинэ чиглэлээр төрөлжүүлэх	404	(19.4%)
5. Оролцоог бүр зогсоох	6	(0.3%)
6. Бусад	68	(3.3%)

42. Та өнөөгийн хугацаат цэргийн алба хаах тогтолцооны талаар ямар бодолтой байна вэ?

1. Хугацаа нь бага	443	(21.3%)
2. Хугацаа нь их	157	(7.6%)
3. Тохиромжтой	1173	(56.4%)
4. Мэдэхгүй	170	(8.2%)

43. Таны бодлоор цэргийн алба хаах дараах хугацаануудаас хамгийн тохиромжтой хувилбар аль нь вэ?

1. 6 сараар хаах	84	(4%)
2. 8 сараар хаах	76	(3.7%)
3. 12 сараар хаах	1099	(52.9%)
4. 18 сараар хаах	214	(10.3%)
5. 24 сараар хаах	391	(18.8%)
6. Бусад	85	(4.1%)

44. Таны бодлоор хугацаат цэргийн алба хаах тогтолцоог яаж шинэчлэх хэрэгтэй вэ? /1-3 хүртэл хариулт сонгох/

1. Алба хаах хугацааг богино болгож сургалтыг эрчимжүүлэх	269	(13.8%)
2. Алба хаах хугацааг нэмж чанаржуулах	598	(30.7%)
3. Алба хаах хугацаа, хэлбэрийг уян хатан болгож хамрагдах иргэдийг нэмэгдүүлэх	495	(25.4%)
4. Хугацаат цэргийн албаны сургалт, бэлтгэлийг сайжруулах	920	(47.3%)
5. Хугацаат цэргийн албаны орчин нөхцөлийг сайжруулах	627	(32.2%)
6. Цэргийн албан дахь дарамт шахалт, дэглэлтийг арилгах	276	(14.2%)
7. Цэргийн албан дахь гэмт хэрэг зөрчил, хөдөлмөрийн осол зөрчлийг багасгах	241	(12.4%)
8. Хугацаат цэргийн албыг иргэнд ээлтэй, ашигтай хэлбэрээр зохион байгуулж байх	448	(23%)
9. Цэргийг шаардлагатай цэргийн хэрэгт нь чанартай сургаж, бусад арга хэмжээнд цаг үрэхгүй байх	653	(33.5%)
10. Бусад	176	(9%)

45. Та батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний алба хаагчдын нийгмийн хамгааллыг дараах байдлаар үнэлнэ үү? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Алба хаагчид	Маш сайн	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
1.	Удирдах албан тушаалтны нийгмийн хамгаалал	164 (7.9%)	842 (40.5%)	711 (34.2%)	92 (4.4%)	107 (40.5%)
2.	Гүйцэтгэх албан тушаалтны нийгмийн хамгаалал	76 (3.7%)	619 (29.8%)	869 (41.8%)	258 (12.4%)	71 (3.4%)
3.	Туслах албан тушаалтны нийгмийн хамгаалал	76 (3.7%)	587 (28.2%)	860 (41.4%)	273 (13.1%)	93 (4.5%)
4.	Цэргийн алба хаагчийн алба хаагчийн нийгмийн хамгаалал	77 (3.7%)	605 (29.1%)	888 (42.7%)	245 (11.8%)	76 (3.7%)
5.	Энгийн ажилтны нийгмийн хамгаалал	82 (3.9%)	551 (26.5%)	793 (38.1%)	364 (17.5%)	98 (4.7%)

46. Та батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний доторх нийгмийн хамгааллын дараах чиглэлүүдийг үнэлнэ үү? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Нийгмийн хамгааллын чиглэл	Маш сайн	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
1.	Цалин, нэмэгдэл, урамшуулал	65 (3.1%)	464 (22.3%)	1002 (48.2%)	366 (17.6%)	24 (1.2%)
2.	Орон сууц, зээл, хөнгөлөлтийн бодлого	57 (2.7%)	281 (13.5%)	841 (40.5%)	657 (31.6%)	71 (3.4%)
3.	Эрүүл мэндийн үйлчилгээ, эмнэлгийн хангамж	69 (3.3%)	479 (23%)	880 (42.3%)	440 (21.2%)	39 (1.9%)
4.	Тэтгэвэр, нийгмийн даатгал	69 (3.3%)	595 (28.6%)	867 (41.7%)	244 (11.7%)	113 (5.4%)
5.	Ар гэр бүл, үр хүүхдийн халамж, боловсролын дэмжлэг	50 (2.4%)	346 (16.6%)	817 (39.3%)	615 (29.6%)	72 (3.5%)
6.	Ахмадуудын нийгмийн хамгаалал, дэмжлэг	54 (2.6%)	436 (21%)	848 (40.8%)	352 (16.9%)	189 (9.1%)
7.	Албан тушаалын орон сууц, амьдрах орчин нөхцөл	66 (3.2%)	348 (16.7%)	831 (40%)	560 (26.9%)	92 (4.4%)
8.	Албаны сэтгэл зүйн дэмжлэг, стресс менежмент, амьдралын чанар	61 (2.9%)	415 (20%)	886 (42.6%)	424 (20.4%)	98 (4.7%)
9.	Ажиллах орчин нөхцөл, ахуй хангамж тохижилтын асуудал	58 (2.8%)	457 (22%)	866 (41.7%)	438 (21.1%)	59 (2.8%)

47. Таны бодлоор батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчинд албан тушаал дэвшилт, цол олголт, ажлын үнэлэлт шударга хэрэгждэг гэж үзэж байна уу?

1. Тийм	782	(37.6%)
2. Үгүй	621	(29.9%)
3. Мэдэхгүй	537	(25.8%)

48. Үгүй гэж хариулсан бол шалтгааныг нь тодорхой бичнэ үү?

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Тоо	Хувь	Тайлбар
Байхгүй / хариу өгөөгүй / товч, утгагүй хариулт	631	55.55%	“байхгүй”, “үгүй”, “мэдэхгүй”, “.” зэрэг хариултууд
Бусад (утга нь тодорхойлогдохгүй олон жижиг хариулт)	161	14.17%	Давтагдаагүй, ойлгомжгүй, хэт богино, холимог утгатай хариултууд
Танил тал / авлигын нөлөөтэй гэж үздэг	116	10.21%	Танил тал, хамаатан садан, авлига, “өөрийн хүн”-ээ дэмждэг гэх мэт
Удирдлага үзэмжээр шийддэг / шударга бус дүгнэлт	88	7.75%	Даргын үзэмжээр шийдэх, зарим хүнийг онцгойлон дэмжих, үнэлгээ тэгш бус
Хугацааны шударга бус байдал	79	6.95%	Зарим нь хугацаанаасаа өмнө цол авдаг, зарим нь хэт удаан хүлээдэг
Мэдээлэлгүй / ойлголтгүй	48	4.23%	“мэдэхгүй”, “мэдээлэл алга” гэх мэт

Чадвар, мерит үнэлгээ дутмаг	13	1.14%	Чадвар, боловсрол, мэргэжлийн түвшинг бодитоор үнэлдэггүй
------------------------------	----	-------	---

Ангилсан үр дүнгийн агуулга:

1. Хугацааны шударга бус байдал

1. “Яаманд ойр нь хугацаанаасаа өмнө цол авдаг, орон нутгийн анги байгууллага хугацаа хоцорч цол олгогддог.”
2. “Цол болон бусад зүйлс цаг хугацаандаа хэрэгжихгүй байгаа, мөн албан тушаалын дэвшилт оновчтой явагдахгүй байгаа.”
3. “Хугацаандаа цолоо өгдөггүй.”
4. “Ахлагч нарын цол нэмэх хугацаа нь хол.”
5. “Гадаад сурч байсан үед цол авах хугацаа болсон ч миний цолыг олгоогүй, надтай хамт сурч байсан офицерууд авсан.”
6. “Зарим үед дуртай нэг нь хугацаанаасаа өмнө цолоо авна.”
7. “Цолыг хугацаанд нь олгохгүй, хүмүүсээ хохироодог.”
8. “Зэвсэгт хүчний зарим командлал өөр хугацааны норм хэрэглэдэг.”
9. “Ажилласан жил, хугацааг харгалзахгүй байх тохиолдол их.”
10. “Хугацаагаар нь өгөхгүй асуудал их гарч байна.”

2. Удирдлагын үзэмжээр шийддэг / шударга бус дүгнэлт

1. “Зарим томилгоо, албан тушаал нь шударга бус. Тогтоосон шалгуурыг мөрдөхгүй байна.”
2. “Туслах албан тушаалынхан хэчнээн сайн ажилласан ч үнэлгээний мэдээлэл дарга дээр буруу хүрдэг.”
3. “Орлогч дарга нар өөрийн хүнээ дэмжиж, бодит ажил хийсэн хүнийг үнэлдэггүй.”
4. “Дарга нар өөрийн хүнийг түлхдэг нь ажиглагддаг.”
5. “Удирдлагын хувийн үзэмж үнэлгээнд нөлөөлдөг.”
6. “Шалгуур нь адил боловч зарим хүнийг дэмжиж, заримыг дэмждэггүй.”
7. “Даргад таалагдсан хүмүүс л дэвшдэг.”
8. “Удирдлага шударга бус мэдээлэлд итгэдэг.”
9. “Шударга бус шийдвэр гаргах тохиолдол олон.”
10. “Ажлыг үнэлэхдээ бодит ажлыг биш, өөр харилцааг хардаг.”

3. Танил тал / авлига

1. “Танил тал байгаа үед л цол, дэвших асуудал хурдан шийдэгддэг.”
2. “Зарим нь авлига өгч цол авдаг гэж ярьдаг.”
3. “Дарга нарын хамаатан садан, ойрын хүмүүс түрүүлж дэвшдэг.”
4. “‘Өөрийн хүн’ гэсэн ойлголт маш их.”
5. “Хахууль, зуучлагч оролцдог гэж сонсогддог.”
6. “Танилтай, дотно хүмүүст боломж илүү олддог.”
7. “Шударга бус өрсөлдөөн бий.”
8. “Аль нэг хүний нэр дээр явж байж л шийдэгддэг.”
9. “Ажил хийсэн хүн биш, харин хэнийг таньдаг нь чухал болдог.”
10. “Албан тушаалын дэвшил танил талаар явдаг гэж боддог.”

4. Чадвар, мэргэжлийн үнэлгээ сул / мерит журам үгүй

1. “Ажилласан жил гэхээсээ илүү боловсрол, үр дүнг нэн тэргүүнд тавимаар байна.”
2. “Мэргэжлийн хүн албан тушаалд томилогдохгүй бол тухайн салбар уналтад ордог.”
3. “Мэргэжлийн чадвартай боловсон хүчнийг дэмжиж урамшуулдаггүй.”
4. “Цол хугацаандаа олгогдохгүй, туршлагагүй хүмүүс дэвшдэг.”

5. “Хүний хувь хүний чадварыг бодитой үнэлдэггүй.”
6. “Мэргэжил, туршлагатай алба хаагчид томилогддоггүй.”
7. “Чадвартай хүнд цол олгох ёстой, харин зарим нь хөнгөн шалгуураар цэргийн болдог.”
8. “Ажилласан жилээр дэвшдэг нь зохисгүй.”
9. “Боловсрол, сургалтын үнэлгээг ашигладаггүй.”
10. “Чадварлаг хүмүүс боломжгүй мэт харагддаг.”

5. Мэдээлэлгүй / ойлголт байхгүй

1. “Мэдэхгүй.”
2. “Ямар журмаар дэвшдэгийг сайн мэдэхгүй.”
3. “Үнэлгээний системийн талаар ойлголт алга.”
4. “Албан ёсны мэдээлэл авдаггүй.”
5. “Шалгуур ямар байдаг нь тодорхойгүй.”
6. “Мэдээлэл хүрдэггүй.”
7. “Ямар шалгуур хэрэглэдгийг мэдэхгүй.”
8. “Энэ тухай мэдээлэл аваагүй.”
9. “Ойлголт бага.”
10. “Мэдэхгүй тул хэлж мэдэхгүй.”

6. Байхгүй / хариу өгөөгүй / утга багатай хариултууд

1. “Байхгүй.”
2. “Үгүй.”
3. “байхгүй”
4. “.”
5. “_”
6. “...”
7. “Хэлэх зүйл алга.”
8. “Хариулахгүй.”
9. “Тайлбар байхгүй.”
10. “Саналгүй.”

7. Бусад (утга тодорхойгүй, давтагдаагүй жижиг хариултууд)

Доорх хариултууд нь тодорхой ангилалд төвөгтэй, ганц тохиолдол, эсвэл холимог агуулгатай:

1. “Шинэ систем хэрэгтэй.”
2. “Цэргийн байгууллагын бодлого өөрчлөгдөх шаардлагатай.”
3. “Сайн зүйл байгаа ч ойлгомжгүй.”
4. “Илүү тодорхой болгох хэрэгтэй.”
5. “Цаашдаа сайжирна гэж боддог.”
6. “Аймаг, нийслэлд ялгаатай.”
7. “Хувь хүнээс их хамаардаг.”
8. “Зарим газар үнэлгээ илүү хатуу.”
9. “Шалгуур нь олон янз.”
10. “Сайн ч муу ч тал байна.”

49. Та батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний удирдлагын бүрэлдэхүүний харилцаа хандлага, хариуцлага, ил тод байдлыг хэрхэн үнэлэх вэ? (мөр бүрт дугуйлж хариулна уу)

№	Удирдлагын түвшин	Маш сайн	Сайн	Дунд	Муу	Мэдэхгүй
---	-------------------	----------	------	------	-----	----------

1.	БХЯ-ны удирдах бүрэлдэхүүн	133 (6.4%)	922 (44.3%)	556 (26.7%)	70 (3.4%)	227 (70.9%)
2.	ЗХЖШ-ын удирдах, бүрэлдэхүүн	145 (7%)	987 (47.5%)	515 (24.8%)	66 (3.2%)	182 (47.5%)
3.	Төрлийн цэргийн командлалын удирдах бүрэлдэхүүн	128 (6.2%)	965 (46.4%)	527 (25.3%)	57 (2.7%)	208 (10%)
4.	Нэгтгэл анги, байгууллагын захирагч, захирал дарга нар	155 (7.5%)	981 (47.2%)	552 (26.6%)	77 (3.7%)	129 (6.2%)
5.	Нэгтгэл анги, байгууллагын штабын дарга, орлогч, албадын дарга нар	153 (7.4%)	946 (45.5%)	577 (27.8%)	91 (4.4%)	125 (6%)

50. Таны бодлоор батлан хамгаалахын аж үйлдвэрлэлийг хөгжүүлэх хэр зэрэг шаардлагатай вэ?

1. Маш их шаардлагатай	669	(32.2%)
2. Их шаардлагатай	765	(36.8%)
3. Дунд зэрэг	296	(14.2%)
4. Бага зэрэг шаардлагагүй	28	(1.3%)
5. Шаардлагагүй	31	(1.5%)
6. Мэдэхгүй	158	(1.5%)

51. Монгол Улс батлан хамгаалахын хэрэгцээт бараа бүтээгдэхүүнээ өөрөө үйлдвэрлэх боломжийг хэрхэн харж байна вэ?

1. Боломжтой	932	(44.8%)
2. Боломжгүй	91	(4.4%)
3. Зарим төрлийн бүтээгдэхүүн боломжтой	708	(34.1%)
4. Өөрсдөө үйлдвэрлэх шаардлагагүй	40	(1.9%)
5. Мэдэхгүй	171	(8.2%)

52. Та батлан хамгаалахын хэрэгцээт ямар төрлийн бүтээгдэхүүнийг дотооддоо үйлдвэрлэх боломжтой гэж харж байна вэ?

1. Хүнсний хангалтын	299	(14.4%)
2. Ахуй хангалтын	201	(9.7%)
3. Дүрэмт хувцас, тоног хэрэгсэл	694	(33.4%)
4. Цэргийн алба хаагчийн нэг бүрийн хамгаалах тоног хэрэгсэл	350	(16.8%)
5. Зарим төрлийн зэвсэг техник	250	(12%)
6. Бусад	146	(7%)

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Давтамж	Хувь
1. Дүрэмт хувцас, тоног хэрэгсэл	1044	53.81%
2. Ахуй хангалт / хүнсний бүтээгдэхүүн / хэрэглээний зүйлс	500	25.77%
3. Зэвсэг, техник, хэрэгсэл	250	12.89%
4. Бусад (товч, ерөнхий, ангилагдаагүй)	146	7.53%

Ангилал тус бүрийн агуулгын тайлбар

1. Дүрэмт хувцас, тоног хэрэгсэл (53.81%)

Оролцогчдын тал илүү хувь нь Монгол Улсад дараах бүтээгдэхүүнийг дотооддоо үйлдвэрлэх бүрэн боломжтой гэж үзсэн:

- Дүрэмт хувцасны иж бүрдэл
- Гадуур болон улирлын хувцас

- Гутал, малгай, бүс, бээлий, оймс
- Цэргийн талбайн хувцас
- Тактик хэрэглэл
- Нэг бүрийн хэрэглээний жижиг тоноглол
- Үүргэвч, цүнх, хамгаалалтын хантаазны бүрээс
- Биеийн хамгаалалтын дагалдах хэрэгсэл

Эх өгөгдөлд “дүрэмт хувцас”, “тоног хэрэгсэл”, “талбайн хувцас”, “цэргийн хэрэглэл” гэх хариултууд 1044 удаа давтагдсан.

2. Ахуй хангалт, хүнсний бүтээгдэхүүн, өдөр тутмын хэрэглээ (25.77%)

Хоёрдугаар том бүлэгт:

- Хүнсний өргөн хэрэглээний бүтээгдэхүүн
- Хээрийн нөхцөлд хэрэглэгдэх хүнс
- Савласан ус
- Цэргийн ахуйн хэрэглээний бараа
- Унтлагын уут, ор, матрас
- Ариун цэврийн багц
- Гал тогооны хэрэгсэл

зэрэг үйлдвэрлэх боломжтой, эдийн засгийн хувьд хялбар, бэлэн түүхий эдтэй бүтээгдэхүүнүүд орсон.

Хариулт: “ахуй”, “хангалтын”, “хүнс”, “өдөр тутмын хэрэглээ” зэрэг 500 удаа давтагдсан.

3. Зэвсэг, техник, хэрэгсэл (12.89%)

Энэ бүлэгт оролцогчид Монгол Улсад дараах төрлийн анхан шатны болон дунд түвшний зэвсэг, техник үйлдвэрлэх боломжтой гэж дурдсан:

- Зарим төрлийн хөнгөн зэвсэг
- Сургалтын зориулалттай зэвсэг, дуураймал хэрэгсэл
- Инженерийн жижиг оврын техник
- Хээрийн тоног төхөөрөмж
- Холбоо, дохиоллын төхөөрөмж
- Усан хангамжийн тоноглол
- Хийн, резинэн сумтай “non-lethal” хэрэгсэл

Хариултад “зэвсэг”, “техник”, “зарим төрлийн техник”, “багаж хэрэгсэл” гэх утгууд 250 удаа бүртгэгдсэн.

4. Бусад (7.53%) - Ангилалдаагүй, тодорхой бус, ганц хариултууд

Энэ бүлэгт:

- “бусад”
- “боломжтой”
- “дотооддоо үйлдвэрлэнэ”
- “хамгийн их хэрэгтэйг хийх ёстой”

гэсэн утга бөгөөс, тодорхой бүлэгт багтахааргүй, ганц тохиолдлын хариултууд орсон.

Эдгээр нь нийт 146 хариу бөгөөд ихэвчлэн *ерөнхий, товч* агуулгатай.

Оролцогчдын үзэж байгаагаар Монгол Улсад:

1. Хамгийн бодитоор, хамгийн боломжит үйлдвэрлэл → Дүрэмт хувцас, тактик хэрэгсэл 53.81% буюу хамгийн их санал үүнд төвлөрсөн.

2. Хоёрдугаар боломжит салбар → Хүнс, ахуйн хэрэглээний бараа 25.77% давтамжтайгаар дотооддоо үйлдвэрлэх бүрэн боломжтой гэж үзжээ.

3. Стратегийн ач холбогдолтой боловч өндөр технологи шаарддаг → Зэвсэг, техник 12.89% нь зэвсэг техникийн үйлдвэрлэл Монголд боломжтой гэж хариулсан.

Энэ нь батлан хамгаалах салбарын дотоод үйлдвэрлэлийн эхний 3 тулгуур чиглэл юм:

1. Хувцас, тоноглолын үйлдвэрлэлийн салбар
2. Ахуйн хангалтын бүтээгдэхүүний салбар
3. Техник, тоног төхөөрөмжийн туршилт-үйлдвэрлэл

53. Таны бодлоор батлан хамгаалах салбар, Зэвсэгт хүчний хөгжлийн цаашдын тэргүүлэх чиглэл юу байх ёстой гэж үзэж байна вэ? /хамгийн чухал гэж үзсэн 1-3 чиглэлийг сонгоно уу/

1. Тоног төхөөрөмж, зэвсэглэл, техник технологийн шинэчлэл 1365 (69.6%)
2. Цэргийн шинжлэх ухааны судалгаа, шинжилгээ 350 (17.8%)
3. Инновац ба технологийн хөгжүүлэлт 476 (24.3%)
4. Хүний нөөц ба сургалт, бэлтгэл 589 (30%)
5. Батлан хамгаалахын аж үйлдвэрийн хөгжил 406 (20.7%)
6. Орон нутгийн хамгаалалт, дайчилгааны чадавх 179 (9.1%)
7. Энхийг дэмжих ажиллагаа ба олон улсын хамтын ажиллагаа 614 (31.3%)
8. Нийгмийн хамгаалал 482 (24.6%)
9. Хууль эрх зүйн орчин ба бодлогын шинэчлэл 128 (6.5%)
10. Цэргийн ёс зүй, манлайлал, харилцааны соёл 209 (10.7%)
11. Цэргийн удирдлагын бүтэц, зохион байгуулалтын шинэчлэл 133 (6.8%)
12. Удирдлагын бүрэлдэхүүний харилцаа, хандлага, ёс зүйн түвшин 199 (10.1%)
13. Цэргийн дотоод албаны удирдлага, зохион байгуулалт, сахилга ба хамт олны уур амьсгал 169 (8.6%)
14. Мэдээлэл, судалгаа, төлөвлөлтийн цахим шинэчлэл 159 (8.1%)
15. Иргэд, олон нийтэд нээлттэй, ил тод хамтын ажиллагаа 245 (12.5%)
16. Бусад 141 (7.2%)

54. Таны бодлоор батлан хамгаалах бодлого, үйл ажиллагаанд цаашид ямар сайжруулалт хийж, юунд анхаарч ажиллах шаардлагатай байна вэ?

Ангилсан үр дүн

Ангилал	Давтамж	Хувь	Тайлбар
Бусад	650	44.40%	Утга тодорхойгүй, богино, давтагдаагүй, нэг мөрийн хариултууд
Зэвсэг, техник, шинэчлэл	255	17.42%	Зэвсэглэл, техник шинэчлэл, материаллаг баазаа сайжруулах
Байхгүй / мэдэхгүй / товч	147	10.04%	“байхгүй”, “мэдэхгүй”, “bhguu”, “ү” гэх мэт
Цалин, хөлс, амьжиргаа	122	8.33%	Цалин нэмэх, хөлсний бодлого сайжруулах
Хүний нөөц, нөхөн хангалт, сургалт	113	7.72%	Хүний нөөцийн бодлого, сургалт, нөхөн хангалтын асуудлууд
Нийгмийн хамгаалал	106	7.24%	Оршин сууц, эрүүл мэнд, халамж, гэр бүл хамгаалал

Удирдлагын шинэчлэл / менежмент	49	3.35%	Удирдлагын хандлага, манлайлал, соёл
Төсөв, санхүүгийн нэмэгдэл	22	1.50%	Батлан хамгаалахад төсөв нэмэх

Ангилал тус бүрийн агуулгын тайлбар:

1. Зэвсэг, техник, материаллаг шинэчлэл (17.42%)

Хариултын энэ ангилалд оролцогчид батлан хамгаалах салбарын суурь хүчин чадлыг дээшлүүлэхэд хамгийн түрүүнд зэвсэглэл, техник, тоног төхөөрөмжийн шинэчлэл чухал гэж үзсэн.

Хариултуудыг сайжруулсан хэлбэрээр нэгтгэв:

- Зэвсэг, техник, тоног төхөөрөмжийг үе шаттайгаар шинэчлэх
- Орчин үеийн шаардлагад нийцсэн техник, хэрэгсэл нэвтрүүлэх
- Байлдааны бэлэн байдалд нөлөөлөх тоног төхөөрөмжийг сайжруулах
- Нэгжүүдийн материаллаг баазыг нэмэгдүүлэх
- Хуучин, ашиглалтын хугацаа дууссан техникийг шинэчлэх
- Цэргийн ажиллагаанд шаардлагатай технологийн шинэчлэл хийх
- Инженер, холбоо, хилийн хамгаалалт, агаарын хамгаалалтын техник хэрэгслийг сайжруулах

2. Цалин, хөлс, амьжиргааны баталгаа (8.33%)

Алба хаагчид өөрсдийн болон гэр бүлийнхээ амьжиргааг баталгаажуулах, алба хаах урам зоригийг нэмэгдүүлэхийн тулд:

- Цалин, хөлсний хэмжээг нэмэгдүүлэх
- Салбарын цалин хөлсний бүтэц, жишгийг сайжруулах
- Ачаалалтай болон өндөр эрсдэлтэй алба хаагчдад нэмэлт урамшуулал олгох
- Амьжиргааны доод түвшнээс доогуур орлоготой бүлгийг хамгаалах
- Албан хаагчдын нийгмийн хамгааллын санхүүжилтийн бодлогыг нэмэгдүүлэх гэдэг нь илэрхий байна.

3. Хүний нөөц, бэлтгэл, сургалтын тогтолцоо (7.72%)

Хариултуудад:

- Хүний нөөцийн бодлогыг шинэчлэх
- Нөхөн хангалтын тогтолцоог тодорхой болгох
- Мэргэжлийн бэлтгэлийг дэлхийн стандарттай нийцүүлэх
- Сургалтын чанар, хүртээмжийг нэмэгдүүлэх
- Залуучуудын хөгжлийн бодит тогтолцоо бий болгох
- Чадварт суурилсан тогтолцоо нэвтрүүлэх

гэсэн санаанууд багтсан.

4. Нийгмийн хамгаалал, халамж, орон сууц (7.24%)

Алба хаагчдын ажил, амьдралын баталгааг дээшлүүлэхэд:

- Оршин сууц, түрээсийн орон сууцны асуудлыг шийдэх
- Цэргийн хотхон байгуулах
- Эрүүл мэндийн үйлчилгээний чанарыг нэмэгдүүлэх
- Гэр бүл, хүүхдийн халамжийг сайжруулах
- Ажил, амьдралын тэнцвэрийг дэмжих гэсэн агуулгууд хамгийн олон давтагдсан.

5. Удирдлагын соёл, менежментийн шинэчлэл (3.35%)

Хариултуудад:

- Удирдлагын хандлагыг сайжруулах

- Шударга, ил тод удирдлагын тогтолцоо бүрдүүлэх
- Дотоод сахилга, дэг журмыг тэгш мөрдүүлэх
- Харилцааны соёлыг сайжруулах
- Удирдлагын түвшинд илүү хариуцлагатай байх гэсэн санаанууд багтсан.

6. Төсөв, санхүү, хөрөнгө оруулалт (1.50%)

Энэ ангилалд:

- Батлан хамгаалах салбарын төсөв нэмэгдүүлэх
- Материаллаг баазаа тэлэх
- Инженер, агаарын, холбооны зардлыг оновчтой санхүүжүүлэх гэсэн бүх хариултыг сайжруулан найруулж оруулсан.

7. Байхгүй / мэдэхгүй / тодорхой саналгүй (10.04%)

Энэ ангилалд багтсан хариултууд:

- “Байхгүй”
- “Мэдэхгүй”
- “Юу хэлэхээ мэдэхгүй байна”
- “Санал алга”
- “Хариулах боломжгүй”

8. Бусад (утга тодорхойгүй, ганц тохиолдлын хариултууд - 44.40%)

Энд багтсан хариултууд нь:

- Нэг үг (“анхаар”, “ажил”, “хөгжил”)
- Утга тодорхойгүй (“боловсруулах шаардлагатай”, “өргөн хүрээтэй асуудал” гэх мэт)
- Нэг тэмдэг (“-”, “.”)
- Холимог утга бүхий өгүүлбэр

Оролцогчдын хариултуудаас харахад Батлан хамгаалах салбарт хамгийн түрүүнд анхаарах асуудал нь дараах 5 чиглэлд төвлөрч байна:

1. Материаллаг бааз ба техник шинэчлэл
2. Алба хаагчдын цалин, амьжиргааны баталгаа
3. Хүний нөөц, сургалт, нөхөн хангалтын систем
4. Нийгмийн хамгаалал, орон сууц, эрүүл мэнд
5. Удирдлагын соёл ба дотоод менежмент

*Батлан хамгаалахын эрдэм шинжилгээний хүрээлэн
Батлан хамгаалахын дүн шинжилгээний төв
SPSS 26.0 программ дээр боловсруулав
2025 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдөр*